

רודולף שטיינר

אבולוציית האדמה והאדם

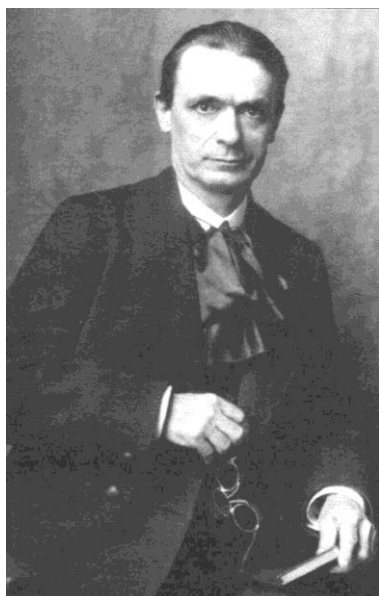
והשפעת הכוכבים

[הוצאת בדולח](#) מקדישה, ללא תמורה, את התרגום לעברית של ספר זה לקהל קוראות וקוראי ספרות אנתרופוסופית על מדע הרוח מייסודו של רודולף שטיינר.

אפשר להעבירו הלאה, ללא תמורה.

פניות באימייל לכתובת bdolah.books@gmail.com

קובץ זה אינו למכירה ו/או למסחר בכל דרך שהיא.

"מחקר ממשי על הגוף האנושי מראה שזה לגמרי לא-נכון לומר שכאשר אדם חושב, משהו קונסטרוקטיבי מתרחש במוח. להיפך, בעודו חושב, משהו כל הזמן נהרס. חומרים במוח נהרסים. מתרחש שם, ללא הרף, מוות בקנה-מידה קטן. המוות הסופי אשר מתרחש אחת ולתמיד, משמעו שהגוף כולו נהרס; אך, מה שקורה בבת-אחת בגוף כולו כאשר אדם מת, מתרחש גם בגוף כולו במהלך החיים, בחלקים קטנים."

מתוך: אבולוציית האדם והאדמה והשפעת הכוכבים, GA-354, הרצאה 14

- רודולף שטיינר -

THE EVOLUTION OF THE EARTH AND MAN AND THE INFLUENCE OF THE STARS

By Rudolf Steiner

GA 354

דורנאך, 30 ביוני עד 24 בספטמבר 1924

תרגום מאנגלית ועריכה: מוריס איטח

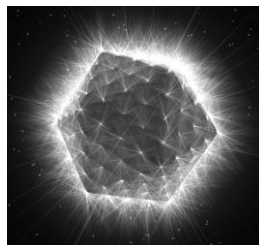
מהדורה ראשונה 2024

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

© כל הזכויות למהדורה העברית שמורות 2024 לבדולח הוצאה לאור

ת.ד. 558 פתח-תקווה 4910402

email: bdolah.books@gmail.com

תוכן עניינים

בריאת העולם והאדם

[1. הרצאה](#) . בריאת העולם והאדם. המצבים סטורן, שמש, ירח

דורנאך, 30 ביוני 1924

[2. הרצאה](#) . בריאת האדמה. מקור האדם

דורנאך, 3 ביולי 1924

[3. הרצאה](#) . מה אומרים מדעי הטבע והאנתרופוסופיה על הרבדים והמאובנים של האדמה?

דורנאך, 7 ביולי 1924

מקור העולם והאדם

[4. הרצאה](#) . מקור העולם והאדם. למוריה ואטלנטיס

דורנאך, 9 ביולי 1924

[5. הרצאה](#) . מקורן ואופיין של התרבויות הסינית וההודית

דורנאך, 12 ביולי 1924

[6. הרצאה](#) . הקשר של מוצרי מזון לאדם. מזון נא. צמחונות

דורנאך, 31 ביולי 1924

[7. הרצאה](#) . שאלות על תזונה. תזונת ילדים. זיבול האדמה

דורנאך, 2 באוגוסט 1924

[8. הרצאה](#) . האבולוציה של התרבות האנושית

דורנאך, 6 באוגוסט 1924

חיי-האדמה והשפעות הכוכבים

[9. הרצאה](#) . חוש הריח

דורנאך, 9 באוגוסט 1924

[10. הרצאה](#) . השפעות פלנטריות על בעלי-חיים, צמחים ואבנים

דורנאך, 9 בספטמבר 1924

[11. הרצאה](#) . מזג-האוויר וגורמיו

דורנאך, 13 בספטמבר 1924

[12. הרצאה](#) . הצורה והמקור של האדמה והירח. וולקניזם

דורנאך, 18 בספטמבר 1924

[הרצאה 13](#). טבע האנתרופוסופיה ומשימתה. כוכב-שביט בילה

דורנאך, 20 בספטמבר 1924

[הרצאה 14](#). כיצד נוצר האדם? חיי-האדמה וחכמת הכוכבים

דורנאך, 24 בספטמבר 1924

בריאת העולם והאדם

הרצאה 1

בריאת העולם והאדם. המצבים סטורן, שמש, ירח.

דורנאך, 30 ביוני 1924

רוזולף שטיינר: רבותי, בוקר טוב! האם מישהו חשב על שאלה?

מר דולינגר: ברצוני לשאול: האם ד"ר שטיינר ידבר שוב על בריאת העולם והאדם? יש חברים חדשים רבים שעדיין לא שמעו את הדברים.

רוזולף שטיינר: נשאלתי אם אוכל לדבר שוב על בריאת העולם והאנושות, היות שנוכחים כאן פועלים חדשים רבים. אעשה זאת על-ידי כך שתחילה אתאר את המצבים המקוריים על האדמה אשר הובילו, מצד אחד, לכל מה שאנו רואים סביבנו, ומצד שני, לאדם.

עתה, האדם הוא באמת ישות מורכבת מאוד. אם בני-אדם חושבים שהם יהיו מסוגלים להבינו על-ידי ביתור גוויה של אדם, הרי שהם שוגים, כי הם כמובן לא יגיעו להבנה ממשית. באותה מידה מועטה שהם יכולים להבין את העולם סביבנו, אם כל מה שהם עושים הוא לאסוף אבנים וצמחים ולבחון את הפריטים האינדיבידואליים. מוכרחים אנו להבין שמה שאנו בוחנים אינו מגלה, במבט ראשון, את אשר הוא מהווה באמת.

אתם רואים, אם נתבונן בגוויה, אולי זמן קצר לאחר מות האדם – עדיין יש לו את אותה צורה, אולי חיוורת – אנו יכולים לראות שהמוות אחז באדם, אך עדיין יש לו את אותה צורה שהייתה לו בעודו בחיים. אך, עתה, חישבו: כיצד תיראה גוויה זו, בסופו של דבר, אם לא נשרוף אותה, אלא ניתן לה להירקב? היא פשוט תיהרס; לא יהיה בה עוד דבר בפעולה אשר יכול לבנותה מחדש; היא הרוסה לחלוטין. הפסוקים הראשונים בבריית-הישנה מעלים חיוך, וזה אכן מוצדק, כאשר מקובל לומר שפעם איזשהו אל יצר את האדם מגוש עפר. בני-אדם מתייחסים לזה כבלתי-אפשרי והם כמובן צודקים. אין אל אשר יכול לבוא וליצור ישות אנושית מגוש אדמה; זה לא יהיה יותר מאשר פסל, לא חשוב כמה דומה תהיה הצורה החיצונית – לא יותר מכך שהבובות שילדים מכינים, יכולות ללכת. לכן, בני-אדם מחייכים, בצדק, כאשר איזושהי אלוהות אמורה ליצור אדם מגוש אדמה.

אותה גוויה שבה התבוננו, הינה, למעשה, לאחר פרק זמן מסוים, בדיוק גוש עפר כזה, כפי שהיא נהיית בקבר, איכשהו מפורקת, מפוררת. לכן, להאמין שישות אנושית יכולה להיווצר מתוך מה שמונח לפנינו, הינו באמת שטות גדולה בלבד.

אתם רואים, מצד אחד טוענים כיום שלא נכון להניח שהאדם היה יכול להיווצר מגוש אדמה; מצד שני, נכון להניח שהוא מורכב אך ורק מאדמה. אם אדם רוצה להיות הגיוני, אז הטענה האחת אינה טובה יותר מהשנייה. מוכרחים להיות ברורים ביחס לכך שכל עוד האדם חי, היה בתוכו משהו אשר סיפק לו צורה ודמות, וכאשר הוא אינו קיים עוד בתוכו, הרי שאין ביכולתו לשמור על דמותו. כוחות הטבע לא נותנים לו את הדמות הזאת; כוחות הטבע רק מפרקים אותה, הם לא גורמים לה לצמות. לכן, מוכרחים אנו לחזור חזרה אל הנפש-והרוח של האדם, שבאמת שלטו כל עוד האדם חי.

עתה, אם נתבונן באבן חסרת-החיים בחוץ, אם נדמיין לעצמנו שהיא תמיד הייתה כפי שהיא כיום, הרי זה בדיוק כמו לומר על הגוויה שהיא תמיד הייתה כזאת, אפילו כאשר האדם חי. האבנים שאנו רואים היום בעולם בחוץ, הסלעים, ההרים, הם רק כמו גוויה; לאמיתו של דבר, הם באמת גוויה! הם לא תמיד היו כפי שהם כיום. כפי שגוויה אנושית לא תמיד הייתה מה שהיא הייתה כאשר הנפש-והרוח עזבו, כך מה שאנו רואים בחוץ לא תמיד היה במצבו הנוכחי. העובדה שצמחים צומחים על הגוויה חסרת-החיים, כלומר על סלעים, אינה צריכה להפתיע אותנו; כי, כאשר גוויה אנושית מרקיבה, סוגים שונים של צמחים ובעלי-חיים זעירים צומחים מתוכה.

כמובן, מה שנמצא בחוץ בטבע נראה יפה, ומה שאנו רואים על גוויה כאשר סוגים שונים של צמחים טפיליים צומחים מתוכה, לא נראה יפה. אבל, זה רק מפני שאחד עצום בממדיו והשני – קטן. אלמלא היינו ישויות אנושיות, אלא היינו חיפושיות קטנטנות אשר זוחלות על גוויה מרקיבה ויכולנו לחשוב כמו ישויות אנוש, הרי שהיינו מתייחסים לעצמות הגוויה כסלעים. היינו מתייחסים למה שהרקיב כשברי-אבנים ואבנים; היינו רואים – כי היינו חיפושיות זעירות – יערות גדולים במה שהיה צומח על הגוויה; היה לנו עולם שלם להתפעל ממנו ולא לחשוב שהוא דוחה, כפי שאנו חושבים עתה.

כפי שמוכרחים אנו לחזור אל מה שהאדם היה לפני מותו, כך במקרה של האדמה והסביבה שלנו, אנו מוכרחים לחזור אל מה שפעם חי בכל מה שהינו חסר-חיים כיום, אכן לפני שהאדמה ככוליות מתה. לולא האדמה ככוליות מתה, ישויות אנוש לא היו יכולות להתקיים. ישויות אנוש הן טפילים, כביכול, על האדמה הנוכחית. האדמה כולה חייתה פעם; היא יכלה לחשוב כפי שאתם ואני חושבים. אך, רק כאשר היא הפכה לגוויה שהיא הייתה יכולה להפיק את הגזע האנושי. זה משהו שכל אחד יכול באמת להבין, אם רק יחשוב. אך, בני-האדם כיום אינם רוצים לחשוב. עם זאת, מוכרחים לחשוב אם רוצים להגיע לאמת.

לכן, עלינו לדמיין לעצמנו שמה שכיום הינו סלע מוצק עם צמחים וכן הלאה, היה בהתחלה שונה לחלוטין. בהתחלה, הוא היה גוף קוסמי חי וחושב – גוף קוסמי חי וחושב!

לעתים קרובות, אמרתי כאן: מה מדמיינים לעצמם בני-אדם כיום? הם מדמיינים שבהתחלה היה ערפל עצום אשר החל להסתובב, שכוכבי-הלכת התפצלו ממנו, שהשמש הייתה למרכז שלו. את הדברים הללו מלמדים את הילדים בגיל צעיר למדי ועורכים ניסוי קטן כדי להראות שהכול באמת התחיל בדרך הזאת.

מכניסים טיפות ספורות של שמן לתוך כוס מים; נותנים לשמן לצוף במים. יש סיכה נעוצה בחתיכת קרטון; אז, עם הסיכה גורמים לקרטון להסתובב; טיפות שמן קטנות מתפצלות, ממשיכות להסתובב ולמעשה נוצרת מערכת פלנטרית זעירה עם השמש במרכז.¹

ובכן, בדרך-כלל זוהי מידה-טובה שאדם יכול לשכוח את עצמו, אך במקרה זה המורה מוכרח שלא לשכוח את עצמו. בעודו עורך את הניסוי, הוא מוכרח לומר לילדים: שם בחוץ, ביקום הגדול, ישנו מורה ענק אשר מסובב את הקרטון!

זה מסתכם בחוסר-מחשבה – לא כי העובדות מחייבות להיות חסר-מחשבה, אלא מפני שהוא רוצה להיות כזה. אך, בדרך הזאת אין מגיעים לאמת.

לכן, מוכרחים אנו לדמיין לעצמנו, לא שהיה מורה ענק אשר סובב את ערפל העולם, אלא היה משהו בערפל העולם עצמו אשר היה מסוגל לנוע וכן הלאה. אבל, שם אנו חוזרים לחיים. אם ברצוננו לסובב, איננו זקוקים לסיכה נעוצה בתוכנו שעמה מורה מסובב אותנו. אנו יכולים לסובב את עצמנו. מערך זה של ערפל קדמוני בבית-ספר היה צריך להיות מסובב על-ידי מורה בבית-הספר. אך, אם הוא חי והוא יכול להרגיש ולחשוב, אז הוא אינו זקוק למורה של בית-ספר קוסמי; הוא יכול לגרום לסיבוב עצמו.

לכן, עלינו לדמיין לעצמנו שמה שכיום הינו חסר-חיים סביבנו, היה פעם מלא-חיים, היה מלא-רגש, היה ישות קוסמית. אם נמשיך לחקור, היה אפילו מספר גדול של ישויות קוסמיות אשר הניעו את הכול. לכן, המצבים המקוריים של העולם נובעים מן העובדה שהייתה רוח בתוך החומר.

עתה, מהו הדבר אשר מונח ביסודו של כל דבר חומרי? דמינו לעצמכם שאני מחזיק בידי גוש עופרת, שהינה חומר מוצק, חומר לגמרי מוצק. עתה, אם אניח את העופרת הזאת על ברזל לוהט או על דבר כלשהו לוהט, או באש, היא תהפוך לנוזל. אם אמשיך להחזיק אותה באש, העופרת כולה תיעלם; היא תתאדה ולא אראה עוד דבר ממנה. זהו אותו הדבר עם כל החומרים. אם כן, במה תלוי הדבר שחומר הינו מוצק? הוא תלוי בחום הטמון בו. הופעתו של חומר תלויה במידת החום שיש בו.

אתם יודעים, כיום אפשר להפוך אוויר לנוזל ואז מקבלים אוויר נוזלי. האוויר שיש לנו בסביבתנו הוא אווירי, גזי, רק כל עוד יש בו מידה מסוימת של חום. המים – מים נוזליים, אבל הם גם יכולים להפוך לקרח ולכן למוצק. אילו הייתה טמפרטורה קרה מסוימת על האדמה שלנו, לא היו כלל מים, אלא רק קרח. עתה,

¹ הניסוי של פלטו, בוצע על-ידי הפיסיקאי ג'וזף פלטו, 1801-1883. השווה עם התיאור מאת וינסנט קנאוור בהרצאותיו על השאלה המרכזית של הפילוסופיה, וינה וליפיציג, 1892: "אחד הניסויים היפים ביותר הוא הניסוי של פלטו. מכינים תמהיל של מים ואלכוהול, עם נפח מדויק של שמן זית טהור. לזה נמצגת טיפה גדולה של שמן. היא אינה צפה על הנוזל, אלא שוקעת במרכז, בצורת כדור. עיגול קטן מקרטון מחורר במרכז עם מחט ארוכה ומורד בזהירות אל תוך מרכז כדור השמן, כך ששולי הקרטון הופכים לקו-המשווה של הכדור. עתה, העיגול מתחיל לנוע, בהתחלה לאט, ולאחר מכן מהר יותר ויותר. כמובן, התנועה מועברת לכדור השמן וכתוצאה מכוח התנועה, חלקים מטיפת השמן מתנתקים וממשיכים את התנועה לזמן מה בנפרד, בהתחלה במעגלים ולאחר מכן מסתובבים כמו כדורים קטנטנים. בדרך זו, מופיע משהו שבאופן מפתיע דומה למערכת הפלנטרית שלנו: במרכז, הכדור הגדול ביותר, כמו השמש שלנו, ומסתובבים סביבה כדורים ולוויינים קטנים יותר, כמו כוכבי-הלכת שלנו עם ירחיהם."

הבה ניגש להרים שלנו: שם, אנו מוצאים את הגרניט המוצק או סלע מוצק אחר. אך, אם היה שם חם מאוד, לא היה שום גרניט מוצק; הוא היה נוזלי והוא היה זורם כמו המים בנהרות שלנו.

אם כן, מהו היסוד הראשוני אשר הופך דברים למוצקים או נוזליים או גזיים? זהו החום! ואם החום אינו שם מלכתחילה, שום דבר אינו יכול להיות מוצק או נוזל. לכן, אנו יכולים לומר שחום או אש הוא הדבר המונח מלכתחילה ביסוד כל הדברים.

זה מוצג גם על-ידי מחקר של מדע הרוח או האנתרופוסופיה. מדע הרוח מראה שבמקור לא היה ערפל קדמוני, ערפל חסר-חיים, אלא חום מלא-חיים היה שם בהתחלה, פשוט **חום** חי. כך, אניח את קיומו של גוף קוסמי ראשוני שהיה חום מלא-חיים.² בספרי *מדע הנסתר בקווים כלליים*,³ כיניתי את מצב החום הראשוני, **מצב סטורן**; הוא כונה כך מאז ימי-קדם, ולמרות שמוכרח להיות שם לאדם, השם אינו חשוב. למעשה, הוא קשור לגוף הקוסמי סטורן, אך לא ניכנס לזה עכשיו.

במצב ראשוני זה, עדיין לא היו לא גופים מוצקים ולא אוויר, אלא רק חום; אך, החום היה חום מלא-חיים. היום, כאשר קר לכם, קר ל'אני' שלכם; כיום, כאשר אתם מזיעים, ה'אני' שלכם הוא שמזיע, שנעשה לגמרי חם. אתם תמיד שורים בחום, לפעמים חום, לפעמים קור, אך תמיד בסוג מסוים של חום. למעשה, כיום אנו עדיין יכולים לראות שהאדם חי בחום. הישות האנושית חיה באופן מוחלט בחום.

כאשר המדע המודרני אומר שבהתחלה היה חום רב, הרי שבמובן מסוים הוא צודק; אך, כאשר הוא חושב שחום רב זה מת, הוא שוגה. הייתה שם ישות קוסמית מלאת-חיים, ישות קוסמית מלאת-חיים לגמרי. עתה, הדבר הראשון אשר קורה בהקשר עם ישות-חום הוא שהיא מתקררת. דברים כל הזמן מתקררים. מה קורה כאשר מה שלא היה דבר מלבד חום, מתקרר עתה? מופיע אוויר, המצב הגזי. כי,

² ראה 'אדום' בתרשים.
³ GA-13, הוצאת בדולח.

כאשר אנו ממשיכים לחמם אובייקט מוצק, נוצר גז בחום; אך, כאשר משהו שעדיין אינו חומר מתקרר מלמעלה כלפי מטה, נוצר אוויר. לכן, אנו יכולים לומר שהמצב השני שנוצר היה גזי, אווירי לגמרי.⁴ במובן מסוים, במה שנוצר כגוף הקוסמי השני, הכול היה אוויר. לא היו בו עדיין מים ושום דבר מוצק; הוא היה מורכב לגמרי מאוויר.

כך, יש לנו את המצב השני אשר התהווה במהלך הזמנים. אתם רואים, במצב שני זה התפתח משהו אחר בד בבד עם מה שכבר היה קיים שם. בספרי מדע הנסתר בקווים כלליים, כיניתי את המצב השני הזה, **מצב שמש**; זו לא הייתה השמש הנוכחית, אלא סוג של מצב שמש, ערפל-אוויר חם. כפי שאמרתי לכם, זו אינה השמש הנוכחית. היא אף אינה מה שבהתחלה היה גוף קוסמי שני זה. כך, אנו מקבלים גוף קוסמי שני אשר נוצר מהגוף הראשון; הגוף הראשון היה חום טהור, השני – בעל טבע של אוויר.

עתה, האדם יכול לחיות בחום כנפש. החום נותן לנפש רגש תחושתית והוא אינו הורס אותו. ברם, הוא הורס את הגוף; אילו השליכו אותי אל תוך אש, גופי היה נהרס, אך לא נפשי. (על כך נדבר בצורה מדויקת יותר בהמשך, כי כמובן יש להתייחס לשאלה במפורט.) זוהי הסיבה לכך שהישות האנושית כבר הייתה יכולה לחיות כנפש במהלך המצב הראשון, מצב סטורן. אך, אף על פי שהאדם היה יכול לחיות אז, בעלי-החיים לא יכלו לחיות, כי במקרה של בעלי-החיים, כאשר הגוף נהרס, גם היסוד הנפשי ניזוק. לאש יש השפעה על היסוד הנפשי של בעל-החיים. לכן, במצב הראשון, האדם כבר נוכח, אך לא בעלי-החיים.

כאשר בוצעה הטרנספורמציה למצב שמש,⁵ הן הישות האנושית והן בעלי-החיים היו שם. זוהי עובדה חשובה. אין זה נכון שבעלי-החיים היו שם ראשונים והאדם התפתח מהם. האדם היה שם ראשון ולאחר מכן בעלי-החיים התפתחו מתוך מה שלא היה יכול להיות אדם. כמובן, הישות האנושית לא הסתובבה על שתי רגליים כאשר היה שם רק חום – ברור שלא. האדם חי בתוך החום והוא היה ישות צפה; היה לו מצב של חום בלבד. אז, כאשר הוא עבר מטמורפוזה לכדי גוף-חום-אוויר, התהוו בעלי-החיים והם הופיעו לצדו של האדם. כך, בעלי-החיים אכן קשורים לאדם, אך הם התפתחו רק מאוחר יותר במהלך האבולוציה של העולם.

מה עוד קרה? החום פחת ובעודו פוחת בהדרגה, נוצר לא רק אוויר, אלא נוצרו גם מים. כך, יש לנו גוף קוסמי שלישי.⁶ כיניתי אותו **מצב ירח** מפני שהוא דמה מעט לירח הנוכחי שלנו, אף על פי שהוא לא היה הירח הנוכחי שלנו. הוא היה גוף מימי, מימי לחלוטין. כמובן, האוויר והחום נותרו, אך עתה הופיעו מים אשר לא היו נוכחים במצב השני. לאחר הופעת המים, הופיעו: האדם שכבר היה שם, בעלי-חיים וצמחים

⁴ ראה 'ירוק' בתרשים.
⁵ ראה תרשים.
⁶ ראה 'צהוב' בתרשים.

אשר יצאו מתוך המים. בהתחלה, צמחים צמחו מתוך מים, לא מתוך האדמה. כך, יש לנו אדם, בעלי-חיים, צמחים.

אתם רואים, נראה שצמחים צומחים מתוך האדמה, אבל אלמלא היו מים באדמה, הצמחים לא היו יכולים לצמוח; הם זקוקים למים כדי לצמוח. כידוע לכם, קיימים צמחים אשר חיים במים; אתם יכולים לחשוב שהצמחים המקוריים דומים להם; הצמחים המקוריים היו שרויים במים. גם את בעלי-החיים עליכם לדמיין לעצמכם כבעלי-חיים אשר שוחים במים ובמצב הקודם, המצב השני, אפילו כבעלי-חיים מעופפים.

למעשה, נותר משהו מכל מה שהיה שם בהתחלה. במהלך מצב שמש, כאשר רק האדם ובעלי-החיים התקיימו, הכול היה מוכרח להתעופף והיות שהאוויר נותר והוא עדיין קיים, לאותם יצורים מעופפים יש צאצאים. הציפורים הנוכחיות שלנו הן הצאצאים של בעלי-החיים הראשונים אשר התפתחו במהלכו של מצב שמש. ברם, באותו זמן, הן לא נראו כפי שהן נראות כיום. אותם יצורים חייתיים היו מורכבים אך ורק מאוויר; הם היו ענני-אוויר. כאן, מאוחר יותר (שלב ירח), היו בהם מים. היום – הבה נסתכל בציפור. בדרך-כלל מתבוננים בציפור ללא מחשבה. אם עלינו לדמיין לעצמנו את בעלי-החיים כפי שהתקיימו במהלך מצב שמש, הרי שמוכרחים אנו לומר שהם היו מורכבים אך ורק מאוויר; הם היו ענני-אוויר מרחפים. בימינו, כאשר אנו מסתכלים בציפור, עלינו להבין שיש לה עצמות חלולות מלאות אוויר. מעניין מאוד לראות זאת בציפור הנוכחית. בציפור זו יש אוויר בכל מקום, בעצמות, בכל מקום! הוציאו את מה שאינו אוויר ותקבלו ישות-אוויר – ציפור. בלי האוויר הזה, הציפור לא הייתה יכולה כלל לעוף. יש לה עצמות חלולות; בתוכה, זוהי ציפור-אוויר, אשר מזכירה לנו מצבים קודמים. יתר הגוף נבנה סביבה בזמנים מאוחרים יותר. הציפורים הם באמת הצאצאים של מצב שמש.

הסתכלו באדם המודרני. הוא יכול לחיות באוויר, אך הוא אינו יכול לעוף; הוא כבד מדי. הוא לא יצר לעצמו עצמות חלולות כמו הציפור, אחרת גם הוא היה יכול לעוף. אז, לא היו לו רק שכמות, אלא השכמות שלו היו מתרחבות לכדי כנפיים. לאדם יש עדיין יסודות ראשונים של כנפיים שם בשכמות שלו; אילו אלה היו צומחים, הרי שהוא היה יכול לעוף.

כך, האדם חי באוויר אשר מקיף אותו. אבל, באוויר הזה מוכרחים להיות אדים. האדם אינו יכול לחיות באוויר יבש לגמרי; הוא זקוק לנוזלים.

ברם, ישנו מצב שבו האדם אינו יכול לחיות באוויר; זהו המצב האנושי המוקדם ביותר, המצב העוברי. מוכרחים לבחון את הדברים הללו כהלכה. במהלך התקופה העוברית, הנבט האנושי או העובר מקבל אוויר וכל מה שהוא זקוק לו מגופה של האם. הוא מוכרח להתקיים בתוך משהו חי.

אתם רואים, הדבר הוא כך: אם מוציאים את העובר האנושי מגוף האם בניתוח, הוא עדיין לא יכול לחיות באוויר. במהלך המצב העוברי, לישות האנושית מוכרחה להיות סביבה חיה. בזמנים שבהם האדם, בעלי-החיים והצמחים התקיימו, אך עדיין לא היו אבנים או מינרלים כפי שיש לנו כיום, הכול היה מלא

חיים והאדם חי בהיותו מוקף במה שהיה חי בדיוק כפי שהוא חי עתה כעובר בגופה של האם. כמובן, הוא גדל. חישבו על הדבר הבא: אילו לא היה עלינו להיוולד ולחיות באוויר ולנשום בכוחות עצמנו, אז חיינו היו מסתיימים עם לידתנו. כעוברים, כולנו היינו יכולים לחיות רק עשרה חודשי-ירח. לאמיתו של דבר, קיימים יצורים כאלה אשר חיים רק עשרה חודשים; הם אינם מגיעים לאוויר החיצוני, אלא מקבלים אוויר מתוך סביבה חיה. כך היה הדבר עם האדם לפני זמן רב מאוד. הוא לבטח הזדקן, אך הוא מעולם לא יצא מתוך היסוד החי. הוא כל הזמן חי באותו מצב. הוא לא התקדם ללידה; הוא חי כעובר. באותם זמנים, עדיין לא היו לא מינרלים ולא אבנים.

כיום, אם מבתרים את גופה של ישות אנושית, תימצא בעצמותיו אותה פחמה של אבן-גיר שמוצאים בהרי היורה. בתוך הגוף קיים חומר מינרלי שלא היה קיים במצב הקודם. גם בעובר, במיוחד בחודשים הראשונים, אין גושים של מינרלים; הכול עדיין נוזלי, רק מעובה מעט. כך היה במהלך מצב קודם זה; לאדם עדיין לא היו עצמות, אלא סחוסים, לכל היותר. בימינו, רק העובר האנושי מזכיר לנו ישות אנושית כזאת. מדוע העובר האנושי אינו יכול לצאת מיד מגופה של האם? כי, העולם כיום הוא עולם שונה. כל עוד הירח-הקדום התקיים – עתה, אכנה אותו **ירח-קדום**, היות שהוא אינו הירח הנוכחי, אלא המצב הקודם של האדמה – כל עוד תקופת ירח-קדום שררה, האדמה כולה הייתה רחם חי באופן פנימי, רחם ממשי. עדיין לא היה דבר בעל טבע של אבן או מינרל. הכול היה רחם ענקי ואנו יכולים לומר שאדמתנו הנוכחית יצאה מתוך רחם ענקי זה.

מוקדם יותר, רחם עצום זה כלל לא היה קיים. אם כך, מה הוא היה? ובכן, לאמיתו של דבר, מוקדם יותר משהו אחר התקיים. הבה נתייחס למה שבא קודם. אתם רואים, אם ישות אנושית אמורה להתפתח בגופה של האם, אם היא אמורה להיות עובר, אז תחילה עליה להתעבר. ההתעברות התרחשה. אך, האם לא קדם דבר להתעברות? מה שקדם להתעברות הוא המחזור החודשי באישה; זה מה שקדם. תהליך מיוחד מאוד מתרחש באורגניזם הנקבי אשר קשור להפרשת דם. אבל, זה אינו הדבר היחיד; זהו ההיבט הפיסי בלבד. בכל פעם שהדם מופרש, משהו בעל טבע רוחי-נפשי נולד באותו זמן והוא נשאר. הוא לא נעשה פיסי, מפני שלא התרחשה שום התעברות. היסוד הרוחי-נפשי נותר בלי שהוא נעשה לגוף אנושי פיסי. מה שמוכרח להיות שם עבור הישות האנושית לפני ההתעברות, היה שם גם במהלך המצב הקוסמי שמש! השמש כולה הייתה ישות קוסמית שמעת לעת הפרישה משהו רוחי. כך, האדם ובעלי-החיים חיו במצב דמוי-אוויר, נהדפו, הופרשו, על-ידי גוף זה כולו. בין המצב הראשון (שמש) והמצב השני (ירח), הישות האנושית הפכה לישות פיסית במים. קודם לכן, האדם היה ישות פיסית רק באוויר. במהלכו של מצב ירח זה, יש לנו משהו דומה להתעברות, אך עדיין שום דבר אשר דומה ללידה. מה היה טבעה של התעברות זו במהלכו של מצב ירח-קדום?

הירח היה שם, ישות נקבית לחלוטין וניצבה מולה לא ישות זכרית, אלא כל מה שעדיין היה מחוץ לגופה הקוסמי באותו זמן. בחוץ, היו אלו גופים קוסמיים רבים אחרים אשר הפעילו את השפעתם. עתה, מופיע התרשים שכבר ציירתי כאן.

אם כן, גוף קוסמי זה היה שם וסביבו הגופים הקוסמיים האחרים מפעילים את השפעתם בדרכים מגוונות ביותר. זרעים נכנסו מבחוץ והפרו את האדמה-ירח בכללותה. אילו יכולתם לחיות באותו זמן ולדרוך עם כף רגלכם על גוף קוסמי קדמוני זה, לא הייתם אומרים בראותכם טיפות מסוגים שונים יורדות, "יורד גשם", כפי שאומרים כיום. באותם זמנים, הייתם אומרים "האדמה מופרית". היו עונות שבהן הזרעים המפריים באו מכל עבר ועונות אחרות שבהן הם הבשילו ולא הגיעו יותר. כך, באותה תקופה הייתה הפרייה קוסמית. אך, הישות האנושית לא נולדה, היא רק הופרתה; היא התעוררה רק על-ידי התעברות. הישות האנושית יצאה מתוך גוף-אדמה או גוף-ירח בכללותם, כפי שהיה אז. באותה דרך, ההפרייה באה מהסביבה הקוסמית כולה עבור בעלי-החיים והצמחים.

מאוחר יותר, על-ידי התקררות נוספת שם, התרחשה התקשות של כל מה שחי אז כאדם, כבעלי-חיים וכצמחים. שם, במצב ירח, אנו עדיין עוסקים במים, לכל היותר, התקשות על-ידי התקררות. כאן, על האדמה, מופיע המוצק, המינרל. אם כך, עתה, יש לנו מצב רביעי:⁷ זוהי אדמתנו כפי שיש לנו אותה כיום והיא כוללת אדם, בעלי-חיים, צמחים ומינרלים.

הבה נתבונן במה שהציפור, למשל, הפכה להיות על האדמה. במהלכה של תקופה זו (מצב שמש), הציפור הייתה סוג של כרית-אוויר; לא היה בה דבר מלבד אוויר, גוש אוויר מרחף. לאחר מכן, במהלכה של תקופה זו (מצב ירח), הוא נעשה מימי, דבר מימי סמיך והוא ריחף כמו סוג של ענן – לא כמו העננים שלנו, אלא בעלי צורה. מה שעברנו מהווים רק מבנים מימיים חסרי-צורה, היו באותו זמן צורות. הייתה צורת שלד, אבל היא הייתה נוזלית. אך, עתה, נכנס יסוד המינרל והוא השתלב אל תוך מה שהיה רק מבנה של מים. פחמה של אבן-גיר, אבן-גיר פוספטית וכן הלאה זרמו לאורך השלד, ביוצרים עצמות מוצקות. כך, בהתחלה יש לנו ציפור-אוויר ולבסוף ציפור-אדמה מוצקה.

זה לא היה יכול להיות אותו הדבר במקרה של האדם. האדם לא היה יכול פשוט לשלב בתוכו את אשר הופיע כמינרל במהלך התקופה העוברית שלו. הציפור יכלה לעשות זאת. מדוע? אתם רואים, הציפור רכשה את צורתה האווירית מכאן (מצב שמש); לאחר מכן היא עברה דרך מצב המים. חיוני עבורה לא לתת למינרל להתקרב אליה יתר על המידה במהלך המצב הנבטי. אילו המינרל היה מתקרב אליה מוקדם מדי, אז היא פשוט הייתה מתקשה והופכת למינרל. הציפור, בעודה מתפתחת, היא עדיין איכשהו מימית ונוזלית;

⁷ ראה תרשים.

ברם, הציפור רוצה להתקרב. מה עושה הציפור? ובכן, היא הודפת אותו, היא יוצרת משהו סביבה, היא יוצרת קליפת-ביצה סביבה! זהו יסוד המינרל. קליפת-הביצה נשארת כל עוד הציפור מוכרחה להגן על עצמה באופן פנימי מהמינרל, כלומר כל עוד היא מוכרחה להישאר נוזלית. הסיבה לכך היא שהציפור הופיעה רק במהלך המצב השני של האדמה. אילו הייתה מופיעה במהלך המצב הראשון, כיום היא הייתה רגישה הרבה יותר לחום ממה שהיא למעשה. היות שהיא לא הייתה שם באותה תקופה, היא יכולה ליצור את קליפת-הביצה הקשה סביבה.

האדם היה כבר נוכח במהלך המצב הראשון של האדמה, מצב החום ולכן הוא אינו יכול להדוף את המינרל בעודו שרוי בשלב העוברי. הוא אינו יכול ליצור קליפת-ביצה; עליו להתארגן אחרת. הוא מוכרח לקבל את יסוד המינרל מהרחם וכך יש לנו היווצרות של מינרל בעובר כבר בסוף התפתחותו. האדם מוכרח לספוג מינרלים מהרחם; לכן, לרחם מוכרח להיות מראש המינרל אשר עומד להיספג. לכן, במקרה של האדם, יסוד המינרל משתלב באופן שונה למדי. לציפור יש עצמות מלאות אוויר; לנו, ישויות אנוש, יש עצמות מלאות מח-עצם, שונות מאוד מעצמותיה של הציפור. מעצם העובדה שיש לנו את המח הזה, אם אנושית יכולה לספק חומר מינרלי לעובר שבתוכה. אך, ברגע בו סופק היסוד המינרלי, הישות האנושית אינה יכולה עוד לחיות בתוך הרחם ובהדרגה היא מוכרחה להיוולד. היא מוכרחה לרכוש תחילה מרכיבים מינרליים. עם הציפור, אין מדובר בהיוולדות, אלא בזחילה החוצה מתוך קליפת-הביצה; האדם נולד בלי קליפת-ביצה. מדוע? מפני שהאדם הופיע מוקדם יותר ולכן הכול יכול להיעשות על-ידי חום ולא על-ידי אוויר.

מזה אתם יכולים להבין את ההבדלים שעדיין קיימים ואפשר להבחין בהם כיום. ההבדל בין 'ביצת בעל-חיים' וישות כמו זו של האדם, וכן היונקים המפותחים יותר, טמון בעובדה שהאדם עתיק הרבה יותר ממין הציפורים, למשל, עתיק הרבה יותר מהמינרלים. לכן, בהיותו צעיר למדי, במהלך השלב העוברי ברחם, עליו להיות מוגן מהטבע המינרלי ויכול להימסר לו מהאם רק המינרל אשר עבר הכנה. למעשה, יסוד המינרל אשר הוכן בגופה של האם, מוכרח, אפילו לפרק זמן מסוים לאחר הלידה, להינתן לו בחלב האם! בעוד שאת הציפור אפשר להזין מיד בחומרים חיצוניים, את האדם ואת היונקים המפותחים יותר אפשר להזין במה שגוף האם מספק.

מה שיש לישות האנושית כיום במצב אדמה הנוכחי שלנו מגוף האם, היה לה במהלך המצב הקוסמי הקודם מהאוויר, מהסביבה. מה שהיה לה סביבה במהלך כל חייה, היה בעל טבע של חלב. כיום, האוויר שלנו כולל חמצן וחנקן, אך באופן יחסי מעט פחמן ומימן ובמיוחד מעט מאוד גופרית. הם נעלמו. במהלך מצב ירח, זה היה שונה; באוויר שמסביב לא היו רק חמצן וחנקן, אלא גם מימן, פחמן וגופרית. זה יצר סוג של דייסת-חלב סביב הירח, דייסת-חלב דלילה למדי שבה התקיימו החיים. כיום, האדם עדיין חי בדייסת-חלב דלילה לפני היוולדו! כי, רק לאחר הלידה שהחלב נכנס אל תוך החזה; לפני הלידה, הוא נמצא

באותם חלקים של הגוף הנקבי שבהם העובר שוכב. זהו דבר מדהים שתהליכים באורגניזם האם המשתייכים לרחם לפני הלידה, עוברים לאחר מכן אל תוך החזה. כך, מצב ירח עדיין נשמר באדם לפני לידתו ומצב האדמה הממשי מופיע ברגע הלידה עם טבע-ירח שעדיין קיים בחלב שבחזה.

כך יש להסביר דברים אשר קשורים למקור האדמה והמין האנושי. אם בני-האדם לא ישאפו למדע רוחי, הם פשוט לא יוכלו לפתור את המסתורין: כיצד ציפור בוקעת מתוך ביצה ומיד יכולה להיזון מחומרים חיצוניים, בעוד שישות אנושית אינה יכולה לבקוע מתוך ביצה ומוכרחה לצאת מתוך הרחם כדי להיזון מחלב האם. מדוע זה כך? זה כך מפני שהציפור הופיעה מאוחר יותר ולכן היא ישות חיצונית. האדם הופיע מוקדם יותר וכאשר הוא השלים את מצב ירח, הוא עדיין לא היה מוקשח כמו הציפור. לפיכך, גם כיום, הוא עדיין לא כך-כך מוקשח; הוא עדיין מוכרח להיות יותר מוגן, כי יש לו בתוכו הרבה יותר מהמצבים הראשוניים.

בסך הכול, היות שבני-אדם כיום אינם יכולים עוד לחשוב כהלכה, הם אינם מבינים את הקיים על האדמה כצמחים, כבעלי-חיים וכאדם. לכן, הופיעה הדרוויניזם המטריאליסטי אשר האמין שבעלי-החיים הופיעו ראשונים והאדם פשוט התפתח מהם. נכון, האדם, בצורתו החיצונית, קשור לבעלי-החיים, אבל הוא היה קיים מוקדם יותר ובעלי-החיים באמת התפתחו מאוחר יותר לאחר שהעולם עבר טרנספורמציה. לכן, אנו יכולים לומר שבעלי-החיים שאנו רואים עתה מייצגים שלב מאוחר יותר של מצב מוקדם יותר כאשר הם אכן היו קשורים קשר הדוק יותר לאדם. אך, לעולם אל לנו לאפשר לעצמנו לדמיין שמתוך בעלי-החיים הנוכחיים, ישות אנושית הייתה יכולה להופיע. זוהי אידיאה שגויה לחלוטין.

עתה, הבה נתבונן לא במין הציפורים, אלא בדגים. מין הציפורים התפתח עבור האוויר, מין הדגים – עבור המים. לא עד שמה שאנו מכנים מצב ירח, ישויות-ציפור דמויות-אוויר מסוימות ומוקדמות יותר עברו טרנספורמציה בדרך כזו כדי להיות דמויות-דג – בגלל המים. לישויות דמויות-הציפור נוספו הדגים. אפשר היה לומר שהדגים הם ציפורים אשר נעשו מימיות, ציפורים אשר נקלטו במים. מזה אתם יכולים להסיק שהדגים הופיעו מאוחר יותר מהציפורים; הם הופיעו כאשר היסוד המימי היה שם, כלומר במצב ירח-קדום. ועתה, לא תופתעו עוד שכל דבר אשר שוחה במצב מימי במהלך מצב ירח-קדום נראה דמוי-דג. הציפורים נראו דמויות-דג למרות שהן עפו באוויר והן היו קלות יותר. הכול היה דמוי-דג. עתה, הדבר הבא מעניין: אם נסתכל היום בעובר אנושי בערך עשרים ואחד או עשרים ושניים ימים לאחר ההתעברות, כיצד הוא נראה? הוא שרוי בתוך יסוד נוזלי בגופה של האם והוא באמת נראה כמו דג קטנטן! למעשה, לישות האנושית הייתה הצורה הזאת במהלך מצב ירח-קדום ועדיין יש לו אותה בשבוע השלישי של ההיריון; הוא שמר אותה.

אם כן, אתם יכולים לומר שהאדם הוציא את עצמו מתוך צורה זו של ירח-קדום ואנו עדיין יכולים לראות מצורת הדג שיש לו בעובר כיצד הוא הוציא את עצמו. כאשר אנו בוחנים את העולם הנוכחי, אנו

יכולים לראות בכל מקום כיצד לכולם היו חיים, כפי שאנו יודעים על גוויה שהיו לה חיים לפני שהגוף החי הפך לגוויה. לכן, היום, תיארתי לכם את המצב הקודם של מה שיש לנו עתה על האדמה כמינרל. אנו מסתכלים בגוויה ואומרים שהיא אינה יכולה יותר להניע את רגליה, את ידיה, אינה יכולה יותר לפתוח את פיה או לפקוח את עיניה – הכול נעשה חסר-תנועה; עם זאת, זה מוביל אותנו חזרה למצב אנושי שבו אפשר היה להניע הכול – רגליים, זרועות, ידיים – כאשר אפשר היה לפקוח עיניים. בדיוק באותה דרך אנו מסתכלים סביבנו בגוויה של האדמה, בשרידים של גוף חי, שבו האדם ובעלי-החיים עדיין נודדים ואנו מסתכלים לאחור בתקופה שבה האדמה בכללותה הייתה פעם מלאת-חיים.

אך, יש דבר נוסף. אמרתי שעם ההתעברות, הכוחות הרדומים של הישות האנושית הפיסית קיימים שם והעובר מתפתח בהדרגה. כמו-כן, תיארתי מה קורה מוקדם יותר, התהליכים באורגניזם הנקבי, מה נהדף החוצה בתקופות המחזור וכיצד גם יסוד רוחי נהדף החוצה. עתה, בתהליך הזה תמיד יש משהו בעל טבע של חום, אפילו באישה בריאה ורגילה לחלוטין. זה מפני שקיים מצב של חום; מצב החום הוא אשר נשמר מהמצב הראשון הקדמוני שבתרשים כינתי **סטורן**. מצב זה של חום עדיין מתקיים.

אפשר לומר שהאבולוציה שלנו כולה נבעה מסוג של מצב של חום של אדמתנו, שההתקררות הביאה בסופו של דבר לקו סיום. רוב בני-האדם כיום לא קודחים עוד בחום, אלא משעממים ונצמדדים לעובדות. עם זאת, אפילו עכשיו, כאשר יש משהו שלא נגרם על-ידי חום חיצוני, אלא מופיע באופן פנימי כחום ונותן לנו משהו מחיים פנימיים, הרי שגם עכשיו יש לנו מצב של חום.

כך הדבר, רבותי: במצבים של המין האנושי הנוכחי, רואים בכל מקום כיצד אפשר לעקוב לאחור אחר המצבים של העבר. היום, סיפרתי לכם כיצד אדם, בעלי-חיים, צמחים ומינרלים התפתחו בהדרגה כאשר הגוף הקוסמי כולו שעמו כולם קשורים, גדל יותר ויותר.

היום יום שני, נוסף לדבר על כל הדברים הללו ביום רביעי בשעה תשע.⁸

⁸ הרצאה זו נדחתה ליום חמישי, 3 ביולי.

הרצאה 2

בריאת האדמה. מקור האדם.

דורנאך, 3 ביולי 1924

רוזולף שטיינר: רבותיי, בוקר טוב! היום, ברצוני להמשיך ולדבר על בריאת האדמה ומקור האדם. לבטח התבהר מתוך מה שכבר אמרתי שהאדמה בראשית ימיה לא הייתה כפי שהיא כיום, אלא הייתה סוג של ישות חיה.

תיארתי את המצב אשר התקיים לפני מצב אדמה הממשי שלנו, באומרי שחום, אוויר ומים היו נוכחים שם, אך עדיין לא היו באמת מבנים מינרליים מוצקים. עתה, אל לכם לדמיין לעצמכם שהמים אשר היו קיימים באותם זמנים נראו כמו המים בימינו. המים בימינו הפכו למה שהם על-ידי הפרדתם של חומרים מסוימים אשר התמוססו בהם. אם תיקחו כוס מים רגילים ותשימו בה קצת מלח, המלח יתמוסס במים ותקבלו נוזל – תמיסת מלח, כפי שמכנים אותה – שהינה סמיכה יותר מהמים במקור. אם תטבלו אצבע שלכם בתמיסה, אתם תרגישו שהתמיסה סמיכה יותר מהמים. עתה, מלח אשר התמוסס הוא דליל באופן יחסי; עם חומרים מסוימים אחרים, מקבלים נוזל סמיך יותר.

לכן, המצב הנוזלי, מצב המים אשר התקיים בעידנים קדומים של אדמתנו, לא היה מצבם כיום. הוא לא היה קיים, כי חומרים התמוססו במים בכל מקום. כל החומרים שיש לכם היום – למשל, אבן-גיר בהרי היורה – התמוססו; סלעים קשים יותר שאינכם יכולים לשרוט עם סכין (תמיד אפשר לשרוט אבן-גיר) גם התמוססו במים. לכן, במהלך שלב ירח-קדום זה, האדם עסק בנוזל סמיך אשר כלל את כל החומרים שבימינו הינם מוצקים.

המים הדלילים בימינו אשר מורכבים בעיקר ממימן וחמצן, הופרדו מאוחר יותר; הם התפתחו רק במהלך תקופת האדמה עצמה. כך, יש לנו כמצב ראשוני של האדמה, נוזל סמיך וסביבו סוג של אוויר. אך, זה לא היה האוויר של היום; כפי שהמים לא היו אז כמו המים בימינו, כך האוויר אז לא היה כמו האוויר בימינו. האוויר בימינו כולל בעיקר חמצן וחנקן; החומרים האחרים שהוא עדיין מכיל, נוכחים במינון קל מאוד. באוויר עדיין קיימות אפילו מתכות, אך בכמויות זעירות ביותר. למשל, קיימת מתכת אחת, נתרן, הנמצאת בכל מקום באוויר. רק חישבו מה משמעות הדבר – שנתרן נמצא בכל מקום, שחומר הקיים במלח שעל שולחנכם, נמצא בכל מקום בכמויות זעירות.

קיימים שני חומרים – האחד הוא נתרן שאותו הזכרתי עתה, אשר קיים בכמויות קטנטנות באוויר; לאחר מכן, ישנו חומר בעל טבע גזי, אשר ממלא תפקיד חשוב כאשר אתם מלבינים את הכביסה שלכם:

כלור. הוא החומר המלבין. עתה, המלח על שולחנכם מורכב מנתרן וכלור, שילוב של השניים. דברים כאלה קורים בטבע. אתם יכולים לשאול כיצד יודעים שהנתרן קיים בכל מקום. כיום, אפשר לומר, מהסתכלות בלהבה, מהו סוג החומר אשר בוער בה. למשל, אתם יכולים לקבל נתרן בצורה מתכתית, לטחון אותו דק ולהחזיקו מעל להבה. אז, ביכולתכם לגלות עם מכשיר המכונה ספקטרוסקופ שיש בו קו צהוב. קיימת מתכת אחרת, ליתיום, למשל; אם תחזיקו אותה מעל להבה, תקבלו קו אדום; עתה, הקו הצהוב אינו שם, אך יש קו אדום. עם הספקטרוסקופ אפשר להראות מהו החומר אשר נבדק.

אך, תקבלו את הקו הצהוב של הנתרן כמעט בכל להבה שתדליקו, בלי שתכניסו בה נתרן בעצמכם. כך, בימינו, הנתרן עדיין קיים באוויר. בזמנים קדומים יותר, כמויות עצומות של מתכות ואפילו גופרית, היו קיימות באוויר. האוויר היה רווי למדי גופרית. לכן, היו מים סמיכים יותר – אם מישהו לא היה כבד במיוחד, הוא היה יכול ללכת עליהם; זה היה כמו לרוץ על זפת – ושם היה אוויר סמיך, סמיך עד כדי כך שבלתי-אפשרי לנשום אותו עם הריאות הנוכחיות שלנו. אלה התעצבו רק מאוחר יותר. אורח-החיים של היצורים אשר התקיימו באותו זמן היה שונה לחלוטין.

עתה, עליכם לדמיין לעצמכם שפעם האדמה נראתה כך.⁹

אילו הייתם מוצאים את עצמכם שם עם עיניכם הנוכחיות, לא הייתם מצליחים לראות שם את הכוכבים, השמש והירח, כי הייתם מסתכלים בים מעורפל של אוויר אשר הגיע, בסופו של דבר, לקצהו. אם מישהו היה יכול לחיות שם עם האיברים החושיים הנוכחיים, הוא היה נראה כמו בתוך ביצת-עולם שמעבר לה לא רואים דבר. אתם יכולים לדמיין לעצמכם כמה שונה נראתה האדמה באותם זמנים, כמו חלמון ענקי של ביצה, נוזל סמיך, וסביבה של אוויר סמיך התואם לחלבון של הביצה בימינו.

אם תדמיינו לעצמכם באופן מוחשי את אשר תיארתי, יהיה עליכם לומר: ובכן, ישויות כמו אלה שיש לנו היום, לא היו יכולות לחיות באותם זמנים. כמובן, יצורים כמו פיל ואפילו ישויות אנוש בצורתן הנוכחית, היו שוקעות – ואף לא היו יכולות לנשום. היות שהן לא היו יכולות לנשום, לא היו ריאות כמו

⁹ ראה תרשים.

אלו שאנו מכירים כיום. איברים נוצרים לגמרי על-פי התפקוד שלמענו הם נחוצים. מעניין מאוד שאיבר, אם הוא אינו נחוץ, פשוט אינו קיים. כך, ריאות התפתחו רק כאשר האוויר אינו עוד מלא כל-כך גופרית ומתכות כפי שהיה באותם זמנים עתיקים.

עתה, כדי לקבל מושג על סוג היצורים אשר חיו באותם זמנים, מוכרחים אנו לחפש תחילה את אלו אשר חיו במים הסמיכים. יצורים חיו באותם מים סמיכים שאינם קיימים עוד כיום. לדגים בימינו יש את צורתם מפני שהמים דלילים. אפילו מי-ים דלילים באופן יחסי; יש בהם כמות גדולה של תמיסת-מלח ועם זאת הם דלילים באופן יחסי. אך, באותם זמנים קדומים, כל חומר אפשרי התמוסס בנוזל הסמיך, הים הסמיך שממנו, למעשה, האדמה כולה, שק-הירח, היו מורכבים.

היצורים אשר חיו בה לא היו יכולים לשחות במובן שלנו, מפני שהמים היו סמיכים מדי; הם אף לא היו יכולים ללכת, כי לצורך הליכה נחוצה אדמה מוצקה. אתם יכולים לדמיין לעצמכם שליצורים הללו היה מבנה גופני היכן-שהוא בין מה שאדם צריך עבור סנפירים לשחייה – ומה שאדם צריך להליכה – כפות-רגליים. אתם יודעים, כמובן, כיצד סנפיר נראה – יש לו עצמות דקות ודוקרניות למדי והבשר שביניהן יבש. כך, יש לנו סנפיר, למעשה בלי בשר ועם עצמות עוקצניות אשר הפכו לחודים: זהו סנפיר. העצמות של גפיים אשר מתאימים לתנועה על קרקע מוצקה, כלומר להליכה או לזחילה, מוצבים באופן פנימי וגוש הבשר החיצוני מכסה אותן. אנו יכולים לחשוב על גפיים כאלו שיש להם את הבשר בחוץ והעצמות בפנים; שם, גוש הבשר הוא הדבר העיקרי. זה קשור להליכה או לשחייה.

אך, באותם זמנים לא היו לא הליכה ולא שחייה, אלא משהו ביניהן. לכן, ליצורים הללו היו גפיים שבהם היה משהו דמוי-חוד, אך גם משהו דמוי-מפרק. הם באמת היו מפרקים גאוניים ובאמצע, גוש הבשר היה מתוח כמו מטרייה. אפשר עדיין לראות כיום יצורים שוחים רבים עם 'עור לשחייה' – רשת – בין העצמות, והם השרידים האחרונים של אלה אשר היו קיימים פעם במספרים עצומים. התקיימו יצורים אשר מתחו את גפיהם החוצה כך שגוש הבשר המתפשט ייתמך על-ידי הנוזל הסמיך. היו להם מפרקים בגפיים – לדגים בימינו אין מפרקים – ועמם הם יכלו להכווין את השחייה-למחצה וההליכה-למחצה שלהם.

לכן, אנו נעשים מודעים לבעלי-חיים שהיו זקוקים במיוחד לגפיים כאלו. כיום, הגפיים היו נראים גסים ומגושמים מאוד; הם היו לא סנפירים, לא כפות-רגליים, לא כפות-ידיים, אלא תוספות מגושמות על הגוף, המתאימות לגמרי לחיים בתוך אותו נוזל סמיך. זה היה סוג אחד של בעל-חיים. אם נרצה להמשיך בתיאורם, מן ההכרח שנאמר: הם היו מאורגנים במיוחד בחלקים של הגוף שבהם הגפיים העצומים הללו היו יכולים להופיע. כל יתר חלקי הגוף התפתחו באופן גרוע. אם תסתכלו בקרפדות וביצורים דומים הקיימים בימינו, שאיכשהו שוחים בנוזל הסמיך של ביצות טובעניות, אז תהיה לכם תזכורת חלושה ומצומצמת של בעלי-החיים הענקיים אשר התקיימו פעם, אשר היו כבדים ומגושמים, אך בעלי ראשים זעירים כמו של צבים.

יצורים אחרים חיו באוויר הסמיך. הציפורים הנוכחיות שלנו היו צריכות לרכוש את אשר הן היו צריכות כדי לחיות באוויר הדליל שלנו; היה עליהן לפתח משהו בעל טבע של ריאה. אך, ליצורים אשר חיו באותו זמן באוויר, לא היו ריאות; באותו אוויר גופריתי סמיך בלתי-אפשרי היה לנשום עם ריאות. הם ספגו את האוויר כסוג של מזון. הם לא היו יכולים לאכול בדרך הנוכחית, כי הכול היה נתקע בקיבה. כמו-כן, לא היה משהו מוצק שאפשר היה לאכול. כל מה שהם קלטו כמזון, הם קלטו מתוך האוויר הסמיך. היכן הם קלטו אותו? ובכן, הם הכניסו אותו לתוך מה שהתפתח בהם במיוחד.

עתה, בגושי הבשר אשר היו קיימים באותם יצורים מחליקים כביכול (כי הם לא באמת הלכו ולא באמת שחו), יצורי-האוויר לא היו יכולים להשתמש, כי הם היו צריכים להתקיים באוויר, לא לשחות בנוזל הסמיך. אז, קרה שגושי הבשר אשר התפתחו ביצורים המחליקים, השוחים-למחצה, הסתגלו למצב הגופריתי של האוויר. הגופרית ייבשה את גושי הבשר הללו והפכה אותם למה שאנו רואים כיום כנוצות של ציפורים. עם גוש בשר זה או רקמה מיובשת, היצורים יכלו ליצור את הגפיים שהם היו זקוקים להם. הם לא היו כנפיים במובן העכשווי, אך הם תמכו בהם באוויר והם היו משהו דומה לכנפיים בימינו. הם היו שונים מאוד בהיבט אחד – רק דבר אחד נותר מהמבנים דמויי-הכנפיים הללו וזוהי הנשירה, שבה הציפורים הנוכחיות שלנו מאבדות את נוצותיהן. היצורים הקודמים הללו התקיימו באוויר הסמיך עם המבנים שעדיין לא היו נוצות, אלא דווקא רקמות מיובשות.

יתר על כן, חציים של המבנים הללו היו למעשה לצורך נשימה וחציים לצורך קליטת מזון. מה שהיה קיים בסביבה האווירית, נספג. האיברים הללו לא שימשו להתעופפות; 'הכנפיים' הראשוניות הללו שימשו לספיגת האוויר ולפליטתו. כיום, מהתהליך הזה נותרה רק הנשירה. באותם זמנים, המבנים הללו שימשו לקליטת מזון, כלומר הציפור ניפחה את הרקמה הזאת עם מה שנספג מהאוויר ואז פלטה את מה שאינו נחוץ. כך, לציפור כזו היה אכן מבנה ראוי מאוד לציון!

כך, באותם זמנים חיו אותם יצורים מגושמים מאוד למטה ביסוד-המים – לעומתם, הצבים הנוכחיים שלנו הם אכן נסיכים יפים! ומעל כולם היו היצורים הראויים-לציון הללו. בעוד שהציפורים הנוכחיות שלנו התנהגו לפעמים באוויר באופן לא ראוי, היצורים דמויי-הציפורים הללו באוויר של אותם זמנים, הפרישו ללא הרף. מה שיצא מהם ירד כגשם והוא ירד כגשם במיוחד בזמנים מסוימים. ליצורים למטה עדיין לא הייתה הגישה שיש לנו. אנו מתרעמים כאשר ציפור מתנהגת לפעמים באופן לא יאה. אך, אותם יצורים למטה ביסוד הנוזלי היו מרוצים; הם ינקו אל תוך גופם את מה שנפל מלמעלה. זה היה התהליך המפנה באותם זמנים. זו הייתה הדרך היחידה שבה היצורים הללו אשר התהוו שם, יכלו להמשיך לחיות. באותם עידנים, לא הייתה יציאה ברורה של בעל-חיים אחד מבעל-חיים אחר, כפי שקורה כיום. אפשר לומר שהיצורים חיו למעשה זמן רב; הם הקפידו לחדש את עצמם. אפשר לכנות זאת סוג של נשירה של העולם; בעלי-חיים למטה המשיכו לחדש את עצמם שוב ושוב.

מצד שני, ליצורים למעלה בא מה שפותח על-ידי היצורים למטה וזו שוב הייתה הפרייה. הרבייה באותם זמנים הייתה בעלת טבע שונה מאוד; היא התרחשה בגוף-אדמה כולו. העולם העליון הפרה את העולם הנמוך, העולם הנמוך – את העולם העליון. הגוף-אדמה כולו היה מלא-חיים. אפשר לומר שהיצורים למטה והיצורים למעלה היו כמו רימות בגוף – היכן שהגוף כולו חי וגם הרימות שבתוכו חיות. אלה היו מכלול אחד של חיים והישויות השונות היו בגוף לגמרי חי.

אך, מאוחר יותר, התרחש משהו בעל משמעות מיוחדת. המצב שתיארתי היה יכול להימשך זמן רב; הכול היה יכול להישאר כפי שהיה בלי שיהפוך לאדמתנו הנוכחית. היצורים הכבדים והמגושמים היו יכולים להמשיך ולאכלס את האדמה החיה יחד עם היצורים אשר היו מסוגלים לחיות באוויר. אלא שיום אחד קרה משהו. קרה שמאדמה חיה זו, הבה נאמר, נוצר צאצא צעיר והוא יצא אל המרחב הקוסמי. זה קרה בדרך הבאה: התפתחה בליטה קטנה אשר הלכה והצטמצמה¹⁰ ולבסוף התנתקה. עתה, היה ביקום גוף שהיו לו, במקום המצבים הקדמוניים יותר, אוויר מקיף בפנים ונוזל סמיך בחוץ. כך, התנתק גוף הפוך. בעוד שאדמה-ירח נשארה עם נוזל סמיך עבור הגרעין הפנימי שלה ואוויר סמיך בחוץ, התנתק גוף שעתה היו לו חומר סמיך בחוץ וחומר דליל בפנים. אם אדם חוקר בכנות את הנושא בלי דעות קדומות, הוא יוכל לזהות בגוף זה את הירח הנוכחי. כיום, בדיוק כפי שאדם יכול למצוא נתרן באוויר, כך הוא גם יכול ללמוד את מרכיביו המדויקים של הירח וכך הוא יכול לדעת שהירח התקיים פעם בתוך האדמה. מה שמסתובב סביבנו שם בחוץ, התקיים קודם לכן בתוך האדמה, התנתק ממנה ויצא אל הקוסמוס.

עם זה, חל שינוי שלם, לא רק במה שהתנתק, אלא גם באדמה עצמה. מעל לכול, האדמה איבדה חומרים מסוימים ולראשונה היסוד המינרלי היה יכול להיווצר באדמה. אילו חומרי-ירח היו נשארים באדמה, מינרלים לא היו יכולים להיווצר, לעולם, והיה נוצר מצב תמידי של נוזל זורם. יציאת הירח הביאה לאדמה בפעם הראשונה את המוות ועמו את ממלכת המינרלים המתה. אך, יחד עם זאת, נוצרה גם האפשרות שהצמחים הנוכחיים, בעלי-החיים הנוכחיים והאדם בדמותו הנוכחית, יתפתחו. לכן, אנו יכולים לומר שמתוך ירח-קדום הופיעה האדמה הנוכחית עם ממלכת המינרלים. עתה, כל הצורות היו צריכות

¹⁰ ראה תרשים.

להשתנות. כי, עם יציאת הירח, האוויר נעשה גופריתי פחות, מתקרב יותר ויותר למצב הנוכחי ומה שהתמוסס בנוזל הושלך החוצה תוך כדי יצירת גושים דמויי-הרים. המים נעשו דומים יותר ויותר למים הנוכחיים שלנו. מצד שני, הירח שמסביבו יש את מה שיש לנו בתוך פנים האדמה, הפיק גוש סמיך וקרני בחוץ. זה מה שאנו רואים כאשר אנו מסתכלים כלפי מעלה. אין זה כמו הממלכה המינרלית שלנו, אלא כאילו הממלכה המינרלית שלנו נעשתה דמוית-קרן והפכה לזכוכית. היא קשה ביותר, קשה יותר מכל דבר שהינו דמוי-קרן שיש לנו על האדמה, אך היא אינה מינרלית מדי. לכן, הצורה המיוחדת של הרי הירח; למעשה, כולם נראים כמו קרניים אשר הוצמדו. הם נוצרים בדרך כזו שאפשר אפילו לקלוט את מה שהיה אורגני בהם, מה שפעם היה חלק מהחיים.

החל בהפרדות הירח, המינרלים הנוכחיים שלנו יצאו בהדרגה מהנוזל הסמיך הקודם. פעיל במיוחד היה חומר שבאותם זמנים עתיקים התקיים בכמויות גדולות והיה מורכב מדו-תחמוצת הצורן וחמצן – אנו מכנים אותו חומצה סיליקית. חושבים שחומצה מוכרחה להיות נוזלית, מפני שזו הצורה שבה משתמשים כיום. אך, החומצה שאלה אני מתכוון כאן והינה חומצה אמיתית, קשה ומוצקה ביותר. למעשה, זהו בדולח ההרים, קוורץ! הקוורץ שאתם מוצאים בהרים הגבוהים הוא חומצה סיליקית. כאשר היא לבנה ודומה לזכוכית, הרי שזו חומצה סיליקית טהורה. אם היא כוללת חומרים נוספים, הרי שתקבלו קוורץ – או אבן-צור – אשר נראה סגול וכן הלאה. זה נובע מהחומרים שיש בתוכו.

אך, הקוורץ שהינו כה חזק כיום, שאינכם יכולים לשרוט עם סכין ואם הייתם פוגעים עמו בראשכם, הייתם יוצרים חור של ממש בראשכם – אותו קוורץ התמוסס באותם זמנים עתיקים, או בנוזל הסמיך או בסביבה של אוויר סמיך. בנוסף לגופרית, הייתה כמות עצומה של קוורץ אשר התמוסס באוויר הסמיך סביב האדמה. אתם יכולים לקבל מושג על ההשפעה החזקה אשר הייתה לחומצה סיליקית מומסת זו באותם זמנים, אם תחשבו על הרכב האדמה כיום, בדיוק כאן במקום שבו אנו חיים. כמובן, אתם יכולים לומר: מוכרחה להיות כמות גדולה של חמצן, כי אנו זקוקים לו לנשימה. כן, יש כמות גדולה של חמצן: 28% עד 29% ממסת האדמה כולה. אך, עליכם לקחת בחשבון הכול. החמצן קיים באוויר וכן בחומרים מוצקים רבים על האדמה; הוא קיים בצמחים ובבעלי-החיים. אם תחברו הכול, תקבלו 28% מסך הכול.

אך, דו-תחמוצת הצורן, שבהיותה מאוחדת עם חמצן בקוורץ נותנת חומצה סיליקית, היא 48% עד 49%! חישבו על משמעות הדבר: חצי מכל מה שסובב אותנו ולו אנו זקוקים, כמעט חצי של כל זה הוא דו-תחמוצת הצורן! כאשר הכול היה נוזל, כאשר האוויר היה כמעט נוזלי לפני שנעשה סמיך – כן, אז דו-תחמוצת צורן זו מילאה תפקיד עצום; היא הייתה חשובה מאוד באותו מצב ראשוני. בימינו, הדברים הללו אינם מובנים כהלכה, כי ביחס למבנה העדין יותר של האדם, לבני-האדם אין עוד את החשיבה הנכונה. כיום, הם חושבים בדרך סתמית וגסה; ובכן, אנו בני-אדם ועלינו לנשום. אנו שואפים חמצן ונושפים דו-תחמוצת הפחמן. לא נוכל לחיות אם לא ננשום בדרך הזאת. אך, דו-תחמוצת הצורן כלולה תמיד באוויר

ואנו שואפים פנימה דו-תחמוצת צורן אמיתית, כמויות זעירות של דו-תחמוצת הצורן. הרבה מאוד ממנה זמין, כי 48% עד 49% מסביבתנו מורכבים מדו-תחמוצת הצורן.

כאשר אנו נושמים, החמצן יורד מטה אל תוך המטבוליזם ומתאחד עם פחמן, אך באותו זמן, הוא גם עולה כלפי מעלה אל החושים ואל המוח, אל מערכת העצבים; הוא מתפשט בכל מקום. שם, הוא מתאחד עם דו-תחמוצת הצורן ויוצר בתוכנו חומצה סיליקית. כאשר אנו מסתכלים באדם, אנו רואים שיש לו ריאות והוא שואף אוויר, כלומר הוא מכניס חמצן. למטה, החמצן מתאחד עם פחמן והוא יוצר דו-תחמוצת הפחמן שאותה הוא נושף לאחר מכן. אך, למעלה, דו-תחמוצת הצורן מתאחדת בתוכנו עם החמצן והיא עולה אל תוך ראשנו כחומצה סיליקית – ברם, שם היא לא נעשית מוצקה כמו קוורץ. זה, כמובן, היה הופך להיות עסק ביש אם גבישי קוורץ טהורים היו צצים בתוך ראשכם – אז, במקום שיער היו לכם גבישי קוורץ שאולי היו יפים ומשעשעים למדי! ובכל זאת, אין זה דמיון מוחלט – כי, יש כמות נכבדה של חומצה סיליקית בשיער שלנו, אלא הוא עדיין נוזלי, לא גבישי. למעשה, לא רק שיער, אלא באופן מעשי כל דבר בעצבים ובחושים כולל חומצה סיליקית.

אדם מגלה זאת כאשר הוא מתוודע להשפעות המועילות והמרפאות של חומצה סיליקית; היא מועילה במידה רבה מאוד כתרופה. עליכם להבין שמזון אשר נקלט דרך הפה אל תוך הקיבה, מוכרח לעבור באמצע סוגים שונים של דברים לפני שהוא מגיע לראש, לעיניים, לאוזניים וכן הלאה. זוהי דרך ארוכה שהמזון צריך לעבור והוא זקוק לכוחות מסייעים אשר יאפשרו לו בכלל לנוע כלפי מעלה. יתכן – למעשה, זה קורה לעתים קרובות – שלאדם אין מספיק כוחות מסייעים והמזון לא נע כהלכה כלפי מעלה. יתכן – לראש; אז, יש לתת חומצה סיליקית אשר מסייעת למזון לנוע כלפי מעלה אל הראש והחושים. ברגע בו רואים שמטופל נמצא במצב רגיל ביחס לקיבה ולמעיים, אך העיכול אינו מגיע לאיברי-החושים, לראש או לעור, יש לתת תכשיר של חומצה סיליקית כתרופה. אז, למעשה, רואים את התפקיד הגדול שהחומצה הסיליקית עדיין ממלאת כיום באורגניזם האנושי.

באותו מצב עתיק של האדמה, החומצה הסיליקית עדיין לא נשאפה, אלא נספגה. היצורים דמויי-הציפורים במיוחד ספגו אותה. הם ספגו אותה כפי שהם ספגו גופרית, עם התוצאה שהם הפכו כמעט לגמרי איברי-חושים. כפי שיש לנו חומצה סיליקית למען איברי-החושים שלנו, כך, באותם זמנים, האדמה ככוליות חבה את המין דמוי-הציפור לפעילותה של החומצה הסיליקית אשר הייתה נוכחת בכל מקום. ברם, היות שזה לא הופיע באותה דרך אל אותם יצורים אחרים עם הגפיים המגושמות, היות שהחומצה הסיליקית הגיעה פחות אל אותם יצורים כאשר הם החליקו לאורך הנוזל הסמיך, הם נעשו בעיקר יצורים של קיבה-ועיכול. אז, באותם ימים, היו יצורים עצביים ביותר, מודעים לכל דבר עם רגישות עצבית מעולה. מצד שני, אלה שלמטה בנוזל הסמיך היו בעלי תבונה עצומה, אך גם פלגמטיות עצומה. הם לא חשו דבר; הם היו יצורים מזינים בלבד, הם היו באמת רק בטן בעלי גפיים מגושמים. הציפורים למעלה היו בנויות

היטב, הן היו כמעט לגמרי איברי-חושים. אכן, הן היו איברי-חושים למען האדמה עצמה, כך שהיא לא הייתה מלאה רק חיים, אלא היא קלטה כל דבר באמצעות איברי-החושים הללו אשר היו באוויר, המבשרים של הציפורים שלנו.

אני מספר לכם את כל הדברים הללו כדי שתוכלו לראות עד כמה הכול נראה שונה על האדמה. כל מה שהתמוסס באותם זמנים הפך מאוחר יותר לגושים בהרים המינרליים המוצקים, גושי סלעים, ויצרו סוג של פיגומים גרמיים. רק אז התאפשר לאדם ולבעלי-החיים ליצור עצמות מוצקות. כי, כאשר המסגרת הגרמית של האדמה נוצרה, אז עצמות החלו להיווצר גם בתוך בעלי-החיים המפותחים יותר והאדם. מה שאמרתי קודם, עדיין לא היה עצם מוצקה וקשה, עצם קשה כמו שיש לנו כיום, אלא סחוס גמיש ודמוי-חוד, כפי שנשאר עדיין בדגים. כל הדברים הללו, בדרך מסוימת, נשארו מאחור והתנוונו, כי בעידנים הקדומים יותר שתיארתי, תנאי-החיים עבורם היו שם, אך כיום תנאי-החיים הנחוצים אינם קיימים עוד.

לכן, אנו יכולים לומר: בציפורים המודרניות שלנו, יש לנו את היורשים של המין דמוי-הציפור אשר התקיים למעלה באוויר הסמיך המלא גופרית וחומצה סיליקית, אך עתה עבר טרנספורמציה והסתגל לאוויר הנוכחי. באמפיבים בימינו, ביצורים הזוחלים, בצפרדעים ובקרפדות, אך גם בזיקית, בנחש וכן האלה, יש לנו את היורשים של היצורים אשר שחו באותם זמנים בנוזל הסמיך. היונקים המפותחים יותר והאדם בדמותו הנוכחית, הופיעו מאוחר יותר.

עתה, יש כאן סתירה ברורה: בפעם הקודמת, אמרתי לכם שהאדם היה שם ראשון. אך, הוא חי בחום כנפש-ורוח טהורות; אכן, הוא כבר היה קיים בכל מה שתיארתי, אך לא כישות פיסית. הוא היה שם בגוף עדין מאוד שבו הוא היה יכול לקיים את עצמו, במידה שווה, באוויר ובנוזל הסמיך. הוא והיונקים המפותחים יותר עדיין לא היו גלויים-לעין; רק היצורים הכבדים ויצורי-האוויר דמוי-הציפורים היו גלויים-לעין. זהו הדבר שיש להבדילו כאשר אומרים שהאדם כבר היה שם. הוא היה הראשון לפני הכול, אפילו לפני שהאוויר היה שם, אך הוא היה בלתי-נראה והוא עדיין היה במצב בלתי-נראה כאשר האדמה נראתה כפי שתיארתי זה עתה. הירח היה צריך להתנתק תחילה מן האדמה כדי שהאדם יוכל להכניס יסודות מינרליים לתוכו ויוכל ליצור מערכת עצמות של מינרלים, יוכל לפתח חומרים כמו חלבון וכן הלאה בתוך שריריו. באותם זמנים, חומרים כאלה עדיין לא היו קיימים. אף-על-פי-כן, האדם שמר בטבעו הגופני הנוכחי את המורשת כולה של אותם זמנים קדומים.

כיום, הישות האנושית אינה יכולה להיכנס לתוך הוויית-קיום בלי השפעת הירח. הרבייה קשורה לירח, אם כי לא עוד באופן ישיר. לכן, אפשר לראות שמה שקשור לרבייה – המחזוריים החודשיים של האישה – מתנהל באותם פרקי-זמן ריתמיים כמו מופעי-הירח, אלא שהם אינם חופפים עוד; הם השתחררו. אך, השפעת הירח נשארה פעילה ברבייה האנושית. ראינו את התגשמותה של הרבייה בין הישויות של האוויר הסמיך והישויות של הנוזל הסמיך, בין המין דמוי-הציפור והאמפיבים הענקיים העתיקים. הם הפרו

זה את זה, כי הירח עדיין שהה בתוך האדמה. ברגע בו הירח יצא, ההפריה הייתה מוכרחה לבוא מבחון, כי עיקרון ההפריה טמון בירח.

נמשיך מהנקודה הזאת ביום שבת בשעה תשע¹¹ – אם אפשר לקבוע לשעה הזאת. השאלה שמר דולינגר שאל, מוכרחה לקבל מענה מפורט. אם תהיו סבלניים תראו כיצד החיים בימים אלה נובעים מכל מצבי ההכנה ההדרגתיים. הנושא כולו אכן קשה להבנה. אך, אני מאמין שאדם יכול להבינו אם הוא יתייחס לדברים בדרך שבה התייחסנו אליהם.

¹¹ הרצאה זו נדחתה ליום שני, 7 ביולי.

הרצאה 3

מה אומרים מדעי הטבע והאנתרופוסופיה על הרבדים והמאובנים של האדמה?

דורנאך, 7 ביולי 1924

דודולף שטיינר: רבותיי, בוקר טוב! מכל מה שאמרנו, הבנתם שאדמתנו בצורתה הנוכחית הינה רק שריד אחרון של מה שפעם היה שונה מיסודו. אם נרצה להשוות את מצבה הקודם לדבר כלשהו, נוכל להשוותו באמת – כפי שראיתם – למה שיש בתא של ביצה. לאדמתנו כיום יש גרעין מוצק של סוגים שונים של מינרלים ומתכות. יש לנו אוויר סביבנו ובאוויר יש שני חומרים אשר משפיעים עלינו במיוחד – לא היינו יכולים לחיות בלעדיהם – חמצן וחנקן. לכן, אנו יכולים לומר שבאדמה יש לנו גרעין קשה של סוגים שונים של חומרים, שבעים עד שמונים מהם, וסביבנו מעטפת-אוויר אשר כוללת בעיקר חנקן וחמצן.

ברם, חנקן וחמצן הם רק המרכיבים העיקריים. האוויר כולל גם חומרים אחרים, אם כי בכמויות קטנות מאוד, כמו פחמן, מימן, גופרית ואחרים. אך, אלו גם החומרים הכלולים בחומר הלבן של הביצה, בחומר הלבן של ביצת תרנגולת. חמצן, חנקן, מימן, פחמן וגופרית! ההבדל היחיד הוא שבחומר הלבן של הביצה, משולבים גופרית, מימן ופחמן באופן הדוק עם חמצן וחנקן, בעוד שבאוויר החיצוני הם נוכחים בדרך רפויה יותר. כך, באוויר קיימים אותם חומרים אשר קיימים בביצת תרנגולת. אותם חומרים נוכחים בכמות קטנה הרבה יותר בחלמון ולכן אנו יכולים לומר שכאשר הוא מתקשה, הוא נעשה סמיך יותר והוא הופך להיות מה שהאדמה מהווה. מוכרחים להתבונן בדברים מן הסוג הזה, אם רוצים לדעת כיצד האדמה נראתה פעם.

ברם, כיום דברים נעשים בדרך שונה למדי וכדי שהשיפוט שלכם על מה שאני מספר לכם כאן לא ישתבש עם מה שמקובל לרוב, ברצוני לתת לכם הסתכלות מהירה בידיעה כללית זו. היא עולה בקנה אחד עם מה שאני אומר רק אם מתייחסים אליה בדרך הנכונה.

בני-אדם בימינו אינם חושבים על דברים באותה דרך שבה עשינו זאת כאן בשתי ההרצאות הקודמות. הם אומרים: כאן האדמה; היא בנויה מחומר מינרלי. את האדמה המינרלית הזאת נוח לחקור, לכן הבה נבחן תחילה את מה שיש למעלה, את מה שעליו אנו דורכים. אז, כאשר אנו בונים מחצבות, כאשר אנו מניחים מסילות-רכבת ופותחים את הקרקע, אנו מגלים שם שכבות או רבדים מסוימים של אדמה. השכבה העליונה ביותר היא זו שעליה אנו דורכים. אם נרד למקום זה או אחר במעמקים, נגלה רבדים עמוקים יותר. אך,

הרבדים הללו לא תמיד מונחים בצורה מסודרת, אחד מעל לשני, כך שנוכל לומר: רובד אחד נמצא תמיד מעל לרובד אחר.

כאשר אתם בוחנים באמת את האדמה, כאן יש לכם רובד אחד,¹² הוא מעוקל, לא שטוח; רובד נוסף מתחת, גם הוא מעוקל.¹³ ומעליהם מופיע רובד שעליו אנו יכולים לדרוך.¹⁴ עתה, כל עוד אנו עומדים בצד זה של הגבעה, אנו מגלים רובד עליון יותר שהיה יכול להיות אדמה טובה לגידולים, אילו היינו משתמשים בשיטות זיבול נכונות וכן הלאה. אבל, כאשר אנו בונים מסילת-רכבת, יתכן שנצטרך לסלק רובד מסוים ועל-ידי ביצוע חפירות, נגיע למעמקי האדמה. זה הוביל לתגלית שרבדים מונחים זה על גבי זה, לא בצורה ישרה, אלא בהיותם מעורבבים בסוגים שונים של דרכים.

אך, לפעמים הרבדים הללו ראויים מאוד לציון. בני-אדם שאלו כיצד אפשר לקבוע את גילו של הרובד – מהו הרובד העתיק יותר. כמובן, התשובה המובנת מאליה היא: כאשר הרבדים מונחים זה על גבי זה, אז הרובד הנמוך ביותר הוא העתיק ביותר, מעליו רובד צעיר יותר והרובד העליון ביותר הוא הרובד הצעיר ביותר מבין כולם. אך, אתם רואים, אין זה תמיד המקרה. במקומות מסוימים זה כך, אך לא בכל מקום. אפשר להראות בדרך הבאה מדוע זה אינו המקרה בכל מקום.

כידוע לכם, אנו רגילים, בארצותינו המתורבתות, לקבור את בעלי-החיים הביתיים שלנו לאחר מותם, כך שלא יזיקו לבני-האדם. אך, אלמלא הגזע האנושי היה מפותח רחוק כל-כך, מה היה קורה אז עם בעלי-החיים? במקום שבו בעל-החיים מת, שם היה נשאר שרוע על האדמה. עתה, בהתחלה הוא נשאר על פני-השטח. אך, כידוע לכם, כאשר יורד גשם, הקרקע נשטפת ולאחר זמן מה חלק מהיצור המרקיב מתערבב עם האדמה אשר נשטפה בגשם. שם היא תישאר ולאחר זמן מה בעל-החיים כולו יהיה חדור באדמה על-ידי גשם או על-ידי מים אשר זרמו על-פני מדרון ואז בעל-החיים היה מתכסה באדמה. עתה, מישהו יכול להופיע ולומר: "שומו שמים! האדמה נראית כל-כך לא ישרה, אני מוכרח לחפור ולבדוק;" הוא לא היה צריך לחפור עמוק מדי, רק מעט, ואז הוא היה מגלה את שרידי השלד, הבה נאמר, של סוס-פרא. אז, הוא

¹² ראה 'אדום' בתרשים.
¹³ ראה 'רוק' בתרשים.
¹⁴ ראה 'לבן' בתרשים.

היה אומר: "ובכן, עכשיו אני הולך על רובד אשר הופיע רק מאוחר יותר, זה שמתחת נוצר כאשר היו סוסי-פרא כאלו." הוא ידע שזהו הרובד הבא, שלעידן שבו אדם זה חי, קדם עידן שבו הסוסים הללו חיו.

אתם רואים, מה שאותו אדם עושה הוא מה שהגיאולוגים עשו עם כל רובדי האדמה, מאז שאפשר היה להגיע אליהם עם מחצבות, תעלות של מסילות-רכבת, חפירות וכן הלאה. בגיאולוגיה, לומדים לחקור מחצבות בכל מקום, בעזרת פטיש או איזשהו כלי אחר, כדי לתעד את אשר נחשף בהרים כתוצאה ממפולות או משהו דומה. אדם אחד משתמש בפטיש בכל מקום, טוען טענות שונות ואז אחר מגלה ברבדים מסוימים, מה שמכונים מאובנים. אז, מישהו עשוי לומר: קיימים רבדים מתחת לקרקע אשר כוללים בעלי-חיים שונים למדי מאלו בימינו. אז, אדם אחר מגלה תוך כדי חפירות ברובדי האדמה כיצד נראו בעלי-החיים בעידנים אחרים.

אין זה משהו מיוחד מאוד, כי בני-אדם ממעיטים, לעתים קרובות, בערך הזמן הדרוש כדי שדבר כזה יתרחש. כיום, בני-אדם מגלים באזורי הדרום כנסיות או מבנים אחרים פשוט עומדים שם. בני-אדם מופיעים, חופרים מעט מסיבה זו או אחרת, ושמו שמים! יש משהו קשה מתחת לכנסייה; זו אינה האדמה. הם ממשיכים לחפור ומגלים מתחתיה מקדש פגאני! מה קרה? לפני זמן קצר באופן יחסי, הרובד של פני שטח אלו שעליהם עמדו כנסייה או מבנה כלשהו, כלל לא היה שם. הוא נערם על-ידי האדם, אולי בעזרתם של כוחות טבע ומתחת קיים מקדש פגאני. מה שפעם היה למעלה, נמצא עתה למטה. למעשה, באדמה נערמו רובד על רובד. מוכרחים לגלות, לא מהדרך שבה הרובד מונח, אלא מטבעם של המאובנים, כיצד בעלי-החיים הללו והצמחים השונים הופיעו ברובדי האדמה.

ברם, אז קורה הדבר הבא:¹⁵

אתם מגלים רובד אחד של האדמה ('צהוב' בתרשים), אתם מגלים רובד נוסף ('ירוק' בתרשים); מסיבה זו או אחרת אתם חופרים (חץ בתרשים) ואם תסתכלו אך ורק בריבוד, אז הוא ייראה כאילו מה שציינתי 'ירוק' היה הרובד הנמוך ביותר ומה שציינתי 'צהוב' – הרובד העליון. אינכם יכולים כלל להגיע לכאן. אתם

¹⁵ ראה תרשים.

רושמים לפניכם ש'צהוב' הוא הרובד העליון, 'ירוק' – הרובד התחתון. אך, אל לכם להחליט מיד, עליכם לחפש תחילה אחר מאובנים.

עתה, לעתים קרובות מאוד מגלים מאובנים ברובד העליון שהינו מוקדם יותר, למשל, מאובנים של דגים, שלדי דגים מוזרים שהינם קדמוניים יותר. אולי למטה מגלים שלדים מעניינים של יונקים שהינם קדמוניים יותר. עתה, המאובנים סותרים את הרבדים, למעלה מופיעים העתיקים יותר, הקדמוניים יותר; למטה, החדשים יותר, הצעירים יותר. יש להבין כיצד זה קרה. אתם רואים, זה קרה כתוצאה מאיזושהו סוג של רעידת-אדמה, איזושהי תזוזה פנימית הסיטה את מה שהיה למטה אל מעל לרובד העליון. זה היה אותו הדבר אילו הייתי מציב כיסא על שולחן והמצב המקורי היה: כאן גב הכיסא וכאן משטח השולחן ואז כתוצאה מרעידת-אדמה השולחן היה מתהפך על הכיסא.

אפשר לקלוט במקרים המגוונים ביותר שהיה היפוך. אדם יכול להגיע למסקנות הבאות באשר למועד התרחשות ההיפוך: הוא היה מוכרח לקרות מאוחר יותר מאשר הזמן שבו כל בעלי-החיים היו בחיים, הוא היה מוכרח לקרות לאחר שהמאובנים נוצרו, אחרת הם היו מונחים בצורה שונה.

בדרך הזאת, לא שופטים את הרבדים פשוט על-פי הדרך שבה הם מונחים אחד על-גבי השני, אלא מוכרחים להיות מסוגלים לראות כיצד הם שינו את מיקומם. האלפים, רכס עצום זה של הרים, המשתרע מהים התיכון ועד אזור הדנובה, רכס הרים מרכזי זה בשווייץ, בלתי-אפשרי להבינו אלא אם כן חוקרים דברים כאלו. כי, כל הרבדים אשר נערמו באלפים התערבבו באופן יסודי. שם, מה שהיה נמוך ביותר, מונח לעתים קרובות למעלה, ומה שהיה למעלה, הופך להיות הנמוך ביותר. מוכרחים לגלות תחילה כיצד כל התזוזות הללו התרחשו.

רק כאשר כל זה נלקח בחשבון שאפשר לומר מהם הרבדים העתיקים ביותר ומהם החדשים ביותר. מדעי הטבע המודרניים אשר עוקבים רק אחר הגורמים החיצוניים של המחקר, כמובן, אומרים: אותם רבדים שבהם מוצאים את השרידים של בעלי-החיים והצמחים הפשוטים ביותר, הם העתיקים ביותר. מאוחר יותר, בעלי-חיים וצמחים נעשו מורכבים יותר, וכך אנו מגלים את השרידים המורכבים ביותר ברבדים החדשים ביותר. ברבדים העתיקים ביותר, מגלים מאובנים מפני שמבנה הסידן או הקוורץ של בעלי-החיים נשמר, בעוד שכל דבר אחר התמוסס. כאשר מגיעים לרבדים החדשים ביותר, השלד נשמר.

עתה, קיימת דרך אחרת ראויה-לציון שבה נוצרים מאובנים. לפעמים, זה מעניין מאוד. דמיינו לעצמכם שפעם היה קיים סוג פשוט של יצור קדמוני; היה לו גוף, אולי מחושים מלפנים. אני מצייר אותו בהגדלה; ברבדים הידועים לגיאולוגיה, הוא יהיה, ככלל, קטן יותר. עתה, יצור זה מרקיב בעודו שוכב על פיסת קרקע זו ואדמה מסוימת זו אינה חודרת ואינה ממלאת את היצור; היא נמנעת מחומצות בגוף. לאחר מכן, מתרחש משהו ראוי מאוד לציון: האדמה שעליה שוכב בעל-החיים מכסה ועוטפת אותו מכל הכיוונים, ונוצר חלל בצורתו של בעל-החיים. זה קרה לעתים קרובות מאוד; חללים כאלה נוצרים והאדמה מתעצבת

סביב בעל-החיים. אך, אין בו דבר; האדמה לא נספגה על-ידי הגוף, אלא נערמה סביבו ומפני שבעל-החיים היה מכוסה קשקשים, נוצר חלל. מאוחר יותר, הקשקשים התפוררו ומאוחר עוד יותר אפיק מים התפתל דרכו.

אז, זה ממלא את החלל באבני-חצץ (ירוק) ושם בפנים מתעצבת בצורה יפה תבנית של בעל-החיים עם חומר שונה למדי. תבניות כאלו מעניינות במיוחד, כי שם אין לנו את בעלי-החיים עצמם, אלא רק את התבניות שלהם.

ברם, אל לכם לדמיין לעצמכם שהדברים היו תמיד פשוטים כל-כך. מהאדם בימינו, למשל, עם האורגניזם שלו הבנוי מחומרים רכים, נשאר מעט מאוד – אף לא מבעלי-החיים המפותחים יותר. קיימים בעלי-חיים שרק תבניות שיניהם שרדו. אפשר למצוא תבניות שיניים של סוג של תנין קדמוני אשר נוצרו בדרך הזאת. מבינים שלכל בעל-חיים יש צורת שיניים משלו וגם לאדם יש צורה שונה. מבנה השיניים תואם תמיד למבנה כולו של היצור. לאדם מוכרח להיות הכישרון לדמיין לעצמו את הופעת בעל-החיים כולו מתוך צורת שיניו. כך, הדברים אינם, בשום פנים ואופן, פשוטים.

אך, כאשר חוקרים את הרבדים הללו, מגלים כיצד דברים מתפתחים באמת. אז פשוט מתברר שהיו זמנים שבהם בעלי-חיים כמו אלה שיש לנו כיום, לא היו קיימים, זמנים שבהם היו יצורים פשוטים הרבה יותר, איכשהו כמו החלזונות, המולים וכן הלאה שלנו. אך, יש לדעת כמה נשאר מהם. הבה נדמיין לעצמנו שהדבר הבא היה יכול לקרות. פשוט הניחו שילד קטן שלא אהב לאכול סרטנים, לקח סרטן אחד מפינת-האוכל של הוריו ושיחק עמו. הוא לא נתפס והוא קבר את הסרטן בגינה. עתה, יש אדמה מעליו וכל

העניין נשכח. מאוחר יותר, הגינה עוברת לבעלותם של אנשים אחרים; הם חופרים ובמקום אחד הם רואים דברים קטנים מצחיקים אשר נראים כמו צדפות. (אתם מכירים את אלה המכונים עיני סרטן שאינן עיניים, אלא צדפות קטנות בגוף הסרטנים.) אלו עקבות בלבד אשר שרדו.

עתה, בלתי-אפשרי לומר שאלו מאובנים מסוג מסוים של בעלי-חיים; הם מאובנים של חלק מהיצור. באופן דומה, ברבדים עתיקים יותר, במיוחד בהרי האלפים, מגלים סוג מסוים של מאובן שיש לו הופעה דמוית-צדפה. כך הם נראים; הם אינם קיימים עוד כיום, אבל אפשר למוצאם ברבדים הקדמוניים יותר. ברם, אין להניח שזה היה היצור כולו. יש להניח שהיה משהו סביבו אשר התפורר ורק חלק קטן מבעל-החיים שרד.

המדעים המודרניים מתעמקים בזה מעט מאוד. מדוע? ובכן, הם פשוט אומרים שברכס העצום הזה של הרי האלפים, הרבדים התערבבו זה בזה, הנמוך ביותר נזרק למעלה, העליון ביותר לנמוך ביותר – את זה מראים הרבדים. אך, רבותי, האם ביכולתכם לדמיין לעצמכם שעם כוחות-האדמה הנוכחיים הרים עצומים כאלו היו יכולים להיזרק באותה דרך? המעט אשר מתרחש עתה על האדמה הינו, לשם השוואה, ריקוד קליל, רובד אחד נזרק על האחר – כיום, הכול מהווה סוג של ריקוד קליל!

אילו אדם היה חי שבע מאות ועשרים שנה במקום שבעים ושתיים, הוא היה חווה בגילו המופלג שהוא צועד על קרקע שהינה גבוהה מעט יותר מאשר קודם. אך, יש לנו חיים קצרים. פשוט חישבו אם זכוב אשר חי רק מבוקר עד ערב, היה צריך לתאר את אשר הוא חווה! היות שהוא חי רק בעונת הקיץ, הוא לא היה מספר לנו דבר מלבד על פרחים, שפרחים קיימים תמיד. לא היה לו מושג על המתרחש בעונת החורף; הוא היה משוכנע שכל קיץ התחבר לקיץ הקודם. אנו, ישויות אנוש, לבטח חיים מעט יותר מזכוב אשר חי יום אחד בלבד, אך עדיין יש לנו מעט מטבעו של הזכוב עם השבעים עד שבעים ושתיים שנה שלנו! אכן, אנו רואים מעט ממה שמתרחש. אפילו עם הכוחות הזעומים אשר שולטים כיום, אין ספק שמתרחש יותר ממה שאדם רואה בדרך-כלל. עם זאת, לשם השוואה, כל מה שקורה הוא שנחלים זורמים אל הים ומשאירים מאחור אדמת-סחף. כך, מעט אדמה מצטבר והמעט הזה מגיע אל מעבר לחופי הים והשדות מקבלים רובד חדש. באופן יחסי, זה מעט. כאשר לוקחים בחשבון כיצד משהו כמו רכס עצום זה של הרי האלפים מוקפץ ומערבב לפני ולפנים, מובן מאליו שהכוחות אשר פעילים כיום היו פעילים בדרך שונה למדי מאשר בזמנים קדומים יותר.

אך, עתה מוכרחים אנו לדמיין לעצמנו כיצד דבר כזה יכול לקרות. קחו, למשל, תא של ביצה מאיזשהו יונק. בהתחלה, הוא נראה פשוט למדי, גרעין במרכז עם גוש אלבומין מסביבו. עתה, הניחו שהביצה מופרית. כאשר היא מופרית, הגרעין משתנה לכדי סוגים שונים של צורות; היא מתפתחת באופן מוזר מאוד לכדי ספירלות ספורות אשר עולות כלפי מעלה כמו זנבות. אז, ברגע בו הסלילים הקטנים הללו מופיעים, מבנים בעלי צורת כוכב מתפתחים מתוך הגוש. הגוש כולו מתחיל להתעצב מפני שיש בו חיים. מה

שמתרחש שם שונה מאוד ממה שמתרחש כיום על האדמה שלנו. התהפוכות וההיפוכים אשר מתרחשים בתא הביצה זהים למה שהתרחש פעם בהרי האלפים העצומים!

לכן, מה טבעי יותר מאשר לומר: "ובכן, פעם האדמה הייתה מוכרחה להיות חיה, אחרת זעזועי ההיפוכים וההדיפות לא היו יכולים להתרחש!" למעשה, הצורה הנוכחית של האדמה מראה לנו שבעידני עבר, כאשר לא האדם ולא בעלי-החיים המפותחים יותר היו קיימים, האדמה עצמה חייתה. מן ההכרח שנאמר שהאדמה הנוכחית המתה נבעה מתוך אדמה חיה. עם זאת, בעלי-חיים יכולים לחיות אך ורק עם אדמה מתה נוכחית זו! פשוט חישבו אלמלא החמצן והחנקן באוויר היו נפרדים וכופים על המימן, הפחמן והגופרית סבילות כמעט מלאה, אז היה עלינו לנשום במשהו כמו לבן של ביצה – כי זה מה שהקיף את האדמה.

עתה, יכולנו לדמיין לעצמנו – כי בעולם זה, כל דבר יכול לקרות! – שבמקום הריאות שלנו, היינו מפתחים איברים המסוגלים לנשום באטמוספירה כזו של אלבומין. כיום, כמובן, ביכולתנו להכניסו כמזון דרך הפה. מדוע לא היה יכול להתפתח סוג של איבר-ריאה למעלה, קרוב יותר לפה? בעולם זה, כל דבר יכול לצוץ; כל דבר יכול להתרחש – אף על פי שלעולם לא היינו מעלים על דעתנו שינויים כאלה כתוצאה מהתבוננות בגופו הנוכחי של האדם. אך חישבו, רבותיי – כיום, אנו מסתכלים באוויר חסר-החיים. הוא מת. קודם לכן, האלבומין היה חי. האוויר מת מפני שהגופרית, המימן והפחמן נעלמו; לכן החנקן והחמצן גם נעלמו. אנו מביטים באוויר מלא-אור אשר מת, אך זה אפשר לעינינו להיות פיסיות, אכן כפי שהן פיסיות. אילו הכול בסביבתנו היה חי, אז גם עינינו היו צריכות להיות מלאות-חיים. אך, אילו היו מלאות-חיים, לא היינו מסוגלים לראות עמן והיינו תמיד במצב של חוסר-תודעה: כפי שאדם נעשה לא-מודע כאשר מתחילים להיות יותר מדי חיים בראשו, כאשר במקום האיברים המפותחים באופן סדיר, יש לו סוגים שונים של גידולים. אז, הוא לא-מודע לסירוגין ומאוחר יותר זה נהיה חמור כל-כך שהוא נשכב שם כאילו מת. באופן דומה, במצב המקורי שלנו על האדמה, כפי שהיה אז, לא היינו יכולים לחיות באופן מודע. הישות האנושית הייתה יכולה להתעורר אך ורק לתודעה כאשר האדמה מתה בהדרגה. כך, המין האנושי התפתח על אדמה מתה.

כך הדבר, רבותיי! וזה נכון לא רק לגבי הטבע, אלא גם לגבי התרבות האנושית. אם תחשבו לאחור על מה שאמרתי זה עתה – שמתחת לאדמה היו יכולים להיות מקדשים פגאניים וכנסיות כריסטיאניות מעל – תראו שהכנסיות הכריסטיאניות קשורות למקדשים הפגאניים, בדיוק כפי שהרובד העליון יותר קשור לרובד הנמוך יותר, אלא שבמקרה אחד אנו עוסקים בטבע, במקרה השני – בתרבות. אך, האדם לא יבין כיצד היסוד הכריסטיאני התפתח אם הוא לא יבחין בכך שהוא התפתח מתוך פגאניזם כיסוד שלו. גם בתרבות, עלינו לקחת בחשבון את הרבדים הללו.

עתה, אמרתי שהישות האנושית הייתה למעשה שם כל הזמן, אבל כישות רוחית, לא פיסית. זה מוביל אותנו שוב לחפש אחר הסיבה הממשית לכך שהאדם לא התפתח מוקדם יותר כישות פיסית. אמרנו שבאוור כיום, קיימים חנקן וחמצן, ובמינון נמוך יותר פחמן, מימן וגופרית. בנשימה שלנו, אנו בעצמנו מאחדים את הפחמן הקיים בתוכנו עם החמצן שאנו שואפים פנימה, ואנו נושפים החוצה את השניים יחד כדו-תחמוצת הפחמן. בקיומנו האנושי, אנו שואפים פנימה חמצן ונושפים החוצה דו-תחמוצת הפחמן; חיינו כרוכים בזה. היינו ממלאים, לפני זמן רב מאוד, את האדמה ואת האוויר של האדמה בדו-תחמוצת הפחמן, אלמלא היה דבר נוסף מלבד האדם: צמחים. להם יש את אותה השתוקקות לפחמן כמו זו שיש לנו לחמצן בשקיקה, הם מכניסים פנימה את דו-תחמוצת הפחמן ומוציאים החוצה חמצן.

רבותי, אתם רואים באיזו דרך מופלאה הדברים הללו משתלבים זה בזה! אנו, כישויות אנוש, זקוקים לחמצן של האוויר, אנו שואפים אותו פנימה, מאחדים אותו עם הפחמן שיש לנו בתוכנו ונושפים החוצה פחמן וחמצן יחד כדו-תחמוצת הפחמן. הצמחים שואפים אותה פנימה ונושפים את החמצן החוצה וכך יש תמיד חמצן באוויר.

ובכן, זה נכון כיום, אך באבולוציה האנושית על האדמה, זה לא תמיד היה כך. כאשר אנו מגלים את היצורים המאובנים אשר חיו לפני זמן רב, אנו נוכחים לדעת שהם לא היו יכולים להיות כמו בעלי-החיים והצמחים המודרניים שלנו, במיוחד לא כמו הצמחים שלנו. כל הצמחים הקדמוניים מוכרחים היו להיות יותר כמו הטפילים, הפטריות והאצות שלנו. קיים הבדל בין הפטריות והצמחים הנוכחיים האחרים שלנו. האחרונים מכניסים פחמן והם יוצרים ממנו את גופם. כאשר הם שוקעים באדמה, גופם נשאר כמו פחם. הפחם שאנו כורים כיום הוא שריד של צמחים.

המחקר כולו שביכולתנו לערוך על סוגי הצמחים אשר היו קיימים בהתחלה, אומר לנו את הדברים הבאים: הצמחים הנוכחיים שלנו, כולל הצמחים אשר מספקים לנו עתה פחם, נבנים מפחמן. אך, צמחים קדומים הרבה יותר נוצרו לא מפחמן, אלא מחנקן. דבר זה התאפשר היות שכפי שדו-תחמוצת הפחמן ננשפת כיום על-ידי בעלי-החיים והאדם, כך בזמנים עתיקים ננשף שילוב של פחמן וחנקן. זוהי חומצה פרוסית,¹⁶ החומצה הרעילה מאוד של מימן ציאנידי שהינה קטלנית לכל קיום כיום. חומצה פרוסית רעילה זו ננשפה וכל דבר מהקיים כיום לא היה יכול להופיע. הצמחים דמויי-הפטריות הקדומים קלטו את החנקן ויצרו ממנו את גופם. היצורים שעליהם דיברתי בפעם הקודמת, הישויות דמויות-הציפורים וישויות בעלי-החיים הכבדים והגסים, נשפו החוצה את החומצה הרעילה הזאת, והצמחים סביבם קלטו את החנקן כדי ליצור את גוף-הצמח שלהם. גם כאן אנו יכולים לראות שחומרים שעדיין קיימים כיום, נעשה בהם שימוש בדרך שונה למדי בזמנים הקדומים.

¹⁶ מימן ציאנידי או בפשטות ציאניד. תמיסה של מימן ציאנידי במים מכונה חומצה פרוסית.

דיברתי על כך פעם בפני אלו מכם אשר היו נוכחים כאן. תיארתי כיצד בשנת 1906 היה עליי לתת הרצאות ספורות בפריס¹⁷ על אבולוציית האדמה, מקור האדם וכן הלאה. הנושא הניע אותי לומר: "האם יש משהו בעולם זה אשר יכול להראות שפחמן וחמצן לא תמיד מילאו את התפקיד שהם ממלאים כיום, שהחנקן מילא פעם את התפקיד הזה ופעם האטמוספירה הייתה מורכבת מחומצה פרוסית, חומצה של מימן ציאנידי?"

עתה, אתם יודעים שיש בני-אדם מבוגרים וילדים צעירים. ובכן, אם אדם בן שבעים יעמוד כאן וילד בן שנתיים לידו, שניהם ישויות אנוש; הם עומדים זה לצד זה ומי שהינו עתה בן שבעים היה כמו הילד בן השנתיים לפני שישים ושמונה שנים. דברים מעידנים שונים ניצבים אלה לצד אלה. זהו אותו דבר ביקום; גם שם, העתיק יותר והחדש יותר ניצבים זה לצד זה. אדמתנו, ממה שתיארתי לכם עתה ומה שביכולתכם לראות כיום, אדמתנו היא ברנש קדום בעל זקן אפור, כמעט מת – אם לא לוקחים בחשבון את החיים החדשים, אפשר לומר שאדמתנו כמעט מתה. אך, לצדה ביקום, קיימות צורות צעירות יותר שרק מאוחר יותר הן תהפוכנה למה שחיינו הנוכחיים מהווים. למשל, מוכרחים אנו להתייחס לכוכב-שביט כאחד מהצורות הללו. לכן, אנו יכולים לדעת שהיות שכוכבי-השביט צעירים יותר, מוכרחים להיות להם מצבים המשתייכים לעידן צעיר יותר. כוכבי-השביט עומדים ביחס לאדמה כפי שילד עומד ביחס לאיש זקן. אם לאדמה הייתה פעם חומצה פרוסית, חומצה של מימן ציאנידי, הרי שהיא מוכרחה להופיע עתה בכוכבי-השביט!

אם אדם היה נוגע עם גופו כיום בכוכב-שביט, הוא היה מת מיד. יש בהם, בכוכבי-השביט, חומצה פרוסית מדוללת.

בשנת 1906 בפריס, אמרתי שזה נובע מתחומו של מדע הרוח. אלה אשר קיבלו את מדע הרוח, קיבלו את טענתי אף על פי שהיא הדהימה אותם. מאוחר יותר, לאחר פרק זמן ארוך למדי, הופיע כוכב-שביט. באותם זמנים, לבני-אדם היו הכלים הנחוצים ואז השיטות המדעיות הרגילות גילו שלכוכבי-שביט יש חומצה של מימן ציאנידי, חומצה פרוסית, כפי שאמרתי בשנת 1906 בפריס. כך, הדברים קיבלו אישור.

כמובן, כאשר בני-אדם שומעים זאת, הם אומרים שזהו צירוף מקרים: "הו, כמובן, שטיינר טען את הטענה הזאת בפריס ואז הייתה התגלית – פשוט צירוף מקרים." הם אומרים זאת מפני שהם אינם יודעים משהו אחר. אך עתה, אמרתי לכם מדוע יש להתייחס כמובן מאליו לכך שיש חומצה פרוסית בכוכבי-שביט. זה לא היה מקרי, זה היה מדע אמיתי שבאמצעותו הגענו לידיעה הזאת. מחקר פיסאי אישר זאת רק מאוחר יותר. עתה, בני-אדם נוכחים לדעת שזה נכון ביחס לכל מה שהאנתרופוסופיה מציגה; כי, הכול מקבל אישור

¹⁷ 25 במאי עד 16 ביוני 1906, *אזטרקה כריסטיאנית*.

מאוחר יותר. דברים רבים יתגלו בימים אלה מחוץ לתנועה האנתרופוסופית שכבר נמסרו בדרך שונה על-ידי האנתרופוסופיה לפני שנים רבות.

כן, קיימים דברים רבים אחרים שאפשר היה לחקור כיום בקפדנות על-ידי המדע. אני תמיד אומר שאילו בני-אדם היו יכולים באמת לנסוע אל כוכב, הם היו נדהמים לגלות שהוא שונה מהאידיאות המודרניות עליו אשר נקבעו מעצם חייהם על האדמה. הם מדמיינים לעצמם שהוא כולל גז זוהר. אבל, זה לא כל מה שמתגלה שם. למעשה, היכן שהכוכב נמצא, יש חלל ריק, חלל ריק שהיה מיד שואב את בני-האדם. יש שם כוחות של יניקה. הם היו שואבים אתכם באופן מיידי, מפרקים אתכם לחתיכות. אילו בני-אדם היו פועלים עם אותו מחקר עקבי ואותה חשיבה בלתי-משוחדת כפי שאנו עושים כאן, אז הם היו מצליחים לראות עם ספקטרוסקופ מורכב שאין גזים שם בחוץ, אלא חלל של יניקה.

לפני זמן מה, הטלתי על אינדיבידואלים מסוימים את המשימה לחקור את השמש והכוכבים עם ספקטרוסקופ, פשוט כדי להוכיח עם שיטות חיצוניות שהכוכבים הם חללים ריקים, לא גזים זוהרים. אפשר להוכיח זאת. האנשים שעליהם הטלתי את המשימה התלהבו מאוד כאשר הם התחילו את המחקר: "הו! נגיע למשהו!" אך, לפעמים ההתלהבות דועכת; הם התעכבו יתר על המידה. אז, לפני שנה וחצי הגיעו חדשות מאמריקה אשר דיווחו שבני-אדם החלו לחקור את הכוכבים ולגלות בהדרגה שהם לא היו גזים זוהרים, אלא חלל ריק! זה לא נורא, כמובן, שדבר כזה יקרה. אך, זה היה מועיל לנו יותר – באופן חיצוני – אילו היינו עושים זאת. אך, אין זה משנה כל עוד האמת יוצאת לאור.

ברם, מצד שני, אפשר לראות בדיוק באמצעות דברים כאלו שהאנתרופוסופיה רוצה באמת לעבוד בשיתוף פעולה עם המדעים הרגילים. כך, היא הייתה רוצה לפעול עם המדעים הרגילים גם על רובדי האדמה. אדם מקבל לגמרי את מה שיש למדעים לומר על התהפוכות וההיפוכים בהרי האלפים. אך, הוא אינו יכול להסתדר עם המדענים כאשר הם מניחים שהתהפוכות נגרמו על-ידי כוחות שעדיין קיימים בימינו. האמת היא שהיו שם **כוחות-חיים**; רק כוחות-חיים היו יכולים להעיף ולהשליך את הרבדים הללו של חומר חי אחד אחרי השני. האנתרופוסופיה כבר משלבת את המדעים הרגילים ומרחיקה אל מעבר להם, אך המדעים תמיד רוצים להיעצר בכל פעם שהם עצלים מדי להתקרב יותר לדברים.

נמשיך ביום רביעי בשעה תשע.

מקור העולם והאדם

הרצאה 4

מקור העולם והאדם. למוריה ואטלנטיס.

דורנאך, 9 ביולי 1924

רוזולף שטיינר: רבותיי, בוקר טוב! אולי נספיק לסיים היום את אשר התחלנו בפעם הקודמת.

הסברתי לכם שמוכרחים אנו ליצור תמונה מנטלית של הדרך שבה האדמה התפתחה בהדרגה וכיצד האדם היה תמיד נוכח מבחינה רוחית. מבחינה פיזית – כלומר בגוף – האדם הופיע לראשונה, כפי שראינו, לאחר שהאדמה מתה, לאחר שהאדמה עצמה סיימה את חייה. כפי שאמרתי לכם בפעם הקודמת, היה זה לפני זמן לא רב שבני-אדם חשבו על האדמה בדרך כזו שהם חיפשו בתוכה אחר מאובנים, כדי לקבוע את גילם של הרבדים שלה. תפיסות כמו אלו אשר מאומצות עתה על-ידי המדע, גובשו רק לאחרונה באופן יחסי, וראינו באיזו מידה התפיסות הללו באמת שגויות ואינן יכולות להתמודד עם עובדות.

עתה, עליכם להבין שכאשר בני-אדם חופרים ונוברים באדמה כפי שתיארתי לכם, כאשר הם בוחנים משהו כמו רכס הרי האלפים עם רבדיו המעורבבים, אז הם מגלים, בכל רובד ורובד, צמחים ובעלי-חיים מאובנים בצורה ברורה למדי. הצמחים ובעלי-החיים אשר ממלאים את האדמה כיום, הופיעו רק לאחרונה. צורות קדומות יותר של צמחים ובעלי-חיים היו שונות מאלו של הצמחים ובעלי-החיים של ימינו.

שהאדמה לא התפתחה בפשטות ובהדרגה, עם רבדים אשר נערמים לאט זה על גבי זה עד שהאדמה נוצרה בסופו של דבר, אפשר לראות לא רק מהעובדה שהרבדים של הרי האלפים מעורבבים, אלא גם מהדבר הבא: פעם, היו בעלי-חיים אשר דמו לפילים שלנו, אך גדולים יותר. הפיל שלנו, לבטח, גדול מספיק, אך בעלי-החיים הללו היו בכל זאת חזקים יותר, בעלי עור עבה יותר. פעם, היו פאכידרמים בעלי עור עבה עוד יותר. דבר זה אושר, כי הם נתגלו בצפון-סיביר, היכן שרוסיה מגיעה עד אסיה. כל בעלי-החיים הללו, הממותות הללו, נמצאו כבעלי-חיים שלמים כאשר העור שלהם במצב מושלם.

אתם רואים, אפשר לשמר היטב בעלי-חיים עם עורם, אם שמים אותם בקרח. בעלי-החיים הללו היו למעשה בתוך קרח; ליד הים הארקטי, היכן שסיביר מתקרבת לקוטב הצפוני, שם שהו בעלי-החיים הללו; הם עדיין שם בימים אלו, רעננים כאילו נתפסו אתמול על-ידי ענקים והוכנסו לתוך קרח כדי לשמרם! עם זאת, מוכרחים אנו לומר: בעלי-חיים כאלה אינם חיים כיום, אלו בעלי-חיים קדמוניים. כמו-כן, לא יתכן שהם מתו מוות איטי; כיום, הם עדיין שם כבעלי-חיים שלמים. ההסבר האפשרי היחיד לכך הוא שבהיותם בחיים, התרחש אסון ימי עצום והמים קפאו באזור הקוטב הצפוני ומיד המם אותם.

מזה אנו רואים שבזמנים קדומים יותר היו התרחשויות יוצאות דופן על האדמה שבלתי-אפשרי להשוותן למצבים בימינו. אם נסתכל בהרי האלפים, עלינו לחשוב שההתרחשויות הללו לא היו יכולות להימשך מיליוני שנים, אלא מוכרחות היו להתרחש בזמן קצר יחסית, שכל דבר על האדמה היה מוכרח לבעבע ולחיות כאילו הוא נמצא בקיבתו של אדם לאחר שאכל והתחיל לעכל. אך, זה יכול להתרחש רק בתוך משהו חי. האדמה מוכרחה הייתה להיות בחיים. הכוחות אשר היו בתוך האדמה הושארו מאחור. לאחר מכן, היו בעלי-חיים גדולים וכבדים. בעלי-החיים הקלים והגמישים יותר שלנו נוצרו לאחר שהאדמה עצמה מתה ולא הייתה עוד ישות חיה. הפילים הגדולים הללו, הממותות הללו היו, כביכול, כמו קרח על הגוף העתיק של האדמה והם נהרסו על-ידי גל אחד עצום אשר הפך לקרח.

אתם יכולים להבין באיזו מידה זה עולה בקנה אחד עם מה שאמרתי על אודות אדמתנו הנוכחית בהיותה סוג של גוויית-עולם. האדם היה יכול להתפתח רק לאחר שהמצבים האחרונים הופיעו על האדמה.

עתה, ברצוני לדבר על משהו אשר יראה לכם כיצד האדמה השתנתה – והיא השתנתה באופן יחסי לאחרונה. אם נחשוב על האדמה, מצד אחד יש לנו את אמריקה; מצד שני – את אירופה: נורבגיה, סקוטלנד, אנגליה, אירלנד וכן צרפת וספרד, ואיטליה וגרמניה, עד הים הבלטי. עתה, אם ניסע היום, הבה נאמר, מליברפול לאמריקה, נעבור תחילה מעל שטח אדמה ולאחר מכן מעל לאוקיינוס האטלנטי. עתה, ברצוני לומר לכם משהו. שם (אפריקה נמצאת כאן למטה), צמחים ובעלי-חיים מסוימים נמצאים בכל מקום (כמובן, עלינו לכלול בעלי-חיים קטנים); כאן, קיימים גם צמחים ובעלי-חיים. אם נסתכל כיום בצמחים ובעלי-חיים אשר חיים על החופים המערביים של אירופה ואפריקה, ואז נסתכל בצד השני, בחוף המזרחי של אמריקה, נגלה שהצמחים ובעלי-החיים הללו קשורים בדרך מסוימת זה לזה. הם שונים, אבל הם קשורים זה לזה. מדוע? הם קשורים זה לזה כי... ובכן, כיום זה נראה כך: למטה מתחת נמצאת קרקעית האוקיינוס, למעלה מי האוקיינוס האטלנטי, ואז כאן נמצאת אפריקה. כיצד קרה שהצמחים ובעלי-החיים הגיעו לכאן וכיצד קרה שהם הופיעו שם, יכול להיות מוסבר רק אם פעם הייתה אדמה כאן בכל מקום, אדמה מוגבהת, היכן שבעלי-החיים היו יכולים לחצותה והצמחים היו יכולים לפזר את זרעיהם, לא מעל לאוקיינוס, אלא מעל לאדמה. כך, היכן שכיום קיים ים עצום, אוקיינוס עצום, בין אירופה ואמריקה, שם הייתה פעם יבשה. הקרקע שקעה. בכל מקום שבו אדמה שוקעת, מופיעים מיד מים. אם תחפרו עד עומק מסוים, בכל מקום, מיד יופיעו מים.

לכן, אנו מוכרחים להניח שהאדמה שם שקעה. למשל, הדבר הבא מעניין: כאן, נמצאת איטליה, כאן רוונה – עתה, אם הולכים מרוונה עד לים, זה לוקח יותר משעה, אך כאשר הולכים מרוונה לים, מגלים בכל מקום על הקרקע מולים וצדפות. זוהי הוכחה לכך שהים היה שם פעם. העיר רוונה, עתה שעה מהים, הייתה בדיוק מעליו! – הים היה הגבול שלה. אך שם, הקרקע התרוממה והמים נסוגו ממנה. אם אדמה מתרוממת גבוה במיוחד, היא נעשית שוממה; ואז, נעשה קר, כפי שקורה בהרים. אזור אחד כזה בסיביר נעשה קר.

סיביר מראה עם כל הצמחייה שלה וכן הלאה שפעם הקרקע שלה הייתה נמוכה הרבה יותר, שהיא התרוממה מאוד.

וכך, ביכולתכם לראות את הקרקע מתרוממת ושוקעת ללא הרף, באזורים מסוימים של האדמה: היא מתרוממת... שוקעת... אנו רואים שקרקע ומים על האדמה מופצים בזמנים שונים בדרכים מגוונות ביותר. אם נסתכל בסלעים של האיים הבריטיים – אנגליה, סקוטלנד ואירלנד – נסתכל ברבדים עצמם, אז נגלה שאנגליה התרוממה ושקעה ארבע פעמים במהלך קיומה! כאשר היא הייתה למעלה, צמחים מסוימים צמחו עד שהיא שקעה. כמובן, כאשר היא התרוממה שוב, היא הייתה שממה צחיחה. היא התכסתה בצמחים ובעלי-חיים שונים למדי, וכיום אפשר עדיין לראות שהיא התרוממה ושקעה ארבע פעמים.

כך, האדמה נמצאת בתנועה מתמדת. בזמנים עתיקים מאוד, זו הייתה תנועה גדולה הרבה יותר, חזקה הרבה יותר. אם היום הכול היה בתנועה כפי שהיה באותם זמנים, היה זה באמת מבשר-רעות למין האנושי. התיאורים האחרונים של תנועות רבות-עוצמה של האדמה, הם התיאורים של המבול ואלו אשר ירדו מטה אל האנושות בצורה של סיפורי-אגדות. אך, המבול היה עניין פעוט בלבד בהשוואה לתהפוכות הענקיות אשר התרחשו פעם על האדמה.

לכן, רבותי, עולה השאלה: כיצד הישויות האנושיות בכלל הגיעו לאדמה זו?

כיצד בכלל הופיע האדם? לגבי זה, היו רעיונות מגוונים ביותר. הדעה הנוחה ביותר שבני-האדם גיבשו היא: פעם היו בעלי-חיים דמויי-קופים שבהדרגה שכללו את עצמם והפכו לישויות אנוש. זוהי ההשקפה שהמדע דגל בה במאה התשע-עשרה. המדע אינו דוגל עוד באותה השקפה, אבל הקהל הרחב, שתמיד מפגר אחר המדע, דוגל בה ובכל זאת, מאמין בה כמובן. עתה, העניין הוא כזה: כיצד מישו היה יכול לדמיין לעצמו שהאדם, האדם הפיסי כפי שהוא עתה על האדמה הפיסית, היה יכול לעצב את עצמו? היו, כביכול, התרגשות-יתר והתלהבות עצומה, כאשר בסוף המאה התשע-עשרה נוסע מלומד, דו-בואה,¹⁸ גילה חלקים של שלד במזרח-אסיה, ברובד של האדמה שעד לאותו זמן חשבו שהאדם לא היה יכול לחיות בו. היו חלקים של שלד אשר נחשב שלד אנושי: החלק העליון של מותניים, שיניים ספורות ושברים של החלק העליון של גולגולת. אלו הדברים שדו-בואה גילה שם באסיה. דבר כזה, כמובן, מן ההכרח שיהיה לו שם הולם, לכן הוא כינה את השרידים הללו *Pithecanthropus erectus*.

בני-האדם חשבו שיצור זה היה נציג של מין דמוי-קוף שממנו המין האנושי התפתח בהדרגה. אז, בני-האדם פיתחו רעיונות שונים לגבי הדרך שבה האדם התפתח בצורה הזאת. אחדים אומרים: "גזע דמוי-קוף הגיע למצבים כאלו שבהם הוא נאלץ לעבוד ולכן כפות-הרגליים, כפות-הרגליים אשר משמשות

¹⁸ יוג'ין דו-בואה, 1858-1940, רופא צבאי וגיאולוג הולנדי. הוא גילה שרידים של אדם ג'אווה, יצור-ביניים בין קוף ואדם. ראה דברים שכתב בפרסום: *Pithecanthropus erectus, eine menschenähnliche Übergangsform auf Java*, בטאוויה, 1894.

לטיפוס, עברו טרנספורמציה לכדי רגליים ישרות וכפות-הרגליים הקדמיות לכדי ידיים אנושיות...". בכך הוא עבר שינוי מוחלט. מצד שני, בני-אדם אחרים אומרים: "לא, זה לא יתכן, כי אם אדם-קוף זה היה מגיע לתנאים לא-טובים כאלו, הוא פשוט היה מת והוא לא היה יכול לשנות את עצמו." דווקא אדם-קוף זה היה מוכרח להיות בסוג של גן-עדן היכן שהוא היה יכול לתחזק את עצמו ולהתפתח בחופשיות, היכן שהוא היה מוגן. אתם רואים כמה רחוקות ההשקפות הללו זו מזו! אך, דבר מזה לא נשאר בתוקף כאשר אנו לוקחים על עצמנו בחינה ממשית של העובדות שעליהן דיברנו.

הבה נחזור אליהן שוב. פעם, היה שטח אדמה גדול היכן שנמצא כיום האוקיינוס האטלנטי שאותו חוצים כאשר נוסעים מאירופה לאמריקה – שטחי אדמה עצומים. אך, אתם רואים, אם נחקור את המאובנים אשר התגלו כאן מתחת לאדמה, ומהם נסיק מה היו הצורות והמינים הקדמוניים יותר – הן של צמחים והן של בעלי-חיים – נגלה כי: שם, זה לא היה יכול להיות כך! האדמה בין אירופה ואמריקה הנוכחיות שלנו הייתה מוכרחה להיות רכה הרבה יותר, לא מינרל מוצק כפי שהיא כיום, והאוויר היה מוכרח להיות סמיך יותר, תמיד ערפילי, בהכילו הרבה מים וחומרים אחרים. כך, היו אדמה רכה הרבה יותר ואוויר סמיך הרבה יותר. באזור כזה, אם היינו חיים על אדמה כזו, לא היינו יכולים להיות אפילו שבוע, היינו מיד מתים. אך, היות שזה לא היה יכול להיות לפני זמן רב מאוד, עשרת אלפים עד חמש-עשרה אלף שנה, ישויות אנוש מוכרחות היו, כמובן, להיות באותם זמנים. לכן, הן לא היו יכולות להיות כמו ישויות אנוש בימינו.

לאדם בימינו יש מבנה מוצק של עצמות רק מפני שבחוף קיימים מינרלים קשים. לעצמות הגיריים שלנו משתייכים גם ההרים הגיריים שעמם אנו מחליפים סידן הידרוקסיד; אנו שותים אותו במים שלנו וכן הלאה. באותם זמנים קדומים עדיין לא היה שלד עצמות מוצק. לישויות אנוש היה יכול להיות רק סחוס רך, כמו בכרישים. כמו כן, הן לא היו יכולות לנשום באמצעות ריאות, כפי שאנו נושמים כיום. באותם זמנים, מוכרחים היו להיות להם סוג של שלפוחית צפה וסוג של זימים, כך שהאדם אשר חי בצורתו החיצונית, חציו אדם וחציו דג. אם נחזור לאחור לזמנים קדומים עוד יותר, נגלה שהאדם היה רך הרבה יותר. אם נמשיך עוד לאחור, נגלה שהוא היה מימי, נוזלי למדי. לכן, ברור שאז לא נוצרו שום מאובנים; האדם פשוט נטמע ביתר הנוזלים של האדמה. כך, זוהי הדרך שבה התפתחנו לכדי מה שאנו מהווים כיום. כאשר אנו עדיין נמצאים ברחם אימנו, אנו מהווים שק קטן של נוזלים. אך, זהו שק קטן מאוד. באותם ימים, היינו ישויות נוזליות ענקיות או ישויות דמויות-ג'לי. כאשר מרחיקים עוד לאחור באבולוציית האדמה, האדם נעשה נוזלי יותר והוא באמת גוש רך דמוי-ג'לי – שלא נוצר מהמים בימינו, כי מהם לא היה יכול להיווצר, כמובן, שום אדם – אלא נוצר מתוך חומר איכשהו הדומה לאלבומין. מתוך חומר כזה שהאדם היה יכול להיווצר.

כך, נחזור לאחור לעידן שבו לא היו, לא הצורה האנושית הנוכחית, אף לא הפילים הנוכחיים, אף לא הקרנפים, אף לא האריות, אף לא הפרות, אף לא השוורים ואף לא הקנגורו הנוכחיים – אף לא אחד מהם

התקיים שם. לעומת זאת, אנו יכולים לומר שהן היו יצורים דמויי-דגים – לא כמו הדגים בימינו, אלא כבר דמויי-אדם – ישויות שחציין אדם וחציין דג, שאפשר היה לכנות – ככלות הכול – אדם. כל אלה היו שם. אך, עדיין לא הייתה אף לא אחת מצורות בעלי-החיים של ימינו.

לאחר מכן, האדם השתנה בהדרגה וקיבל את הצורה שיש לו כיום. קרקעית האוקיינוס האטלנטי שקעה עוד ועוד; המצב דמוי-האלבומין הטובעני והחלקלק השתנה בהדרגה למים הנוכחיים ובהדרגה יצר שינוי בבני-אדם-דגים אלו. אך, הופיעו צורות מגוונות ביותר. הלא-מושלמים יותר מבין בני-אדם-דגים אלו הפכו לקנגורו, אלה שהיו מפותחים קצת יותר הפכו לצביים ולבקר, והמושלמים ביותר הפכו לקופים או בני-אדם. מזה אתם רואים שהאדם לא ירד מהקופים – האדם היה שם וכל היונקים באמת ירדו ממנו, מהצורות האנושיות הללו שבהן האדם נשאר לא-מושלם. לכן, מוכרחים אנו לומר שהקוף ירד מהאדם ולא שהאדם ירד מהקוף. כך הדבר ועלינו להיות ברורים ביחס לזה.

אתם רואים, הייתם יכולים להבהיר זאת לעצמכם באמצעות הדברים הבאים: דמיינו לעצמכם אדם פיקח באמת ולו ילד קטן. הבן הזה סובל מהידרוצפלוס והוא טיפש נורא. הבה נאמר שהאיש הפיקח בן ארבעים וחמש בערך והבן הקטן בן שבע או שמונה. הבן יצא טיפש. עתה, האם מישהו יכול לטעון שמפני שהילד הינו ישות אנושית קטנה ובלתי-מושלמת, האדם הפיקח והמושלם ירד מהאדם הקטן והבלתי-מושלם? זו הייתה שטות! עובדה היא שהישות הקטנה והבלתי-מושלמת ירדה מהישות הפיקחית; הטענה האחרת הייתה טעות. טעות זו נעשתה כאשר חשבו שהקופים, הישויות דמויות-האדם אשר הושארו מאחור, הם האבות-הקדמונים של האדם. הם בני-האדם אשר הושארו מאחור, כביכול הדגימות הבלתי-מושלמות של המין האנושי אשר הושארו מאחור. אנו יכולים לומר שבעניין זה המדע עלה על נתיב אשר הוביל אותו עמוק מאוד לתוך טעות ובני-האדם הפשוטים לא יכלו לקבל זאת. עלינו רק להיזכר בסיפור על תלמיד בית-הספר. המורה שהיה כבול למדעים המודרניים, הכריז: "בני-האדם ירדו מהקופים." הילד הגיע לביתו עם פיסה זו של חכמה. האב אמר: "טיפש שכמוך! אולי אתה ירדת מהקופים, לא אני!" אתם רואים, האדם הנאיבי ניצב אל מול הדרוויניזם. לעתים קרובות, המדע אינו פיקח באותה מידה כמו האדם הנאיבי. עליכם לקבל זאת.

לכן, יכולים אנו לומר: כל מה שמתקיים בחוץ בעולם כבעל-חיים ירד מהישות הקדמונית שהייתה לא בעל-חיים ואף לא אדם, אלא משהו ביניהם. האחד נשאר לא-מושלם, השני נעשה מושלם יותר, נעשה אדם. עתה, כמובן, בני-אדם באים ואומרים: "כן, אבל ישויות אנוש קדומות יותר היו מושלמות הרבה פחות ממה שהן כיום;" בזמנים הקדומים יותר, הייתה להן גולגולת עם מצח נמוך יותר, אף כמו זה – האדם הניאנדרתלי או הישויות האנושיות אשר נתגלו ביוגוסלביה. (הן מתגלות לעתים רחוקות ואל לנו לחשוב ששלדים כאלו מוטלים בכל מקום; התגלו שלדים ספורים בלבד.) לאדם המודרני יש בדרך-כלל מצח גבוה אשר נראה שונה. עתה, בני-אדם אומרים: אותם בני-אדם פרימיטיביים בעלי מצח נמוך היו, כמובן,

טיפשים, כי המצח הוא מקום מושבו של האינטלקט ורק לבני-אדם בעלי מצח גבוה יש אינטליגנציה ברמה נאותה – לכן, בני-אדם פרימיטיביים היו חסרי-אינטליגנציה וכמובן אלה אשר באו מאוחר יותר עם מצח בולט, היו בעלי שכל נאות.

אתם רואים, אילו היינו מסתכלים באנשי אטלנטיס, אותם בני-אדם אשר חיו לפני שקרקעית האוקיינוס האטלנטי שקעה ומפלס הים עלה, היינו מגלים שהיה להם עור דק למדי, סחוס רך – כמו רשת – כמו כיסוי ראש, וכל היתר היה מים. אם תסתכלו היום במישהו הסובל מהידרוצפלוס, תראו שאין לו מצח משופע לאחור, אלא מצח גבוה ובולט, כך שהראש האטלנטי היה הרבה יותר כמו ראש הידרוצפלי. דמיינו לעצמכם שלאדם האטלנטי היה הראש הזה, אך ראש שהיה מימי, כפי שאנו רואים בעובר. חישבו על האדמה ועל הדרך שבה הקרקע שקעה היכן שהאוקיינוס האטלנטי נמצא כיום ולכן כך התהווה האוקיינוס האטלנטי. אירופה ואסיה התרוממו יותר ויותר; שם, הכול התרומם. באמריקה, גם האדמה התרוממה, אך באמצע היא שקעה. האדמה השתנתה. לבני-האדם היו עצמות חזקות יותר. כך, כאשר אנו חוזרים לאחור לזמנים קדומים יותר שבהם אזור האוקיינוס האטלנטי עדיין היה יבשה מוצקה, לבני-האדם היו עצמות רכות, כמו סחוסים; עדיין היו בהן מים. האדם היה מסוגל לחשוב עם המים. עתה, אתם תאמרו: "למען השם! עכשיו הוא מצפה מאתנו שנאמין שבני-האדם מאותם זמנים חשבו לא עם מוח מוצק, אלא עם מוח מימי!" אכן, רבותי, אף לא אחד מכם חושב עם המוח המוצק שיש לו! כולכם חושבים עם המים שבהם המוח שלכם צף; זוהי אמונה טפלה לדמיין שאתם חושבים עם המוח המוצק שלכם. אפילו לא אנשים טיפשים ועיקשים שאינם יכולים לתפוס דבר, מלבד את דעותיהם – דעות שהם קיבלו בנעוריהם המוקדמים – גם הם לא חושבים עם המוח המוצק שלהם; גם הם חושבים עם המים שבהם המוח צף, אם כי עם החלקים הסמיכים יותר שלו!

אך אז, באו הזמנים שבהם סוג זה של מים, מים ריריים אלו שיש בהם אלכוהול, נעלמו. בני-האדם לא יכלו עוד לחשוב עמם; העצמות התגמדו והופיעה אותה גולגולת נמוכה. רק מאוחר יותר – באירופה ובאמריקה – שהיא גדלה שוב והיה לה מצח גבוה. לכן, מוכרחים אנו לומר: לאטלנטיס הקדומים היה מצח גבוה מאוד בראש המימי. אז, כפי שאמרתי, כאשר המים נעלמו, הופיע לראשונה המצח הנמוך ואז הוא התפתח לכדי מצח גבוה. היה זה בדיוק בעידן-מעבר שבני-האדם נראו כמו האדם הניאנדרתלי או כמו השרידים אשר התגלו בדרום-צרפת או בסיציליה. הם השתייכו לישות-מעבר אנושית אשר חיה באזורי החוף, היכן שהקרקע שקעה בהרבה. הישויות שאנו מגלים בחפירות כיום בדרום-צרפת אינן בני-האדם הפרימיטיביים, אלא בני-האדם המאוחרים יותר. הם האבות-הקדמונים, אך של תקופה מאוחרת יותר.

בהשתייכם לאותה תקופה שבה בני-האדם הללו בעלי מצח נמוך ושטוח חיו בה מן ההכרח, מעניין שאנו מגלים מערות שבהן ישנם דברים שמהם אנו יכולים להניח שבני-האדם מאותם זמנים לא חיו בבתיים, אלא במקומות באדמה שאותם הם חפרו. אך, לשם כך, האדמה מוכרחה הייתה להתקשות קודם. לכן,

בזמנים שבהם האדמה לא הייתה קשה כל-כך כפי שהיא כיום או לפחות איכשהו קשה פחות, בני-אדם חפרו באדמה כדי לבנות את מקומות המשכן שלהם ואותם אנו עדיין מגלים כיום. הדברים המדהימים ביותר שאנו מגלים בהם אלו ציורים ושרטוטים שהינם פשוטים באופן יחסי, אך משחזרים במיומנות בעלי-חיים אשר חיו באותם זמנים. כיום, בני-האדם נדהמים באמת לראות שאותם בני-אדם בעלי מצח נמוך, עם ראשים לא-מפותחים, היו יכולים לשרטט את השרטוטים הללו. השרטוטים מבטאים פיקחות בהיבט אחד ובהיבט אחר הם גסים. כיצד יכולים אנו להסביר זאת? זה מפני שבני-אדם חיו פעם עם מצח גבוה ועדיין מימי והם כבר אז עסקו באמנות; יתכן שהם יכלו לעשות הרבה יותר ממה שביכולתנו לעשות; האמנות הזאת התנוונה. מה שאנו מגלים במערות אלו רק השרידים האחרונים של מה שבני-האדם עדיין היו מסוגלים לעשות. לכן, אנו יכולים לראות שפעם בני-האדם לא חיו אך ורק כבעלי-חיים, בשכללם בהדרגה את עצמם למצבם הנוכחי, אלא לפני שהגזע האנושי הנוכחי היה כאן על האדמה עם עצמותיו המוצקות, היה גזע אנושי נוסף עם יותר סחוסים, גזע שכבר היו ברשותו תרבות וציביליזציה מפותחות.

אמרתי לכם שגם הציפורים בזמנים עתיקים היו שונות ממה שהן כיום. פעם, הציפורים היו מורכבות לגמרי מאוויר; מאוחר יותר הן בנו גוף סביבו. לפיכך, עצמותיהן מלאות אוויר. פעם, הציפורים היו יצורים אשר היו מורכבים אך ורק מאוויר, אך אוויר סמיך. הציפורים הנוכחיות יצרו את נוצותיהן וכו' כאשר הופיע סוג האוויר שלנו. פשוט חישבו: אילו לציפורים שלנו היו בתי-ספר ותרבות (אין להן אותם, כמובן, אך ביכולתנו להשתמש בדמיון שלנו), הם היו נראים שונים מאלו שלנו! קחו, למשל, את הבתים שאנו בונים. אלה מהווים חלק גדול מהציביליזציה שלנו. אך, הציפורים אינן יכולות לבנות בתים – הם היו קורסים; הציפורים אף אינן יכולות להיות פסלות. כמו-כן, הן אינן יכולות אפילו לתפור – גם זה משתייך לציביליזציה – כי אם הן היו משחררות את המחט, היא הייתה נופלת. אם לציפורים היו ציביליזציה ותרבות, מה היה המצב? הן היו צריכות להיות למעלה באוויר. אך, הן לא היו יכולות לכלול משהו מוצק; לא היה יכול להיות להן שולחן כתיבה או כל דבר אחר. לכל היותר, הן היו יכולות ליצור סמלים אשר היו נעלמים ברגע בו הן יצרו אותם. אך, אם אחרים הבינו את הסמלים – ובכן, זו הייתה תרבות.

עתה, דמיינו לעצמכם נשר שהיה יצור פיקח מאוד, נשר המסוגל ליצור פסל של ינשוף – עם זאת, היה עליו ליצור אותו רק באוויר; אילו חיפשו אחריו, דבר ממנו לא היה שם. עתה, נניח שהינשוף היה מופיע – ינשוף ריק במיוחד – ומצווה על הנשר ליצור פסל-ינשוף שלו עצמו. הוא היה יוצר אותו בצורה יפה מאוד. אולי הוא היה יוצר אותו בדיוק כאשר היה ענן קטן, כך שהיה לו מעט אוויר סמיך יותר – ובכל זאת הוא היה נעלם בבת-אחת. ציפורים אחרות היו יכולות לעוף כדי לראותו, גם ינשופים אחרים, ולהתפעל ממנו. כיום, ציפורים אינן יכולות לעשות זאת! אתם יכולים להיות בטוחים למדי שהנשר לא ייצור פסל של ינשוף! אך, לישויות שפעם היו בני-אדם בעלי מבנה רך, גופים רכים, היו תרבות וציביליזציה כאלו. למשל, כאשר הייתה יבשה היכן שהאוקיינוס האטלנטי נמצא עתה, אז דברים היו יכולים להיות מוצקים פחות או

יותר, אף על פי שהאדמה שקעה שוב, אך היא כבר הייתה סמיכה יותר. לזה קדם מצב עדין יותר שבו היו רק תרבות וציביליזציה שבני-האדם יצרו בסמלים אשר נעלמו בבת-אחת. לכן, עלינו לדמיין לעצמנו שפעם בני-האדם הללו עיצבו הכול, אך דבר לא האריך ימים; זה היה שם בחומר עדין מאוד. מאוחר יותר, כאשר הם החלו לעצב דברים אשר היו גסים יותר, הם היו מגושמים יותר. גם כיום, קל יותר לעצב משהו בדונג רך מאשר בחרס קשה. כאשר לבני-האדם היו התרבות והציביליזציה השלמות שלהם רק בסוג של אוויר סמיך, הם חשו שמחה ביוצרים משהו גם אם הוא נעלם בבת-אחת.

אך עתה, רבותי, אתם יכולים לראות שהרחקנו מאוד לאחור וגילינו ישויות אנוש שבאמת היו מורכבות אך ורק מאוויר סמיך. דמיינו זאת לעצמכם בדרך הבאה: ישנו אדם מאוויר סמיך אשר מופיע בצורת ענן, אלא שהוא מעוצב באופן לא-מסודר כל-כך, כי יש לו מה שבהחלט נראה כמו פנים, ראש וגפיים. אך, הוא משהו רוחי מאוד; הוא כמעט רוח-רפאים! אילו הייתם נתקלים במשהו כזה כיום, הייתם חושבים שהוא רוח-רפאים, אכן רוח-רפאים מוזרה מאוד. הוא היה נראה איכשהו כמו דג – ואז שוב איכשהו כמו אדם. פעם, היינו כאלה. כך, הגענו כבר לשלב שבו האדם היה באמת רוחי למדי. ככל שנרחיק יותר לאחור, כך נגלה יותר שהאדם כרוח שולט בחומר. אנו, כישויות אנוש נוכחיות, יכולים לעשות זאת רק עם היסודות הרכים ביותר של החומר. כאשר אנו מכניסים חתיכת לחם לתוך פינו, אנו יכולים ללעוס אותה ולהופכה לנוזל – כי, כל המזונות מוכרחים להפוך לנוזל כדי שהם ייכנסו אל תוך הגוף האנושי. פשוט חישבו! אתם הופכים את הלחם לנוזל; הוא נכנס אל תוך הושט, אל תוך הקיבה ומתפשט בדם. מה באמת קורה לחתיכה זו של לחם? זהו סיפור ראוי-לציון. הניחו שעומד לפניכם אדם: הצורה האנושית, עם קיבה ו-ושט, עד לפה. עתה, האדם אוכל חתיכת לחם. הוא מכניס אותה לפיו; שם, היא הופכת בהדרגה לנוזל; כאן, בקיבה, היא נעשית עוד יותר נוזלית ועתה היא מתפשטת בתוך הדם; היא מגיעה לכל מקום, נעשית דלילה יותר ויותר ואז מתפזרת.

כך, יש בידי פיסת לחם. אני אוכל אותה; כיצד היא תיראה לאחר פרק זמן מסוים? לאחר שלוש שעות, לאחר שהיא התפזרה בדם, בגוף כולו, היא תיראה כך: אותה חתיכת לחם נהייתה בעצמה אדם. כך, כל דבר שאתם אוכלים כמזון עובר טרנספורמציה באדם, אלא שאינכם מבחינים בכך. אינכם מבחינים שבאמת כל דבר שאתם מכניסים לתוככם נעשה, ללא הרף, אתם עצמכם. לא הייתם יכולים להיות ישות אנושית אלמלא עיצבתם את עצמכם מחדש, ללא הרף. כי, מה שאתם אוכלים היום, 9 ביולי, הופך לישות אנושית מדוללת ביותר; משהו ממנו נשאר, היתר מסולק. כך הדבר ביום הבא, וביום אחריו; בדרך זו, גופכם מתחדש. כל שבע שנים הוא מתחדש לגמרי.

רבותי, כיום אנו זקוקים לגוף מוצק זה, כך שנוכל ליצור ללא הרף את האדם החדש הזה. אך, לבני-האדם הקדמונים לא היה גוף מוצק זה. הם יכלו לעשות זאת מתוך נפשם; את אשר הם הכניסו לתוכם הם יכלו לעצב כך שייראה כמו האדם באותם זמנים. עליכם לדמיין לעצמכם שלא היה להם שום צורך

בשרירים ובעצמות, אך באמצעות הנפש הם יכלו לעצב את מזונם כך שהוא יעשה דמוי-אדם. כך היה, באמת. האדם, באמצעות רוחו, שלט בחומר והוא עיצב את דמותו שלו, אף על פי שהיא הייתה עדינה הרבה יותר. אך, כזה הוא היה: ענן מרחף דמוי-אדם. דמות זו עדיין קיימת בתוכנו, אך יש לנו מסגרת עבודה: עצמות ושרירים. הם מוכרחים להיות שם כמסגרת. במציאות, כאשר אנו אוכלים מזון, אנו עדיין יוצרים את הדמות האנושית הזאת. פעם, האדם היה דליל באותה מידה כמו הדמות שאנו יוצרים בתוכנו כיום בעודנו אוכלים.

אנו גם נושמים אוויר. בהתחלה, הוא בחוץ; לאחר מכן, הוא בתוכנו. גם האוויר מתפשט בכל מקום דרך דמנו. אדם-אוויר נוצר כיום על-ידי הישות האנושית בכללותה. אדם-אוויר מתהווה. לכן, אם אומר לכם שהאדם היה פעם אווירי לפני שהוא נעשה דחוס והתגבש עם עצמותיו, הרי שאינני אומר לכם משהו שכבר אינו מתרחש כיום. בכל פעם שאתם נושמים, אתם עדיין יוצרים את האדם-אוויר הזה. בזמנים קדומים, הוא התקיים לבדו; רק מאוחר יותר נבנו חלקיו הארציים המוצקים והעבים. כך, אנו חוזרים לעובדה שמה שאנו רואים היום כחומר מוצק וחזק היה פעם רוחי לפני ולפנים. לכן, זוהי שטות לומר שפעם האדמה הייתה מורכבת אך ורק מגז וגז זה עם כוחותיו נוצר בתוך ישויות האנוש ובעלי-החיים של ימינו. תחת זאת, אנו יכולים לראות שבני-אדם ובעלי-חיים וכל דבר הקיים עתה היו פעם בעצמם גזיים ואוויריים והם עברו מטמורפוזה.

כך, אנו מגלים מצב של אדמתנו שפעם היה מוכרח להיות כזה: אתם רואים, היה האי הזה היכן שיש מים כיום. היכן שאנו נוסעים מעל למים, הייתה פעם אדמה. באותם זמנים, האדמה שהינה אירופה עתה הייתה שקועה עמוק מאוד במים; היא התרוממה רק מאוחר יותר; רק במקומות מבודדים, היא הייתה מעל לפני השטח. עתה, אנו מגיעים לאירופה. שם, יש לנו כיום אדמה שהייתה שקועה עמוק במים שפסגותיה היו מכוסות במים טובעניים. אנו מגיעים לאסיה אשר הייתה מכוסה לגמרי בביצות. גם באמריקה היו ביצות. אותם אזורים שכיום הינם אדמה מוצקה, היו אז ים, והיכן שיש כיום ים, הייתה אדמה. ישויות האנוש אשר חיו שם נראו שונות למדי מהאדם בימינו; הן היו דקות ועדינות. רק לאחר שהאדמות בימינו התרוממו מתוך המים והאדמות הקודמות שקעו והפכו לים – רק אז הופיעו הגזע האנושי הנוכחי ובעלי-החיים הנוכחיים בצורה שיש להם. דברים אלה קשורים לחייה הפנימיים של האדמה.

היום, הכול קורה בעדינות רבה יותר. היום, האדמות כבר אינן מתרוממות ושוקעות בצורה אלימה כל-כך, אלא הן ממשיכות להתרומם ולשקוע מעט. מי שחוקר מפות בזמנים הללו – אפילו של שוויץ – מפות אשר הופיעו לפני מאות ספורות של שנים, רואה אגם היכן-שהוא והיום מקום מסוים עשוי להיות רחוק למדי מאותו אגם, אך אנו יודעים שכפי שרוונה הייתה פעם מעל למים, כך מקום זה מוכרח היה להיות על האגם. אגמים מתייבשים ומצטמצמים גם כיום, אלא שהתהליך נעשה איטי יותר מאשר בעבר. אך, היות

שפני-האדמה וקרקעיות-הים מתרוממות ושוקעות, בני-האדם ובעלי-החיים משתנים ללא הרף, עוברים טרנספורמציה ללא הרף. אך, זה קורה לאט יותר מאשר בעבר.

אלו הדברים שרציתי לומר לכם. עתה, אתם רואים כיצד הגזע האנושי הנוכחי התפתח. בפעם הבאה, נוסף משהו היסטורי, מפני שברגע שבו הגזע האנושי הופיע על האדמה בדמותו הנוכחית, ההיסטוריה החלה. רק לאחר שבני-האדם חויבו להיות ציידים, חקלאים, רועים, שהם פיתחו היסטוריה. שם, אנו עדיין יכולים להוסיף פיסת היסטוריה למה שהיינו מסוגלים לומר היום על מקור העולם והאדם. טוב שמר דולינגר שאל את השאלה. הצלחנו לדבר עליה בפרטי פרטים וכפי שאמרתי, בפעם הבאה נוסף מעט היסטוריה.

הרצאה 5

מקורן ואופיין של התרבויות הסינית וההודית.

דורנאך, 12 ביולי 1924

רודולף שטיינר: רבותי! הזכרתי את רצוננו להתבונן בהיסטוריה אשר קשורה למחקר הנוכחי שלנו על העולם. ראיתם כיצד הגזע האנושי בנה את עצמו בהדרגה מתוך שאר הטבע רב-העוצמה. רק כאשר המצבים על האדמה היו כאלה שבני-האדם היו יכולים לחיות עליה – לאחר שהאדמה מתה, כאשר לא היו לה עוד חיים – שחיים של בני-אדם ושל בעלי-חיים היו יכולים להתפתח בדרך אשר תיארתי.

עתה, ראינו גם שבהתחלה החיים האנושיים היו שונים למדי ממה שהם מהווים כיום ושדה פעילותם היה היכן שהאוקיינוס האטלנטי ממוקם כיום. עלינו לדמיין לעצמנו שהיכן שהאוקיינוס האטלנטי ממוקם כיום, הייתה קודם לכן קרקע מוצקה. כיום, יש לנו את אסיה מצד אחד; שם נמצא הים השחור, למטה זוהי אפריקה ושם רוסיה וכן אסיה. מצד שני, ישנן אנגליה, אירלנד ושם גם אמריקה. קודם לכן, כל מה שנמצא באמצע היה יבשה וכאן יבשה קטנה מאוד; כאן, באירופה של אותם זמנים, היה למעשה ים באמת עצום. כל המדינות הללו היו בים וכאשר אנו מגיעים לצפון, גם סיביר הייתה ים; היא עדיין הייתה כולה ים. למטה, היכן שהודו ממוקמת כיום, האדמה הופיעה מעט מעל לים. כך, יש לנו שם למעשה אדמה מסוימת ומצד שני שוב אדמה. היכן שאנו מוצאים כיום את העמים האסיאתיים, התושבים של המזרח הקרוב ואלו של אירופה, שם היה ים – האדמה התרוממה רק מאוחר יותר. ברם, האדמה התפשטה מאוד, בהמשיכה עד לאוקיינוס השקט, היכן שקיימים כיום איים רבים כמו ג'אווה, סומטרה וכן הלאה; כולם היו חלק מהיבשת אשר הייתה שם קודם לכן – כל קבוצת האיים הזאת. כך, היכן שכיום ממוקם האוקיינוס השקט, הייתה אדמה גדולה מאוד עם ים בין שני גושי האדמה.

עתה, העמים הראשונים שאנו יכולים לחקור נשארו כאן באזור הזה, היכן שהאדמה נשתמרה. כאשר אנו מסתכלים סביבנו באירופה, אנו באמת יכולים לומר: לפני עשר, שנים-עשרה או חמש-עשרה אלף שנה, האדמה, הקרקע, נעשתה מוצקה מספיק כדי שבני-האדם יוכלו להשתכן בה. לפני כן, היו שם בעלי-חיים ימיים בלבד אשר התפתחו מתוך הים וכן הלאה. אם באותם זמנים הייתם מחפשים אחר האדם, הייתם מוצאים אותו היכן שהאוקיינוס האטלנטי ממוקם כיום. אך שם, באסיה, במזרח-אסיה, היו בני-אדם גם לפני יותר מעשרת אלפים שנה. כמובן, בני-האדם הללו השאירו צאצאים והצאצאים מעניינים מאוד באשר לתרבותם, התרבות העתיקה ביותר על-פני האדמה. כיום, אלו העמים המכונים לפני וסיני. הם

מעניינים מאוד כי הם העקבות האחרונות, אם אפשר להתבטא כך, של התושבים העתיקים ביותר עלי-אדמות.

כפי ששמעתם הייתה, כמובן, אוכלוסיה עתיקה הרבה יותר על האדמה אשר נמחקה כליל. זו הייתה האנושות אשר חייתה באטלנטיס העתיקה, שממנה דבר לא שרד. כי, גם אם נשמרו שרידים, היה עלינו לחפור מתחת לקרקעית האוקיינוס האטלנטי כדי לגלותם. היה עלינו לרדת אל אותה קרקעית – תהליך קשה יותר ממה שבני-אדם מדמיינים לעצמם – לחפור שם ובסבירות גבוהה לא למצוא דבר. כי, כפי שאמרתי, לבני-האדם הללו היה גוף רך. התרבות שהם יצרו עם מחוות הייתה משהו שאדם אינו יכול להוציא מן הקרקע, מפני שלא היה דבר אשר האריך חיים! כך, מה שהיה שם הרבה לפני היפנים והסינים, אינו נגיש למדעים הרגילים; אדם מוכרח שתהיה לו ידיעה מסוימת של מדע הרוח, אם ברצונו לגלות תגליות כאלו.

ברם, מה שנשאר מהעמים הסיני והיפני מעניין מאוד. אתם רואים, הסינים והיפנים העתיקים יותר – לא אלה בימינו (עליהם עומד אני לדבר) – לסינים וליפנים הייתה תרבות שונה למדי מזו שלנו. היה יכול להיות לנו מושג טוב יותר עליה, אלמלא האירופים הטובים שלנו הרחיבו במאות האחרונות את שליטתם על האזורים הללו, ביוצרים שינוי מוחלט. במקרה של היפנים, שינוי זה היה יעיל מאוד. אף על פי שיפן שמרה על שמה, היא נעשתה לגמרי אירופית. אזרחיה ספגו בהדרגה הכול מהאירופים ומה שנשאר מן התרבות העתיקה שלהם הוא צורתה החיצונית. היפנים שמרו טוב יותר על זהותם, אך עתה הם אינם יכולים עוד להחזיק מעמד. נכון שהשלטון האירופי אינו מבוסס שם באופן פעיל, אך באותם אזורים מה שהאירופים חושבים שורר בכול ומה שהיה קיים שם פעם, נעלם. אין על מה להצטער; זה בטבעה של האבולוציה האנושית. ברם, יש לציין זאת.

עתה, אם נתבונן בסינים – דברים יכולים להיראות בקרבם בצורה מהולה פחות – נגלה תרבות נבדלת מכל האחרות, כי הסינים בתרבותם העתיקה לא הכניסו דבר שאפשר לכנותו דת. התרבות הסינית הייתה ריקה מדת.

עליכם לדמיין לעצמכם, רבותי, למה הכוונה ב-'תרבות ריקה מדת'. כאשר אתם מתייחסים לתרבויות שיש בהן דת, אתם מגלים בכל מקום – בתרבות ההודית העתיקה, למשל – יראת-כבוד כלפי ישויות בלתי-נראות, אך נראה שהן דומות לישויות אנוש על האדמה. זוהי התכונה המיוחדת של הדתות המאוחרות יותר שהן מציגות את הישויות הבלתי-נראות שלהן כדמויות-אדם.

האנתרופוסופיה אינה עושה זאת. האנתרופוסופיה אינה מציגה את העולם העל-חושי מבחינה אנתרומורפית, אלא כפי שהוא. ועוד, היא רואה בכוכבים את ביטויו של העל-חושי. הדבר הראוי-לציון הוא שלסינים היה משהו דומה. הסינים אינם מעריצים אלים בלתי-נראים. הם אומרים: מה שקיים כאן על האדמה משתנה בהתאם למזג-האוויר, בהתאם לטבעה של האדמה היכן שאדם חי. אתם רואים, סין בזמנים העתיקים ביותר הייתה כבר מדינה גדולה וגם כיום היא גדולה יותר מאירופה; זוהי מדינה ענקית, תמיד

הייתה ענקית והייתה לה אוכלוסייה נמרצת וגדולה ביותר. עתה, הדעה שאוכלוסיית האדמה גדלה היא רק אמונה טפלה מצדם של המדעים המודרניים, שתמיד עורכים את חישוביהם מנתונים אשר מתאימים להם. האמת היא שאפילו בזמנים הקדומים ביותר, הייתה אוכלוסייה עצומה בסין וכן בדרום-אמריקה ובצפון-אמריקה. גם שם, באותם זמנים קדומים, האדמה התפשטה עד לאוקיינוס השקט. אם זה נלקח בחשבון, הרי שבלתי-אפשרי לומר שאוכלוסיית האדמה גדלה.

כך, רבותי, אנו מגלים שם תרבות שהינה עתיקה למדי וכיום עדיין אפשר לראות את התרבות הזאת כפי שהתקיימה לפני עשר אלף, שמונה אלף שנה. הסינים אמרו: למעלה בצפון, מזג-האוויר והאדמה שונים ממה שהם יותר דרומה; שם, הכול שונה. צמיחת הצמחים שונה וישויות אנוש צריכות לחיות בדרך שונה. אך, השמש חודרת הכול. השמש קורנת בצפון ובדרום; היא ממשיכה בדרכה ונעה מאזורים חמים לאזורים קרים. הם אמרו: על האדמה, ההגיוון שולט, אך השמש מאזנת הכול. הם ראו בשמש כוח מפרה, מאזן. לכן, הם המשיכו ואמרו: אם צריך להיות לנו שליט, השליט שלנו מוכרח להיות כזה; בני-אדם אינדיבידואליים שונים זה מזה, אך הוא מוכרח לשלוט בהם כמו השמש. זוהי הסיבה לכך שהם כינו אותו 'הבן של השמש'. משימתו הייתה לשלוט על האדמה כפי שהשמש שולטת ביקום. כוכבי-הלכת האינדיבידואליים – ונוס, יופיטר וכן הלאה – פועלים בדרכיהם השונות; השמש כשליט של כוכבי-הלכת משווה בין כולם. כך, הסינים דימו את השליט שלהם כבן של השמש. כי, הם התייחסו למילה 'בן' באופן מהותי כדי לרמוז שהוא 'משתייך למשהו'.

אז, הכול היה מאורגן כך שבני-האדם אמרו: הבן של השמש הוא האדם החשוב ביותר שלנו. האחרים מסייעים לו, בדיוק כפי שכוכבי-הלכת מסייעים לשמש. הם ארגנו הכול על האדמה בהתאמה עם מה שהופיע למעלה בכוכבים. כל זה נעשה בלי תפילה, כי הם לא ידעו את משמעותה. למעשה, זה נעשה בלי שיהיה להם מה שמאוחר יותר יהיה פולחן. מה שאפשר לכנות הממלכה שלהם אורגנה כך שתהיה השתקפות של השמים. בלתי-אפשרי היה לכנותה מדינה. (זהו תעלול שבני-האדם המודרניים הכניסו.) אך, הם ארגנו את ענייניהם הארציים כך שיהיו השתקפות של מה שהם ראו למעלה בכוכבים.

עתה, בנסיבה הזאת, קרה משהו אשר היה, כמובן, שונה למדי ממה שקרה מאוחר יותר: אדם הפך להיות אזרח של ממלכה. לא היה לו 'אני מאמין' לדגול בו; הוא פשוט חש את עצמו כאיבר של ממלכה. בהתחלה, לסינים לא היו כלל אלים, מאיזשהו סוג. מאוחר יותר, כאשר היו להם אלים, אלו היו אלים אשר נלקחו מההודים. בהתחלה, לא היו להם אלים, אך הקשר שלהם עם העולמות העל-חושיים בוטא על-ידי הטבע היסודי של ממלכתם ומוסדותיה. למוסדות שלהם הייתה תכונה של משפחה. הבן של השמש היה באותו זמן האב של כל הסינים האחרים והם שרתו אותו. אף על פי שזו הייתה ממלכה, היא נטלה חלק בטבעה של משפחה.

כל זה התאפשר רק לבני-אדם שחשיבתם עדיין לא דמתה לזו של האנושות המאוחרת יותר. החשיבה של הסינים באותם זמנים לא הייתה כלל כמו זו של בני-אדם מאוחרים יותר. מה שאנו חושבים כיום, היה לסינים זר למדי. אנו חושבים, למשל, 'בעל-חיים', אנו חושבים 'אדם', אנו חושבים 'אגרטל' או 'שולחן'. הסינים לא חשבו בדרך הזאת, אבל הם ידעו: הנה אריה, הנה נמר, כלב, הנה דוב – ולא הנה בעל-חיים. הם ידעו: לשכני יש שולחן עם ארבע פינות; למישהו אחר יש שולחן עגול. הם העניקו שמות לדברים בודדים, אך מהו 'שולחן', מעולם לא נכנס לראשם; 'שולחן' לכשעצמו – עליו לא הייתה להם שום ידיעה. הם היו מודעים לדברים הבאים: שם עומד אדם עם ראש גדול יותר ורגליים ארוכות יותר, הנה שם אדם עם ראש קטן יותר, עם רגליים קצרות יותר, וכן הלאה; הנה אדם קטן יותר, הנה אדם גדול יותר, אך 'אדם' באופן כללי היה עבורם גורם לא-ידוע. הם חשבו בדרך שונה למדי, בדרך שהינה בלתי-אפשרית לאדם בימינו. לכן, הם היו זקוקים למושגים אחרים. עתה, אם תחשבו 'שולחן', 'אדם', 'בעל-חיים', תוכלו להרחיב זאת לנושאים משפטיים, כי תורת המשפט מורכבת אך ורק ממושגים כאלו. אך, הסינים לא היו מסוגלים לנתח מערכת חוק כלשהי; עמם, הכול היה מאורגן כמו במשפחה. בתוך משפחה, כאשר בן או בת רוצים לעשות משהו, לא חושבים על כך כחוויה משפטית. אך כיום, אם מישהו כאן בשוויץ רוצה לעשות משהו, הוא פונה לקבלת ייעוץ על חוקים של חבות, חוקים של נישואין וכן הלאה. שם, אדם מוצא כל מה שנחוץ, ואת החוקים יש להחיל על מקרים אינדיבידואליים.

בה במידה שישויות אנוש עדיין מחזיקות בתוכן משהו מהסינים – ותמיד נשאר מעט – הם אינם חשים בנוח ביחס לחוקים והם תמיד מוכרחים לפנות לעורך-דין. לפעמים, הם אפילו מרחפים עם מושגים כלליים. באשר לסינים, מעולם לא היה להם קוד משפטי; לא היה להם דבר ממה שמאוחר יותר קיבל טבע של מדינה. כל מה שהיה להם היה מה שכל אינדיבידואל היה יכול לשפוט במצבו האינדיבידואלי.

נמשיך. השפה הסינית בכללותה הושפעה מעובדה זו. כאשר אנו אומרים 'שולחן', אנו מיד מדמיינים לעצמנו משטח עם רגל אחת, שתי רגליים או שלוש, וכן הלאה, אך הוא מוכרח להיות משהו אשר יכול לעמוד כמו שולחן. אם מישהו היה אומר לי שכיסא הוא שולחן, הייתי אומר: שולחן? טיפש שכמוך! זה לא שולחן, זה כיסא ואם מישהו אחר היה מופיע ומכנה את הלוח, שולחן, הייתי מכנה אותו בצורה חריפה יותר, כי זה כלל אינו שולחן, אלא לוח. בשפתנו, עלינו לכנות כל דבר בשמו המיוחד.

אין זה כך עם השפה הסינית. אנסח זאת בפניכם באופן היפותטי; זו לא תהיה תמונה מדויקת, אך תקבלו ממנה מושג כלשהו. אם כן, הבה נאמר שלשפה הסינית יש את הצלילים הבאים IOA, OA, TAO¹⁹, למשל. יש לה צליל מסוים עבור שולחן, אך אותו צליל מציין גם דברים רבים אחרים. כך, הבה

¹⁹ ההגייה היא הבאה:
A, באנגלית ah כמו במילה father;
I, באנגלית ee, כמו במילה feet.

נאמר, משמעותו של צליל כזה יכולה להיות עץ, נחל ואולי חלוק-נחל. יש צליל אחר, הבה נאמר, שמשמעותו יכולה להיות כוכב, לוח ואולי ספסל. (המשמעויות הללו עלולות להיות שגויות; כוונתי היא רק להראות את הדרך שבה השפה הסינית בנויה.) ועתה, איש סיני יודע: יש כאן שני צלילים, נאמר LAO ו-BAO, כאשר כל אחד מהם מציין דברים שהינם שונים למדי, אך המשמעות של שניהם היא נחל. לכן, הוא מחבר אותם: BAOLAO. כך הוא בונה את שפתו. הוא אינו בונה אותה משמות אשר ניתנו לדברים בודדים, אלא בהתאמה עם המשמעויות השונות של הצלילים השונים. משמעותו של צליל יכולה להיות עץ, אך היא עשויה להיות גם נחל. לכן, כאשר הוא משלב שני צלילים, שמשמעות השניים היא, מלבד דברים רבים אחרים, נחל, האדם השני יודע שהוא מתכוון לנחל. אך, כאשר הוא משמיע צליל אחד בלבד, איש אינו יודע למה הוא מתכוון. בכתיבה, קיימים אותם סיבוכים. לכן, לסינים יש שפה מורכבת וכתב מסובך באופן יוצא מגדר הרגיל.

ואכן, רבותי, מזה נובע הרבה מאוד. נובע שלהם לא קל ללמוד לקרוא ולכתוב כמו שלנו קל – אף לא לדבר. לגבינו, את הקריאה והכתיבה שלנו אפשר באמת לכנות פשוטות; אכן, איננו מרוצים כאשר ילדינו לא לומדים מהר לקרוא ולכתוב – אנו חושבים שמדובר ב-'משחק ילדים' בלבד. עם הסינים, אין זה כך; בסין, אדם מזדקן לפני שהוא יכול לכתוב או לשלוט בדרך כלשהי בשפה. לכן, אתם יכולים לדמיין לעצמכם בקלות שבני-האדם הרגילים אינם מסוגלים כלל לעשות זאת, שרק אלה אשר יכולים להמשיך בלימודיהם עד גיל מבוגר, יוכלו בסופו של דבר להיות בקיאים בשפה. לכן, בסין מוענקת דרגה גבוהה לאלה שהינם מתורבתים ודרגה גבוהה זו מבחינה רוחית מתהווה מעצם טבען של השפה והכתב. גם כאן, אין זה כמו במערב, היכן שאפשר להעניק רמות שונות של דרגות שאז מועברות מדור אחד לבא אחריו. בסין, אפשר לרכוש דרגה רק על-ידי חינוך ולימוד.

מעניין, רבותי – לא? – אם נשפוט באופן שטחי, לבטח נאמר: "אם כך, איננו רוצים להיות סינים." אך, בבקשה אל תניחו שאני אומר שאנו מוכרחים להיות סינים או אפילו להעריך את סין. זה מה שבני-אדם מסוימים עשויים בקלות לומר על סין. לפני שנתיים, כאשר קיימנו ועידה ב-וינה,²⁰ מישו דיבר על הדרך שבה דברים מסוימים בסין נוהלו, גם כיום, בצורה חכמה יותר מזו שאנו מנהלים אותם – ומיד בעיתונים דווח שרצינו להביא את התרבות הסינית לאירופה! זו לא הייתה הכוונה. בתיאור התרבות הסינית, יש לשבח בדרך מסוימת – אך רק בדרך מסוימת – את מה שיש בה כתוכן רוחי. אך, זוהי תרבות פרימיטיבית מסוג כזה שאיננו יכולים עוד לאמץ. לכן, אל לכם לחשוב שאני מתסיס כדי שתהיה סין נוספת באירופה! אני פשוט רוצה לתאר את התרבויות האנושיות העתיקות ביותר כפי שהן למעשה התקיימו.

²⁰ הועידה הבינלאומית השנייה, וינה, 1-12 ביוני 1922. בין מזרח למערב.

נמשיך. מה שאמרתי קשור לאורח כולו של החשיבה והרגש הסיניים. אכן, הסינים (וכן היפנים מזמנים עתיקים יותר) עסקו הרבה, הרבה מאוד, באמנות – בסוג האמנות שלהם. למשל, הם ציירו. כאשר אנו מציירים, זהו עניין שונה למדי מהציור הסיני. אתם רואים, כאשר אנו מציירים (אתאר זאת בדרך פשוטה ככל האפשר), כאשר אנו מציירים כדור, למשל, אם האור נופל עליו, אז הכדור יהיה בהיר בחלק אחד ובחלק השני כהה, כי הוא מוצלל; האור נופל מעבר לו. שוב, בצד המואר, הכדור דווקא בהיר מפני שהאור מוחזר. אז, אנו אומרים: אותו צד מוצלל, כי האור מוחזר בצד השני; ואז, עלינו לצייר גם את הצל שהכדור מטיל על הקרקע. זהו אחד המאפיינים של הציור שלנו: מוכרחים להיות לנו אור וצל על האובייקטים. כאשר אנו מציירים פנים, אנו מציירים אותם בהירים היכן שהאור נופל ובצד שני אנו מציירים אותם כהים. כאשר אנו מציירים את האדם כולו, אם אנו מציירים כהלכה, נצייר באותה דרך צל אשר מוטל על הקרקע.

אך, מלבד זאת, בציור שלנו מוכרחים אנו לשים לב לדבר נוסף. נניח שאני עומד כאן ורוצה לצייר. אני רואה את מר אייזנפרייס יושב מלפנים; שם, מאחור, אני רואה את מר מאייר ושני האדונים מאחור קטנים למדי. אילו הייתי מצלם אותם, גם בתמונה הם היו נראים קטנים למדי. כאשר אני מצייר, אני מצייר בדרך כזו שהאדונים אשר יושבים בשורה הקדמית גדולים למדי, אלה שמאחוריהם קטנים יותר, אלה שמאחוריהם קטנים עוד יותר ולמי שיושב ממש מאחור יהיו ראש קטן באמת ופנים קטנות באמת. אתם רואים, כאשר אנו מציירים, אנו לוקחים בחשבון פרספקטיבה. עלינו לעשות זאת כך. עלינו להראות אור וצל וכן פרספקטיבה. הדבר טבוע בדרך שבה אנו חושבים.

עתה, הסינים, בציור שלהם, לא זיהו אור וצל, הם אף לא אפשרו להכניס פרספקטיבה, מפני שהם לא ראו כפי שאנו רואים. הם לא שמו לב בכלל לאור ולצל ואף לא לפרספקטיבה. זה מה שהם היו אומרים: אייזנפרייס לבטח אינו איש ענק, יותר מכך שמאייר גמד. איננו יכולים להכניסם יחד בתמונה אם אחד איש ענק והשני גמד, כי זה היה שקר, לא אמת! זו הדרך שבה הם חשבו על דברים והם ציירו את אשר עליו חשבו. כאשר הסינים והיפנים למדו ציור בדרכם שלהם, הם לא הסתכלו באובייקטים מבחוץ, הם חשבו על עצמם בתוך האובייקטים. הם ציירו הכול מבפנים כלפי חוץ, כאילו שהם מדמיינים לעצמם דברים. רבותיי, זה מה שטמון בעצם טבעו של הציור הסיני והיפני.

לכן, אתם תיווכחו לדעת שהיכולת ללמוד לראות הופיעה אצל המין האנושי רק מאוחר יותר. ישויות אנוש באותה סין קדומה חשבו רק בתמונות, הן לא יצרו מושגים כלליים כמו 'שולחן' וכן הלאה, אך את אשר הם ראו, הם הבינו באופן פנימי. אין להתפלא מכך שהסינים ירדו מתרבות שבה הראייה הייתה שונה. בימינו, אנו רואים כפי שאנו רואים מפני שיש אוויר בינינו ובין האובייקט. פשוט, האוויר הזה לא היה שם באזורים שבהם הסינים השתקעו לראשונה. בזמנים שבהם הסינים ירדו, בני-אדם לא ראו בדרך שבה אנו רואים. באותם זמנים קדומים, הייתה זו שטות לדבר על אור וצל, כי עדיין לא היה דבר כזה בסמיכות

שהייתה אז לאוויר. לכן, בציריהם של הסינים עדיין לא היו אור וצל ואף לא פרספקטיבה. אלה הופיעו רק מאוחר יותר. מזה, אתם יכולים לראות את הסינים חושבים בדרך שונה למדי; הם אינם חושבים כמו בני-האדם אשר הופיעו מאוחר יותר.

ברם, זה כלל לא מנע מהסינים להרחיק מאוד בפיקחות חיצונית. בהיותי צעיר – כיום, המצב שונה – למדנו בבית-ספר שברטולד שוורץ²¹ המציא אבקת-שריפה וזה נאמר לנו כאילו מעולם לא הייתה אבקת-שריפה. כך, ברטולד, בעודו עורך ניסויים אלכימיים, הפיק אבקת-שריפה מגופרית, נתרן ופחמן. אבל – הסינים הכינו אבקת-שריפה אלפי שנים קודם לכן!

בבית-הספר למדנו גם שגוטנברג²² המציא את אמנות הדפוס. כן למדנו דברים רבים אשר היו נכונים, אך במקרה הזה נראה לנו שכאילו לפני כן אמנות הדפוס לא הייתה קיימת. למעשה, הסינים החזיקו בידע הזה כבר לפני אלפי שנים. הם החזיקו גם באמנות הגילוף בעץ; הם יכלו להוציא דברים מופלאים מעץ. בדברים חיצוניים כאלו, לסינים הייתה תרבות מתקדמת. היא הייתה השריד האחרון של תרבות קודמת מתקדמת עוד יותר, כי רואים שאמנות סינית זו מרחיקה לאחור למשהו נעלה אף יותר.

כך, אופייני לסינים לחשוב לא במושגים, אלא בתמונות ולהקרין את עצמם אל תוך דברים. הם היו מסוגלים לעשות את כל אותם דברים אשר היו תלויים בהמצאה חיצונית (מלבד כאשר מדובר במנועי-קטור או משהו דומה). כך, המצב הנוכחי של הסינים, שעליו יכולים אנו לומר שהוא מנוון ולא-מטופח, למעשה הגיע ממאות שנים של טיפול לקוי בידיהם של האירופים.

אתם רואים שכאן ישנה תרבות שבמובן מסוים הינה רוחנית באמת – ועתיקה באמת – אשר מרחיקה לאחור עד עשרת אלפים שנים לפני תקופתנו. הרבה יותר מאוחר, באלף אשר קדם לכריסטיאניות, אינדיבידואלים כמו לאו דזה²³ וקונפוציוס²⁴ הכינו את התיעוד הכתוב הראשון של הידע שהיה ברשות הסינים. המאסטרים הללו פשוט תיעדו את מה שעלה מתוך הקשרים החברתיים בקרב המשפחות בממלכה עתיקה זו. הם לא היו מודעים לכך שהם המציאו כללים בעלי טבע מוסרי או אתי; הם פשוט תיעדו את התנסותם בנוהג סיני. קודם לכן, זה נעשה מפה לאוזן. כך, באותם זמנים, הכול היה שונה מיסודו. זה מה שעדיין אפשר לראות היום אצל הסינים.

בניגוד לכך, בקושי אפשר עוד לראות את התרבות הקדומה של בני העם היפני, מפני שהם נעשו אירופים לגמרי. הם עוקבים אחר התרבות האירופית בכל דבר ודבר. את העובדה שהם לא פיתחו את התרבות הזאת בעצמם, אפשר לראות באי-יכולתם לגלות ביוזמתם את מה שהינו אירופי לחלוטין. הדבר

²¹ ברטולד שוורץ, מזיר פרנסציוסקי, פרייבורג, בשנת 1300 בערך.

²² יוהן גוטנברג, 1468-1394.

²³ Lao Tse, פילוסוף סיני, המאה השישית לפני-הספירה.

²⁴ Confucius, מורה ופילוסוף סיני (תורת המוסר), 478-531 לפני-הספירה.

הבא, למשל, באמת קרה. היפנים עמדו לקבל ספינות-קיטור והם לא ראו סיבה כלשהי לכך שהם לא יהיו מסוגלים לתפעל אותן היטב בכוחות עצמם. הם ראו, למשל, כיצד מסובבים ספינה, כיצד משחררים את מוט ההגה וכן הלאה. המדריכים שלהם, האירופים, עבדו עמם פרק זמן מסוים ולבסוף יום אחד היפנים אמרו בגאווה: "עתה, אנו יכולים להסתדר בכוחות עצמנו ונמנה את הקברניט שלנו!" כך, המדריכים האירופים הורדו לחוף ונשלחו יפנים לים הפתוח. בהיותם מוכנים לחזור, הם סובבו את מוט ההגה והספינה החלה להסתובב – אך, איש לא ידע כיצד מכווינים את מוט ההגה והנה הספינה הסתובבה בים סחור-סחור, פשוט הסתובבה והסתובבה! המדריכים האירופים אשר צפו במתרחש מהחוף, נאלצו לקחת סירה ולעצור את תנועת הספינה המסתובבת.

אתם אולי זוכרים את סיפורו של גיתה, שולייט הקוסם שבו השוליה קולט את הלחשים של הקוסם-המאסטר הזקן? ואז, כדי לחסוך מעצמו את הטרחה להביא מים, הוא לומד פסוק קסם שבאמצעותו הוא יהיה מסוגל להפוך מטאטא למיכל-מים. יום אחד, כאשר הקוסם הזקן יצא, השוליה התחיל לתרגל את הקסם הזה והוא דקלם את המילים כדי שהמטאטא יתחיל לעבוד. המטאטא באמת נכנס לעניינים והוא הביא מים, עוד מים ועוד מים. אך, השוליה שכח כיצד עוצרים אותו. פשוט דמיינו לעצמכם שחדרכם מוצף מים והמטאטא שלכם מביא עוד ועוד מים. מתוך ייאוש, השוליה שובר את המטאטא לשניים – ואז מופיעים שני מיכלי-מים! כאשר הכול טובע במים, המאסטר הזקן חוזר והוא אומר את המילים הנכונות כדי שהמטאטא יהפוך חזרה למטאטא רגיל.

כידוע לכם, לאחרונה, הסיפור בוצע באוריתמיה והקהל נהנה מאוד. ובכן, אותו הדבר קרה עם היפנים; הם לא ידעו כיצד מכווינים את מוט ההגה ולכן הספינה המשיכה להסתובב סחור-סחור. הספינה המשיכה לשוט בסיבובים עד שהמדריכים על החוף השיגו סירה ויצאו לחלץ את הספינה עם היפנים שעליה. מכל הדברים הללו, אין ספק שסוג ההמצאות האירופיות הינו בלתי-אפשרי הן עבור הסינים והן עבור היפנים. אך, באשר להמצאות קדומות יותר כמו אבקת-שריפה, דפוס וכן הלאה, הם כבר התקדמו מאוד בזמנים עתיקים הרבה יותר מאשר האירופים. אתם רואים, הסינים מתעניינים הרבה יותר בעולם באופן כללי, בעולם הכוכבים, ביקום ככוליות.

עם אחר אשר מצביע על ימים עתיקים הוא העם ההודי. ההודים אינם מרחיקים לאחור כמו הסינים, אך גם להם יש תרבות עתיקה. על תרבותם אפשר לומר שהיא עלתה מהים מאוחר יותר מהתרבות הסינית. בני העם ההודי המאוחר יותר באו יותר מהצפון והם השתקעו באזור המכונה כיום הודו, היות שהמים התנקזו מהאדמה.

עתה, בעוד שהסינים התעניינו בעולם החיצוני ויכלו להשתקע בכל דבר, בני העם ההודי דגרו יותר בתוך תוכם. הסינים חשבו יותר על העולם – בדרכם שלהם – רק על העולם; ההודים חשבו בעיקר על עצמם, על האדם עצמו. לפיכך, התרבות אשר הופיעה בהודו הייתה רוחית יותר. בזמנים המרוחקים ביותר,

התרבות ההודית הייתה עדיין חסרת-דת; רק מאוחר יותר שהדת נכנסה לתוכה. האדם היה האובייקט העיקרי למחקר, אך המחקר שלהם היה מסוג פנימי.

גם את זה יכול אני להבהיר בדרך הטובה ביותר על-ידי תיאור הדרך שבה ההודים נהגו לשרטט ולצייר. הסינים, בהסתכלם באדם, ציירו אותו פשוט על-ידי כך שהם חדרו אותו עם החשיבה שלהם – בלי אורף צל או פרספקטיבה. זוהי הדרך שבה הם ציירו אותו באמת. כך, אם אדם סיני היה רוצה לצייר את מר בורלה, היה עליו לחשוב על השתקעות בו; הוא לא היה צריך להכהות פה ולהאיר שם, כפי שהיינו עושים כיום, הוא לא היה מצייר אור וצל, כי הם עדיין לא היו קיימים עבור הסינים. הוא אף לא היה מצייר את הידיים גדולות יותר באופן יחסי, בגלל שהן היו לפנים. אך, אם אדם סיני היה מצייר את מר בורלה, אז מר בורלה היה מופיע באמת בציור!

עם ההודים, המצב היה שונה למדי. עתה, פשוט דמיינו לעצמכם את ההודים עומדים לצייר ציור; הם היו מתחילים מהראש. גם להם לא הייתה פרספקטיבה. אך, בבת-אחת היה עולה בהם הרעיון שראש היה יכול להיות שונה לעתים קרובות, אז הם הכינו ראש אחר, לאחר מכן ראש שלישי, רביעי וחמישי. בדרך הזאת, הם היו אוספים בהדרגה עשרים או שלושים ראשים, זה לצד זה! כולם היו נובעים מהראש הראשון. או, אם הם ציירו צמח, הם מיד דמיינו לעצמם שהוא היה יכול להיות שונה ואז הופיעו צמחים חדשים ספורים אשר צמחו מתוך הצמח הראשון. זה היה המקרה עם ההודים באותם זמנים עתיקים מאוד. היו להם כוחות עצומים של דמיון. לסינים לא היה כלל דמיון והם ציירו רק את הדבר היחיד, אך פילסו את דרכם לזה במחשבות. להודים היה דמיון רב-עוצמה.

עתה, אתם רואים, רבותי, אותם ראשים אינם שם. באמת, אם תסתכלו במר בורלה, אתם תראו ראש אחד בלבד. אם תציירו אותו כאן על הלוח, תוכלו לציין ראש אחד בלבד. לכן, אינכם מציירים את מה שהינו ממשי באופן חיצוני, אם אתם מציירים עשרים או שלושים ראשים; אתם מציירים משהו שחשבתם עליו בשכלכם. התרבות ההודית בכללותה קיבלה את המאפיין הזה; זו הייתה תרבות פנימית של הנפש, של הרוח. לפיכך, כאשר אתם רואים ישויות רוחיות כפי שההודים חשבו עליהם, תראו אותן מוצגות עם מספר ראשים זרועות או בדרך כזו שטבע בעל-החיים של הגוף נעשה גלוי.

אתם רואים, ההודים הם בני-אדם שונים למדי מהסינים. לסינים אין דמיון, בעוד שלהודים היה הרבה ממנו, מן ההתחלה. לפיכך, ההודים נטו מראש להפוך בהדרגה את תרבותם לתרבות דתית – מעשה שעד עצם היום הזה, הסינים מעולם לא עשו: אין שום דת בסין. אירופים, שלא ניחנו ביכולת להבחין הבחנות דקות, מדברים על דת סינית, אך הסינים עצמם אינם מאשרים זאת. הם אומרים: לכם, בני-אדם באירופה, יש דת, להודים יש דת, אבל לנו אין משהו אשר דומה לדת. נטייה זו לדת הייתה אפשרית אצל ההודים רק מפני שהייתה להם ידיעה מסוימת על משהו שהסינים לא הכירו, כלומר הגוף האנושי. הסינים ידעו היטב כיצד להשתקע בתוך משהו שהינו חיצוני להם. עתה, כאשר יש חומץ, מלח ופלפל על שולחן האוכל שלנו

ואנו רוצים לדעת מה טעמם, אז תחילה עלינו לשים קצת על הלשון שלנו. עבור הסינים בזמנים העתיקים, זה לא היה נחוץ. הם כבר טעמו דברים אשר היו מחוצה להם. הם באמת יכלו להשתקע בתוך דברים והם היו מיוודעים למה שהיה חיצוני. לפיכך, היו להם התבטאויות מסוימות אשר הראו שהם לקחו חלק בעולם החיצוני. אין לנו יותר את ההתבטאויות הללו או שהן מסמלות, לכל היותר, משהו בעל טבע מטפורי. עבור הסינים הן סימלו מציאות. כאשר אני מתוודע למישהו ואומר עליו: איזה איש חמוץ הוא! – אני מתכוון לכך באופן מטפורי; איננו מדמיינים לעצמנו שהוא באמת חמוץ כמו חומץ. אך, עבור הסינים, המשמעות הייתה שהאדם למעשה עורר בהם טעם חמוץ.

זה לא היה כך עם ההודים; הם יכלו לרדת עמוק יותר אל תוך גופם שלהם. אם אנו יורדים עמוק אל תוך גופנו, זה רק כאשר מתקיימים מצבים מסוימים – אז אנו חשים שם משהו. בכל פעם שאנו אוכלים ארוחה והיא נשארת בקיבה שלנו בלי שהיא מתעכלת כהלכה, יש לנו כאב-בטן. אם הכבד שלנו אינו מתפקד ואינו יכול להפריש מרה במידה מספקת, נחוש כאב בצד הימני של גופנו – אז נקבל תלונה על הכבד. כאשר הריאות שלנו מפרישות יותר מדי כך שהן מלאות כיח יותר ממה שצריך להיות, אז אנו חשים שמהו עם הריאות שלנו אינו כשורה, שהן אינן מתפקדות. כיום, ישויות אנוש מודעות לגופיהן רק באותם איברים שהינם חולים. אותם הודים מהזמנים העתיקים היו מודעים גם לאיבריהם הבריאים; הם ידעו מה היה מצב הקיבה, מצב הכבד. כאשר מישהו רוצה לדעת זאת היום, עליו לקחת גוויה ולבתרה; אז, הוא יוכל לבחון את מצבם של האיברים הפנימיים האינדיבידואליים. כיום, איש אינו יודע כיצד נראה כבד, אלא אם כן מבתרים אותו; רק מדע הרוח מסוגל לתארו. ההודים יכלו לחשוב על האדם הפנימי; הם היו מסוגלים לצייר את איבריו. ברם, עם סיני, אילו הייתם מבקשים ממנו לחוש את הכבד שלו ולצייר את אשר הוא חש, הוא היה אומר: כבד? ובכן, הנה כבד אחד, הנה עוד אחד ועוד אחד, והוא היה מצייר עשרים או שלושים כבדים, זה לצד זה.

כך, רבותיי, יש לכם כאן סיפור שונה. אם אני מצייר אדם שלם ונותן לו עשרים ראשים, אז יש לי ציור דמיוני. אך, אם אני מצייר כבד אנושי עם עשרים או שלושים אחרים, אני מצייר משהו לא לגמרי דמיוני; היה מתאפשר לעשרים או שלושים הכבדים הללו להתהוות! לכל אדם יש צורה נבדלת של כבד, אך אין צורך מוחלט באותה צורה; היא הייתה בהחלט יכולה להיות שונה. אפשרות זו של שונות, היבט רוחי זה של הנושא, הובן הרבה יותר טוב על-ידי ההודים מאשר אלה אשר באו מאוחר יותר. ההודים אמרו: כאשר אנו מציירים אובייקט בודד, זו אינה האמת כולה; עלינו להגות בנושא באופן רוחי. לכן, להודים הייתה תרבות רוחית נעלה. הם מעולם לא ייחסו חשיבות רבה כל-כך לעולם החיצוני, אך הייתה להם תפיסה רוחית של כל דבר.

עתה, ההודים לקחו כמובן מאליו שהידיעה צריכה להירכש בהתאמה עם גישה זו; לכן, להיות אדם מלומד היה עניין ארוך. כי, כפי שאתם יכולים לדמיין לעצמכם, עמם לא היה מדובר רק בכך שאדם ירד

עמוק לתוך עצמו ואז נעשה מסוגל, בבת-אחת, לדעת הכול. כאשר אנו אחראים להדרכתם של צעירים, עלינו ללמדם תחילה לקרוא ולכתוב, במוסרנו להם בדרך הזאת משהו מבחוץ. אך, זה לא היה כך במקרה של היהודים הקדומים. כאשר הם רצו ללמד מישהו, הם הראו לו כיצד לסגת אל תוך מעמקיו הפנימיים; היה עליו להסיג לגמרי את תשומת-לבו מהעולם ולהתמקד בישותו הפנימית.

עתה, אם מישהו יושב ומסתכל כלפי חוץ, הוא רואה את כולכם יושבים שם ותשומת-לבו מכוונת אל העולם החיצוני. זו הייתה הדרך עם הסינים; הם הכווינו את תשומת-לבם כלפי חוץ. היהודים לימדו בצורה אחרת. הם אמרו: "מוכרח אתה ללמוד להתבונן בקצה אפך." אז, התלמיד היה צריך לקבע את עיניו כך שלא יראה דבר מלבד קצה אפו, שום דבר אחר במשך שעות בכל פעם, בלי להניע את עיניו.

אכן, רבותיי, אירופים יאמרו: "כמה נורא לאמן בני-אדם להתמקד כל הזמן בקצה האף שלהם!" אמת! עבור האירופי יש בכך משהו נורא; היה זה בלתי-אפשרי עבורו לעשות דבר כזה. אך, בהודו הקדומה זה לא היה הנוהג. כדי ללמוד דבר כלשהו, היהודי לא היה צריך לכתוב עם אצבעותיו, היה עליו להתמקד בקצה אפו. אבל, ישיבה זו במשך שעות בהתבוננות בקצה האף הובילה אותו אל ישותו הפנימית, הובילה אותו לדעת את הריאות שלו, את הכבד שלו וכן הלאה. כי, קצה האף נשאר אותו דבר בשעה השנייה כפי שהיה בשעה הראשונה; אין משהו מיוחד שאפשר לראות שם, ברם, מקצה האף שלו, התלמיד היה מסוגל לראות יותר ויותר את מה שהיה בתוכו; בתוכו, הכול נעשה בהיר יותר ויותר. זוהי הסיבה לכך שהיה עליו לבצע את התרגיל.

עתה, כידוע לכם, כאשר אנו מתהלכים, אנו רגילים לעשות זאת על כפות-רגלינו ולהליכה זו על כפות-רגלינו יש השפעה עלינו. אנו חווים את עצמנו כישויות אנוש זקופות, כאשר אנו הולכים על כפות-רגלינו. אלה בהודו שהיו צריכים ללמוד משהו נרתעו מלעשות זאת. בעודם לומדים, היה עליהם להציב רגל אחת כך ולשבת עליה, בעוד שהרגל השנייה הייתה במנח הזה. כך הם ישבו, מבטם נעוץ בקצה אפם, כך שהם לא היו רגילים לעמוד; הייתה להם התחושה שהם לא היו בני-אדם זקופים, אלא מכווצים כמו עובר ברחם האם. אתם יכולים לראות את הבודהא מצויר בתנוחה הזאת. זוהי הדרך שבה היהודים היו מוכרחים ללמוד. בהדרגה, הם החלו להתבונן בתוך עצמם, למדו לדעת מהו הדבר שיש בתוך האדם, ורכשו ידיעה על הגוף הפיסי האנושי בדרך רוחית לחלוטין.

כאשר אנו מתבוננים בתוך עצמנו, אנו מודעים לחשיבה חסרת-הערך שלנו; אנו מודעים מעט לרגש שלנו וכמעט בכלל לא לרצון שלנו. היהודים הרגישו עולם שלם בתוך הישות האנושית. אתם יכולים לדמיין לעצמכם כמה שונים בני-האדם מאלו אשר באו מאוחר יותר. כידוע לכם, הם פיתחו דמיון עצום, אשר בוטא בשירים בספרי החכמה שלהם – מאוחר יותר בוודות ובפילוסופיה של הוודות, שעדיין ממלאות אותנו יראת-כבוד. הוא מופיע בסיפורי-האגדות שלהם ביחס לדברים על-חושיים, שעדיין מדהימים אותנו. הסתכלו בניגוד! כאן היו היהודים, שם היו הסינים והסינים היו עם פרוזאי אשר התעניין בעולם החיצוני, עם

שלא חי מתוך הפנימיות. ההודים היו עם אשר הסתכל לגמרי פנימה. הם התבוננו בתוכם בטבע הרוחי של הגוף הפיסי.

כך – התחלתי לספר לכם על התושבים העתיקים ביותר של האדמה. בפעם הבאה, אמשיך לפתח את הנושא, כך שבסופו של דבר נגיע לתקופה שבה אנו חיים עתה.

אנא, המשיכו להביא שאלות. אלה יכולות להיות פרטים שהייתם רוצים שארחיב עליהם ותמיד אוכל באיזשהו מפגש עתידי להשיב על השאלות אשר תישאלנה. אך, אינני יכול לומר לכם מתי יתקיים המפגש הבא, מפני שעליי לנסוע עתה להולנד. אשלח לכם הודעה תוך כעשרה ימים.

הרצאה 6

הקשר של מוצרי מזון לאדם. מזון נא. צמחונות.

דורנאך, 31 ביולי 1924

רוזולף שטיינר: רבותי, בוקר טוב! האם מישהו חשב על שאלה במהלך השבועות האחרונים?

שאלה: ברצוני לשאול על מזונות שונים – שעועית וגזר, למשל: מהי ההשפעה שיש להם על הגוף. בעבר דיברת על תפוחי-אדמה; אולי נוכל לשמוע משהו על מזונות אחרים. צמחונים מסוימים לא יאכלו דברים אשר תלויים באוויר, כמו שעועית או אפונה. כאשר אדם מסתכל בשדה דגנים, הוא תוהה במה שונים הגרגרים אלו מאלו – כי, לכאורה, כל בני-האדם על האדמה מגדלים גרגרים מסוימים או אחרים.

רוזולף שטיינר: אם כן – השאלה היא על הקשר של מזונות שונים לגוף האנושי. ובכן, תחילה עלינו לרכוש מושג ברור על התזונה עצמה. המחשבה המיידית שיש לאדם על תזונה היא שכאשר אנו אוכלים משהו, הוא מוכנס דרך הפה, יורד עד אל תוך הקיבה ואז הוא מתפשט בגוף ולבסוף אנו נפטרים ממנו; אז, עלינו לאכול שוב, וכן הלאה. אך, התהליך אינו פשוט כל-כך. הוא הרבה יותר מסובך. אם אדם רוצה להבין כיצד הישות האנושית באמת קשורה למזונות השונים, מוכרח הוא, קודם כל, להיות ברור ביחס לסוגי המזונות שאדם בהחלט צריך.

עתה, הדבר הראשון שאדם צריך תמיד הוא חלבון. הבה נרשום את כל הדברים הללו על הלוח, כך שתהיה לנו תמונה מלאה. אם כך, **חלבון**, כפי שהוא בביצת תרנגולת, למשל – אך לא רק בביצים; חלבון קיים בכל המזונות. **שומנים** קיימים אפילו בצמחים. לדבר השלישי יש שם שיהיה פחות מוכר לכם, אך יש להכירו: **פחמימות**. פחמימות קיימות במיוחד בתפוחי-אדמה, אך אפשר למוצאן בכמויות גדולות בכל הצמחים האחרים. העובדה החשובה ביחס לפחמימות היא שכאשר אנו אוכלים אותן, הרוק בפינו וההפרשות בקיבה שלנו הופכים אותן לאט ל**עמילן**. העמילן הוא משהו שאנו צריכים תמיד, אך איננו אוכלים עמילן; אנו אוכלים מזונות אשר כוללים פחמימות והפחמימות הופכות בתוכנו לעמילן. לאחר מכן, הן מותמרות שוב, בהמשך תהליך העיכול, ל**סוכר**. ואנו צריכים סוכר. כך, אתם רואים, אנו מקבלים את הסוכר שאנו צריכים מפחמימות. אבל, יש עוד משהו שאנו זקוקים לו: **מינרלים**. את חלקם אנו מקבלים על-ידי הוספתם למזון שלנו, למשל בצורה של מלח וחלקם כבר כלולים בכל מוצרי המזון שלנו.

עתה, כאשר אנו מתייחסים לחלבון, עלינו להבין עד כמה הוא שונה בבעלי-חיים ובישויות אנוש ממה שהוא בצמחים. גם צמחים כוללים חלבון, אבל הם אינם ניזונים ממנו, אז מהיכן הם מקבלים אותו? הם מקבלים אותו מן האדמה ומן האוויר, מן העולם המינרלי; הם יכולים לקבל את החלבונים שלהם ממקורות

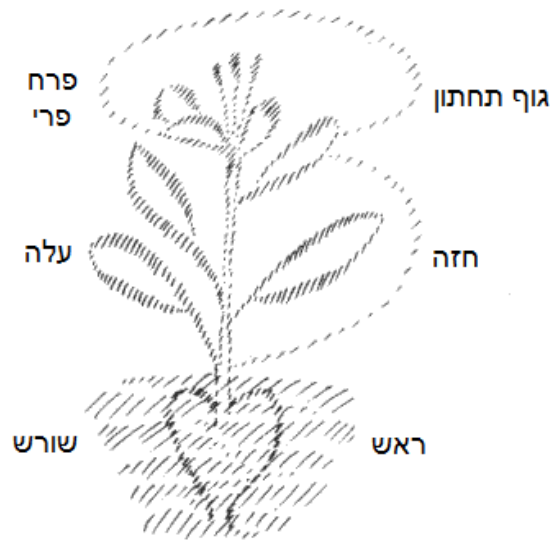
מינרליים חסרי-חיים. לא בעל-החיים ולא האדם יכולים לעשות זאת. אדם אינו יכול להשתמש בחלבון אשר מתקבל מיסודות חסרי-חיים – כי אז הוא היה רק צמח – הוא מוכרח לקבל את החלבון שלו כפי שהוא כבר מוכן בצמחים או בבעלי-חיים.

למעשה, כדי להיות מסוגל לחיות על אדמה זו, האדם זקוק לצמחים. אך עתה, הנה עובדה מדהימה: הצמחים לא היו יכולים לחיות על האדמה אלמלא ישויות אנוש היו כאן! כך, רבותי, אנו מגיעים לעובדה המעניינת – ומוכרחים אנו לתפסה באופן ברור למדי: מכל הדברים, השניים החיוניים ביותר לחיים האנושיים הם: המוהל בעלים הירוקים והדם. הירוק במוהל של הצמח מכונה כלורופיל. הכלורופיל קיים בעלה הירוק. הדבר החיוני השני הוא הדם.

זה מביא אותנו למשהו ראוי מאוד לציון.

חישבו על הדרך שבה אתם נושמים: זו גם דרך לקליטת מזון. אתם נושמים חמצן מהאוויר; אתם שואפים אותו פנימה. אך, יש פחמן מפוזר על-פני גופכם כולו. אם תרדו אל תוך האדמה היכן שיש מרבצי פחם, תגלו פחם שחור. כאשר אתם מחדדים עיפרון, הרי לכם גרפיט. פחם וגרפיט: שניהם פחמן. גופכם כולו עשוי פחם (וחומרים אחרים). פחמן נוצר בגוף האנושי. הייתם יכולים לומר: האדם הוא רק ערימה של פחם שחור! אך, הייתם יכולים לומר גם משהו אחר. כי – זוכרים אתם את הדבר היקר ביותר בעולם? יהלום – הוא עשוי מפחמן; פשוט, יש לו צורה אחרת. כך, אם אתם מעדיפים את האמירה הבאה, הייתם יכולים לומר שאתם בנויים מיהלומים נוצצים. הפחם השחור, אותה גרפיט בעיפרון והיהלומים – כולם מורכבים מאותו חומר. אם, ביום מן הימים, הפחם אשר מופק מתוך האדמה ייעשה, על-ידי איזשהו תהליך, שקוף, תקבלו יהלומים. כך, יש לנו יהלומים חבויים בתוך גופנו. או, אנו שדה פחם! אך עתה, כאשר חמצן משתלב עם פחמן בדם, אתם מקבלים דו-תחמוצת הפחמן. את דו-תחמוצת הפחמן אתם מכירים היטב; עליכם רק לחשוב על מי סודה והבועות שבתוכם – הן דו-תחמוצת הפחמן. היא גז. לכן, אפשר להתבונן בתמונה הבאה: אדם שואף חמצן מהאוויר, החמצן מתפשט בכל דמו; בדם, יש לו פחמן והוא נושף דו-תחמוצת הפחמן. אתם שואפים חמצן פנימה, אתם נושפים דו-תחמוצת הפחמן החוצה.

רבותי, במהלך אבולוציית האדמה אשר תיארתי לכם לאחרונה, הכול הורעל, לפני זמן רב, על-ידי דו-תחמוצת הפחמן הנובעת מישויות אנוש ובעלי-חיים. כי, האבולוציה הזו מתקיימת מזה זמן רב. כפי שאתם יכולים לראות, מזה זמן רב, רב מאוד, לא היו יכולות להתקיים על האדמה לא ממלכת האדם ולא ממלכת בעלי-החיים, אכל עוד לצמחים היה מאפיין שונה מאוד מאותן ממלכות. צמחים לא מכניסים חמצן; הם מכניסים את דו-תחמוצת הפחמן שישויות אנוש ובעלי-חיים נושפים החוצה. הצמחים פשוט משתוקקים לדו-תחמוצת הפחמן באותה מידה שישויות אנוש משתוקקות לחמצן.

עתה, אם נסתכל בצמח²⁵ – שורש, גבעול, עלים, פרחים – הרי שהצמח סופג דו-תחמוצת הפחמן בכל חלק וחלק שלו. עתה, הפחמן בדו-תחמוצת הפחמן נשמר בצמח והחמצן ננשף על-ידי הצמח. ישויות אנוש ובעלי-חיים קולטים אותו שוב. האדם מוציא דו-תחמוצת הפחמן ומחסל הכול; הצמח שומר על הפחמן, משחרר את החמצן ומעורר שוב הכול לחיים. הצמח לא היה יכול לעשות דבר עם דו-תחמוצת הפחמן, אלמלא היה לו את המוהל הירוק שלו, הכלורופיל. המוהל הירוק הזה של הצמח, רבותי, הוא קוסם. הוא מחזיק את הפחמן בתוך הצמח ומאפשר לחמצן לצאת. הדם שלנו משלב חמצן עם פחמן; המוהל הירוק של הצמח מפריד שוב את הפחמן מדו-תחמוצת הפחמן ומשחרר את החמצן. חישבו על הסידור המצוין שהטבע הכין – צמחים, בעלי-חיים וישויות אנוש משלימים אלה את אלה בדרך הזאת! הם משלימים אלה את אלה באופן מושלם.

אך, עלינו להמשיך. האדם נזקק לא רק לחמצן שהצמח מעניק לו, אלא הוא זקוק לצמח כולו. עם היוצאים מן הכלל של צמחים רעילים וצמחים מסוימים הכוללים מעט מאוד מן החומרים הללו, האדם זקוק לכל הצמחים, לא רק עבור נשימתו, אלא גם כמזון. כאן אנו מגיעים להקשר אחר ראוי-לציון. צמח מורכב משורש, אם הוא צמח שנתי (לעת עתה, לא נתייחס לעצים) משורש, עלה וגבעול, פרח ופרי. עתה, הסתכלו לרגע בשורש. הוא נמצא באדמה. הוא כולל מינרלים רבים, כי המינרלים נמצאים באדמה והשורש נאחז באדמה עם שורשיו הזעירים, כך שהוא סופג ללא הרף את אותם מינרלים. לכן, לשורש של הצמח יש קשר מיוחד לממלכת המינרלים של האדמה.

ועתה, הסתכלו כאן, רבותי! החלק של הישות האנושית אשר קשור לאדמה כולה הוא הראש. לא כפות-הרגליים, אלא הראש. כאשר הישות האנושית מתחילה להיות אדם-אדמה ברחם, אין לו כמעט דבר

²⁵ ראה תרשים.

מלבד ראש. הוא מתחיל מהראש. ראשו מקבל את צורת הקוסמוס כולו ואת צורת האדמה. הראש זקוק במיוחד למינרלים. כי, זה מהראש שיוצאים הכוחות אשר ממלאים את הגוף האנושי בעצמות, למשל. כל מה שעושה את הישות האנושית מוצקה הוא תוצאה של האופן שבו הראש עוצב. כאשר הראש עצמו עדיין רך, כמו ברחם, הוא אינו יכול ליצור עצמות כהלכה. אך, כאשר הוא עצמו מתקשה יותר ויותר, הוא מעניק לגוף את הכוחות שעמם הן האדם והן בעלי-החיים יכולים לעצב את החלקים המוצקים שלהם, במיוחד את עצמותיהם. מזה אתם יכולים לראות שאנו זקוקים לשורשים. הם קשורים לאדמה והם כוללים מינרלים. אנו זקוקים למינרלים לבניית עצמות. עצמות כוללים סידן פחמתי, סידן פוספט; אלו מינרלים. לכן, אתם יכולים לראות שהישות האנושית זקוקה לשורשים כדי לחזק את ראשה.

לכן, רבותי, אם – למשל – ילד נחלש בראשו – הוא לא-קשוב או היפראקטיבי – בדרך-כלל יהיה לו תסמין תואם – תולעים במעי. תולעים מתפתחות בקלות במעי, אם כוחות-הראש חלשים מדי, כי אז הראש אינו פועל כלפי מטה בעוצמה חזקה מספיק אל תוך שאר הגוף. התולעים לא תמצאנה מקום בגוף האנושי אם כוחות-הראש פועלים בחוזקה אל תוך המעי. אתם יכולים לראות באיזו דרך מופלאה הגוף האנושי מאורגן! הכול קשור. אם לילד יש תולעים, יש להבין שהילד נחלש בראשו. כמו-כן, מי שרוצה להיות מורה צריך לדעת את הדברים הללו – אם ישנם בני-אדם שבגיל מתקדם הינם רפי-שכל, אז אפשר להיות בטוחים בכך שהיו להם תולעים בהיותם צעירים.

לכן, מה מוכרח אדם לעשות אם הוא מבחין בכך בילד? התרופה הפשוטה ביותר היא לתת לו לאכול גזרים לפרק זמן מסוים – כמובן, עם המזונות האחרים שהוא אוכל; בדרך הטבע, בלתי-אפשרי להאכילו רק גזרים. הגזרים הם השורשים של הצמח. הם צומחים כלפי מטה אל תוך האדמה ויש בהם כמות גדולה של מינרלים. יש בהם את כוחות-האדמה וכאשר הם מגיעים לקיבה, הם יכולים לפעול דרך הדם כלפי מעלה, אל תוך הראש. רק חומרים עשירים במינרלים מסוגלים להגיע לראש. דבר זה חשוב ביותר. זה באמצעות גזרים שהחלקים העליונים ביותר של הראש, מתחזקים – בדיוק מה שהאדם זקוק לו כדי להיות חזק ונמרץ באופן פנימי, לא רכרוכי.

אם תסתכלו בצמח הגזר, אינכם יכולים להימנע מלראות שכוחו הגיע לשורש במיוחד. יתר הצמח, החלק הירוק, חסר-חשיבות, הוא פשוט ממוקם שם למעלה. לכן, הגזר טוב במיוחד כמזון אשר מתחזק את הראש האנושי. אם אתם עצמכם חשים שראשכם ריק ואטום, אינכם יכולים לחשוב כהלכה, אז יעשה לכם טוב אם תאכלו גזרים לפרק זמן מסוים! כמובן, לילדים הם יכולים לסייע הכי הרבה.

עתה, אם נשווה תפוח-אדמה לגזר – ובכן, ראשית הוא נראה שונה למדי. כמובן, לצמח תפוח-האדמה יש חלק ירוק. יש לו את החלק שאנו אוכלים, מה שאנו מכנים, פקעת, עמוק מאוד באדמה. עתה, אילו היינו חושבים באופן שטחי, היינו אומרים שהפקעות הללו הן השורשים. אך, זה אינו נכון; הפקעות אינן שורשים. אם תבחנו היטב את עומק האדמה, תוכלו לראות את השורשים הממשיים תלויים על הפקעות.

השורשים הממשיים הם שורשים קטנטנים, שערות-שורשים, אשר נתלים על הפקעות. הם נושרים בקלות. כאשר מלקטים תפוחי-אדמה, הרי שהשערות כבר נשרו. רק ברגע הראשון, בהרימכם תפוח-אדמה מהאדמה, השערות עדיין על הפקעת. כאשר אנו אוכלים תפוח-אדמה, אנו באמת אוכלים חתיכה של גבעול מנופח ומוגדל. הוא רק נראה שורש; במציאות, זהו גבעול. העלים עוברים מטמורפוזה. תפוח-האדמה הוא משהו הממוקם שם למטה בין השורש והגבעול. לכן, אין לו הרבה מינרלים כפי שיש לגזר; הוא אינו ארצי באותה מידה. הוא צומח באדמה, אך הוא אינו קשור בחוזקה לאדמה. הוא כולל במיוחד פחמימות; לא כל-כך הרבה מינרלים, אלא בעיקר פחמימות.

אם כך, רבותיי, עתה ביכולתכם לומר לעצמכם: כאשר אני אוכל גזר, גופי אינו יכול באמת לעכלו בקלות, כי כל מה שהוא צריך זה רוק כדי לרכך את הגזר. כל מה שהוא צריך הם רוק והפרשות של הקיבה, פפסין וכן הלאה כדי שהמהות החשובה של הגזר תגיע לראש. אנו זקוקים למינרלים ומינרלים מסופקים על-ידי כל סוג של שורש, אך בכמויות הגדולות ביותר על-ידי שורש כמו הגזר.

אך, כאשר אנו אוכלים תפוחי-אדמה, הם נכנסים דרך הפה ועוברים תחילה לקיבה. שם, הגוף צריך להפעיל כוח כדי להפיק מהם עמילן. אז, תהליך העיכול ממשיך במעיים. כדי שמהו יוכל להיכנס אל תוך הדם ולהגיע גם לראש, מוכרחה להיות יותר הפעלה, כי סוכר צריך להיות מופק מעמילן. רק אז הוא יוכל לעבור אל תוך הראש. אם כך, אדם צריך להפעיל כוחות חזקים יותר. עתה, רבותיי, חישבו על הדבר הבא: כאשר אני מפעיל כוח על איזשהו דבר חיצוני, אני נחלש. זהו באמת סוד של הפיסיולוגיה האנושית – אם אני חוטב עצים, אם אני משתמש בכוחי הגופני החיצוני, אני נחלש; אך, אם אני מפעיל כוח פנימי אשר מבצע בפחמימות טרנספורמציה לכדי עמילן ובעמילן לכדי סוכר, אני מתחזק. כאשר אני מפעיל את כוחי באופן חיצוני, אני נחלש; כאשר אני משתמש בו באופן פנימי, אני מתחזק. לכן, אין מדובר פשוט בכך שאדם ימלא את עצמו בכל סוג של מזון, אלא במזון אשר יוצר כוח בגופנו.

כך, אדם יכול לומר: מזון משורשים – ולכל השורשים יש אותה השפעה כמו לגזר, אם כי לא באותה עוצמה: כולם פועלים במיוחד על הראש – לכן, מזון משורשים נותן לגוף את מה שהוא עצמו זקוק לו. מזונות אשר נוטים לירוק של הצמח וכוללים פחמימות, מספקים לגוף את הכוח שהוא זקוק לו לעבודה, לתנועה.

כבר דיברתי על תפוח-האדמה. בעודו דורש הוצאה גדולה ביותר של כוח, הוא משאיר את האדם חלש והוא אינו מספק לו איזשהו כוח ממושך. אך, העיקרון שזה עתה מסרתי לכם, תופס גם ביחס לתפוח-האדמה.

עתה, באותה מידה שתפוח-האדמה מהווה דווקא מזון דל, כל הדגנים – חיטה, שיפון וכן הלאה הם מזונות טובים. הדגנים כוללים גם פחמימות מטבע כזה שהישות האנושית יוצרת עמילן וסוכר בדרך הבריאה ביותר האפשרית. למעשה, הפחמימות של הדגנים עושות את האדם חזק יותר מאשר הוא יכול

לעשות באמצעים אחרים. חישבו רק לרגע כמה חזקים בני-האדם אשר חיים בחוות, פשוט מעצם העובדה שהם אוכלים כמויות גדולות של לחם, בהכנה ביתית שלהם, אשר כולל דגנים מהשדות שלהם! כדבר ראשון, הם זקוקים רק לגופים בריאים ואז אם הם יכולים לעכל את הלחם מדגנים מלאים, הרי שהוא המזון הבריא ביותר עבורם. תחילה, מוכרח להיות להם גוף בריא, אבל אז הם נעשים חזקים במיוחד לאורך התהליך של הפקת עמילן וסוכר.

עתה, עשויה להישאל השאלה הבאה. אתם רואים, בני-האדם הגיעו במהלך האבולוציה שלהם – עליי לומר, מרצונם – למצב שבו הם אוכלים דגנים בצורה שונה מהדרך שבה בעלי-חיים אוכלים אותם. סוס אוכל את שיבולת-השועל שלו כמעט עם צמיחתם. בעלי-חיים אוכלים גרעינים של דגנים מלאים, בדיוק כפי שהם באים מהצמח. הציפורים היו מתקשות להוציא את הגרעינים שלהן, אילו היה עליהן להסתמך על מישהו שתחילה יבשל אותם עבורן! אבל, בני-האדם הגיעו בעצמם לכך שעליהם לבשל את הדגנים. עתה, רבותי, מה קורה כאשר אנו מבשלים את הדגן? ובכן, כאשר אנו מבשלים את הדגן, איננו אוכלים אותו קר, אנו אוכלים אותו חם. זוהי עובדה שכדי לעכל את המזון שלנו, אנו זקוקים לחום פנימי. איננו יכולים לבצע בפחמימות שלנו טרנספורמציה לכדי עמילן ואותו לכדי סוכר: זה דורש חום פנימי.

לכן, כאשר אנו מחממים את המזונות בחום חיצוני, אנו מסייעים לגוף: הוא אינו צריך לספק את החום כולו. על-ידי כך שמבשלים אותם תחילה, המזונות מתחילים את תהליך האש, תהליך החום. זוהי התוצאה הראשונה. התוצאה השנייה היא שהם השתנו לחלוטין. חישבו מה קורה לדגן כאשר אני הופך את הקמח ללחם. הוא נעשה משהו שונה למדי. כיצד הוא השתנה? ובכן, ראשית טחנתי את הגרעינים. מה משמעות הדבר? ריסקתי אותם לחתיכות קטנטנות. אתם רואים, מה שאני עושה כאן עם הגרעינים, בטחני אותם, בהופכי אותם לדקים, היה עליי, אחרת, לעשות מאוחר יותר עם גופי שלי! כל דבר שאני עושה באופן חיצוני, היה עליי, אחרת, לעשות באופן פנימי, בתוך גופי; לכן, על-ידי כך שאני מבצע את הפעולות הללו, אני מקל על גופי. אותו דבר עם האפייה עצמה. את כל הדברים שאני עושה בבישול, אני חוסך מגופי. אני מביא את המזונות למצב שבו גופי יוכל לעכלם יותר בקלות.

עליכם רק לחשוב על ההבדל אם מישהו היה אוכל תפוחי-אדמה לא-מבושלים במקום תפוחי-אדמה מבושלים, הקיבה שלו הייתה צריכה לספק כמות עצומה של חום כדי לבצע טרנספורמציה באותם תפוחי-אדמה לא-מבושלים, שהינם כבר כמעט עמילן. המידה שבה היא הייתה יכולה לבצע בהם טרנספורמציה, לא הייתה מספקת. לכן, תפוחי-האדמה היו מגיעים למעיים וגם המעיים היו מוכרחים להשתמש בכמות גדולה של אנרגיה. אז, תפוחי-האדמה פשוט היו נשארים במעיים, כי הכוחות העוקבים לא היו מסוגלים לשאתם הלאה בתוך הגוף. לכן, כאשר מישהו אוכל תפוחי-אדמה לא-מבושלים, או שהוא פשוט מעמיס אותם על הקיבה שלו והמעיים אינם יכולים אפילו להתחיל את פעולתם, או שהוא ממלא את המעיים; בכל מקרה לא מתבצע עוד עיכול. אבל, אם תפוחי-האדמה עוברים שלב הכנה על-ידי בישול או

אמצעי אחר, אז הקיבה אינה צריכה לעשות הרבה ואף לא המעיים, ותפוחי-האדמה עוברים כהלכה אל תוך הדם וכלפי מעלה אל תוך הראש. לכן, אתם רואים שעל-ידי בישול המזונות שלנו, במיוחד אלו אשר נחשבים פחמימות, אנו יכולים לסייע להזנה שלנו.

אתם לבטח מכירים את כל הסוגים החדשים של שיגעונות ביחס לתזונה – למשל, חסידים של מזון נא, שלא יבשלו עוד דבר, כי הם עומדים לאכול רק מזון נא. כיצד זה קרה? זה קרה מפני שבני-האדם אינם יודעים עוד מתוך מדע מטריאליסטי מה כל דבר מהווה, לכן הם חושבים בעצמם על דברים מסוימים. המגמה כולה של מזון נא היא פנטזיה. אדם אשר חי על מזון נא לזמן מסוים, עלול להקשות על הגוף – במצב זה, הגוף יצטרך להשתמש בכוחות חזקים מאוד, לכן הדבר מקשה עליו – ואז הוא יתמוטט כמעט לחלוטין.

עתה, רבותיי, הבה נתייחס לשומנים. הצמחים, כמעט כולם, כוללים שומנים שהם מפיקים ממינרלים. עתה, שומנים אינם נכנסים אל תוך הגוף האנושי באותה קלות כמו פחמימות ומינרלים. המינרלים אפילו לא משתנים. למשל, כאשר אתם ממליחים את המרק שלכם, המלח הזה עולה כמעט בלי שינוי אל תוך ראשכם. אתם מקבלים אותו בראשכם כמלח. אך, כאשר אתם אוכלים תפוחי-אדמה, אינכם מקבלים תפוחי-אדמה בראשכם, אתם מקבלים סוכר. ההתמרה מתרחשת כפי שתיארתי לכם. ברם, עם השומנים, בין אם הם שומנים של צמחים ובין אם הם שומנים של בעלי-חיים, אין זה עניין פשוט כל-כך. כאשר אוכלים שומנים, הם נאכלים לגמרי על-ידי הרוק, על-ידי הפרשות קיבתיות, על-ידי הפרשות של המעיים והם הופכים למשהו שונה למדי שאז נכנס אל תוך הדם. בעלי-החיים והאדם מוכרחים ליצור את השומנים שלהם בעצמם במעיים ובדם שלהם, עם כוחות שהשומנים שהם אוכלים, מעוררים.

אתם רואים, זהו ההבדל בין שומנים וסוכר או מינרלים. האדם עדיין לוקח את המלח והסוכר שלו מהטבע. עליו להפיק את הסוכר מתפוח-האדמה, מהשיפון וכן הלאה, אך עדיין יש בו משהו מהטבע. אבל, עם השומנים שיש לאדם או לבעלי-החיים, אין משהו מהטבע. הם יצרו אותם בעצמם. לאדם לא היה שום כוח, אלמלא אכל; המעיים והדם זקוקים לשומנים. לכן, אנו יכולים לומר: האדם עצמו אינו יכול ליצור מינרלים. אלמלא הכניס מינרלים אל תוך גופו, גופו לא היה מסוגל, לעולם, לבנותם בעצמו. אלמלא אכל פחמימות, אלמלא אכל לחם או משהו דומה שממנו הוא יכול לקבל פחמימות, הוא לעולם לא היה מסוגל להפיק סוכר בעצמו. אלמלא היה יכול להפיק סוכר, הרי שהוא היה חלשלוש לעד. לכן, רבותיי, היו אסירי-תודה לסוכר! היות שאתם מלאי מתיקות, יש לכם כוח. ברגע שבו לא תהיו עוד מלאים עד אפס מקום במתיקות שלכם, לא היה לכם שום כוח ואז תתמוטטו.

אתם יודעים, זה תופס גם בהקשר עם בני-אדם שונים. ישנם בני-אדם מסוימים אשר צורכים מעט מאוד סוכר או מזונות אשר מפיקים סוכר. לבני-האדם הללו יש כוחות פיסיים חלשים. ישנם בני-אדם מסוימים אשר אוכלים פחמימות רבות אשר יוצרות סוכר, והם חזקים.

אך, לישות האנושית לא קל להתמודד עם שומנים. אם למישהו יש שומנים (וזה נכון גם ביחס לבעלי-חיים), זהו הישג שלו, הישג של גופו. שומנים הם לגמרי תוצר שלו. האדם מפרק את כל השומנים שהוא מכניס לתוכו, שומנים של צמחים או שומנים של בעלי-חיים, ועל-ידי פירוקם הוא מפתח כוח. עם תפוחי-אדמה, שיפון, חיטה, הוא מפתח כוח על-ידי התמרת החומרים. עם השומנים שהוא אוכל, הוא מפתח כוח על-ידי כך שהוא מפרק את החומרים.

אם אני מפרק משהו מחוץ לעצמי, אני מתעייף ומותש. אם אכלתי נתח גדול של סטייק בקר שומני ואני מפרק אותו בתוכי, אני נחלש באותה דרך; אבל, פירוק סטייק הבקר השומני או הצמח, שוב נותן לי כוח, כך שאוכל להפיק את השומן שלי אם גופי נוטה מראש לכך. אם כך, אתם רואים, צריכת השומן בגוף האנושי פועלת בדרך שונה מאוד מאשר צריכת פחמימות. הגוף האנושי, רבותי, מורכב ביותר ומה שתוארתי לכם הינו פעילות עצומה. הרבה מאוד מוכרח להתרחש בגוף האנושי כדי שיהיה מסוגל לפרק את אותם שומנים של צמחים.

אך, הבה נחשוב עתה מהו המצב כאשר מישהו אוכל ירוקים, הגבעולים והעלים של צמח. כאשר הוא אוכל ירוקים, הוא מקבל שומנים מהצמחים. מדוע קורה לפעמים שהגבעול קשה כל-כך? זאת מפני שהוא נותן את כוחותיו לעלים אשר עומדים להיות עשירים בפחמימות. אם העלים נשארים ירוקים – ככל שהם ירוקים יותר, יש בהם יותר שומנים. לכן, כאשר אדם אוכל לחם, למשל, הוא אינו יכול לקבל שומנים רבים מהלחם. הוא מקבל יותר מגרגיר הנחלים למשל – אותו צמח קטנטן עם עלים קטנים מאוד – יותר שומנים מאשר מאכילת לחם. כך נוצר הנוהג למרוח חמאה על הלחם שלנו, סוג מסוים של שומן. זה לא היה רק בשביל הטעם. מדוע כפריים רוצים בייקון עם הלחם שלהם? שוב, יש בו שומן וכן אוכלים אותו משתי סיבות.

כאשר אני אוכל לחם, הלחם פועל על ראשי מפני שהיסודות של השורשים פועלים כלפי מעלה אל תוך הגבעול. הגבעול, אף על פי שהוא גבעול והוא צומח באוויר מעל לאדמה, עדיין יש בו כוחות של שורשים. השאלה אינה אם משהו נמצא למעלה באוויר, אלא אם יש לו כוחות-שורשים כלשהם. עתה, לעלה, לעלה הירוק, אין כוחות של שורשים. אין עלה ירוק אשר נמצא למטה באדמה. בסוף הקיץ ובסתיו, כאשר כוחות-השמש אינם פועלים עוד בחוזקה, הגבעול יכול להבשיל. אך, העלה זקוק לכוחות-שמש החזקים ביותר כדי שהעלה יתגלה; הוא צומח לכיוון השמש. לכן, אנו יכולים לומר: החלק הירוק של הצמח פועל במיוחד על הלב והריאות, בעוד שהשורש מחזק את הראש. גם תפוח-האדמה יכול לפעול על הראש. כאשר אנו אוכלים ירק, הם נותנים לנו במיוחד שומנים של צמחים; הם מחזקים את הלב והריאות, של אדם-האמצע, אדם-החזה.

הייתי אומר שזהו הסוד של התזונה האנושית – אם ברצוני לפעול על ראשי, אוכל שורשים או גבעולים לארוחת-ערב. אם ברצוני לפעול על הלב או על הריאות שלי, אכין לעצמי סלט ירוק. במקרה זה,

היות שהחומרים הללו מפורקים במעיים ורק כוחותיהם ממשיכים לפעול, אין צורך בבישול. זוהי הסיבה לכך שאפשר לאכול עלים טריים כסלט. מה שאמור לפעול על הראש, אין לאוכלו טרי; מוכרחים לבשלו. מזונות מבושלים פועלים במיוחד על הראש. חסה ודברים דומים פועלים במיוחד על הלב והריאות, כאשר הם מטפחים אותם, מזינים אותם באמצעות השומנים.

אך עתה, רבותי, האדם מוכרח להזין לא רק את הראש והגוף האמצעי, אזור החזה, אלא מוכרח הוא לטפח גם את איברי-העיכול עצמם. הוא זקוק לקיבה, מעיים, כליות וכבד, והוא מוכרח לבנות את איברי-העיכול הללו בכוחות עצמו. עתה, העובדה המעניינת היא הבאה: כדי לבנות את איברי-העיכול שלו, הוא זקוק לחלבון שבמזון, החלבון אשר נמצא בצמחים, כפי שהוא כלול בפרחיהם ובמיוחד בפירותיהם. לכן, אנו יכולים לומר: השורש מזין במיוחד את הראש;²⁶ אמצע הצמח, גבעול ועלים, מזינים במיוחד את החזה; והפרי מזין את הגוף התחתון.

כאשר אנו מסתכלים בשדות הדגנים שלנו, אנו יכולים לומר: טוב שהם שם! כי הם מזינים את ראשנו. כאשר אנו מסתכלים כלפי מטה בחסה ששתלנו, כל אותם עלים שאנו אוכלים בלי בישול, מפני שהם מתעכלים בקלות במעיים – והכוחות שלהם, אותם אנו רוצים – שם אנו מקבלים כל מה שמתחזק את איברי החזה שלנו. אך, הסתכלו בשזיפים ובתפוחים, בפירות אשר צומחים על עצים – אהה! אותם אין צורך לבשל הרבה, כי הם התבשלו לאור השמש וחומה לאורך הקיץ כולו! בהם, הבשלה פנימית התרחשה כבר, כך שהם משהו שונה למדי מהשורשים או מהקנים והגבעולים (שלא מבשילים, אך למעשה מיובשים על-ידי השמש). הפירות, כפי שאמרתי, אין צורך לבשל הרבה – אלא אם כן יש לנו אורגניזם חלש ובמקרה כזה המעיים אינם יכולים לפרק את הפירות. אז, מוכרחים לבשלם; אנו מוכרחים לאכול פירות מבושלים וכדומה. אם למישהו יש מחלה של המעיים, עליו להקפיד לאכול את פירותיו באיזושהי צורה של בישול – רוטב, ריבה וכן הלאה. אם לאדם יש מערכת עיכול בריאה לחלוטין, מערכת מעיים בריאה לגמרי, אז פירות הם המזון הנכון כדי להזין את הגוף התחתון.

אתם יכולים לראות איזה אינסטינקט טוב היה לבני-אדם ביחס לדברים הללו! כמובן, את כל מה שסיפרתי לכם, הם לא ידעו במושגים, אך הם ידעו זאת באופן אינסטינקטיבי. הם תמיד הכינו תערובת של שורשים, ירק ופירות; הם אכלו הכול ואפילו הכמויות היחסיות שאדם צריך לאכול של המזונות השונים הללו נקבעו כהלכה מתוך האינסטינקט שלהם.

אך עתה, כידוע לכם, בני-אדם אוכלים לא רק צמחים, הם אוכלים גם בעלי-חיים, בשר של בעלי-חיים, שומן של בעלי-חיים וכן הלאה.

²⁶ ראה תרשים קודם לעיל.

אין ספק שזה אינו תפקידה של האנתרופוסופיה לדבוק בגישה פנאטית או כיתתית. תפקידה הוא רק לציין את מצב הדברים. בלתי-אפשרי פשוט לומר שבני-אדם צריכים לאכול רק צמחים או שהם צריכים לאכול גם בעלי-חיים וכן הלאה. אפשר רק לומר שבני-אדם מסוימים עם הכוחות שיש להם מהתורשה פשוט אינם חזקים מספיק כדי לבצע בתוך גופם את כל הפעילות הנחוצה לפירוק שומנים של צמחים, לפרק אותם לגמרי כך שבגופם יתפתחו כוחות להפקת השומן שלהם. אתם רואים, אדם אשר אוכל רק שומנים של צמחים – ובכן, או שהוא ויתר על הרעיון להיות איש מלא ומרשים או שמוכרחה להיות לו מערכת עיכול טובה מאוד, עד כדי כך בריאה שקל לו לפרק שומנים של צמחים ובדרך הזאת לקבל כוחות להפקת השומן שלו עצמו. רוב בני-האדם אינם יכולים באמת להפיק את השומן שלהם, אם מה שיש להם לפרק אלו רק שומנים של צמחים. כאשר אדם אוכל שומן בבשר של בעלי-חיים, הוא לא מפורק לגמרי. שומנים של צמחים אינם ממשיכים אל מעבר למעינים, הם מתפרקים במעינים. אך, השומן שיש בבשר כן ממשיך אל מעבר להם אל תוך הישות האנושית. אדם עלול להיות חלש יותר מאשר אילו היה נצמד לתפריט המבוסס רק על שומנים של צמחים.

לכן, מוכרחים אנו להבדיל בין שני סוגים של גופים. תחילה, ישנם הגופים שאינם אוהבים שומן, הם לא נהנים מאכילת בייקון, הם פשוט אינם אוהבים לאכול מזונות שומניים. אלו הם גופים אשר מפרקים שומנים של צמחים בקלות יחסית והם רוצים בדרך זו להפיק את השומן שלהם. הם אומרים: "כל שומן שאני נושא עמי, אני רוצה להכין בעצמי; אני רוצה את השומן שלי עצמי." אך, אם מישהו מעמיס את השולחן שלו במזונות שומניים, אז הוא אינו אומר: "ברצוני להכין את השומן שלי", אלא הוא אומר: "העולם צריך לספק לי את השומן שלי." כי, שומן של בעלי-חיים נכנס אל תוך הגוף והוא עושה את עבודת התזונה קלה יותר.

כאשר ילד מוצץ סוכרייה, הוא אינו עושה זאת בשביל התזונה. לבטח, יש בה משהו מזין, אך הילד אינו מוצץ אותה לשם כך; הוא מוצץ אותה בשביל הטעם המתוק. המתקות היא האובייקט של תודעתו. אך, אם אדם מבוגר אוכל שומן של בקר או שומן של חזיר או משהו דומה, אז הוא מתפשט בגופו. הוא מספק את תאוותו בדיוק כפי שהסוכרייה מספקת את תאוותו של הילד. אך, אין זה בדיוק אותו הדבר, כי האדם המבוגר חש את תאוותו בתוכו. האדם המבוגר זקוק לתאוות פנימית זו כדי להגיב לישותו הפנימית. זוהי הסיבה לכך שהוא אוהב לאכול בשר. הוא אוכל אותו כי גופו אוהב אותו.

אבל, אין טעם להיות פנאטי ביחס לדברים הללו. ישנם בני-אדם שפשוט אינם יכולים לחיות בלי לאכול בשר. אדם מוכרח להתייחס בקפדנות לשאלה האם הוא באמת יהיה מסוגל להסתדר בלעדיו. אם הוא מחליט שהוא יוכל להסתדר בלעדיו והוא עובר מתפריט בשרי לתפריט צמחוני, הוא ירגיש חזק יותר מאשר היה קודם. כמובן, לפעמים זהו קושי; בני-אדם מסוימים אינם יכולים לסבול את המחשבה, לחיות בלי בשר.

ברם, כאשר אדם נעשה צמחוני, הוא מרגיש חזק יותר – מפני שהוא אינו מחויב עוד להכניס שומן זר אל תוך גופו; הוא מייצר את השומן שלו וזה גורם לו להרגיש חזק יותר.

אני יודע מניסיוני האישי. לא הייתי יכול לעמוד במאמצים שהייתי צריך להשקיע בעשרים וארבע השנים האחרונות! לעולם לא הייתי יכול לנסוע לילות שלמים, למשל, ואז לתת הרצאה בבוקר שלמחרת. כי, זוהי עובדה שאם אדם הוא צמחוני, הוא מבצע פעילות מסוימת אשר נחסכת מאדם שאינו צמחוני, אשר בוצעה עבורו על-ידי בעלי-חיים. זהו ההבדל החשוב.

אך עתה, אל תחשבו שאי פעם אעשה תעמולה בעד צמחונות! תמיד צריכים להיות משוכנעים שאדם מסוגל להיות צמחוני; זהו עניין אינדיבידואלי.

אתם רואים, זה חשוב במיוחד בהקשר עם חלבון. אדם יכול לעכל חלבון אם הוא יכול לאכול חלבון של צמח ולפרקו במעיים. אז, הוא מקבל ממנו כוחות. אך, ברגע בו המעיים חלשים, מוכרח הוא לקבל חלבון מבחוץ, כלומר הוא מוכרח לאכול את הסוג הנכון של חלבון, שיהיה חלבון של בעלי-חיים. תרנגולות אשר מטילות ביצים הן גם בעלי-חיים! לכן, חלבון הוא משהו שמתייחסים אליו באופן שגוי למדי, אלא אם כן עושים זאת מנקודת-מבט אנתרופוסופית.

כאשר אני אוכל שורשים, המינרלים שלהם עולים אל תוך ראשי. כאשר אני אוכל סלט של ירק, הכוחות של המרכיבים עוברים אל החזה, הריאות והלב שלי – לא השומנים שלהם, אלא הכוחות של השומנים שלהם. כאשר אני אוכל פרי, החלבון מהפרי נשאר במעיים. החלבון מחומרים של בעלי-חיים עוברים אל מעבר למעיים אל תוך הגוף; חלבון של בעלי-חיים מתפשט. לכן, אדם עשוי לחשוב שאם הוא יאכל כמות גדולה של חלבונים, הוא יהיה אדם אשר ניזון היטב. דבר זה הוביל לעובדה שבעידן מטריאליסטי זה, אותם בני-אדם אשר למדו רפואה המליצו על כמויות מופרזות של חלבון עבור תפריט ממוצע: הם סברו שנחוצים 120 עד 150 גרם חלבון, מה שהיה מגוחך. כיום, ידוע שרק רבע מאותה כמות נחוץ. למעשה. אם אדם אוכל כמויות עצומות ולא-נחוצות כאלו של חלבון – ובכן, קורה משהו כפי שפעם קרה עם פרופסור והעוזר שלו.

היה להם אדם אשר סבל מתזונה לקויה והם רצו להזינו בחלבון. עתה, באופן כללי ידוע שכאשר מישהו צורך כמויות גדולות של חלבון – כמובן, הוא יעבור התמרה בתוכו – השתן שלו יראה שהוא היה בתפריט שלו. כך קרה עם השניים הללו שהשתן של האיש לא הראה שום סימן לנוכחות חלבון בגופו. לא עלה בדעתם שהוא כבר עבר דרך המעיים. הפרופסור היה במצב נורא. העוזר רעד כולו בעודו אומר בביישנות: "אדוני – פרופסור – אולי – דרך המעיים?" כמובן!

מה קרה? הם מילאו את האיש בחלבון והוא לא היה שימושי בשבילו, כי הוא עבר מהקיבה אל תוך המעיים ואז החוצה מאחור. הוא לא התפשט כלל בגוף. אם אדם בולע יותר מדי חלבון, הוא לא יעבור כלל בגוף, אלא לצואה. אף-על-פי-כן, הגוף יקבל מזה משהו: לפני שהוא מסולק, הוא יושב שם במעיים, נעשה

רעיל ומרעיל את הגוף כולו. זה מה שיכול לקרות עם כמויות מופרזות של חלבון. מההרעלה הזאת מופיעה לעתים קרובות מאוד טרשת עורקים, כך שבני-אדם רבים לוקים כיום בטרשת עורקים בגיל מוקדם, פשוט מפני שהם ממלאים את עצמם בכמות מופרזת של חלבון.

כפי שניסיתי להראות לכם, חשוב לדעת את הדברים הללו על תזונה. כי, רוב בני-האדם משוכנעים לגמרי בכך שככל שהם אוכלים יותר, הם ניזונים טוב יותר. כמובן, זה אינו נכון. אדם ניזון לעתים קרובות טוב יותר כאשר הוא אוכל פחות, מפני שאז הוא לא מרעיל את עצמו. הנקודה היא באמת שאדם מוכרח לדעת כיצד החומרים השונים פועלים. הוא מוכרח לדעת שמינרלים פועלים במיוחד על הראש; פחמימות – כאשר מוצאים אותן במזונות הנפוצים ביותר שלנו, לחם ותפוחי-אדמה, למשל – פועלות יותר על מערכת הריאות ומערכת הגרון (ריאות, גרון, חך וכן הלאה). שומנים פועלים במיוחד על הלב ועל כלי-הדם, עורקים ו-ורידים, והחלבון פועל במיוחד על איברי-העיכול. לראש אין כמות מיוחדת של חלבונים. את החלבון שהוא צורך – באופן טבעי, גם הוא צריך להיזון מחלבונים, כי ככלות הכול, הוא מורכב מחומרים חיים – את אותו חלבון האדם צריך להפיק בעצמו. אם אדם אוכל יתר על המידה, אין טעם להאמין שבאותה דרך, האדם יקבל מוח בריא, כי בדיוק ההיפך יקרה – האדם יקבל מוח מורעל.

חלבונים – איברי-העיכול

שומנים – לב וכלי-דם

פחמימות – ריאות, גרון, חך

מינרלים – ראש

אולי נקדיש מפגש נוסף לנושא התזונה? זה יהיה מועיל, כי השאלות הללו חשובות מאוד. אם כך, נתראה ביום שבת בשעה תשע.

הרצאה 7

שאלות על תזונה. תזונת ילדים. זיבול האדמה.

דורנאך, 2 באוגוסט 1924

רוזולף שטיינר: היום, ברצוני להרחיב מעט את התשובה לשאלתו של מר בורלה מיום חמישי שעבר. אתם זוכרים שדיברתי על ארבעת החומרים אשר נחוצים לתזונתו של האדם: מינרלים, פחמימות שאפשר למצוא בתפוחי-אדמה, אך במיוחד בשדות הדגנים והירקות שלנו, וכן שומנים וחלבונים. הצבעתי על כך שהתזונה שלנו שונה ביחס לחלבון בהשוואה, למשל, למלח. אדם מכניס מלח אל תוך גופו והוא עושה את כל הדרך אל ראשו, בדרך כזו שהמלח נשאר מלח. הוא באמת לא משתנה מלבד העובדה שהוא מתמוסס. הוא שומר על כוחותיו כמלח כל הדרך עד לראש האנושי. בניגוד לזה, החלבון – החלבון בביצים הרגילות של תרנגולות, למשל, אך גם חלבון של צמחים – חלבון זה מתפרק בבת-אחת בגוף האנושי, בעודו נמצא בקיבה ובמעיים; הוא לא נשאר חלבון. ברשות האדם כוחות שבאמצעותם הוא יכול לפרק את החלבון הזה. יש לו גם כוחות לבניית משהו אשר יפיק את החלבון שלו. הוא לא היה מסוגל לעשות זאת אלמלא פירק כבר חלבון אחר.

עתה רבותי, חישבו על מצבו של החלבון הזה. דמיינו לעצמכם שנהייתם בני-אדם פיקחים באופן יוצא מן הכלל, פיקחים כל-כך שאתם בטוחים שביכולתכם לבנות שעון. אך, מעולם לא ראיתם שעון מבפנים אלא רק מבחוץ, לכן אינכם יכולים להרכיב שעון באופן מיידי. אבל, אם תסתכנו ותפרקו שעון לחלקים, תפרקו את כולו ותניחו לפי סדר את החלקים הבודדים בדרך כזו שתבחנו כיצד החלקים משתלבים זה עם זה, אז תדעו כיצד להרכיבם יחד שוב. זה מה שהגוף האנושי עושה עם חלבון. הוא מוכרח לאכול חלבון ולפרקו כולו.

חלבון מורכב מפחמן, חנקן, חמצן וגופרית. אלו הם המרכיבים החשובים ביותר. עתה, החלבון מפורק לגמרי לחלקיו, כך שכאשר הכול מגיע למעיים, לאדם לא נשאר בתוכו חלבון, אך יש בתוכו פחמן, חנקן, חמצן, מימן וגופרית. רואים אתם את מצב הדברים? – עתה, לאדם יש חלבון מפורק מונח לפניו, כפי שהשעון על כל חלקיו מונחים לפניכם על השולחן. לכן, עתה תאמרו: כמובן! כאשר פירקתי את אותו שעון לחלקים, בחנתי אותו בקפידה רבה ועתה אני יכול להרכיב שעונים. באופן דומה, עליי לאכול חלבון פעם אחת בלבד; לאחר מכן, אוכל להפיקו בעצמי. אבל, רבותי, זה לא מתרחש בדרך הזאת. לאדם יש זיכרון כמהות אנושית שלמה; לגופו לכשעצמו אין את סוג הזיכרון אשר יכול להבחין במשהו, הוא משתמש

בכוחות 'הזיכרון' שלו כדי להיבנות בעצמו. לכן, אדם מוכרח לאכול תמיד חלבון חדש כדי להיות מסוגל להפיק חלבון.

עובדה היא שהאדם מעורב בפעילות מורכבת מאוד, כאשר הוא מפיק את החלבון שלו. תחילה, הוא מחלק את החלבון שהוא אכל לחלקיו הנפרדים ומפזר את הפחמן שבו בכל מקום בגופו. עתה, אתם כבר יודעים שאנו שואפים חמצן מהאוויר וחמצן זה משתלב עם הפחמן שיש לנו בתוכנו מחלבונים ויסודות אחרים של מזון. אנו נושפים פחמן בדו-תחמוצת הפחמן, בשומרנו על חלק ממנו. כך, עתה יש לנו בגופנו את אותם פחמן וחמצן יחד. איננו מחזיקים ומשתמשים בחמצן אשר היה בחלבון; אנו משתמשים בחמצן אשר שאפנו כדי שישתלב עם הפחמן. כך, איננו מפיקים את החלבון שלנו כפי שהמטריאליסטים מתארים; כלומר, אנו אוכלים ביצים רבות אשר נאגרות בגופנו כולו, כך שביצים שאכלנו מפוזרות ברחבי גופנו כולו. זה לא נכון.

למעשה, אנו ניצלים על-ידי מבנה גופנו, כך שכאשר אנו אוכלים ביצים, איננו הופכים לתרנגולות משוגעות! זוהי עובדה. איננו הופכים לתרנגולות משוגעות מפני שאנו מפרקים את החלבון במעיים שלנו ובמקום להשתמש בחמצן שהיה בחלבון, אנו משתמשים בחמצן אשר בא מהאוויר. כמו-כן, כאשר אנו נושמים חמצן, אנו נושמים גם חנקן; החנקן קיים תמיד באוויר. שוב, איננו משתמשים בחנקן אשר מגיע אלינו בביצי תרנגולות; אנו משתמשים בחנקן שאנו נושמים מהאוויר. המימן בביצים שאכלנו, גם בו איננו משתמשים, כלל וכלל לא. אנו משתמשים במימן שאנו מכניסים דרך האף והאוזניים שלנו, דרך כל חושינו; זהו המימן שאנו משתמשים בו כדי להפיק את החלבון שלנו. גם את הגופרית – אנו מקבלים ללא הרף מהאוויר. מימן וגופרית, אנו מקבלים מהאוויר. מהחלבון שאנו אוכלים, אנו מחזיקים ומשתמשים רק בפחמן. את החומרים האחרים, אנו מקבלים מהאוויר. כך, אתם רואים את התהליך שהחלבון עובר.

המצב דומה עם שומן. אנו מפיקים את החלבון שלנו, בהשתמשנו רק בפחמן מהחלבון החיצוני. אנו מפיקים גם את השומן שלנו. גם עבור השומנים, אנו משתמשים במעט מאוד חנקן מהמזון שלנו. כך, אתם רואים, אנו מפיקים את החלבון והשומן שלנו. רק מה שאנו צורכים בתפוחי-אדמה, ירקות ודגנים נכנס אל תוך גופנו. למעשה, גם הדברים הללו אינם נכנסים לגמרי אל תוך גופנו, אלא רק לחלק התחתון של ראשנו. המינרלים שאנו צורכים, עולים עד אל תוך הראש כולו; מהם אנו מקבלים את אשר אנו זקוקים לו כדי לבנות את עצמותינו.

לכן, אתם רואים, רבותיי, מוכרחים אנו לדאוג לכך שנכניס חלבון בריא של צמחים אל תוך גופנו. חלבון בריא של צמחים! זה מה שגופנו זקוק לו בכמויות גדולות. כאשר אנו אוכלים חלבון מביצים, גופנו דווקא יכול להתעצל; הוא יכול לפרק בקלות את החלבון, כי אותו חלבון מתפרק בקלות. אך, חלבון של צמחים שאנו מקבלים מפירות – נמצא בעיקר באותו חלק של הצמח, כפי שאמרתי לכם ביום חמישי שעבר – שהינו במיוחד בעל ערך עבורנו. אם אדם רוצה להישאר בריא, יש באמת צורך לכלול פירות בתפריט

שלו. מבושלים או חיים, מוכרח הוא לאכול פירות. אם הוא יימנע מאכילת פירות, הוא בהדרגה יגזור על גופו מערכת עיכול חלשה מאוד.

אתם יכולים לראות שמדובר כאן גם במתן תזונה נאותה לצמחים עצמם. משמעות הדבר היא שאנו מוכרחים להבין שצמחים הם דברים חיים; הם אינם מינרלים, הם משהו חי. צמח מגיע אלינו מתוך הזרע שאנו שותלים באדמה. הצמח אינו יכול לפרוח אלא אם כן האדמה עצמה חיה במידה מסוימת. כיצד הופכים אנו את האדמה לחיה? על-ידי כך שנזבל אותה כהלכה. כן, זבל הולם הוא שייתן לנו חלבון טוב באמת של צמחים.

עלינו לזכור שלאורך עידנים ארוכים, ארוכים מאוד, בני-אדם ידעו שהזבל הנכון הוא מה שיוצא מאורוות הסוסים, מהגורן של הפרות וכן הלאה; הזיבול הנכון מגיע מהחווה עצמה. בזמנים האחרונים, כאשר הכול נעשה מטריאליסטי, בני-אדם אמרו: הסתכלו כאן! אנו יכולים לעשות זאת בקלות רבה יותר על-ידי כך שנגלה מהם החומרים הקיימים בזבל ואז נפיק אותם מממלכת המינרלים: דשן מינרלי!

אתם יכולים לראות, רבותי, שכאשר אדם משתמש בדשן מינרלי, זה כאילו מישהו הכניס מינרלים לתוך האדמה; אז, רק השורש מתחזק. אז, אנו מקבלים מהצמחים את החומר אשר מסייע בבניית עצמותינו. אך, איננו מקבלים חלבון ראוי מהצמחים. הצמחים, שדות הדגנים שלנו, סבלו מחוסר חלבון במשך זמן רב. החוסר הזה ילך ויגדל, אלא אם כן בני-אדם יחזרו לזיבול נאות.

התקיימו כבר כנסים על חקלאות, שבהם החקלאים אמרו: כן, הפירות נעשים גרועים יותר ויותר! זה נכון. אך, כמובן, החקלאים לא ידעו מהי הסיבה לכך. כל אדם מבוגר יודע שכאשר היה בחור צעיר, כל דבר אשר יצא מהשדות היה באמת טוב יותר. אין טעם לחשוב שאדם יכול ליצור דשן פשוט על-ידי שילוב חומרים אשר נוכחים בזבל של הפרות. מוכרחים לראות בבירור שהזבל של הפרה אינו מגיע מהמעבדה של הכימאי, אלא ממעבדה שהינה מדעית הרבה יותר – הוא מגיע מהמעבדה המדעית הרבה יותר, לאין שיעור, שבתוך הפרה. זוהי הסיבה לכך שהזבל של הפרה הוא החומר שלא רק מחזק את שורשי הצמחים, אלא פועל בעוצמה בפירות ומפיק חלבון ראוי ונאות בצמחים אשר עושה את האדם נמרץ.

אם לא יהיה דבר אחר מלבד הדשן המינרלי אשר נעשה נפוץ כל-כך או חנקן מהאוויר – ובכן, רבותי, לילדיכם, במיוחד לנכדיכם, יהיו פנים חיוורות מאוד. לא תבחינו עוד בהבדל בין הפנים שלהם וידיהם הלבנות. לבני-האדם יש צבע חי ובריא כאשר האדמות החקלאיות מזובלות כהלכה.

אם כך, אתם רואים, כאשר אדם מדבר על תזונה, עליו להתייחס לדרך שבה מוצרי מזון נוצרים. זה חשוב ביותר. אתם יכולים לראות מנסיבות שונות שהגוף האנושי עצמו משתוקק למה שהוא זקוק לו. להלן דוגמה אחת בלבד: בני-אדם אשר כלואים במשך שנים רבות, מקבלים בדרך-כלל מעט מאוד שומן, כך שהם מפתחים השתוקקות עצומה לשומן; וכאשר טיפת שעווה נופלת לפעמים על הרצפה מהנר שהסוהר מחזיק בתא, האסיר מיד קופץ ומלקק את טיפת השומן. הגוף האנושי חש את החוסר בצורה חזקה מאוד כאשר

חסר לו איזשהו חומר חיוני. אם אנו אוכלים כהלכה ובאופן סדיר מדי יום, לא נשים לב לכך; אז, לעולם לא יהיה מצב שבו לגופנו יהיה חסר איזשהו יסוד חיוני. אך, אם משהו חסר בתפריט באופן קבוע במשך שבועות, אז הגוף ייעשה רעב ביותר. גם לזה מוכרחים אנו לשים לב.

כבר ציינתי שדברים רבים אחרים קשורים לדישון. למשל, במאות השנים-עשרה והשלוש-עשרה, או מוקדם יותר, אבותינו-הקדמונים האירופים היו שונים מאתנו בדרכים רבות. בדרך-כלל, לא שמים לב לעובדה זו. בין דברים אחרים, הם כלל לא אכלו תפוחי-אדמה! תפוחי-אדמה הופיעו רק מאוחר יותר. לתפוחי-האדמה הייתה השפעה חזקה. כאשר אוכלים דגנים, הלב והריאות נעשים חזקים במיוחד. דגנים מחזקים את הלב והריאות. אז, האדם מפתח חזה בריא ובריאותו טובה. אולי הוא אינו להוט כל-כך לחשוב כפי שהוא להוט לנשום; אך, הוא יכול לעמוד בהרבה מאוד דברים כאשר יש לו נשימה טובה. הרשו לי לומר בדיוק כאן: אל תחשבו שלאדם יש ריאות חזקות אם הוא תמיד פותח חלון וצועק: "הבה נכניס כאן אוויר צח!" לא! לאדם יש ריאות חזקות אם הוא מסוגל לעמוד בכל סוג של אוויר. אדם קשוח אינו מי שאינו יכול לעמוד בדבר כלשהו, אלא מי שיכול!

בימים הללו, מדברים הרבה על היות חסין. חישבו על הדרך שבה ילדים נעשים 'קשוחים' בימינו (בבתים עשירים, כמובן, אך בני-אדם אחרים הולכים מהר מאוד בעקבותיהם), הילדים לבושים – ובכן, כאשר אנחנו היינו ילדים, לבשנו מכנסיים ארוכים והיינו מכוסים היטב – לכל היותר, הלכנו יחפים – כיום, הבגדים מגיעים רק לברכיים או גבוה יותר. אילו הורים ידעו שזוהי ההכנה הטובה ביותר להתקפי אפנדיציטיס בגיל מאוחר יותר, הם היו שקולים יותר. אך, האופנה היא רודן! – לא מקדישים שום מחשבה לנושא והילדים לבושים כך שבגדיהם מגיעים רק עד לברכיים או אף פחות מזה. באחד הימים, הם יגיעו רק עד לבטן – זו תהיה האופנה! לאופנה יש השפעה חזקה.

אך, מה באמת מונח על כף המאזניים? בני-אדם אינם שמים לב לכך. זהו הדבר הבא. האדם בנוי באורגניזם שלו בצורה כזו שהוא באמת מסוגל לבצע עבודה פנימית על המזון שהוא צורך. בהקשר זה, חשוב במיוחד לדעת שאדם מתחזק כאשר הוא פועל כהלכה על המזונות שהוא אוכל. ילדים לא מתחזקים עם הטיפול שהזכרתי עתה. הם 'קשוחים' עד כדי כך שמאוחר יותר בחייהם – פשוט הסתכלו בהם! – כאשר עליהם לחצות כיכר ריקה כאשר השמש החמה קופחת עליהם, הם נוטפים זעה והם אינם מסוגלים לחצותה. מישהו לא התחזק כאשר אין ביכולתו לעמוד בדבר כלשהו; אדם אשר יכול לעמוד בסוגים שונים של קשיים הוא מי שהתחזק. כך, בימים קדומים בני-אדם לא התחזקו; עם זאת, היו להם ריאות בריאות, לבבות בריאים וכן הלאה.

ואז הגיע תפוח-האדמה! תפוח-האדמה דואג מעט לריאות וללב. הוא מגיע לראש, אך, כפי שאמרתי, לחלק התחתון של הראש, לא לחלק העליון. הוא כן מגיע אל תוך החלק התחתון של הראש, שבו אדם חושב ומפעיל כשרים קריטיים. לכן, אתם יכולים לראות שבזמנים קדומים היו מעט עיתונאים. תעשיית הדפוס

עדיין לא הופיעה. חישובו על כמות המחשבות אשר מוציאים מדי יום בעולם זה בתקופתנו, רק כדי להוציא לאור את העיתונים! כל החשיבה הזאת רבה, רבה מדי והיא אינה נחוצה כלל – ועלינו להודות על כך לתפוחי-האדמה! כי, אדם אשר אוכל תפוחי-אדמה מומרץ כל הזמן לחשוב. הוא אינו יכול לעשות דבר מלבד לחשוב. זוהי הסיבה לכך שהריאות והלב שלו נחלשים. שחפת, שחפת הריאות, נעשתה נפוצה רק כאשר תפוחי-האדמה הופיעו. בני-האדם החלשים ביותר הם אלה אשר חיים באזורים שבהם שום דבר אחר לא גדל מלבד תפוחי-אדמה, היכן שבני-אדם מתקיימים על תפוחי-אדמה.

מדע הרוח הוא אשר מסוגל לדעת את העובדות החומריות הללו. (אמרתי זאת לעתים קרובות). מדע מטריאליסטי אינו יודע דבר על תזונה; אין לו מושג מהו המזון הבריא עבור האנושות. זהו בדיוק המאפיין של המטריאליזם: הוא חושב וחושב וחושב – והוא אינו יודע דבר. בסופו של דבר, האמת היא זו: אם מישהו רוצה באמת לקחת חלק בחיים, הרי שמעל לכול עליו לדעת משהו! אלו הדברים שרציתי לומר על תזונה.

ועתה, אולי תרצו לשאול שאלות אישיות?

שאלה: ד"ר שטיינר, בהרצאתך הקודמת הזכרת טרשת עורקים. באופן כללי, חושבים שמחלה זו מופיעה כתוצאה מאכילה מופרזת של בשר וביצים וכדומה. אני מכיר מישהו אשר חלה במחלה זו בהיותו בן חמישים; גופו נעשה נוקשה כאשר הגיע לגיל שבעים. אך עתה, הוא בן שמונים וחמש או שמונים ושש, והוא פעיל הרבה יותר מאשר בהיותו בן חמישים ושישים. האם טרשת העורקים נסוגה? האם זה יתכן? או, האם תיתכן סיבה אחרת? אולי עליי לציין שאדם זה מעולם לא עישן והוא שתה מעט מאוד אלכוהול; הוא באמת חי חיים נאותים. אך, בשנותיו המוקדמות, הוא דווקא אכל הרבה בשר. בגיל שבעים, הוא עשה פעילות מועטה מאוד, אך עתה בגיל שמונים וחמש, הוא כל הזמן פעיל.

ד"ר שטיינר: אם כן, אני מבין שאתה אומר שאדם זה לקה בטרשת עורקים בהיותו בן חמישים, שגופו נעשה נוקשה והיה יכול לעבוד מעט מאוד. לא ציינת אם הזיכרון שלו התדרדר; אולי לא הבחנת בזה. מצבו נמשך אל תוך שנות השבעים שלו; לאחר מכן, הוא שוב נעשה פעיל והוא עדיין בחיים. האם עדיין יש לו תסמין כלשהו של טרשת העורקים המוקדמת יותר או שהוא נייד ופעיל לגמרי?

השואל: כיום, הוא פעיל לגמרי ונייד יותר מאשר היה בהיותו בן שישים וחמש או שבעים. הוא אבי.

ד"ר שטיינר: ובכן, קודם כל עלינו לקבוע את הטבע המדויק של טרשת העורקים המוקדמת שלו. בדרך-כלל, טרשת עורקים תוקפת אדם בדרך כזו שבאופן כללי העורקים שלו נעשים טרשתיים. עתה, אם העורקים של האדם טרשתיים באופן כללי, הוא כמובן מאבד את היכולת לשלוט בגופו כולל נפשו ורוחו, והגוף נעשה נוקשה. עתה, יתכן גם שלאדם יש טרשת עורקים, אך לא בגופו כולו; למשל, המחלה הייתה יכולה לדלג על מוחו. אז, המקרה הוא הבא. אתה רואה, אני איכשהו מכיר את מצב בריאותך. אינני מכיר את אביך, אבל אולי נוכל לגלות משהו על בריאות אביך ממצב בריאותך שלך. למשל, אתה איכשהו סובל או סבלת מקדחת השחת (אני מקווה שנרפאת לגמרי). משמעות הדבר היא שאתה נושא בתוכך משהו שהגוף

יכול לפתח רק אם אין שום נטייה לטרשת עורקים בראש, אלא רק מחוץ לראש. מי שנוטה לטרשת עורקים בגופו כולו אינו יכול לעבור התקף של קדחת השחת. כי, קדחת השחת היא הניגוד המוחלט של טרשת עורקים. עתה, אתה סובל מקדחת השחת. זה מראה שקדחת השחת שלך – כמובן, אין זה נעים לחיות עם קדחת השחת, מוטב לרפאה: אך, אנו מדברים על הנטייה לחלות בה – קדחת השחת שלך היא סוג של שסתום ביטחון נגד טרשת עורקים.

אך, כל אדם מקבל טרשת עורקים במידה קטנה. בלתי-אפשרי להזדקן בלי לחלות בה. אם אדם מקבל אותה בגופו כולו, המצב שונה; אז, האדם אינו יכול להימנע מכך שהוא ייעשה נוקשה בגופו כולו. אך, אם אדם מקבל טרשת עורקים בראש ולא ביתר הגוף, אז, אם הוא יזדקן כהלכה, הגוף האתרי ייעשה חזק יותר ויותר (דיברתי על כך בעבר) ואין לו עוד צורך גדול במוח ולכן המוח יכול להזדקן ולהיעשות נוקשה. הגוף האתרי יכול לשלוט במצב הטרשתי הקל הזה – שבשנים קודמות עשה את האדם זקן ונוקשה לגמרי; עתה, הגוף האתרי יכול לשלוט בו בחוכמה כך שהוא לא יהיה עוד נוקשה כל-כך.

אביך, למשל, אינו צריך שתהיה לו קדחת השחת, יכולה להיות לו רק נטייה לכך. אתם רואים, בדיוק נטייה זו אליה הועילה לו. אדם יכול לומר – זה עשוי להיראות מעט לא-סביר, אך אדם שיש לו נטייה לקדחת השחת יכול לומר: "תודה לאל שיש לי את הנטייה הזאת! קדחת השחת אינה מפריעה לי עתה והיא נותנת לי באופן קבוע את הנטייה להתרככות כלי-הדם." גם אם קדחת השחת לא מתפרצת, היא מגינה עליו מפני טרשת עורקים. אם יש לו בן, לבן יכולה להיות קדחת השחת באופן חיצוני. הבן יכול לסבול באופן חיצוני ממחלה כלשהי שאצל האב נדחקה פנימה.

אכן, זהו אחד מסודות התורשה – דברים רבים הופכים למחלות אצל הצאצאים, שבאבות היוו היבטים של בריאות. המחלות מסווגות כטרשת עורקים, שחפת, שחמת הכבד, הפרעות עיכול וכן הלאה. אפשר לכתוב על כך ספר; אפשר לתאר כיצד המחלות הללו מתקדמות. אך, אדם לא יקבל הרבה מזה, מהסיבה הפשוטה שטרשת עורקים, למשל, ייחודית לכל אדם. אין שני אנשים שיש להם טרשת עורקים זהה; כל אדם לוקה בה בדרך שונה. זה באמת כך, רבותי. זה לא צריך להפתיע איש.

באוניברסיטת ברלין היו שני פרופסורים²⁷. אחד היה בן שבעים, השני – בן תשעים ושתיים. הצעיר יותר היה מפורסם למדי; הוא כתב ספרים רבים. אך, הוא היה אדם אשר חי עם הפילוסופיה שלו בהיותה שקועה לגמרי במטריאליזם; היו לו מחשבות אשר היו תקועות עמוק במטריאליזם. עתה, מחשבות כאלו גם תורמות לטרשת עורקים. הוא לקה בטרשת עורקים. כאשר הגיע לגיל שבעים, הוא נאלץ לצאת לגמלאות. העמית אשר היה מעל גיל תשעים לא היה מטריאליסט; הוא נשאר ילד כמעט לאורך כל חייו והוא עדיין

²⁷ הפילוסוף קרל לודוויג מישלה, 1801-1893 והתיאולוג-פילוסוף אדוארד צלר, 1814-1908. ראה מחקר על האדם, GA-293 וגם צעירים בעידן של אור, GA-217, מאת רודולף שטיינר.

לימד בחיוניות עצומה. הוא אמר: "כן, אותו עמית שלי, אותו בחור צעיר! אינני מבין אותו. אינני רוצה לצאת לגמלאות. אני עדיין מרגיש צעיר." השני, 'הילד', פרש, הוא לא היה יכול ללמד עוד. כמובן, הפרופסור בן תשעים ושתיים נעשה טרשתי עם השנים. העורקים שלו היו טרשתיים לגמרי, אך הודות לניידות של נפשו, הוא עדיין היה יכול לעשות משהו עם אותם עורקים. לפרופסור השני, לא הייתה אפשרות כזאת.

עתה, תוספת לתשובה לשאלתו של מר ברלה על גזרים. מר בורלה אמר: "הגוף האנושי משתוקק באופן אינסטינקטיבי למה שהוא זקוק לו. לעתים קרובות, ילדים לוקחים גזר בידם. ילדים, גם מבוגרים, נאלצים לפעמים לאכול מזון שאינו טוב עבורם. אני חושב שזו טעות כאשר מישהו נגעל ממזון מסוים. יש לי בן שאינו אוכל תפוחי-אדמה."

רבותי, עליכם לחשוב רק על הדבר הבא: אלמלא היה לבעלי-חיים אינסטינקט למה שטוב ורע להם, הם היו נכחדים לפני זמן רב. כי, בעלי-חיים באחו נתקלים גם בצמחים רעילים – כולם – ואלמלא ידעו באופן אינסטינקטיבי שהם אינם יכולים לאכול צמחים רעילים, הם לבטח היו אוכלים אותם. אך, הם תמיד חולפים על פניהם.

אך, יש דבר נוסף. בעלי-חיים בוחרים בקפידה את מה שטוב עבורם. האם לפעמים פיטמתם אווזים, מילאתם אותם במזון? האם אתם חושבים שהאווזים הללו היו עושים זאת בעצמם אי-פעם. רק בני-אדם כופים על אווזים לאכול כל-כך הרבה. עם חזירים, המצב שונה; אך, כמה רזים החזירים שלנו היו יכולים להיות אלמלא עודדנו אותם לאכול כל-כך הרבה? בכל מקרה, עם חזירים המצב שונה מעט. הם רכשו את המאפיינים שלהם דרך תורשה; אבותיהם הקדמונים היו צריכים להתרגל לכל המזונות אשר מפיקים שומן. הדברים הללו נכנסו למזון שלהם בזמנים קדומים יותר. אך, על החזירים הקדמוניים נכפה לאכול אותו! אין בעל-חיים שיאכל מרצונו מה שאינו נכון עבורו.

אך עתה, רבותי, למה גרם המטריאליזם? הוא אינו מאמין עוד באינסטינקט שכזה.

בתקופת נעוריי, היה לי ידיד שעמו אכלתי ארוחות לעתים קרובות מאוד. היינו רגישים למדי ביחס למזון שלנו והיינו מזמינים את מה שחשבנו, מתוך הרגל, שהיה טוב לנו. מאוחר יותר, כפי שקורה בחיים, התנתק הקשר בינינו, ולאחר שנים ספורות הגעתי לעיר שבה הוא חי והוזמנתי לארוחת-ערב עמו. מה ראיתי? מאזניים ליד הצלחת שלו! אמרתי: "מה אתה עושה עם המאזניים הללו?" ידעתי, כמובן, אבל רציתי לשמוע את אשר הוא יאמר. הוא אמר: "אני שוקל את הבשר שמביאים לי, כדי לאכול את הכמות הנכונה – גם של הסלט." הנה הוא שוקל כל דבר שהניח בצלחת שלו, כי המדע אמר לו לעשות זאת. מה קרה לו? הוא נגמל לגמרי מהאינסטינקט הבריאי ביחס למה שעליו לאכול ובסופו של דבר הוא לא סמך עוד על האינסטינקט שלו! האם אתם זוכרים? – זה הופיע בספר: "אדם זקוק ל- 120 עד 150 גרם חלבון"; שהוא שקל. כיום, הכמות הנאותה מוערכת כ- 50 גרם, לכן הכמות שלו הייתה שגויה.

כמובן, רבותיי, כאשר לאדם יש סוכרת, ברור שהמצב שונה. מחלת הסוכר, סוכרת, מראה שאדם איבד את האינסטינקט שלו לתזונה.

הרי לכם תמצית העניין. אם לילד יש נטייה לתולעים, אפילו הנטייה הקלה ביותר, הוא יעשה כל דבר אפשרי כדי להימנע מהן. לפעמים, תופתעו לראות ילד כזה מחפש גינה שבה צומחים גזרים ואז תמצאו אותו שם אוכל גזרים. אם הגינה רחוקה, זה לא משנה, הילד יגרור את עצמו אליה בכל מקרה וימצא את הגזרים – כי, ילד בעל נטייה לתולעים, משתוקק לגזרים.

וכך, רבותיי. הדבר המועיל ביותר שבאפשרותכם לעשות הוא הדבר הבא: התבוננו בילד בהיותו גמול, כאשר הוא אינו שותה עוד חלב, התבוננו במה שהוא אוהב לאכול ומה שהוא אינו אוהב לאכול. ברגע שבו ילד מתחיל לקבל תזונה חיצונית, אפשר ללמוד ממנו מה צריך לתת לו לאכול. ברגע שבו מתחילים לדחוק בו לאכול מה שחושבים שהוא צריך לאכול, באותו רגע האינסטינקט שלו נפגם. יש לתת לו את הדברים שאליהם הוא מגלה משיכה אינסטינקטיבית. כמובן, אם משיכה למשהו מאיימת ללכת רחוק מדי, הרי שיש לחסום אותה – אבל אז מוכרחים לבחון בקפדנות מהו הדבר שחוסמים.

למשל, אתם מגישים לילד, אולי לדעתכם, משהו מאוד יפה ועם זאת ברגע שבו אותו ילד מגיע לשולחן, הוא אינו יכול להימנע מלקפוץ על הכיסא שלו ולהישען על השולחן כדי לחטוף קוביית סוכר! זה משהו שיש להתייחס אליו בדרך הנכונה. כי, ילד אשר קופץ על הכיסא שלו כדי לחטוף קוביית סוכר, יש לזה קשר לכבד שלו. העובדה הפשוטה שהוא מוכרח לחטוף מעט סוכר, היא סימן לכך שהכבד שלו אינו תקין. רק אותם ילדים שיש להם משהו לא תקין עם הכבד שלהם, חוטפים סוכר – למעשה, הכבד נרפא על-ידי הסוכר. האחרים אינם מעוניינים בסוכר; הם מתעלמים ממנו. כמובן, אין לאפשר למאורע כזה להפוך להרגל; אך, מוכרחים להבינו. אדם יכול להבינו בשני כיוונים שונים.

אתם רואים, אם ילד צופה כל הזמן וחושב מתי אבא או אימא אינם מסתכלים כך שאוכל לקחת סוכר, אז, מאוחר יותר הוא יגנוב דברים אחרים. אם תספקו את רצונו של הילד, אם תתנו לו את מה שהוא זקוק לו. אם מתבוננים או לא מתבוננים בדברים כאלה, יש לכך חשיבות גדולה מנקודת-מבט מוסרית. זה חשוב מאוד, רבותיי.

וכך, על השאלה אשר נשאלה עתה מוכרחים לענות בדרך הבאה: יש להתבונן בקפדנות במה שילד אוהב ובמה שהוא מתעב, ולא להכריחו לאכול את מה שהוא אינו אוהב. אם קורה, למשל, כפי שקורה עם ילדים רבים מאוד שהוא אינו רוצה לאכול בשר, אז האמת היא שהילד מקבל מהבשר רעלים במעיים והוא רוצה להימנע מהם. האינסטינקט שלו נכון. כל ילד אשר יכול לשבת ליד שולחן שבו כל האחרים אוכלים בשר ויכול לסרב לאכול, יש לבטח נטייה לפתח רעלים במעיים מאכילת בשר. מוכרחים לקחת את הדברים הללו בחשבון.

אתם יכולים לראות שהמדע מוכרח להיות מדויק יותר. המדע מוכרח להיות מדויק הרבה יותר! כיום, הוא גם מדי. עם המאזניים הללו, עם כל מה שמתבצע במעבדות, אדם אינו יכול באמת לשאוף למדע טהור. עם התזונה, אשר מעניינת אותנו במיוחד ברגע זה, הדבר הוא באמת כזה שאדם מוכרח לרכוש הבנה נאותה לדרך שבה היא קשורה לרוח. כאשר בני-אדם חוקרים באותו כיוון, אני מציע לעתים קרובות שתי דוגמאות. חישוב, רבותי, על עיתונאי: כיצד עליו לחשוב כל-כך הרבה – והרבה מזה אף אינו נחוץ. האדם מוכרח לחשוב הרבה מאוד, הוא מוכרח לחשוב מחשבות לוגיות רבות כל-כך; כמעט בלתי-אפשרי לאיזושהי ישות אנושית לחשוב מחשבות לוגיות רבות כל-כך. לכן, אתם מגלים שהעיתונאי – או כל אדם אחר שמקצועו כרוך בכתיבה – אוהב קפה באופן אינסטינקטיבי למדי. הוא יושב בבית-קפה ושותה כוסות קפה זו אחר זו ומכרסם את העט שלו כדי שייצא ממנו משהו שהוא יוכל לכתוב. כרסום העט אינו עוזר לו, אך הקפה כן עוזר, כך שמחשבה אחת מופיעה מתוך מחשבה אחרת, מחשבה אחת מתחברת לאחרת.

לאחר מכן, התבוננו דיפלומטים או מדינאים. אם מחשבה אחת מתחברת לאחרת, אם מחשבה אחת נובעת מאחרת, זה רע עבורם! כאשר דיפלומטים הם אנשים לוגיים, הם משעממים. הם מוכרחים להיות מבדרים. בחברה, בני-אדם אינם אוהבים להיות מוטרדים מתבונה לוגית – "כדבר ראשון – שנית – שלישית" – ואלמלא הראשון והשני היו שם, על השלישי ועל הרביעי לא היו חושבים, כמובן! עיתונאי אינו יכול לעסוק במאמר כלכלי בדבר כלשהו מלבד כלכלה. אך, אם אתם דיפלומטים, אתם יכולים לדבר על מועדוני-לילה באותו זמן שבו אתם מדברים על הכלכלה של מדינה כלשהי, לאחר מכן אתם יכולים להעיר על הפחזניות של גברת זו וזו, אחר-כך אתם יכולים לקפוץ אל האדמה העשירה של המושבות, לאחר מכן אל המקומות שבהם מגדלים את הסוסים הטובים ביותר וכן הלאה. עם דיפלומטים, מחשבה אחת מוכרחה לדלג אל מחשבה אחרת. לכן, מי שמחויב להיות איש-שיחה מקסים עוקב אחר האינסטינקט שלו ושותה המון תה.

התה מפזר מחשבות; הוא מאפשר למחשבה אחת לדלג אל אחרת. הקפה מחבר מחשבה אחת לזו הבאה אחריה. אם מוכרחים אתם לדלג ממחשבה אחת לאחרת, אז עליכם לשתות תה. אפילו מכנים אותו: 'תה של דיפלומטים' – בעוד שעיתונאי יושב בבית-קפה ושותה כוסות קפה זו אחר זו. אתם יכולים לראות איזו השפעה יש למזון או למשקה מסוימים על תהליך החשיבה שלנו כולו. הדבר הוא כך, כמובן, לא רק עם שני המשקאות הללו, קפה ותה; מישהו עשוי לומר: אלו הן שתי דוגמאות קיצוניות. אך, בדיוק מהדוגמאות הללו, אני חושב שאתם יכולים לראות שמוכרחים להתייחס לדברים הללו ברצינות. זה חשוב מאוד, רבותי. אם כך, ניפגש שוב ביום רביעי הבא בשעה תשע.

הרצאה 8

האבולוציה של התרבות האנושית.

דורנאך, 6 באוגוסט 1924

רוזולף שטיינר: רבותיי, בוקר טוב! נמסרו שאלות ספורות אשר מובילות בדרך מעניינת למדי למה שברצוננו לדון בו היום. מישהו שאל:

"כיצד נוצרה ההתפתחות התרבותית של האדם?"

אתייחס אליה בהקשר עם שאלה שנייה:

"מדוע לאדם הפרימיטיבי הייתה אמונה חזקה ברוח?"

לבטח, מעניין לחקור כיצד ישויות אנוש חיו בזמנים קדומים. כידוע לכם, אפילו מנקודת-מבט שטחית, ישנן שתי דעות מנוגדות ביחס לזה. האחת היא שבמקור האדם היה ברמה גבוהה של שלמות, שממנה נפל אל מצבו הנוכחי הלא-מושלם. אל לנו להתנגד לה או להיות מוטרדים מהדרך שבה בני-אדם שונים פירשו את השלמות הזאת – אחדים דיברו על גן-עדן, אחרים – על דברים אחרים. אך, עד לפני זמן לא רב, שררה האמונה שבמקור האדם היה מושלם והוא התדרדר בהדרגה למצבו הנוכחי של חוסר-שלמות. ההשקפה השנייה היא זו שקרוב לוודאי התוודעתם אליה כהשקפה האמיתית היחידה כביכול, כלומר שבמקור האדם היה לא-מושלם, כמו איזשהו סוג של בעל-חיים עילאי יותר והוא התפתח בהדרגה לכדי שלמות גדולה יותר ויותר. אתם יודעים כיצד בני-אדם מצביעים על המצבים הפרימיטיביים אשר שררו בקרב בני-אדם ברברים – אלה המכונים בני-אדם פראיים – בנסותם ליצור אידיאה של מה שהאדם היה יכול להיות כאשר הוא עדיין דמה לבעל-חיים. בני-אדם אומרים: אנו אירופים ואמריקאים מתורבתים מאוד, בעוד שבאפריקה, אוסטרליה וכן הלאה, עדיין חיים גזעים לא-מתורבתים במצבם המקורי או לפחות בשלב קרוב מאוד לשלב המקורי. מאלה, אפשר לחקור מה היה מצב האנושות במקור.

אך, רבותיי, דברים אלה מפשטים מאוד, יתר על המידה, תמונה של האבולוציה האנושית. ראשית, אין זה נכון שכל בני-האדם המתורבתים מדמים לעצמם שהאדם במקורו היה ישות מושלמת מבחינה פיסית. בני-האדם בהודו לבטח לא כל-כך מקבלים את דעותיהם של המטריאליסטים המודרניים שלנו, ועם זאת, גם כך, תפיסתם היא שהאדם הפיסי אשר הסתובב על האדמה בזמנים פרימיטיביים, נראה כמו בעל-חיים. אכן, כאשר ההודים, החכמים ההודים, מדברים על האדם במצבו המקורי על האדמה, הם מדברים על האנומן (Hanuman) דמוי-הקוף. לכן, אתם רואים, אין זה נכון שאפילו בני-אדם בעלי השקפת-עולם רוחית

מדמים לעצמם את האדם הקדמוני באופן דומה לדרך שבה אנו מדמיינים אותו לעצמנו בגן-עדן. למעשה, אין זה כך.

תחת זאת, מוכרחה להיות לנו ידיעה ברורה ביחס לכך שהאדם הוא ישות אשר נושאת בתוכה גוף, נפש ורוח, כאשר כל אחד משלושת המרכיבים הללו עובר אבולוציה מיוחדת משלו. כמובן, אם לבני-האדם אין שום מחשבה על רוח, הרי שהם אינם יכולים לדבר על האבולוציה של הרוח. אך, ברגע בו אנו מקבלים שישות אנושית מורכבת מגוף, נפש ו-רוח, אנו יכולים להתקדם ולשאול כיצד מתפתח הגוף, כיצד מתפתחת הנפש וכיצד מתפתחת הרוח. כאשר אנו מדברים על הגוף האנושי, עלינו לומר: גופו של האדם השתכלל בהדרגה משלבים נמוכים יותר. מוכרחים אנו אף לומר שהעדות שיש לנו לכך, מספקת לנו הוכחה חיה. כפי שכבר ציינתי, אנו מוצאים את האדם המקורי ברובדי האדמה, בהציגו גוף דמוי-בעל-חיים – אכן, לא כמו איזשהו בעל-חיים בתקופתנו, אך אף-על-פי-כן, דמוי-בעל-חיים והוא מוכרח היה להתפתח בהדרגה למצב השלמות הנוכחי שלו. לכן, אין שום שאלה שמדע הרוח, כפי ששואפים אליו כאן בגיהאנום, יתנגח עם מדעי הטבע, כי הוא פשוט מקבל את האמיתות של מדעי הטבע.

מצד שני, רבותיי, מוכרחים אנו להיות מסוגלים לזהות שבפרק הזמן לפני שלושת או ארבעת אלפים שנה בלבד, שררו השקפות שמהן אנו יכולים ללמוד הרבה מאוד ומהן איננו יכולים שלא להתפעל. כאשר אנו מונחים על-ידי ידיעה אמיתית בלימוד והבנה רציניים של הכתבים אשר הופיעו בהודו, אסיה, מצרים ואפילו יוון, אנו מגלים שבני-האדם מאותם זמנים הקדימו אותנו מאוד. ברם, מה שהם ידעו, נרכש בדרך שונה למדי מהדרך שבה אנו רוכשים ידע כיום.

כיום, ישנם דברים רבים שעליהם אנו יודעים מעט מאוד. למשל, ממה שאמרתי לכם בהקשר לתזונה, הייתם יכולים לראות עד כמה יש צורך שמדע הרוח יבוא לעזרת בני-האדם בנושאים התזונתיים הפשוטים ביותר. מדעי הטבע אינם מסוגלים לעשות זאת. אך, עלינו רק לקרוא את מה שהיה לרופאים מימי-קדם לומר, וכאשר מבינים את הדברים כהלכה, להיעשות מודעים לכך שלמעשה בני-אדם עד לתקופתו של, למשל, היפוקרטס²⁸ ביוון, ידעו הרבה יותר ממה שידוע לרופאים המטריאליסטים המודרניים שלנו. אנו מכבדים, מכבדים מאוד, את הידיעה מן העבר. הדבר היחיד, רבותיי, הוא שהידיעה לא נמסרה אז באותה צורה שבה היא נמסרת בימינו. כיום, אנו מבטאים את הידיעה שלנו במושגים. זה לא היה כך עם בני-אדם בימי-קדם; הם עטפו את הידיעה שלהם באימגינציות פואטיות, כך שמה שנשאר ממנה נתפס, בהשאלה, כשירה. עבור בני-האדם מימי-קדם, זו לא הייתה שירה; זו הייתה דרכם לבטא את אשר הם ידעו. כך, אנו מגלים, כאשר אנו יכולים לבחון ולחקור ברצינות את המסמכים שעדיין קיימים, שלא תיתכן עוד שום

²⁸ היפוקרטס מקוס, 377-460 לפנה"ס. רופא יווני, מייסד הרפואה העתיקה.

שאלה בדבר היות האנושות המקורית לא-מפותחת מבחינה רוחית. יתכן שפעם הם הסתובבו בגופים דמויי-בעלי-חיים, אך ברוח הם היו חכמים הרבה יותר מאתנו!

אבל, יש לזכור דבר נוסף. אתם רואים, כאשר האדם הסתובב בזמנים קדמוניים, הוא רכש חכמה רבה באופן רוחי. פניו היו, פחות או יותר, מה שהיינו לבטח מכנים, דמויות-בעל-חיים, בעוד שבימינו רוחו של האדם באה לידי ביטוי בפניו; עתה, רוחו מתגלמת, כביכול, בצורה הפיסית של פניו. רבותיי, זהו כורח כדי שהאדם יהיה חופשי, אם עליו להיות ישות חופשית. בני-האדם הפיקחים הללו מזמנים עתיקים היו חכמים מאוד; אך, החכמה הייתה ברשותם באותה דרך שבה האינסטינקט נמצא כיום ברשות בעלי-החיים. הם חיו במצב מעומעם, כמו בתוך ענן. הם כתבו בלי להנחות את ידם. הם דיברו עם התחושה שלא הם שדיברו, אלא הרוח דיברה דרכם. לכן, באותם זמנים קדמוניים, לא עמד על הפרק שהאדם חופשי.

זה משהו בהיסטוריה של התרבות אשר מהווה צעד ממשי קדימה עבור הגזע האנושי – שהאדם רכש תודעה, שהוא ישות חופשית. הוא אינו חש עוד את הרוח מניעה אותו כפי שאינסטינקט מניע את בעלי-החיים. למעשה, הוא חש את הרוח בתוכו ועובדה זו מבדילה אותו מן האדם מזמנים קדומים.

מנקודת-מבט זו, כאשר אנו מתייחסים לבני-האדם הפראיים בימינו, מוכרח להדהים אותנו שבני-אדם מזמנים קדמוניים – המכונים בשאלה כאן בני-אדם פרימיטיביים – לא היו כמו בני-האדם הפראיים המודרניים, אלא שהאחרונים ירדו, כמובן, מהקודמים, מבני-האדם הקדמוניים. יהיה לכם מושג טוב יותר על אבולוציה זו אם אומר לכם את הדברים הבאים.

באזורים מסוימים, ישנם בני-אדם אשר חושבים שאם הם יקברו בבית-קברות איזשהו פריט קטן של אדם חולה – למשל, פיסת-בד של חולצה שלו – שיכולה להיות לזה השפעה מאגית אשר תרפא אותו. אני אף הכרתי בני-אדם כאלה באופן אישי. הכרתי אדם אחד שבתקופה שבה השליט פרדריק²⁹ (כאשר עדיין היה יורש עצר – אתם מכירים את הסיפור כולו) היה חולה, כתב לשליטה (אשר הייתה לשליטה מאוחר יותר), בבקשו פיסות-בד מהחולצות של בעלה. הוא רצה לקבור אותן בבית-קברות כדי שהשליט יבריא. אתם יכולים לדמיין לעצמכם כיצד בקשה זו התקבלה. אך, האיש פשוט עשה את מה שחשב שיוביל להחלמתו של השליט. הוא עצמו סיפר לי על כך, בהוסיפי שהיה הרבה פחות טיפשי לתת לו את אותה פיסת-בד מאשר להזמין את הרופא האנגלי מקנזי וכן הלאה; העניין נעשה מגוחך – הם היו צריכים לתת לו את פיסת-הבד.

²⁹ השליט פרדריק השלישי, 1831-1888. סבל ממחלה של הגרון. לא ידוע מי כתב את הבקשה.

עתה, כאשר סוג זה של דבר מושך את תשומת-לבו של אדם מטריאליסטי, הוא אומר: זוהי אמונה טפלה אשר הופיעה היכן-שהוא. בזמן מסוים או אחר, מישהו הכניס לראשו שקבורת פיסות-בד של חולצות של אדם חולה בבית-קברות ואמירת תפילה קצרה, תרפאנה את האיש.

רבותיי, דבר לא הופיע באותה דרך. אמונה טפלה אינה מופיעה על-ידי כך שחושבים עליה. היא הופיעה בדרך שונה לחלוטין. פעם הייתה תקופה שבה בני-אדם רחשו כבוד רב למתיהם והם אמרו לעצמם: כל עוד אדם מסתובב על האדמה, הוא ישות חוטאת; חוץ מזה שהוא עושה דברים טובים, הוא עושה גם דברים רעים רבים. אבל, הם חשבו, האדם המת ממשיך להתקיים כנפש ורוח, והמוות מפצה על כל הפגמים. לכן, כאשר הם חשבו על המת, הם חשבו על מה שהיה טוב ועל-ידי כך שהם חשבו על המת, הם ניסו להיות בני-אדם טובים יותר.

עתה, טיפוסי שבני-אדם ישכחו בקלות. פשוט חישבו באיזו מהירות אלה אשר עזבו אותנו – המתים – נשכחים כיום! בזמנים קדומים, היו בני-אדם אשר נתנו להבריהם סימנים שונים כדי להניע אותם לחשוב על המתים ועל-ידי כך לעשותם אנשים טובים יותר. אדם בכפר חשב שאם אדם היה חולה, אנשי-הכפר האחרים היו צריכים לדאוג לו. זה לבטח לא היה הנוהג כדי לקבל דמי מחלה; סוג זה של דבר הוא המצאה מודרנית. באותם ימים, הכפריים כולם עזרו זה לזה מתוך טוב-לב; כל אדם היה צריך לדאוג לאלה שהיו חולים. מנהיג הכפר היה עשוי לומר: בני-האדם אנוכיים, לכן הם אינם חושבים כלל על החולים, אלא אם כן מעודדים אותם לצאת מתוך עצמם ולחשוב, למשל, על המתים. לכן, הוא היה אומר להם שעליהם לקחת – ובכן, אולי פיסת-בד מהחולצה של האיש החולה כדי להיזכר בו, ולקבור אותה באדמה; אז, הם לבטח יזכרו אותו. על-ידי חשיבה על המתים, הם יזכרו לדאוג לאדם חי. מעשה חיצוני זה בויס פשוט כדי לסייע לזיכרונם של בני-האדם.

מאוחר יותר, בני-אדם שכחו את הסיבה לכך והדבר יוחס למאגיה, לאמונה טפלה. זה קורה עם הרבה ממה שממשיך להתקיים כאמונה טפלה; הוא נבע ממה שהיוני בצורה מושלמת. מה שהינו מושלם אינו נובע ממה שהינו לא-מושלם. הטענה שמהו מושלם יכול לנבוע ממה שאינו מושלם נראית לכל אדם בעל תבונה כאילו היה נאמר: עליך לבנות שולחן, אך מוכרח אתה לבנותו תחילה בצורה מרושלת, ככל שאתה יכול, ולהשאירו לא-גמור, כך שעם הזמן הוא יוכל להיות שולחן מושלם. אך, הדברים אינם מתרחשים בדרך הזאת. לעולם לא נוכל להגיע לשולחן בנוי כהלכה משולחן אשר נבנה בצורה גרועה. שולחן מתחיל מזה שהוא שולחן טוב והוא נפגם במהלך הזמן. זוהי הדרך שבה דברים מתרחשים גם בחוץ, בטבע, בכל מקום בעולם. תחילה, יש לכם דברים במצב מושלם, ומהם נובעים, מאוחר יותר, דברים לא-מושלמים. זהו אותו הדבר עם האדם: בהתחלה, רוחו, אף על פי שלא הייתה לה חירות, הייתה במצב מסוים של שלמות. אך, גופו – זה נכון – היה לא-מושלם. עם זאת, בדיוק בזה טמונה שלמותו של הגוף; הוא היה רך ולכן הוא היה יכול להיעצב על-ידי הרוח כך שהתרבות תוכל להתקדם.

אתם רואים, רבותי, אין זה מוצדק שנחשוב שבני-אדם במקורם דמו לבני-האדם הפראיים בימינו. בני-האדם הפראיים התפתחו לכדי מה שהם מהווים עתה – עם האמונות הטפלות שלהם, שיטות הפעולה המאגיות שלהם והופעתם המסואבת – ממצבים שבמקור היו מושלמים יותר. היתרון היחיד שיש לנו עליהם הוא שבעוד שהתחלנו באותם תנאים, לא התדרדרנו כפי שהם התדרדרו. לכן, יכול אני לומר: אבולוציית האדם עלתה על שני נתיבים. אין זה נכון שבני-האדם הפראיים בימינו מציגים את מצבו המקורי של המין האנושי. המין האנושי היה מתורבת מאוד אף על פי שנראה בהתחלה יותר דמוי-בעל-חיים.

עתה, אולי תשאלו: האם היו אותם בני-אדם דמויי-בעלי-חיים צאצאים של קופים או של בעלי-חיים אחרים? זוהי שאלה טבעית. אתם מסתכלים בקופים כפי שהם כיום ואומרים: אנו צאצאים של אותם קופים. אהה! אך, כאשר לבני-האדם הייתה צורה של בעלי-חיים, לא היו בעלי-חיים כאלה כמו הקופים בימינו! לכן, בני-האדם לא ירדו מהקופים. להיפך! בדיוק כפי שבני-האדם הפראיים בימינו נפלו מרמתן של ישויות אנוש מזמנים קדמוניים, כך הקופים הם ישויות אשר נפלו עמוק יותר.

כאשר חוזרים עוד יותר לאחור באבולוציית האדמה, אנו מגלים ישויות אנוש אשר עוצבו, בדרך שתוארת כאן לאחורונה, מתוך יסוד רך ולא מתוך בעלי-החיים בתקופתנו. בני-אדם לא יוכלו לעולם להתפתח מתוך הקופים בימינו. מצד שני, זה בקלות יכול לקרות אם התנאים אשר שוררים כיום על האדמה יימשכו, תנאים שבהם הכול מבוסס על אלימות וכוח, ולחכמה אין שום ערך – ובכן, אכן יתכן שבני-האדם אשר רוצים לייסד הכול על בסיס של כוח, שוב יקבלו בהדרגה גופים דמויי-בעלי-חיים ואז יופיעו שני גזעים. גזע אחד יהיה מורכב מאלה אשר דוגלים בשלום, ברוח ובחכמה, בעוד שהגזע השני יהיה מורכב מאלה אשר חוזרים חזרה לצורת בעל-חיים. אכן, אפשר לומר שאלה שאינם דואגים כלל להתקדמות המין האנושי, לממשויות רוחיות, עלולים להסתכן בהתדרדרות למין של קופים.

אתם רואים, כיום, דברים מוזרים נחווים בכל מיני צורות. כמובן, מה שעיתונים מדווחים ברובו אינו נכון, אך לפעמים הוא מציג את כיוון החשיבה של בני-אדם בדרך ראויה-לציון. במהלך המסע האחרון שלנו להולנד, קנינו עיתון מאויר ובעמוד האחרון הייתה תמונה מוזרה: תמונה של ילד, ילד קטן, באמת תינוק – וכמטפלת שלו אשר דואגת לו ומגדלת אותו, קופה, אורנגאוטן. שם הייתה, אוהזת כהלכה בתינוק והיא הייתה אמורה להיות מועסקת כמטפלת כמובן, כך כתוב בעיתון – היכן-שהוא באמריקה.

עתה, יתכן שזו אינה עדיין עובדה ממשית, אבל היא מצביעה על מה שבני-אדם מסוימים מתארים לעצמם; הם היו רוצים להשתמש בקופות בימינו כמטפלות. אם קופות תהפוכנה למטפלות, רבותי, מה סיכויי של המין האנושי! ברגע שבו מגלים שאפשר להעסיק קופות כדי שתשגחנה על ילדים – אפשר יהיה, כמובן, לאמנן לעשות דברים רבים; הילד יצטרך לסבול בשל כך, אך אפשר יהיה לאמן את הקופה; בנסיבות מסוימות, אפשר יהיה לאמנה כך שתדאג לצרכים הפיסיים של ילדים – ובכן, אז, בני-האדם יפתחו הלאה את הרעיון והבעיה החברתית תתייצב ברמה חדשה. אתם תראו הצעות מרחיקות-לכת לגידול קופים

ולהצבתם לעבודה במפעלים. הקופים יתגלו זולים יותר מאשר בני-אדם ולפיכך זה ייבחן כפתרון הסוגיה החברתית. אם בני-האדם באמת יצליחו בגידול קופים כך שיטפלו בילדיהם – ובכך, נוצף בעלונים אשר יתארו כיצד יש לפתור את הבעיה החברתית על-ידי גידול קופים!

אכן, אפשר להעלות על הדעת שזה יכול לקרות בקלות. פשוט חישובו: מלבד קופים, קיימים בעלי-חיים אחרים שאפשר לאמנם לעשות דברים רבים. למשל, כלבים – אפשר בקלות לאלפם. אך, השאלה היא האם זה יהיה למען התקדמותה של הציוויליזציה או התדרדרותה. אין ספק שהציוויליזציה תדרדר. היא תתנוון. הילדים אשר יגודלו על-ידי מטפלות-קופות, די בוודאות יהיו דמויי-קופים. אז, תהיה לנו שלמות אשר תשתנה לכדי אי-שלמות. מוכרחים אנו להבין בבירור שאכן אפשרי לבני-אדם מסוימים שיהיה להם בעתיד טבע דמוי-קוף, אך הגזע האנושי בעבר מעולם לא היה כזה שהמין האנושי התפתח מן הקוף – הקופים בימינו עדיין לא התקיימו. הקופים עצמם הם ישויות מנוונות; הם נפלו משלב גבוה יותר.

כאשר אנו מתייחסים לבני-האדם הפרימיטיביים הללו שעליהם יכול להיאמר שהם היו עשירים ברוח, אך דמויי-בעלי-חיים בגוף, אנו מגלים שהם היו בלתי-מפותחים בתבונה, באינטליגנציה – הכושר שבו אנו כה גאים. אותם בני-אדם מזמנים עתיקים לא היו מסוגלים לחשוב. לפיכך, כאשר כל אדם כיום אשר מתגאה במיוחד בחשיבתו, נתקל במסמכים עתיקים, הוא מניח שהם מבוססים על חשיבה – והוא מניח זאת לשווא. לכן, הוא אומר: כל זה יפה מאוד, אך זוהי שירה פשוטה. אך, רבותיי, איננו יכולים לשפוט הכול רק לפי התקנים שלנו, כי אז נאבד את דרכנו. לאותה אנושות עתיקה היו, מעל לכול, כוחות גדולים של דמיון, דמיון אשר פעל כמו אינסטינקט. כיום, כאשר אנו משתמשים בדמיון שלנו, לעתים קרובות אנו מרוממים את עצמנו וחושבים: לדמיון אין שום מקום במה שהינו ממשי. זה נכון למדי לגבינו כיום, אך בני-האדם מזמנים קדמוניים, בני-האדם הפרימיטיביים, לא היו יכולים, לעולם, להתקיים בלי דמיון.

עתה, ייראה לכם מוזר כיצד כושר מלא-חיים זה של אימגינציה אשר היה ברשות בני-האדם הפרימיטיביים, היה יכול להיות מיושם על דבר ממשי כלשהו. אך, גם כאן יש לנו מושגים שגויים. בספרי ההיסטוריה שלכם בבית-ספר, קראתם על החשיבות העצומה לאבולוציה האנושית אשר מוענקת להמצאת הנייר. הנייר שעליו אנו כותבים – העשוי מסחבות – הופיע לפני מאות שנים ספורות בלבד. קודם לכן, בני-אדם היו צריכים לכתוב על קלפים, אשר באים ממקור אחר. רק בסוף ימי-הביניים, מישהו גילה את האפשרות להפיק נייר מסיבי צמחים, סיבים בלויים שכבר השתמשו בהם לתפירת בגדים. בני-האדם איחרו ברכישת האינטלקט אשר היה נחוץ להפקת נייר זה.

אך, אותו דבר (מלבד העובדה שהוא אינו לכן כפי שאנו רוצים אותו עבור הדיו השחור שלנו) התגלה לפני זמן רב. אותו חומר שבו משתמשים עבור הנייר הנוכחי שלנו, התגלה לא רק לפני אלפיים או שלושת אלפים שנה, אלא לפני אלפים רבים של שנים לפני תקופתנו. על-ידי מי הוא התגלה? כלל לא על-ידי בני-אדם, אלא על-ידי צרעות! פשוט הסתכלו בכל קן צרעות שתמצאו תלוי על עץ. הסתכלו בחומר שממנו

הוא מורכב – נייר! לא נייר לבן, לא מהסוג שעליו אתם כותבים, כי הצרעות עדיין לא רגילות לכתוב, אחרת הן היו מפיקות נייר לבן, אלא נייר כזה שאתם עשויים להשתמש בו כנייר עטיפה. יש לנו נייר צבעוני חדגוני לעטיפת חבילות שהינו בדיוק מה שהצרעות משתמשות בו לבניית הקנים שלהן. הצרעות גילו כיצד להפיק נייר לפני אלפים רבים של שנים, הרבה לפני שישויות אנוש גילו אותו באמצעות האינטלקט שלהם.

ההבדל הוא שהאינסטינקט פועל בבעלי-חיים בעוד שבאדם מזמנים קדמוניים זה היה דמיון; הם לא היו מסוגלים להפיק דבר כלשהו, אם הדמיון לא אפשר להם לעשות זאת, כי לא הייתה להם אינטליגנציה. לכן, עלינו לסכם ולומר שבהופעתם החיצונית בני-האדם הקדמוניים הללו דמו יותר לבעלי-חיים מאשר לבני-אדם בימינו, אך במידה מסוימת הם היו ברשות הרוח; הרוח פעלה בהם. הם לא היו אלה אשר החזיקו ברוח באמצעות כוחותיהם שלהם; הם היו ברשותה ולנפשם היה כוח עצום של אימגינציה. עם אימגינציה הם הכינו את כליהם; כושר האימגינציה סייע להם בכל מה שהם עשו ואפשר להם להכין כל דבר שלו הם היו זקוקים.

רבותי, אנו גאים מאוד בכל המצאותינו, אך עלינו לשאול את עצמנו האם יש לנו באמת סיבה להיות גאים כל-כך; כי, הרבה ממה שמרכיב את גדולת תרבותנו התפתח למעשה מרעיונות פשוטים למדי. הקשיבו לדברים הבאים, למשל: כאשר אתם קוראים על מלחמת טרויה, האם ידוע לכם מתי היא התרחשה? – בערך אלף ומאתיים שנה לפני ייסוד הכריסטיאניות. עתה, כאשר אנו שומעים על מלחמות מהסוג הזה – אשר לא התרחשו ביוון, אלא רחוק מאוד משם, שם באסיה – ובכן, היינו שומעים על התוצאה ביום למחרת ביוון באמצעות מברק, כפי שהיינו שומעים כיום; זה, רבותי, לא קרה באותם זמנים! כאשר אנו מקבלים מברק, משרד הדואר מוסר לנו אותו. כמובן, זה לא קרה באותם ימים ביוון, כי ליוונים לא היה טלגרף. מה הם היו יכולים לעשות אז? ובכן, ראו עתה, המלחמה הסתיימה כאן במקום אחד; היו ים ואי, הר ושוב ים; שם, אי נוסף, הר ואז ים; וכן הלאה, עד שהייתם מגיעים ליוון – כאן אסיה, ים וכאן באמצע, יוון. הוסכם שכאשר המלחמה תסתיים תובערה שלוש מדורות על ההרים. מי שקיבל את המסר על ההר הקרוב ביותר היה אמור לתת את האות הראשון על-ידי הבערת שלוש מדורות. הצופה שעמד על ההר הבא, בראותו את שלוש המדורות, הבעיר בתורו שלוש מדורות; הצופה הבא שוב הבעיר שלוש מדורות; ובדרך הזאת המסר הגיע ליוון תוך זמן קצר יחסית. זו הייתה השיטה שלהם לשליחת מברק. כך זה נעשה. זוהי דרך פשוטה לשליחת מברק. היא פעלה מהר – ולפני הימים שבהם השתמשו במברקים, בני-האדם היו צריכים להסתדר עם זה.

וכיצד זה כיום? כאשר אתם מטלפנים – לא בטלגרף, אלא בטלפון – אציג לכם בדרך הפשוטה ביותר מה קורה. יש לנו סוג של מגנט, זה נכון, אשר מופק על-ידי חשמל; ויש לנו משהו אשר מכונה סליל נע. כאשר המעגל נסגר, הסליל נסגר; כאשר המעגל פתוח, הסליל משתחרר וכך הוא רוטט הלך ושוב. הוא מחובר עם חוט ולוחית אשר רוטטת עמו ומשדרת את אשר מופק על-ידי הסליל – בדיוק באותה דרך כמו

באותם זמנים עתיקים, שבה שלוש המדורות העבירו מסרים לבני-אדם. זה דווקא מורכב יותר וכמובן נעשה שימוש בחשמל כדי ליישם זאת, אך זה עדיין היה אותו רעיון.

כאשר אנו שומעים דברים כאלה, לבטח מוכרחים אנו לרחוש כבוד למה שבני-אדם מאותם זמנים עתיקים המציאו וארגנו מתוך הכושר האימגינטיבי שלהם. כאשר אנו קוראים מסמכים עתיקים עם הרגש הזה, מוכרחים אנו לומר: אותם בני-אדם הגשימו דברים רבים ברמה רוחית טהורה והכול באמצעות אימגינציה. כדי להגיע להבנה יסודית של דבר זה, עליכם רק להתייחס למה שבני-אדם מאמינים בו כיום. הם מאמינים שהם יודעים משהו על האלים הגרמניים העתיקים, ווטן ולוקי, למשל. תמצאו בספרים תמונות שלהם בצורה אנושית: ווטן עם זקן עבות; לוקי נראה כמו שטן עם שיער אדמוני וכן הלאה. חושבים שלבני-אדם מימי-קדם, לגרמנים העתיקים, היו אותם דעות ביחס ל-ווטן ולוקי. אך, זה אינו נכון. לבני-האדם מימי-קדם הייתה דווקא התפיסה הבאה: כאשר הרוח נושבת, יש בה משהו רוחי – מה שאכן נכון – והיא שווטן נושבת ברוח. הם מעולם לא דימו לעצמם שכאשר הם נכנסו ליערות, הם פגשו שם את ווטן בתחפושת של אדם רגיל. על-מנת לתאר מפגש עם ווטן, הם היו מדברים מתוך הרוח אשר נשבה ביערות. מי שרגיש לדברים הללו עדיין יכול לחוש זאת במילה **ווטן** עצמה. לוקי – לא הייתה להם שום דמות של לוקי יושב בשקט באיזושהי פינה ובוהה באוויר בטיפשות; לוקי חי בתוך אש!

אכן, בני-אדם דיברו על ווטן ולוקי בדרכים שונות. למשל, מישוהו היה אומר: כאשר אתם מטפסים על הר, אתם עשויים לפגוש את ווטן. או שהוא יחזק אתכם, או שהוא יחליש אתכם, לפי המגיע לכם. כך בני-אדם חשו, כך הם הבינו את הדברים הללו. כיום, אדם אומר שזו רק אמונה טפלה. אך, באותם זמנים הם לא הבינו שזה כך. הם ידעו: כאשר אתם עולים לשם, אל אותה נקודה שקשה כל-כך להגיע אליה, אינכם פוגשים אדם בתוך גוף כמו כל אדם רגיל. אלא, עצם הצורה של ההר מעוררת סופה מיוחדת באותו מקום וסוג מיוחד של אוויר מתנשא מתוך תהום אל אותה נקודה. אם תעמדו בזה ותיצמדו לנתיב שלכם, אתם עשויים להבריא או שאתם עלולים לחלות. בני-האדם היו מוכנים לומר באיזו דרך אתם נעשים בריאים או חולים; הם חיו בהרמוניה עם הטבע והם דיברו לא בדרך אינטלקטואלית, אלא מתוך כושר האימגינציה שלהם. הרופא המודרני שלכם ינסה להתבטא באופן אינטלקטואלי: אם יש לכם נטייה לשחפת, טפסו על הר בגובה מסוים ושבו שם בכל יום ויום. המשיכו לעשות זאת זמן מה, כי זה יהיה מועיל ביותר. זוהי דרך דיבור אינטלקטואלית. אבל, אם תדברו באופן אימגינטיבי, תאמרו: ווטן נמצא תמיד באותה נקודה גבוהה; אם תבקרו אותו בזמן מסוים בכל יום ויום במשך כשבועיים, הוא יעזור לכם.

זוהי הדרך שבה בני-אדם הסתדרו בחיים בעזרת כושר האימגינציה שלהם. הם גם פעלו בדרך הזאת. קרוב לוודאי שבזמן זה או אחר, הרחקתם לאזורים הכפריים שבהם הדיש לא נעשה על-ידי מכונה, אלא עדיין בידיים. אתם יכולים לשמוע בני-אדם דשים בריתמוס מושלם. הם יודעים שכאשר עליהם לדוש במשך ימים ספורים בכל פעם, אם הם ייגשו למלאכתם בלי שום סדר, פשוט כל אחד בפני עצמו, הם מהר

מאוד יכרעו תחת עייפות. הדיש אינו יכול להתבצע באותה דרך. ברם, אם הם יעבדו באופן ריתמי, כאשר כולם ישמרו על אותו קצב, הם לא יתעייפו – מפני שהריתמוס שלהם ימצא אז בהרמוניה עם הריתמוס של הנשימה וזרימת-הדם שלהם. יש אפילו הבדל אם הם חובטים במחבטה שלהם בנשיפה-החוצה או בשאיפה-פנימה או הם עושים זאת כאשר הם מתחלפים. מדוע כך הדבר? אתם יכולים לראות שאין לזה שום קשר לאינטלקט, כי כיום על דרך עתיקה זו של דיש כמעט ולא מדברים. כל דבר מהסוג הזה נמחק. אך בעבר, כל העבודות בוצעו באופן ריתמי ומתוך אימגינציה. התרבות האנושית החלה להתפתח מתוך ריתמוס. עתה, אינני מניח שאתם באמת חושבים שאם תיקחו חלקי עץ ומיתרים ספורים ותרכיבו אותם באיזושהי דרך חובבנית, הרי שיהיה לכם, לפתע, כינור. כינור נוצר כאשר מופעל השכל, כאשר מופעלת הרוח, כאשר העץ מעוצב בקפידה בדרך מיוחדת, כאשר המיתרים מורכבים באמצעות תהליך מיוחד וכן הלאה. אז, עלינו לומר: בני-אדם קדמונים אלו, שעדיין לא חשבו בכוחות עצמם, היו יכולים לייחס את הדרך שבה מכונות נבנו במקור אך ורק לרוח אשר אחזה בהם, אשר פעלה בהם. לכן, בני-האדם הללו, אשר פעלו לא מתוך האינטלקט, אלא מתוך כושר האימגינציה שלהם, נטו, בדרך הטבע, לדבר על הרוח שבכל מקום.

כיום, כאשר מיישהו בונה מכונה על-ידי הפעלת האינטלקט שלו, הוא אינו אומר שהרוח עוזרת לו – בצדק. אך, כאשר אדם מאותם זמנים קדמוניים אשר לא ידע דבר על החשיבה, שלא היה לו כושר חשיבה, כאשר אותו אדם בנה משהו, הוא מיד חש: הרוח עוזרת לי.

לכן, כאשר האירופים, אותם אנשים 'עליונים', אשר הגיעו תחילה לאמריקה וכן גם מאוחר יותר במאה התשע-עשרה, כאשר הם הגיעו לאזורים שבהם הודים כמו אלה אשר השתייכו לזמנים עתיקים עדיין חיו, ההודים הללו דיברו (אפשר היה לפענח את אשר אמרו) על 'הרוח הגדולה' אשר שולטת בכל מקום. בני-האדם הפרימיטיביים הללו המשיכו, ללא הרף, לדבר בדרך הזאת על הישות אשר שולטת בכל דבר. 'הרוח הגדולה' הזאת היא זו אשר הייתה נערצת במיוחד על-ידי הישויות האנושיות אשר חיו בזמנים האטלנטיים, כאשר עדיין הייתה אדמה בין אירופה ואמריקה; ההודים שמרו על הערצה זו והם עדיין לא ידעו דבר על האינטלקט. לאחר מכן, הם התוודעו בהדרגה לבני-האדם 'העליונים' לפני שהם הושמדו על ידם. הם התוודעו לנייר המודפס של האירופים שעליו הופיעו סימנים קטנים אליהם הם התייחסו כשטנים קטנים. הם תיעבו את הנייר ואת הסימנים הקטנים, כי הם היו אינטלקטואליים במקורם ואדם שפעילויותיו נובעות מכושר האימגינציה מתעב את מה שנובע מהאינטלקט.

עתה, אדם אירופי, עם התרבות המטריאליסטית שלו, יודע לבנות קטר. השיטה האינטלקטואלית שבה הוא בנה את המנוע שלו לא הייתה יכולה, לעולם, להיות הדרך שבה היוונים הקדמוניים היו ניגשים לזה, כי ליוונים עדיין לא היה אינטלקט. האינטלקט הופיע בפעם הראשונה באדם במאות החמש-עשרה והשש-עשרה. היוונים ביצעו את הבנייה שלהם בעזרת כושר האימגינציה. היות שהיוונים ייחסו את כל

הצורות הטבעיות לרוחות טובות וכל מה שאינו טבעי, כל מה שמופק באופן מלאכותי, לרוחות רעות, הם אמרו: רוח רעה חיה בקטר. הם הפיקו את הבנייה שלהם מכושר האימגינציה; לא היה עולה בדעתם דבר מלבד שהרוח עזרה להם. לכן רבותי, אתם רואים שעלינו לייחס רוח נעלה לישות האנושית הפרימיטיבית המקורית אשר מוערכת כל-כך בימינו.

ברם, תנאי-עבר לעולם לא יוכלו להופיע שוב. עלינו להמשיך קדימה – אך לא עם האידיאה שמה שקיים כיום בבעלי-חיים כאינסטינקט טהור, מעולם לא היה יכול להתפתח לכדי רוח. לכן, מוכרחים אנו לדמיין לעצמנו בני-אדם פרימיטיביים שברשותם אינסטינקט גרידא. הם ידעו שהרוח היא זו אשר פעלה בהם. זוהי הסיבה לכך שהייתה להם, כפי שאנו אומרים בימינו, אמונה חזקה ברוח.

אולי זה תורם מעט להבנתנו את הדרך שבה התפתחה התרבות האנושית. כמו-כן, עלינו להודות בכך שצודקים בני-האדם אשר טוענים שישויות אנוש הופיעו מתוך תצורות של בעלי-חיים, כי הם אכן הופיעו מהן – אך לא מתצורות כמו אלו של בעלי-החיים בימינו, כי התצורות הללו התהוו רק מאוחר יותר כאשר האנושות כבר התקיימה. התצורות דמויות-בעלי-החיים המוקדמות של האדם אשר התפתחו בהדרגה במהלכה של האבולוציה האנושית לתצורתו הנוכחית, יחד עם הכשרים שכבר היו ברשותו באותם זמנים, נוצרו מפני שמהותו הרוחית של האדם הייתה במקורה מושלמת יותר מאשר כיום – לא במונחים של אינטלקט אלא של אימגינציה. עלינו לזכור תמיד ששלמות מקורית זו נבעה מן העובדה שהאדם לא היה חופשי; האדם היה, כביכול, ברשות הרוח. רק האינטלקט מאפשר לאדם להיות חופשי. רק באמצעות האינטלקט שלו שהאדם נעשה חופשי.

אתם רואים, מי שפועל עם האינטלקט שלו יכול לומר: עתה, בשעה מסוימת אשוב על דבר מסוים. זה לא יכול להתבצע על-ידי משורר, כי אפילו בימינו משורר עדיין פועל מתוך כושר האימגינציה שלו. גיתה היה משורר דגול. לפעמים, כאשר מישהו היה מבקש ממנו לכתוב שיר או כאשר הוא עצמו חש צורך לעשות זאת, הוא התיישב לכתוב בשעה מסוימת – ובכן, התוצאה הייתה עלובה! שבני-אדם אינם מודעים לכך כיום, פשוט נובע מאי-יכולתם להבדיל בין שירה טובה ושירה גרועה. בין השירים הרבים שגיתה חיבר, רבים היו גרועים. פעילות אימגינטיבית יכולה להתבצע כאשר קיים הלך-הרוח לכך וכאשר הלך-הרוח אוחז במשורר, הוא מוכרח לכתוב מיד את השיר. כך זה היה במקרה של בני-האדם הקדמוניים. הם מעולם לא היו מסוגלים לבצע דברים מתוך רצון חופשי. רצון חופשי התפתח בהדרגה – אך לא החכמה. במקורה, החכמה הייתה גדולה יותר מהרצון החופשי ועליה לרכוש מחדש את גדולתה. משמעות הדבר היא שעלינו לחזור אל הרוח באמצעות האינטלקט.

אתם רואים, זוהי משימתה של האנתרופוסופיה. אין לה שום רצון לעשות את מה שהיה משביע את רצונם של בני-אדם רבים, כלומר להביא תנאים פרימיטיביים חזרה לאנושות – חכמה הודית עתיקה, למשל. זוהי שטות כאשר בני-אדם דשים בזה. האנתרופוסופיה, לעומת זאת, מייחסת ערך לחזרה אל הרוח, אך

חזרה לרוח בדיוק באחיזה מלאה של האינטלקט, כאשר האינטלקט חי במלואו. רבותיי, חשוב ויש לזכור זאת היטב שאין לנו דבר נגד האינטלקט; תחת זאת, הנקודה היא שעלינו להתקדם עמו קדימה. במקור, לישויות אנוש הייתה רוח בלי אינטלקט; לאחר מכן, הרוח נשרה בהדרגה והאינטלקט הלך והתחזק. עתה, באמצעות האינטלקט, עלינו לרכוש מחדש את הרוח. התרבות מחויבת לצעוד בכיוון הזה.

אם היא לא תעשה זאת – ובכן, רבותיי, בני-האדם כל הזמן אומרים שמלחמת העולם אינה כמו כל מה שהתנסינו בו קודם, ואכן זוהי עובדה שבני-האדם מעולם לא קרעו זה את זה לגזרים ברשעות כזאת. אבל, אם בני-האדם יסרבו לצעוד בנתיב המוליך חזרה לרוח ולהביא עמם את האינטלקט שלהם, אז מלחמות גדולות יותר תהיינה מנת-חלקנו, מלחמות אשר תיעשינה אכזריות יותר ויותר. בני-האדם באמת יהרסו זה את זה כפי שעשו שני עכברושים, בהיותם כלואים יחד בכלוב, בכרסמם זה את זה עד שלא נשאר מהם דבר מלבד שני זנבות. זהו ניסוח אכזרי ובוטה, אך למעשה המין האנושי נמצא בדרכו להשמדה מוחלטת. חשוב מאוד לדעת זאת.

חיי-האדמה והשפעות הכוכבים

הרצאה 9

חוש הריח.

דורנאך, 9 באוגוסט 1924

רוזולף שטיינר: רבותי, בוקר טוב! אולי יש למישהו שאלה? בזמן הקרוב, לא נוכל להיפגש.

מר ארבסמהל: לי יש דווקא שאלה מורכבת. אינני יודע איך בדיוק לנסח. ידוע שלצמחים יש ריחות שונים. זה נכון גם ביחס לגזעים האנושיים השונים. ד"ר שטיינר, כבר דיברת בפנינו על אבולוציית האנושות. אחד הגורמים באבולוציה זו מוכרח היה להיות שכל סוג של ישות רכש את מה שהיה יכול להועיל לה. ריחות שונים יכולים להיות מיוחסים לגזעים שונים. לכן, מוכרח להיות איזשהו קשר רוחי. כפי שלצמחים יש את הריח שלהם מהאדמה, כך הגזעים השונים של ישויות אנוש מוכרחים היו לרכוש את ריחם. כיצד כל זה קשור לאבולוציה האנושית?

ד"ר שטיינר: אנסה לנסח את השאלה בדרך כזו אשר תוביל למה שעליו חשבת. לבטח, חשבת על ממלכות הטבע השונות: צמחים, בעלי-חיים וישויות אנוש. כמו-כן, אל לנו לשכוח שגם למינרלים יש ריחות שונים. עתה, ריח הוא רק אחד מרשמי-החושים וקיימים סוגים רבים נוספים. לכן, אולי אנו יכולים לומר שהשאלה היא: כיצד הריחות השונים אשר משתייכים לישויות הטבע השונות, קשורים למקורן של הישויות הללו.

ובכן, הבה נתייחס תחילה למה שיוצר ריח. מהו ריח? תחילה, עליכם להבין שלבני-אדם יש תגובות מגוונות לריח אשר בא מאובייקט או מתוצרים אחרים של הטבע. למשל, במקום שבו בני-אדם שותים יין, מישהו שהינו בעצמו שתיין בקושי יבחין בריח, בעוד שמישהו שאינו נוגע כלל ביין ימצא זאת לא-נעים ביותר להיות בחדר שבו אחרים שותים יין או במקום שבו מאחסנים יין. זהו אותו דבר עם דברים אחרים. למשל, ישנם בני-אדם, בדרך-כלל נשים, שאינם יכולים לשהות בחדר שבו יש כלב, אפילו לזמן קצר, בלי לקבל כאב-ראש. לכן, ישויות שונות רגישות לריחות בדרכים שונות. דבר זה מקשה, מן ההתחלה, על ההגעה לאמת.

אך, מה שנאמר ישם לא רק לריח; הוא ישם באותה מידה לרשמי-חושים אחרים. דמיינו לעצמכם לרגע שבהיותכם במקום שבו אתם נמצאים, אתם טובלים את כף ידכם לתוך מים בטמפרטורה של 26.11 או 26.67 מעלות צלסיוס. המים לא יהיו קרים במיוחד. אבל, אם קודם לכן טבלתם את כף ידכם לזמן מה במים שהטמפרטורה שלהם 30.00 מעלות צלסיוס ואז אתם טובלים אותה במים שהטמפרטורה שלהם 26.67 מעלות צלסיוס, המים ירגישו קרים יותר מאשר קודם. אפשר להמשיך ולפתח את הנושא. חישבו על

משטח אדום. אם הרקע לבן, האדום ייראה לכם מלא-חיים. אך, אם תצבעו את הרקע בצבע כחול, המשטח האדום יאבד חלק מהחיות שלו. לכן, כל דבר תלוי במידה רבה בדרך שבה האדם עצמו קשור לדברים. זה הוביל לדעה שהאדם אינו תופס אובייקטים לכשעצמם, אלא רק את ההשפעה שיש להם עליו. דיברנו על כך קודם. אך, מוכרחים אנו להגיע לאמת שמאחורי הדברים הללו.

אין ספק שאפשר בקלות להבדיל בין סיגלית וחלתית³⁰ על-פי ריחם. הסיגלית מדיפה כל הזמן ריח נעים; החלתית מדיפה ריח חריף שאנו רוצים להתרחק ממנו. כמו-כן, נכון שלגזעים שונים יש ריחות שונים. אדם בעל אף רגיש, יכול אני לומר, לבטח יהיה מסוגל להבדיל בין יפני ואירופי על-פי ריחם.

עתה, מוכרחים אנו להיות ברורים ביחס למה שיוצר ריח. עובדה היא שכל אובייקט בעל ריח או ניחוח פולט משהו אשר בא לעבר גופנו בצורה של גז או אוויר. החומרים הגזיים מוכרחים לבוא במגע עם איבר-ההרחה שלנו, אפנו. איננו יכולים להריח נוזל כנוזל, אנו יכולים רק לטעום אותו. אנו יכולים להריח נוזל רק כאשר הוא פולט אוויר, כלומר חומר גזי. איננו מריחים את מוצרי המזון שלנו מפני שהם נוזליים, אלא מפני שהם פולטים אוויר אשר נכנס לתוכנו דרך אפנו.

ישנם בני-אדם שאינם יכולים כלל להריח. ככל שהדבר נוגע להם, העולם כולו נטול ריחות. רק לאחרונה פגשתי אדם שאי-יכולתו להריח היוותה מגבלה חמורה עבורו, כי עבודתו דרשה שיהיה מסוגל להבדיל בין דברים על-פי ריחם. המגבלה שלו היוותה חיסרון גדול. כמובן, הגורם לכך הוא עצבי הרחה אשר התפתחו בצורה לא-מושלמת.

עתה, הבה נשאל: כיצד קורה שגופים או אובייקטים פולטים גז שעשוי להיות לו ריח מסוים? את האובייקטים או הגופים אפשר לסווג. ישנם גופים מוצקים – בימי-קדם הם כונו 'גופים ארציים'; ישנם גופים נוזליים, בימי-קדם הם כונו 'גופים מימיים'. בני-אדם נהגו לכנות את מה שאיננו מסווגים עוד כמים, 'מים'. בימי-קדם, כל דבר נוזלי כונה 'מים', אפילו כספית. לאחר מכן, ישנם גופים גזיים או אוויריים. אם נחשוב על שלושה סוגים אלו של גופים – מוצקים, נוזליים וגזיים – עובדה אחת מהממת במיוחד. המים הם לבטח נוזליים, אך כאשר הם קופאים, הם הופכים לגוף מוצק. מתכת, עופרת למשל – מוצקה, אך כאשר מחממים אותה במידה מספקת, היא נעשית נוזלית, כמו מים. כך, החומרים השונים הללו – חומרים מוצקים, נוזליים וגזיים – יכולים לעבור למצבי צבירה שונים. גם האוויר יכול להתמצק או בכל מקרה להפוך לנוזלי וישנה ציפייה שאפשר להמשיך ולפתח זאת הלאה. כל אובייקט או גוף יכול להיות מוצק, נוזלי או גזי.

כל אובייקט שיש לו ריח, כולל בתוכו גז כלוא, כביכול. איננו מריחים גוף מוצק לכשעצמו או גוף נוזלי לכשעצמו – אנו תמיד מריחים גז. אך עתה, הסיגלית לבטח אינה גוף גזי ובכל זאת אנו יכולים

³⁰Asafetida.

להריחה. ממה מורכבת הסיגלית? ברור שהיא גוף מוצק, יחד עם זאת יש לה ריח. מוכרחים אנו לדמיין לעצמנו שהיא כוללת מרכיבים מוצקים וביניהם משהו אשר מתאדה כמו גז. הסיגלית כוללת גז אשר יכול להתאדות. כדי שדבר זה יתאפשר, הסיגלית מוכרחה להימשך לכוחות מסוימים. כאשר אתם קוטפים סיגלית, אתם באמת קוטפים רק את החלק המוצק שלה ואתם רואים את החלק המוצק הזה. אך, למעשה הסיגלית מורכבת לא רק מהחלק המוצק שאתם קוטפים. מה שהסיגלית מהווה, שמור בחלק מוצק זה. אפשר לומר שהסיגלית הממשית, אשר מפזרת את הניחוח שלה, היא למעשה גז. הוא קיים שם בתוך עלי-הכותרת והחלקים האחרים של הפרח – בדיוק כפי שאתם עומדים בתוך הנעליים או המגפיים שלכם. המגפיים שלכם אינם אתם עצמכם. מה שיש לו ניחוח בסיגלית, אינו חלקה המוצק, אלא חלקה הגזי.

כאשר בני-אדם מתבוננים ביקום, הם חושבים שהמרחב ריק והכוכבים ממוקמים בחלל ריק זה. בזמנים אשר חלפו, איכרים האמינו שבעודם מתהלכים, היה ריק סביבם. כיום, כל אדם יודע שיש אוויר סביבנו, לא ריק. לכן, אנו יכולים לדעת שביקום אין ריק בכל מקום; או שיש חומר, או שיש רוח. אפשר להוכיח באופן מדויק למדי שאין ריק בכל מקום ביקום. מעניין לחשוב על כך. אוכיח זאת באמצעות דוגמה. לעת עתה, הבה נתעלם ממה שקופרניקוס³¹ לימד, כלומר שהאדמה מסתובבת סביב השמש; הבה נתיחס לדברים כפי שהם נראים. יש לנו את האדמה עם השמש אשר נעה סביבה, עולה במזרח ושוקעת במערב. בכל רגע נתון, השמש נמצאת תמיד בנקודה שונה. אך, יש כאן משהו ראוי-לציון. באזורים מסוימים – למעשה, בכל מקום; אדם רק צריך להתבונן בקפדנות – בזריחה ובשקיעה, וכן בזמנים אחרים, יש לא רק דמדומים, אלא דבר נוסף שתמיד הינו דבר מופלא. סביב השמש יש סוג של אור קורן. בכל עת שאנו מסתכלים בשמש, אך במיוחד לקראת בוקר וערב, האור הקורן הזה ברור וגלוי וכך גם הדמדומים. סביב השמש קורן אור. יש לו שם: **אור גלגל-המזלות**. בני-האדם מענים את מוחם ביחס לאור גלגל-מזלות זה – במיוחד אלה אשר חושבים בדרך מטריאליסטית. הם אומרים לעצמם: השמש קורנת בחלל ריק וכאשר היא קורנת, היא מאירה גופים שמימיים אחרים, אך מהיכן מגיע אור זה של גלגל-המזלות שמסביב לשמש? אינספור תיאוריות חוברו ביחס למקורו. בין אם אדם מניח שהשמש מסתובבת בחלל ריק ובין אם – כפי שקופרניקוס לימד – היא רק עומדת במקום, אינו נחשב באיזושהי דרך לנוכחותו של אותו אור. אם כך, מהיכן בא אור זה?

זהו עניין שקל מאוד להסבירו. לבטח צעדתם בערב בהיר מאוד ברחובות העיר וראיתם את פנסי-הרחוב. בערב בהיר, לאורות יש קווי-מתאר ברורים. אך, בערב ערפילי ומעונן, תמיד יש סביבם התאבכות של אור. מדוע זה כך? התאבכות האור נגרמת על-ידי הערפל. בזמנים מסוימים, השמש נעה בשמים בתוך ערפל, מפני שהחלל השמימי אינו ריק, אלא מלא ערפל עדין. הקרינה אשר נוכחת בתוך ערפל

³¹ ניקולס קופרניקוס, 1543-1473, אסטרונום.

עדין זה היא האור של גלגל-המזלות. ניתנו כל סוגי ההסברים האפשריים: למשל, שכוכבי-שביט תמיד בוהקים שם במרחב. אכן, הם כמובן בוהקים. אך, הסיבה לכך שאור זה של גלגל-המזלות אשר מלווה את השמש הוא לפעמים חזק, לפעמים חלש, לפעמים בלתי-נראה כלל, היא שהערפל ביקום לפעמים סמיך ולפעמים דליל. לכן, אנו יכולים לומר: משהו ממלא את המרחב הקוסמי כולו.

אבל, כפי שכבר אמרתי לכם, לא נכון לחשוב שיש מהות או חומר בכל מקום. אמרתי לכם שפיסיקאים מטריאליסטיים היו נדהמים מאוד אילו היו עולים אל תוך החלל, בצפותם למצוא את השמש כפי שהם מתארים אותה במדע שלהם. התיאורים שלהם הם שטויות. אם, בעזרת כלי-תחבורה נוח, הפיסיקאים היו יכולים להגיע לשמש, הם היו נדהמים לגלות שאין שם שום גז. הם היו מגלים חלל ריק, ריק ממש. אם כך, אתם רואים, כל מה שקיים על האדמה פועלים עליו מהחלל החיצוני, לא רק חומר, אלא גם רוח.

עתה, רבותי, הבה נתייחס לדרך שבה הרוחי קשור לפיסי שבאדם.

יש יצור, המוכר לכולנו, שהינו בעל חוש ריח טוב יותר מחוש הריח שלכם או שלי, כלומר כלב. לכלבים יש חוש ריח עדין הרבה יותר מזה של ישויות אנוש. אתם יודעים למה הוא משמש בימינו. חישבו על כלבי-משטרה שבאמצעות חוש הריח שלהם מוצאים בני-אדם אשר בורחים לאחר ביצוע פשע כלשהו. הכלב תופס ריח במקום שבו בוצע הפשע והוא עוקב אחרי הריח הזה עד שהוא מוביל לפושע. לכלב יש עצבי-הרחה עדינים מאוד. מעניין ביותר יהיה לחקור את הרושם החושי העדין הזה ולראות כיצד עצבי-ההרחה הללו קשורים ליתר האורגניזם של הכלב. מאחורי אפו, במוחו, לכלב יש איבר-הרחה מעניין מאוד. אפו הוא רק חלק אחד. החלק הגדול יותר של איבר-ההרחה של הכלב ממוקם מאחורי האף, במוח.

עתה, הבה נשווה את איבר-ההרחה של הכלב לאיבר-ההרחה של הישות האנושית. לכלב יש מוח שבבירור בנוי להרחה, מוח אשר נעשה לאיבר-הרחה. בישות האנושית, החלק הגדול יותר של 'מוח-ריח' זה עבר טרנספורמציה לכדי 'מוח-אינטליגנציה'. אנו מבינים דברים; הכלב אינו מבין דברים, הוא מריח אותם. אנו מבינים אותם מפני שבמקום בו ממוקם איבר-ההרחה של הכלב, יש לנו את אותו איבר לאחר שעבר טרנספורמציה. איבר האינטליגנציה שלנו הוא איבר-הרחה אשר עבר טרנספורמציה. בנו, נשאר שריד זעיר של 'מוח-ריח' זה. זוהי הסיבה לכך שחוש הריח שלנו נחות ביחס לזה של הכלב. כך, אתם יכולים לדמיין לעצמכם שכאשר כלב רץ בשדות, הכול נראה לו מעניין ביותר; ריחות רבים כל-כך מגיעים אליו שאילו היה יכול לתאר זאת, הוא היה אומר: "העולם כולו הוא ריח." אם בקרב הכלבים היה הוגה-דעות כמו שופנהאואר,³² הרי שהוא היה כותב ספרים מעניינים! שופנהאואר כתב ספר שכותרתו *העולם כרצון ודימוי*

³² ארתור שופנהאואר, 1860-1788. פילוסוף.

– אך הוא היה בן-אדם ואיבר-ההרחה שלו נעשה איבר-חשיבה. הכלב היה יכול לכתוב ספר שכותרתו 'העולם כרצון וריח'. בספרו של הכלב יופיע הרבה מאוד אשר נמצא מעבר לכושר ההבחנה של ישות אנושית, כי בעוד שבן-אדם יוצר אידיאה, תמונה מנטלית, של דברים, הכלב פשוט מריח אותן. זוהי דעתי האישית שספרו של הכלב – אם הכלב היה סוג של שופנהאואר – היה מעניין הרבה יותר מהספר ששופנהאואר עצמו כתב!

כך, אתם רואים את מצב הדברים. אנו חיים בעולם שאפשר להריחו, ויצורים אחרים – כלבים למשל – למעשה מודעים לכך הרבה יותר מאתנו.

עתה, היות שהיקום מלא במהות הגזית שאנו קולטים באור גלגל-המזלות, יתגלה שיקום זה פולט את כל סוגי הריחות השונים, אילו היו איברי-הרחה עדינים אף יותר מאלו של הכלב. דמיינו לעצמכם איזושהו יצור אשר מרחרח את השמש, כאשר הוא אינו רואה את יופייה של השמש, אלא נעשה מודע דרך הרחרוח שלו לריחה של השמש. יצור כזה לא היה אומר את מה שהמשוררים אומרים: "האוהבים יצאו לטיול בלילה מואר-ירח מקסים" – אלא הוא היה אומר: "האוהבים יצאו לטיול בלילה מבושם-ירח מקסים", בעולם של ריח מתוק – או אולי, היות שזה קשור לירח, הריחות לא יהיו ריחות נעימים כל-כך! שוב, יצור כזה עשוי לרחרח את הכוכבים אשר מופיעים בשעות הערב והריח שלהם יהיה שונה מזה של השמש. לאחר מכן, הוא עשוי לרחרח את מרקורי, את ונוס, את סטורן.

לא הייתה לו שום תמונה של הכוכבים הללו כמו זו אשר נקלטת עם העיניים, אלא הוא היה קולט את ריח השמש, ריחו של סטורן, ריחו של מרס, ריחו של ונוס. אילו היו כאלה יצורים, הם היו מונחים על-פי מה שהרוח חקקה בהוויית-הקיום של העולם.

אך עתה, חישבו רבותיי על דגים. דגים אינם מריחים דברים. הם קולטים צבעים על-פי הדרך שבה השמש קורנת לעברם. הם משקפים את אשר בא אליהם מהשמש בצבעיהם. כך, אתם רואים, ישות בעלת חוש ריח עדין מאוד למעשה תתאים את הווייתה לדרך שבה היא מריחה את היקום.

ישויות כאלו אינן קיימות. ישנן ישויות שלמעשה יכולות להריח את היקום – כלומר, צמחים. הצמחים מריחים את היקום והם מתאימים את עצמם בהתאם לכך. מה עושה הסיגלית? הסיגלית כולה היא באמת אף, אף רגיש ביותר. הסיגלית מודעת היטב למה שזורם ממרקורי ויוצר את גוף-הריח שלה בהתאם, בעוד שלחלתית יש תפיסה עדינה של מה שזורם מסטורן ויוצר את הגוף-הגזי שלה בהתאם, ובכך לקבל ריח חריף. כך קורה שכל ישות בעולם הצמחים קולטת את הריחות אשר באים מעולם הכוכבים.

אך עתה, מה לגבי צמחים שאין להם שום ריח? מדוע אין להם ריח? לאמיתו של דבר, לאפים רגישים לכל הצמחים יש ריח מסוים – לכל הפחות יש להם מה שאפשר לכנות ניחוח מרענן – ולזה יש השפעה חזקה מאוד עליהם. ריח מרענן זה מגיע מהשמש. הרבה מאוד צמחים פתוחים אך ורק לריח זה של השמש.

אך, צמחים שונים, כמו הסיגלית או החלתית, פתוחים להשפעות פלנטריות; אלו הצמחים אשר מדיפים ריחות מתוקים או ריחות רעים.

לכן, כאשר אנו מריחים סיגלית, אנו יכולים לומר: סיגלית זו היא באמת כולה אף – אך, אף רגיש אשר שואף את הריח הקוסמי של מרקורי. היא מחזיקה את הריח, כפי שציינתי, בין חלקיה המוצקים ונושפת אותו החוצה; אז, הריח סמיך מספיק כדי שנוכל להריחו. לכן, כאשר מרקורי פונה לעברנו דרך הסיגלית, אנו מריחים מרקורי. אם היינו מרחרחים את סטורן עם האפים הגסים שלנו, לא היינו מריחים דבר. אך, כאשר החלתית, שלה יש אף מפותח מאוד ביחס לסטורן, מרחרחת את אותו כוכב-לכת, היא מריחה את מה שיוצא ממנו, מתאימה את התוכן הגזי שלו בהתאם והרי לה ריח נתעב. נניח שאתם צועדים בשדרת עצי ערמוני סוס³³ – אתם מכירים את הריח של ערמוני הסוס או של פרחי הטיליה? לשניהם יש ריח כזה מפני שפרחיהם מהווים אפים רגישים עבור כל דבר אשר זורם מ-ונוס אל תוך היקום. לכן, לאמיתו של דבר, הריחות של השמים מגיעים אלינו דרך הצמחים.

עתה, הבה נתייחס למשהו אחר שמר ארבעסמהל הזכיר בשאלה שלו, כלומר הגזעים האנושיים. בהתחלה, גזעים שונים חיו באזורים שונים של האדמה. גזע אחד התפתח באזור אחד, גזע אחר – באזור אחר. מדוע זה היה כך? נכון למדי לומר שלכוכב-לכת אחד יש השפעה חזקה במיוחד על חלק אחד של האדמה, כוכב-לכת אחר משפיע על חלק אחר של האדמה. באסיה למשל, האדמה מושפעת בחוזקה ממה שזורם אל האדמה מ-ונוס – ונוס הוא כוכב-הלכת של שעות הערב. מה שזורם מסטורן פועל בעוצמה מיוחדת על אדמתה של אמריקה. מרס פועל בעוצמה חזקה במיוחד על אפריקה. לכן, אנו מוצאים שכל אחד מכוכבי-הלכת פועל בעוצמה חזקה במיוחד על חלק מסוים של האדמה. הם מקרינים את אורם מהמקומות השונים שבהם הם ניצבים בשמים. אורו של ונוס, למשל, פועל באופן שונה למדי על האדמה מאשר אורו של מרקורי. דבר זה קשור לעיצובים השונים של ההרים, של הסלעים. לכן, הגזעים השונים אשר מאכלסים אזורים שונים של האדמה תלויים בעובדה שחלק אחד של האדמה פתוח במיוחד להשפעותיו של ונוס, חלק אחר להשפעותיו של סטורן, וכן הלאה. טבע-הצמח באדם מוגדר בהתאם לכך.

הישות האנושית מחזיקה בתוכה את הטבע כולו – מינרלים, צמחים, בעלי-חיים והאדם. טבע-הצמח בישות האנושית מתאים את עצמו לריחותיהם של כוכבי-הלכת בדיוק כמו הצמחים עצמם. למינרלים מסוימים אשר עדיין שומרים על הרבה מטבע הצמח, גם יש ריח. כך, בין אם לדבר כלשהו יש ריח ובין אם לאו, תלוי בכך שהוא קולט או לא קולט את הריחות של היקום.

חשוב מאוד שתבינו את הדברים הללו, כי בני-אדם כיום מדברים על כך שלצמחים יש יכולת תפיסה, שיש להם נפש כמו לישויות אנוש. זוהי, כמובן, שטות. דיברתי על כך פעם. ישנם צמחים – כמו זה המכונה

³³.Aesculus

דיונאת הזבובים³⁴ – שאמורים להיות להם רגשות. כאשר חרק מתקרב מספיק, המלכודת מופעלת והחרק נלכד. יהיה זה הגיוני באותה מידה לומר שלמלכודת עכברים יש נפש, מהסיבה שכאשר עכבר מתקרב מספיק, המלכודת נסגרת והעכבר נלכד! אם רוצים לרכוש ידיעה ממשית, יש להתעלם מדברים חיצוניים מסוג זה. אם הידיעה היא מטרתנו, אז מוכרחים לנו לרדת אל שורשם של דברים. כך, אם אנו יודעים שעם הריחות שלהם, הצמחים נושפים החוצה את אשר הם שואפים מהיקום, אז אנו יכולים לומר שהצמחים הם איברי-ההרחה העדינים אשר משתייכים לאדמה. האף האנושי, רבותי, הוא באמת צמח גס. הוא צומח מתוך האדם כמו סוג של פרח, אך הוא נעשה גס. זהו פרח גס אשר צומח מתוך הישות האנושית. אין לו עוד את התפיסה העדינה שיש לצמחים. אלו הן תמונות, כמובן, אבל הן בכל זאת אמיתיות. כאלה הם הדברים.

לכן, אנו יכולים לומר: בכל מקום שאליו נלך בעולם הצמחים, אנו מוצאים את האדמה מכוסה באפים – הצמחים. אך, מעולם לא עלה בדעתנו שהאפים המוזרים שלנו באמת נובעים מצמחים. לאמיתו של דבר, פרחים רבים נראים כמו אף אנושי. אכן, קיימים צמחים כאלו – לוע-הארי, וגם המנטה – הם פשוט נראים כמו אף. תמצאו אותם צומחים בכל מקום.

בדרך הזאת, אנו רוכשים ידיעה אמיתית של העולם. אנו מגלים כיצד המין האנושי אכן קשור לשאר היקום בכללותו. אפשר בהחלט לומר: האדם הוא יצור עלוב; יש לו אף בשביל להריח, אך הוא אינו יכול להריח הרבה מפני שהאף שלו נעשה גס מדי, בעוד שהפרחים של הצמחים יכולים להריח את היקום כולו. את העלים של הצמחים אפשר להשוות ללשון האנושית: הם יכולים לטעום את העולם. את השורשים של הצמחים אפשר להשוות לאיבר באדם אשר מסתכל בדברים: עיניו; אך, זהו איבר חלש. האדם מסכן! יש לו את כל מה שיש ברשות ישויות הטבע החיצוני, אך בו הכול נעשה רפה.

אך עתה, רבותי, לפעמים אנו נתקלים בדברים מוזרים. אילו יכולנו להריח באותה חדות שבה צמחים מריחים ויכולנו לטעום באותה עדינות שבה העלים שלהם טועמים – אז לא היינו צריכים לדעת היכן אנו נמצאים, כי ריחות וטעמים היו מגיעים אלינו מכל עבר! לא היינו צריכים לאכול דבר כדי לחוות טעם, כי הטעם היה זורם אלינו מכל עבר. אך, זה לא קורה לנו. לאדם אין עוד התרשמויות כאלו. במקומן, יש לו אינטליגנציה. חישבו על בעל-חיים שיש לו 'מוח-ריח' מפותח מאוד מאחורי אפו. בישות האנושית, סוג זה של מוח הצטמצם ואפו נעשה גס; הוא פשוט שריד מכווץ. אך, במקומו, יש לו מוח תבונתי. הדבר זהה עם איבר-הטעם שלו. לרוב בעלי-החיים יש מוח מפותח מאוד אשר משמש לטעימה; הם יכולים להבדיל מיד בין סוגים שונים של מזון. לנו, בני-אדם, בלתי-אפשרי להעלות על הדעת באיזו עוצמה בעלי-חיים חווים טעמים. היינו קופצים מכיסאותינו אילו למזון שלנו היה טעם עז כמו הטעם שיש למזון שלהם עבורם! הטעם החלש שיש לסוכר עבורנו אינו יכול לתת לנו שום ציון על השמחה שקוביית סוכר מעניקה לכלב. זאת מפני

³⁴ מלכודת הזבובים של זנון, *Dionaea muscipula*, נמצא בביצות בחלק החם יותר של צפון-אמריקה. ראה צמחים אוכלי-חרקים מאת צ'רלס דרווין, 1875.

שלרוב בעלי-החיים יש 'מוח-טעם' מפותח מאוד. גם מזה, נותר לאדם שריד קטן. תחת זאת, ביכולתו ליצור אידיאות; 'מוח-טעם' זה עבר מטמורפוזה כזו שהוא יכול ליצור אידיאות.

האדם נעשה לישות האצילית ביותר על-פני האדמה, מפני שרק חלק קטן ממוחו עסוק בהתרשמויות חושיות – היתר עבר טרנספורמציה לכדי כלי של חשיבה ורגש. בכך, האדם נעשה לישות העילאית ביותר. לכן, ביכולתנו לומר: במוח האנושי התרחשה טרנספורמציה רבת-עוצמה בכושרי הטעם והריח ורק שרידים קטנים מאוד נשארו מ-'מוח-הטעם' ומ-'מוח-הריח'. בבעלי-חיים זה לא קיים, אך הכשרים הללו מפותחים ברמה גבוהה. התצורות החיצוניות עצמן הן ראייה לכך. אילו לאדם היה 'מוח-ריח' מפותח מאוד כמו זה של כלב, הרי שלא היה לו מצח. המצח היה נוטה לאחור, כי 'מוח-הריח' היה מתפתח לכיוון העורף. היות ש-'מוח-הריח' עובר טרנספורמציה, המצח עילאי. אפו של הכלב מתפשט קדימה ומוחו ממוקם מאחור. מי שמתאמן בלהתבונן בזה, יכול לומר לאיזה סוגים של בעלי-חיים יש חוש ריח חד במיוחד. עליו רק לבחון אם המוח נוטה לכיוון הגב ואם האף מפותח מאוד; אז, הוא יידע שלבעל-חיים מסוים זה יש חוש ריח טוב.

עתה, הבה נתבונן בצמחים. אפיהם מתפשטים בתוך האדמה כלפי מטה עד לשורשים. כאן, הכול מהווה אף, אלא – בניגוד לאדם – אף זה נעשה מודע גם לטעם, לעולם הטעמים. אתם רואים, דברים אלו מראים לנו שהתפתחותו העילאית יותר של האדם נובעת מן העובדה שהכשרים הללו עצמם, שיש ברשות בעלי-החיים והצמחים, הם בלתי-מושלמים בתוכו; הם עוברים מטמורפוזה. לכן, אנו יכולים לומר שהאדם הוא ישות של שלמות גדולה יותר מאשר יצורי הטבע האחרים, כי מה שמתפתח בתוכם לכדי שלמות, מתקיים בתוכו במצב לא-מושלם!

אתם יכולים להבין זאת בקלות: פשוט חישבו על אפרוח. הוא בוקע מן הביצה ומיד יכול לדאוג לצרכיו; הוא מיד מחפש מזון בסביבתו. בהשוואה אליו, חישבו על האדם! בעל-החיים יכול לעשות הכול. מדוע? מפני שאיברי מוחו עדיין לא עברו טרנספורמציה לכדי איברי-חשיבה. כאשר אדם נולד, מוחו צריך לרכוש שליטה על השרידים הקהים הללו של איברי-חשיבה. לכן, על הילד ללמוד, בעוד שבעל-החיים אינו צריך ללמוד, כי הוא יודע הכול כבר מן ההתחלה. בני-אדם, אשר פיתחו באופן חד-צדדי רק את מוחם, יכולים לחשוב בעדינות רבה, אך הם אנשים מגושמים נורא. חשוב לו לאדם שחלק לא כל-כך גדול ממוחו יעבור טרנספורמציה. אם חלק גדול מדי ממוחו יעבור טרנספורמציה, הוא עשוי להיות משורר טוב, אך הוא לבטח לא יהיה מכונאי טוב. לא תהיה לו שום מיומנות לעשיית דברים בעולם החיצוני.

מצב זה של דברים קשור למה שדיברתי עליו לפני זמן מה, כלומר שבני-אדם רבים, כתוצאה מצריכה מוגזמת של תפוחי-אדמה, ביצעו טרנספורמציה לחלק גדול מאוד ממוחם. התוצאה היא שבני-אדם כאלה פיקחים, אך חסרי-מיומנויות. זהו המקרה כיום לעתים קרובות כל-כך. עליהם להיאבק כדי לעשות דברים שהם באמת צריכים להיות מסוגלים לעשותם די בקלות. למשל, ישנם בני-אדם שאינם מסוגלים לתפור

כפתור! זה מפני שהעצבים שהינם עצבי-תפיסה באיברים העדינים יותר עברו טרנספורמציה כמעט מלאה לכדי עצבי-מוח.

פעם, הכרתי אדם שהיה לו פחד נורא מהעתיד.³⁵ הוא טען שבזמנים עתיקים, חושיו של האדם היו עדינים יותר, חדים יותר, רק מפני שהיה לו פחות מוח, שבמהלך האבולוציה האנושית מה שהשתייך בזמנים קדומים לחושים ושיפר את כושר התפיסה שלהם, עבר טרנספורמציה לכדי מוח פיקח. האיש פחד שהדבר יימשך, שיותר ויותר מהמוח התחושתי יהפוך למוח חושב, כך שבסופו של דבר בני-אדם יהיו חסרי-יכולת, יסתובבו עם עיניים פגומות וכן הלאה. בזמנים עתיקים, בני-אדם עברו את חייהם עם ראייה טובה; עתה, הם זקוקים למשקפיים. חוש הריח שלהם אינו קרוב להיות חד כפי שהיה פעם. ידיהם נעשות מגושמות. כל דבר שנעשה מגושם, סופו להתדרדר. האיש פחד שהכול יעבור טרנספורמציה לכדי מוח והראש האנושי ייעשה גדול יותר ויותר והרגליים קצרות יותר ויותר והכול יתנוון. הוא חשב די ברצינות שבני-אדם, ביום מן הימים, לא יהיו יותר מאשר ראשים עגולים אשר מתגלגלים בעולם – ואז מה היה קורה? האיש היה רציני לגמרי באופן טרגי.

המחשבות שלו היו נכונות באופן מושלם. כי, אם האדם לא ימצא שוב את דרכו אל מה שפעם היה מסוגל לתפוס על-ידי אימגינציה, אם הוא לא יפנה שוב אל הרוח, אז הוא יהפוך לכדור מסוג זה! זה ממש נכון שמדע הרוח לא עושה את האדם פשוט פיקח. לאמיתו של דבר, אם הוא יתייחס אליו רק כעוד תיאוריה, בהיותו רחוק מלהיות יותר פיקח, הוא בהחלט יהיה יותר טיפש. אך, אם הוא יטמיע את מדע הרוח בדרך הנכונה, הוא יפעל עד אל תוך אצבעותיו! אצבעות מגושמות תיעשינה מיומנות יותר, כי העולם החיצוני יקבל שוב את משמעותו הנכונה.

באמצעות מדע הרוח, העולם החיצוני עובר ספיריטואליזציה, אך זה לא עושה אתכם מגושמים יותר. אלו הם דברים שיש לשים אליהם לב.

אתם רואים, בימים שבהם המין האנושי חיבר סאגות, סיפורי-אגדות, מיתולוגיות (לאחרונה, נשאלה על כך שאלה), הרבה פחות פעילות חושית עברה לעת עתה טרנספורמציה לכדי מוח. באותם ימים, בני-אדם חלמו יותר מאתנו וכאשר הם חלמו, הופיעו בפניהם תמונות. כיום, מחשבותינו עקרות. הסיפורים שאתם שומעים על ווטן, לוקי, על האלים היווניים העתיקים – זאוס, אפרודיטה וכן הלאה – הסיפורים הללו נבעו מן העובדה שלאדם עדיין לא היה הרבה כל-כך מאותה פיקחות אשר מוערכת מאוד בימינו. בני-אדם נעשים לבטח פיקחים יותר – אך, האדם לומד להכיר את העולם לא רק באמצעות אינטליגנציה, אלא דווקא על-ידי כך שהוא לומד להתבונן בו.

³⁵ הרמן רולט, 1904-1819. סופר אוסטרי. ראה *הדור הצעיר*, GA-217, סדרה של 13 הרצאות אשר ניתנו בדורנאך מ-3 עד 15 באוקטובר 1922, מאת רודולף שטיינר.

חישבו על אדם מבוגר עם ילד קטן העומד לפניו. האיש המבוגר עשוי להיות מעט יהיר ביחס לפיקחותו שלו; אם כך, הילד ייחשב טיפש. אבל, אם לאיש המבוגר יש איזשהו חוש למה שנובע מהילד מתוך עצם טבעו, הוא יתייחס לזה כמשהו בעל ערך הרבה יותר גדול מאשר פיקחותו שלו. אדם אינו יכול לתפוס את מה שקיים בטבע רק באמצעות פעילות מוחית, אלא על-ידי כך שהוא יהיה מסוגל לחדור אל תוך סודותיו של הטבע. הפיקחות אינה מובילה בהכרח לידיעה. אדם פיקח אינו בהכרח מאוד חכם. בני-אדם פיקחים אינם, כמובן, טיפשים, אך הם לבטח עשויים להיות חסרי-חכמה; יתכן שלא תהיה להם שום ידיעה ממשית על העולם. בפיקחות אפשר להשתמש בסוגים רבים של דרכים: לסווג צמחים ומינרלים, ליצור תרכובות כימיות, להצביע, לשחק דומינו ושחמט, להשקיע בבורסה. הפיקחות שבה בני-אדם משתמשים כדי להשקיע בבורסה היא אותה פיקחות שאדם משתמש בה כדי ללמוד כימיה. ההבדל היחיד הוא שאדם פשוט מתמקד במשהו אחר כאשר הוא לומד כימיה מאשר מה שהוא מתמקד בו בהשקעותיו בבורסה! הפיקחות נוכחת בשני המקרים. זו פשוט שאלה של מה שהאדם מתמקד בו.

כמובן, הרבה מדי אינו צריך לעבור טרנספורמציה לכדי מוח. אם מישהו היה מבתר את הראשים של אילי הון רבי-השפעה, הוא היה מוצא מוחות יוצאי-דופן. בתחום זה, האנטומיה חשפה הרבה מאוד. התאפשר לראות במוח הוכחה לפיקחות – אך מעולם לא הוכחה לידיעה!

כך, ניסיתי לפתח היבטים ספורים של השאלה. אני מקווה שאינכם מאוכזבים לגמרי מהתשובה. עם חזרתי, נקיים את המפגש הבא. אני מצטער שאינני יכול לתת הרצאות כאן ובאנגליה בו-זמנית – דבר כזה עדיין נמצא מעבר ליכולתנו! כאשר נגיע לאותה נקודה, לא יהיה צורך בהפסקה. לעת עתה, רבותיי, עליי לומר שלום.

הרצאה 10

השפעות פלנטריות על בעלי-חיים, צמחים ואבנים.

דורנאך, 9 בספטמבר 1924

רודולף שטיינר: רבותי, בוקר טוב! האם יש שאלות?

שאלה כתובה: כוכב-הלכת מרס נמצא קרוב לאדמה. מהי ההשפעה שיש לכך על האדמה? מה ידוע על

מרס?

ר שטיינר: לאחרונה, דובר רבות על קרבתו של מרס לאדמה והעיתונים טענו טענות חסרות-שחר לחלוטין בלי הבנה בסיסית של משמעות הדבר. אל לנו לייחס חשיבות עליונה לנסיבות החיצוניות הללו בקונסטלציות הפלנטריות כתוצאה מהמיקומים היחסיים של האדמה והשמש, כי ההשפעות אשר נובעות מהן אינן מסתכמות בהרבה מאוד. מעניין שכל השיח הזה על קרבתו של מרס התקיים, מפני שכל כוכבי-הלכת, כולל הירח, מתקרבים ללא הרף לאדמה וכוכבי-הלכת עוברים תהליך שבסופו של דבר יסתיים בכך שכולם יתאחדו שוב עם האדמה, תוך כדי יצירת גוף אחד יחיד.

כמובן, מדמיינים, כפי שרוב בני-האדם מדמיינים לעצמם כיום, שכוכבי-הלכת הם גופים מוצקים, בדיוק כמו האדמה, תיתכן בהחלט הציפייה שאם עליהם להתאחד עם האדמה, משמעות הדבר קץ החיים בכללותם על הגלובוס שלנו! אך, דבר כזה לא יקרה, כי דרגות הסמיכות של כוכבי-הלכת השונים אינן כמו דרגת הסמיכות של האדמה. למשל, אילו מרס היה יורד ומתאחד עם האדמה, הרי שהוא לא היה יכול להרוס את האדמה, אלא רק להציפה. כי, בה במידה שהמחקר אפשרי – הוא אינו יכול להתבצע עם כלים פסיים, אלא רק באמצעות מדע הרוח, ראייה רוחית – מרס מורכב בעיקר מגוף נוזלי פחות או יותר, לא נוזלי כמו המים שלנו, אלא עלינו לומר, יותר כמו הדחיסות של ג'לי או משהו מאותו סוג. קיימים גם מרכיבים סמיכים, אך הם אינם מוצקים דחוסים באותה מידה כמו אלה של אדמתנו. את העקביות שלהם אפשר להשוות יותר לזו של קרן צבי או קרניים של בעלי-חיים שלנו, אשר נוצרות מתוך החומר הכללי ומתמוססות בו. לכן, מוכרחים אנו להבין שמבנהו של מרס שונה לחלוטין מזה של אדמתנו.

עתה, הרבה מאוד נאמר על 'תעלות' אשר קיימות על מרס. אך, מדוע 'תעלות'? בלתי-אפשרי לראות דבר אחר מלבד קווים ואלה מכונים 'תעלות'.³⁶ במובן אחד זה נכון, אך במובן אחר זה שגוי. היות שמרס

³⁶ ראה היסטוריה אוקולטית מאת רודולף שטיינר, GA-126, הרצאה 5 אשר ניתנה ב-31 בדצמבר 1910 בשטוטגרט: "... אלה המכונים 'תעלות' על מרס. שם, מדובר בזרמים מסוימים של כוחות אשר תואמים לשלב מוקדם יותר של האדמה..."

אינו מוצק באותה מידה שהאדמה מוצקה, בלתי-אפשרי, כמובן, לדבר על תעלות כפי שאנו מכירים אותן על האדמה. אך, אפשר לומר שעל מרס יש משהו שדווקא דומה לרוחות הקבועות שלנו. אתם יודעים שהאוויר החם מהאזור הטרופי של האדמה, מאפריקה, זורם לכיוון הקוטב הצפוני, והאוויר מהקוטב הצפוני הקר זורם חזרה לכיוון קו המשווה של האדמה. כך, בהסתכלות מבחוץ, קווים אלו אכן גלויים-לעין, אך הם קווים של הרוחות הקבועות, של זרמי האוויר של הרוחות הקבועות. יש משהו דומה על מרס. אלא שעל מרס הכול הרבה יותר מלא חיים מאשר על האדמה. האדמה היא כוכב-לכת מת במובן חזק הרבה יותר מאשר מרס, שעליו הכול עדיין חי, פחות או יותר.

ברצוני להזכיר משהו אשר יכול לסייע לכם להבין את אופי הקשר של מרס עם האדמה. אנו יודעים שהשמש, עבורנו הגוף השמימי החשוב ביותר מבין כל הגופים השמימיים, מקיימת הרבה מאוד על האדמה. חישבו על השמש כפי שאנו מכירים אותה מדי יום. בלילה, אתם רואים את הצמחים מכווצים את פרחיהם, כי השמש אינה קורנת עליהם. במהלך היום, הם נפתחים שוב כדי לקלוט את קרינת השמש. דברים רבים מאוד תלויים בפיוזור אור השמש על-פני חלק אחד של האדמה ובפיוזור החשיכה על-פני חלק אחר, כאשר השמש לא נמצאת שם. אבל, אילו הייתם חושבים על שנה שלמה, לא היה עולה בדעתכם שהצמחים יגדלו באביב בלי שובו של כוח השמש. כאשר השמש מאבדת מכוחה בסתיו, אז הצמחים נובלים, החיים בכללותם מתים ומתחיל לרדת שלג.

באופן ברור למדי, החיים על האדמה קשורים לשמש. אכן, אנו, בני-אדם, לא היינו מסוגלים לנשום את האוויר שמסביבנו אלמלא השמש הייתה שם, אלמלא קרני השמש היו מתאימות את האוויר כך שנוכל לנשום אותו. אין ספק שעבורנו השמש היא הגוף השמימי החשוב ביותר. פשוט חישבו כמה שונה היה הסיפור אלמלא השמש הייתה מסתובבת – כפי שאפשר לראות – סביב האדמה כל עשרים וארבע שעות, הרי שהיה נדרש, תחת זאת, כפול זמן! החיים בכללותם היו איטיים יותר. לכן, החיים על האדמה בכללותם תלויים בהסתובבות השמש סביב האדמה. במציאות, כמובן, השמש אינה מסתובבת סביב האדמה, אך כך זה נראה.

השפעת הירח משמעותית פחות לאדם, אך אף-על-פי-כן היא קיימת. בזוכרכם שהגאות והשפל נעים על-פי מופעי הירח, שיש להם את אותו ריתמוס שיש לסיבוב הירח, תיווכחו לדעת מהו סוג הכוח שהירח מפעיל על האדמה. אז, יתברר גם שלזמן סיבוב הירח סביב האדמה, יש משמעות ברורה. אילו הייתם חוקרים כיצד הצמחים מתפתחים לאחר שהשמש קרנה עליהם, הייתם גם מגלים עדות להשפעת הירח. לפיכך, לשמש ולירח יש השפעה עצומה על האדמה. אנו יכולים לזהות את ההשפעה הירחית על-פי זמן הסיבוב, כלומר מהזמן שלוקח לירח להיות ירח מלא, מולד ירח וכן הלאה. אנו יכולים לזהות את השפעת השמש על-פי זריחתה ושקיעתה או על-פי העובדה שהיא רוכשת את כוחה באביב ומאבדת אותו בסתיו.

עתה, הרשו לי לומר לכם משהו. כולכם מודעים לקיומם של זחלים של חיפושיות. יצורים קטנים אלו דמויי-תולעים מזיקים במיוחד כאשר הם אוכלים את תפוחי-האדמה שלנו. ישנן שנים שבהן תפוחי-האדמה לא ניזוקים על-ידי תולעים קטנות טורדניות אלו ולאחר מכן ישנן שנים שבהן פשוט בלתי-אפשרי לעשות דבר מפני שהתולעים נמצאות בפעולה בכל מקום. עתה, הבה נניח שהייתה שנה שבה התולעים אכלו כמעט את כל תפוחי-האדמה – אם תחכו עכשיו ארבע שנים, התולעים תהיינה שם בכמויות גדולות, כי לוקח להן ארבע שנים להתפתח מהזחלים. יש פרק זמן של בערך ארבע שנים בין הופעת הזחלים – שכמו כל החרקים, יש להם בהתחלה צורה של תולעת לפני שהם הופכים לגולם – והחרק המפותח במלואו. הזחל זקוק לארבע שנים כדי להתפתח לכדי חיפושית. כמובן, תמיד ישנן חיפושיות, אך אם ישנם זחלים ספורים בלבד באיזושהי שנה, אז ארבע שנים מאוחר יותר תהיינה חיפושיות ספורות בלבד. מספר החיפושיות תלוי במספר הזחלים שהופיעו ארבע שנים קודם לכן.

אנו יכולים לראות בבירור שפרק זמן זה קשור לסיבובו של מרס. מסלול ההתרבות של חרקים מסוימים מראה לנו את סוג ההשפעה שיש למרס על חי-האדמה. אך, ההשפעה נסתרת. ההשפעה של השמש ברורה למדי, זו של הירח אינה ברורה באותה מידה וזו של מרס נסתרת. כל דבר שעבורו נחוצות על האדמה הפסקות של שנים – כמו במקרה של זחלים וחיפושיות – תלוי במרס. שם אתם רואים השפעה משמעותית של מרס.

כמובן, מישהו עשוי לומר שהוא אינו מאמין בזה. ובכן, רבותיי, אנו עצמנו איננו יכולים לערוך את כל הניסויים, אך מי שאינו מאמין במה שאמרתי, עליו לעשות את הדבר הבא: עליו לקחת את הזחלים שהוא אסף במשך שנה בהיותם רבים ולאצם להתפתח באופן מלאכותי בתוך איזשהו מיכל. במהלך אותה שנה, הוא יגלה שרובם לא התפתחו לכדי חיפושיות. ניסויים מהסוג הזה אינם מתבצעים כלל מפני שלא מאמינים בדברים הללו.

ברם, עתה אנו מגיעים לנקודה המהותית. מבין כל הכוכבים, לשמש יש את ההשפעה החזקה ביותר. אך, היא מפעילה את השפעתה החזקה ביותר על כל דבר על האדמה שהינו מת, אשר צריך להתעורר לחיים חדשים מדי שנה – בעוד שהירח משפיע רק על מה שהינו חי. מרס מפעיל את השפעתו רק על מה שמתקיים בצורה עדינה יותר של חיים, בתחום התחושתי. כוכבי-הלכת האחרים מפעילים את השפעתם על מה שהינו מטבע של נפש ורוח. השמש, אם כן, היא הגוף השמימי אשר פועל בעוצמה הרבה ביותר; הוא פועל על המינרלים עצמם של האדמה. במינרלים, הירח אינו יכול לעשות דבר – אף לא מרס. אלמלא הירח היה שם, שום יצור של בעל-חיים לא היה יכול לחיות ולהסתובב על האדמה; לא היו יכולים להיות צמחים על האדמה, אף לא בעלי-חיים. שוב, קיימים יצורים רבים של בעלי-חיים שלא היו יכולות להיות להם הפסקות של שנים בין שלב הגולם והחרק, אלמלא מרס היה שם. אתם רואים באיזו מידה של קרבה כל הדברים קשורים.

למשל, אנו יכולים לשאול את עצמנו: מתי מגיעים בני-האדם לשיא התפתחותם? מתי אנו עוצרים את תהליך ההתפתחות שלנו? ברור שזה קורה מוקדם מאוד, בגיל עשרים או עשרים ואחד. עם זאת, משהו ממשיך להתווסף. למעשה, רוב בני-האדם לא גדלים עוד, אך משהו מתווסף באופן פנימי. עד גיל שלושים בערך, אנו באמת 'גדלים', אלא שאז, בפעם הראשונה, אנו מתחילים 'לרדת'. אם נשווה זאת להתרחשויות ביקום, נקבל את משך זמן הסיבוב של סטורן.

כך, כוכבי-הלכת מפעילים את השפעתם על המצבים העדינים יותר של צמיחה וחיים. לפיכך, ביכולתנו לומר: כאשר מרס, כמו כל כוכבי-הלכת, מתקרב לאדמה, אל לנו לייחס חשיבות עליונה לקרבה חיצונית זו.

מה שהינו בעל חשיבות גדולה הרבה יותר זו הדרך שבה דברים ביקום קשורים למצבים ולתנאים העדינים יותר של החיים.

עליכם לזכור שמבנהו של מרס שונה למדי מזה של האדמה. כפי שאמרתי, מרס אינו מוצק בצורה דחוסה במובן שבו האדמה כיום מוצקה. אך, תיארתי לכם לאחרונה כיצד גם האדמה הייתה פעם במצב שבו מינרל, חומר מוצק, התעצב בפעם הראשונה, כיצד היו אז בעלי-חיים ענקיים שעדיין לא היו להם עצמות מוצקות. מרס כיום מצוי במצב אשר דומה לזה של האדמה באותה תקופה קדמונית ולכן חיים עליו אותן ישויות חיות, אותן ישויות של בעלי-חיים שהיו על האדמה באותם זמנים. – 'ישויות של בעלי-חיים' על מרס כפי שהיו על האדמה באותם זמנים – עדיין בלי עצמות. תיארתי לכם את הדברים הללו כאשר דיברתי על תקופה מוקדמת יותר של האדמה. אפשר לדעת את הדברים הללו. בלתי-אפשרי לדעת אותם עם האמצעים שהמדעים המודרניים משתמשים בהם לרכישת ידע; אף-על-פי-כן, אפשר לדעת את הדברים הללו. אם ברצונכם לרכוש מושג על מה שמרס מהווה כיום, דמיינו לעצמכם כיצד האדמה הייתה בעידן הרבה יותר מוקדם; אז, תהיה לכם תמונה של מרס.

אתם יודעים שעל האדמה כיום, הרוחות הקבועות נושבות מדרום לצפון, מצפון לדרום. זרמים אלה היו פעם סמיכים יותר מהאוויר; הם היו זרמים של אוויר נוזלי, מימי. כך הדבר על מרס כיום. זרמי האוויר על מרס מלאי-חיים הרבה יותר, מימיים הרבה יותר.

יופיטר מורכב כמעט כולו מאוויר, אך איכשהו אוויר סמיך יותר מהאוויר שעל האדמה. יופיטר כיום מייצג מצב שאליו האדמה שואפת, שאליו היא תגיע רק בעתיד.

כך, במערכת הפלנטרית אנו מוצאים מצבים או תנאים מסוימים שגן אותם האדמה עוברת. כאשר אנו מבינים את כוכבי-הלכת במובן זה, הרי שאנו מבינים אותם באופן הנכון.

47 שטיינר: האם למישהו יש שאלה בנושא זה? אולי מר בורלה עצמו?

מר בורלה: אני מרוצה למדי, תודה!

שאלה: באחת מההרצאות הקודמות שלך, אמרת שריחות הפרחים קשורים לכוכבי-הלכת. האם זה ישים גם לצבעיהם של פרחים ולצבעיהם של אבנים?

ר' שטיינר: אחזור בקצרה על מה שאמרתי. זה נאמר גם במענה לשאלה אשר נשאלה. אמרתי שלפרחים וכן לחומרים אחרים של האדמה, יש ריח – משהו בהם אשר מפעיל השפעה תואמת על איבר-ההרחה של האדם. אמרתי שזה קשור לכוכבי-הלכת, שהצמחים ובאופן דומה חומרים מסוימים, מהווים 'אפים גדולים', אפים שקולטים את ההשפעות אשר נובעות מכוכבי-הלכת. לכוכבי-הלכת יש השפעה על החיים בצורתם העדינה יותר – כאן, עלינו לחשוב שוב על צורות עדינות יותר של חיים. אפשר לומר שכוכבי-הלכת באמת מתהווים מתוך ריחו של היקום, אך ריח זה כה מזוכך, כה עדין, שאנו כישויות אנוש עם אפינו הגסים, איננו יכולים להריחו.

אך, הזכרתי לכם שיתכן שקיים חוש ריח שונה למדי מזה שיש לאדם. עליכם לחשוב רק על כלבי-משטרה. איש גנב משהו וכלב-המשטרה נלקח למקום שבו הגנבה בוצעה; נמסר לו באיזושהי דרך שגנב היה שם והוא קולט את הריח; לאחר מכן, הוא מוביל את המשטרה על-פי שובל הריח ולעתים קרובות הגנב נלכד. זוהי הדרך שבה משתמשים בכלבי-משטרה. סוגים שונים של דברים מעניינים היו יוצאים לאור אילו האדם היה לומד כיצד ריחות שאינם ברי-תפיסה על-ידי ישויות אנוש, כן ברי-תפיסה על-ידי כלב.

בני-אדם לא תמיד הבינו שלכלבים יש אפים נמרצים כאלה. אילו הבינו זאת, היו משתמשים מוקדם יותר בכלב כדי לסייע למשטרה. רק לאחרונה שהדבר התגלה. באופן דומה, לבני-האדם כיום אין עדיין שום תפיסה באשר לאפים העדינים שבלתי-אפשרי לתארם, שיש לצמחים. לאמיתו של דבר, הצמח כולו הוא אף; הוא שואף פנימה את ריחו של היקום ואם המבנה שלו הוא כזה שהוא מחזיר את הניחוח הקוסמי בדרך שבה הד מחזיר קול, הרי שהוא נעשה צמח ריחני. לכן, אנו יכולים לומר: ריחות של פרחים, של צמחים באופן כללי, וכן ריחות אחרים על האדמה, אכן קשורים למערכת הפלנטרית.

נשאלה השאלה: האם דבר זה ישים גם לצבעים של צמחים ושל פרחים? כפי שאמרתי, הצמח מתעצב מתוך הניחוח של היקום ולאורך השנה הוא חשוף לשמש. בעוד שצורת הצמח מתעצבת על-ידי כוכבי-הלכת מתוך הניחוח הקוסמי, צבעו נובע מהשמש ובמידה מסוימת גם מהירח. לכן, הריח והצבע של צמחים אינם נובעים מאותו מקור; הריח נובע מכוכבי-הלכת, הצבע נובע מהשמש ומהירח. דברים אינם נובעים תמיד מאותו מקור; כפי שלאדם יש אב ואם, כך הצמח מקבל את ריחו מכוכבי-הלכת ואת צבעו מהשמש ומהירח. מהדברים הבאים, תוכלו לראות שצבעי הצמחים קשורים לשמש ולירח. אם תיקחו צמחים עם עלים ירוקים יפים ותשימו אותם במרתף, הצבע שלהם ישתנה ללבן; הם יאבדו כל סימן של צבע מפני שהשמש אינה קורנת עליהם. הם ישמרו על המבנה שלהם, על צורתם, מפני שהניחוח הקוסמי מתפשט בכל מקום, אך הם לא ישמרו על צבעיהם, כי אור-השמש אינו מגיע אליהם. לכן, אין ספק שצבעי הצמחים נובעים

מהשמש וכפי שאמרתי גם מהירח, אלא קשה יותר להגדיר זאת. ניסויים צריכים להתבצע והם אכן יכולים להתבצע על-ידי חשיפת צמחים בדרכים שונות לאור-ירח; אז אפשר בהחלט לגלות זאת.

47 שטיינר: האם עוד מישהו רוצה לומר משהו?

מר בורלה: ברצוני להרחיב את השאלה על צבעי אבנים.

47 שטיינר: עם אבנים ומינרלים, הדבר הוא כדלקמן. אם תדמינו לעצמכם שלשמש יש השפעה ברורה על הצמחים בכל יום ויום, וכן במהלך השנה, אז תגלו שההשפעות השנתיות של השמש שונות מהשפעותיה היומיומיות. ההשפעות היומיומיות של השמש אינן גורמות שינוי רב בצבע הצמחים; אך, השפעתה השנתית כן משפיעה על צבעיהם.

ברם, לשמש יש לא רק השפעות יומיומיות ושנתיות; יש לה גם השפעות אחרות שונות למדי. דיברתי על כך לפניכם לפני זמן מה, אזכיר זאת שוב.

דמינו לעצמכם את האדמה כאן. השמש עולה בנקודה מסוימת בשמים, הבה נאמר באביב, ביום ה-21 לחודש מרס. בתקופה הנוכחית, אם נסתכל בנקודה בשמים שבה השמש עולה ביום ה-21 לחודש מרס, נגלה מאחורי השמש את קונסטלציית דגים. השמש עלתה בקונסטלציה מסוימת זו במשך מאות שנים, אך תמיד בנקודה אחרת. הנקודה שבה השמש עולה ביום ה-21 לחודש מרס, שונה בכל שנה. לפני שנה, השמש עלתה בנקודה מרוחקת מעט לאחור ועוד יותר מרוחקת לאחור בשנה אשר קדמה לה. אם נחזור לאחור מאות ספורות של שנים, נגלה שהנקודה שבה השמש עלתה באביב עדיין הייתה באותה קונסטלציה, אך אם נרחיק לאחור עד שנת 1200 לפנה"ס, נגלה שהשמש עלתה בקונסטלציית טלה. שוב, במשך זמן רב היא עלתה באביב בקונסטלציית טלה. ברם, עוד יותר מוקדם, הבה נאמר בתקופת מצרים העתיקה, השמש בקונסטלציית שור ומוקדם עוד יותר בקונסטלציית תאומים וכן הלאה. לכן, אנו יכולים לומר שהנקודה שבה השמש עולה באביב משתנה כל הזמן.

כפי שאתם יכולים לראות, דברים אלו מציינים שהשמש עצמה משנה את מיקומה ביקום; אני אומר שהיא משנה את מיקומה – אך רק לכאורה, כי במציאות האדמה היא זו אשר משנה את מיקומה. ברם, זו אינה דאגתנו כרגע. בפרק זמן של 25,915 שנים, הנקודה שבה השמש עולה באביב נעה בדרך כולה סביב גלגל-המזלות. בשנה זו – 1924 – השמש עולה בנקודה מסוימת בשמים. לפני 25,915 שנים, רוצה לומר 23,991 שנים לפני הולדתו של הכריסטוס (25,915 פחות 1,924), השמש עלתה באותה נקודה! מאז, היא השלימה הקפה אחת שלמה. לשמש יש מסלול יומי, מסלול שנתי ומסלול אשר לוקח לה 25,915 שנים להשלימו. לפיכך, יש לנו יום-שמש, שנת-שמש, ושנה קוסמית גדולה של 25,915 שנים. זה מעניין מאוד, לא? והמספר 25,915 לכשעצמו, מעניין מאוד! אם תחשבו על הנשימה ותזכרו שאדם מבצע 18 נשימות בדקה, תוכלו לחשב כמה נשימות הוא מבצע ביום. 18 נשימות בדקה; בשעה – 18x60 שהם 1,080 נשימות. אם כך, כמה נשימות הוא מבצע ביום, כלומר ב-24 שעות? 1,080x24 שהם 25,920, שהינו

בקירוב המספר 25,915! ביום, האדם נושם מספר נשימות זהה למספר שבו השמש משלימה את הקפת היקום.

עתה, מדוע אומר אני לכם את כל הדברים הללו? אתם רואים, כדי לתת צבע לצמח, השמש זקוקה ל-25,915 שנים. האבן היא עניין קשה הרבה יותר; כדי לתת צבע לצמח, השמש משלימה מסלול אשר נמשך שנה. אך, יש גם מסלול שלשמש לוקח 25,915 שנים להשלימו. רק לאחר שהשמש משלימה את ההקפה הגדולה הזאת, היא מסוגלת לתת צבע לאבנים. אך, בכל מקרה, זו תמיד השמש אשר מעניקה את הצבע. מזה תבינו עד כמה רחוקה ממלכת המינרלים מממלכת הצמחים. אם השמש לא הייתה משלימה סיבוב שנתי בדרך שבה היא עושה זאת, אילו הייתה משלימה רק הקפות יומיות וכן הקפה גדולה של 25,915 שנים, אז לא היו מתקיימים שום צמחים ובמקום לאכול כרוב, היה נכפה עליכם לאכול דו-תחמוצת הצורן – והקיבה האנושית הייתה צריכה להתאים את עצמה למצב זה!

שאלה: האם לצמחים אשר צומחים על הרים יש סגולות מרפאות גדולות יותר מאשר אלו אשר צומחים בעמקים? אם כן, מהו ההסבר לכך?

ר שטיינר: זוהי עובדה ממשית שלצמחים הרריים יש ערך גבוה יותר כתרופות מאשר אלו אשר צומחים בעמקים, במיוחד יותר מאלה שאנו שותלים בגינות הרגילות שלנו או בשדות. טוב שכך הדבר, כי אילו הצמחים אשר צומחים בעמקים היו בדיוק כמו אלו אשר צומחים בהרים, כל מזון היה באותו זמן תרופה וזה כלל לא הספיק! הצמחים שהינם בעלי הערך התרפויטי הגבוה ביותר, הם אכן אלו אשר צומחים בהרים. מדוע זה כך? כל שעליכם לעשות הוא להשוות את סוג האדמה שבה צמחי-הרים צומחים לזו שבה צומחים צמחי-עמקים.

זהו דבר שונה מאוד אם צמחים צומחים בר, באדמה לא-מעובדת או אם הם מטופחים באופן מלאכותי בגינה. חישבו על תותי-שדה! תותי-שדה בר מהיערות הינם קטנים, אך ארומתיים מאוד; לתותי-שדה של גינות יש פחות ריח, חדים פחות בטעמם, אך הם יכולים להגיע לממדים ענקיים – מדוע? ישנם תותי-שדה אשר הגיעו לגודל של ביצה! מהי הסיבה לכך? זה מפני שהאדמה בקרקע הנמוכה של העמקים אינה מלאה באבנים אשר התפוררו מסלעי ההרים. בהרים אפשר למצוא סלעים קשים – המינרל הממשי. למטה בעמקים תגלו אדמה שהיא כבר רוויה והיא נסחפה מטה דרך נהרות ולכן היא לגמרי מרוסקת. כמובן, גם על ההרים יש אדמה מרוסקת, אך היא תמיד מלאה בגרגירים קטנטנים במיוחד, של קוורץ, פצלת-השדה וכן הלאה. בכל מקום, ישנם חומרים שאפשר להשתמש בהם לצורכי ריפוי. אפשר להגשים הרבה מאוד אם, למשל, נטחן קוורץ (דו-תחמוצת הצורן) ונרקח ממנו תרופה. אז, אנו משתמשים ישירות במינרלים הללו כתרופות.

האדמה בעמקים נמוכים אינה כוללת עוד את האבנים הקטנות הללו. אך, בהרים, האבנים מתפוררות מהסלעים והצמחים מכניסים אל תוך המוהל שלהם את החלקיקים הקטנים של האבנים הללו והם הופכים אותם לצמחי-מרפא.

עתה, הדברים הבאים מעניינים. אלה המכונים הומיאופתים, אינם צודקים לגבי כל דבר, אך הם צודקים ביחס לדברים טובים רבים. ההומיאופתים הללו לוקחים חומרים ועל-ידי כך שהם טוחנים אותם דק יותר ויותר, הם מקבלים תרופות רפואיות. אילו היו משתמשים בחומר במצבו הגס, הוא לא היה יכול להיות תרופה. אך, אתם רואים, הצמחים עצמם הם ההומיאופתים היקרים ביותר, כי הם סופגים מכל האבנים הללו חלקיקים זעירים וקטנטנים, שאחרת היה צורך לרסק ולטחון עד דק כדי להכין מהם תרופה. לכן, היות שהטבע עושה זאת הרבה יותר טוב מאתנו, אנו יכולים לקחת את הצמחים עצמם ולהשתמש בהם ישירות לצורך ריפוי. זוהי עובדה שלצמחים ולעשבים אשר צומחים בהרים יש הרבה יותר סגולות רפואיות מאשר אלו אשר צומחים בעמקים.

אתם גם יודעים כיצד ההופעה כולה של צמח משתנה. דיברתי על תות-השדה. תות-שדה בר סופג כמות גדולה של מינרל מסוים. היכן מתפתח תות-שדה בר טוב יותר? היכן נמצאים מינרלים אשר כוללים מעט ברזל? ברזל זה חודר את האדמה ומזה תות-השדה מקבל את ריחו המבושם. בני-אדם מסוימים שדמם רגיש מאוד, מקבלים פריחה כאשר הם אוכלים תותי-שדה. זה נובע מן העובדה שלדמם במצבו הרגיל יש ברזל בכמות מספקת והם מקבלים יותר מדי ברזל כאשר הם אוכלים תותי-שדה. לכן, אם בני-אדם מסוימים עם דם רגיל מקבלים פריחה מאכילת תותי-שדה, הרי שבהחלט אפשר להמליץ למי שדמו במצב ירוד, לאכול אותם! בדרך זו, ערכם הרפואי מתגלה בהדרגה. ככלל, לאדמה בגינות שבהן גדלים תותי-השדה הענקיים, אין בכלל ברזל; שם, תותי-השדה מתפשטים בלי שום ברזל. אך, בהקשר זה בני-אדם דווקא קצרי-רואי והם אינם עוקבים אחר דברים לאורך זמן. זוהי עובדה שעל-ידי גידול תותי-שדה באדמה שאינה כוללת הרבה ברזל, אפשר לקבל תותי-שדה ענקיים, מהסיבה שהצמחים לא נעשים מוצקים לגמרי. כי, חישבו על כך – אם תות-השדה צריך לתפוס כל חלקיק של ברזל אשר עשוי להיות באדמה, אז מוכרח להיות לו מרחב גדול לתמרון! אך, זהו מאפיין של תות-השדה.

נניח שאתם מסתכלים באדמה. יש בה עקבות זעירות מאוד של ברזל. תות-השדה אשר גדל באדמה מושך את העקבות הללו של ברזל לתוכו ממרחק רב, כי לשורש שלו יש כוח חזק והוא מושך את הברזל ממרחק רב. עתה, קחו תות-שדה בר מהיער. יש לו כוח חזק מאוד. שימו את תות-השדה הזה בגינה, באדמה שאין בה בכלל ברזל, אבל תות-השדה רכש כבר את הכוח העצום הזה; יש לו אותו בתוכו. הוא מושך אליו כל דבר שהוא יכול, גם בגינה, ממרחק רב והוא מזין את עצמו בצורה טובה ביותר. בגינה, הוא אינו מקבל ברזל, אך הוא מושך אליו כל דבר אחר, מפני שהוא בהחלט מסוגל לעשות זאת. בכך, הוא נעשה גדול מאוד.

ברם, כפי שאמרתי, בני-אדם קצרי-רואי; הם אינם מתבוננים ברצינות בדברים. לכן, הם אינם שמים לב לכך שלמרות הגידול בגינה, הם יכולים להפיק תותי-שדה ענקיים במשך שנים ספורות; זה יימשך זמן מסוים. אז, הפוריות תיעלם והם יהיו מוכרחים להביא מהיער צמחי תות-שדה חדשים. בלתי-אפשרי לקדם פוריות רק באמצעים מלאכותיים; מוכרחה להיות ידיעה של דברים אשר קשורים לטבע עצמו.

הוורד הוא הדוגמה הטובה ביותר לכך. אם תצאו אל האזורים הכפריים, תראו ורד בר, ורד הכלב, כפי שהוא מכונה.³⁷ אתם מכירים אותו; אני בטוח. לוורד בר זה יש חמישה עלי-כותרת חיוורים. מדוע יש לו את הצורה הזאת, שהוא מפיק רק חמישה עלי-כותרת, נשאר כל-כך קטן ובבת-אחת מפיק את הפרי הזעיר הזה? הפירות האדמדמים הללו של הוורד – אתם מכירים אותם – מתפתחים מוורד הבר. ובכן, זה נובע מן העובדה שהאדמה שבה הוורד צומח בר, כולל סוג מסוים של שמן – כפי שהאדמה של הקרקע באופן כללי כוללת שמנים שונים במינרלים שלה. אנו מקבלים שמנים מתוך האדמה או מתוך הצמחים אשר ספגו אותם מן האדמה. עתה, הוורד, כאשר הוא צומח בר שם באזורים הכפריים, מוכרח לפעול רחוק עם שורשיו כדי לאסוף מהמינרלים את הכמות הזעירה של שמן שהוא זקוק לה כדי להיות ורד. מדוע מוכרח הוורד להרחיק כל-כך? מדוע מוכרח הוורד להרחיב את כוח המשיכה הכלול בשורש שלו למרחק כזה? הסיבה לכך היא שיש מעט מאוד הומוס³⁸ בקרקע של האזורים הכפריים. עתה, לוורד יש כוח עצום למשיכת שמן אליו.

כאשר הוורד נמצא קרוב לקרקע אשר כוללת הומוס, הרי שהוא בר-מזל; הוא מושך אליו כמות גדולה של שמן ומפתח לא רק חמישה עלי-כותרת, אלא כמות גדולה של עלי-כותרת, בהפכו לגן ורדים שופעי עלי-כותרת. אך, הוא אינו מפתח עוד פירות ורד ממשיים מפני שזה מצריך את מה שכלול בקרקע סלעית שבאזורים הכפריים. לכן, אנו יכולים להפוך ורד בר לגן-נוי של ורדים, כאשר אנו מעבירים אותו אל תוך קרקע שהינה עשירה יותר בהומוס, היכן שהוא יכול לקבל בקלות את השמנים שמהם יפיק את עלי-הכותרת הרבים שלו. זה ההיפך ממה שקורה עם תות-השדה. לתות-השדה קשה למצוא בגינה את אשר הוא מוצא ביער. הוורד מוצא בגן הרבה מאוד שהינו נדיר לאורך כבישים ובכך הוא מפתח שפע של עלי-כותרת; אך, בהפקת פירות, הוא נשאר מאחור.

לכן, כאשר אנו יודעים מה קרקע מסוימת כוללת, אנו יודעים מה יצמח בה. כמובן, זה חשוב ביותר לגידול צמחים, במיוחד צמחים אשר נחוצים לחקלאות. כי שם, על-ידי זיבול והחומרים אשר מצורפים כדשנים, מוכרחים לשקם את הקרקע כך שהיא תפיק את אשר נדרש. ידיעת הקרקע הינה בעלת חשיבות עצומה לחקלאי. הדברים הללו נשכחו פחות או יותר. חקלאים פשוטים באזורים כפריים נהגו להכין את הזיבול הנכון מתוך אינסטינקט. אך בימינו, בחקלאות בקנה-מידה רחב, לא מוקדשת תשומת-לב רבה

³⁷ Rosa canina.

³⁸ Humus. סך החומרים האורגניים המצויים בקרקע.

לנושא. התוצאה היא שבמהלך העשורים האחרונים כמעט כל המזונות שלנו מתדרדרים באיכותם לעומת מה שהם היו כאשר אלה מאתנו שהינם קשישים עתה, היו ילדים.

מוקדם יותר השנה, היה כנס מעניין על חקלאות שבו חקלאים הביעו את דאגתם העמוקה ממה שהצמחים והמזונות יהפכו להיות, אם מגמה זו תימשך. אכן, רבותיי, היא תימשך! במאה הקרובה, מזונות ייעשו בלתי-שמישים אם ידיעה מסוימת על הקרקע לא תירכש מחדש.

ייסדנו איזושהי התחלה עם החקלאות בתחמו של מדע הרוח האנתרופוסופי. לאחרונה, נתתי בברסלאו סדרה של הרצאות על חקלאות³⁹ ונוסדה אגודה אשר תיקח על עצמה את העבודה הזאת. גם אנחנו עשינו כאן משהו אשר ישפר את המצב. אנו נמצאים ממש בהתחלה, אך הבעיה בטיפול. כך, האנתרופוסופיה תחדור בהדרגה אל תוך החיים המעשיים.

עלינו להשלים מפגשים ספורים, לכן הבה ניפגש ביום שישי הבא.⁴⁰

³⁹ קוברוויצה, 16-7 ביוני 1924. ראה סדרת ההרצאות *חקלאות*, GA-327, מאת רודולף שטיינר.
⁴⁰ הרצאה זו נדחתה ליום שבת, 13 בספטמבר.

הרצאה 11

מזג-האוויר וגורמיו.

דורנאך, 13 בספטמבר 1924

רוזולף שטיינר: רבותי, בוקר טוב! האם יש למישהו שאלה?

שאלה: האם קרבתו של מרס לאדמה קשורה איכשהו למזג-האוויר? הקיץ היה קשה ביותר! באופן

כללי, האם להשפעות פלנטריות יש איזושהי השפעה על מזג-האוויר?

ר שטיינר: לתנאי מזג-האוויר אשר הציגו אי-סדירויות לאורך השנים, במיוחד בשנים האחרונות, יש איזושהו קשר לתנאים בשמים, אך לא עם מרס באופן ספציפי. כאשר מתבוננים באי-סדירויות הללו, עלינו לקחת בחשבון, ברצינות רבה, תופעה שבדרך-כלל מקדישים לה תשומת-לב מועטה, אף על פי שמדברים עליה ללא הרף. אני מתכוון לתופעת כתמי-השמש. כתמי-השמש הם כתמים כהים, שונים בגודלם ומשכם, אשר מופיעים על פני-השטח של השמש בהפסקות של עשר או אחת-עשרה או שתים-עשרה שנים בערך. כמובן, הכתמים הכהים הללו מפריעים לקרינות של השמש, כי, כפי שיכולים אתם לדמיין לעצמכם, במקומות שבהם פני-השטח שלה כהים, השמש אינה קורנת. אם באיזושהי שנה נתונה, מספר הכתמים הכהים הללו גדל, קרינת השמש תושפע בהתאם. לאור המשמעות העצומה שיש לשמש עבור האדמה, זהו נושא בעל חשיבות רבה.

בהיבט אחר, תופעה זו של כתמי-שמש גם ראויה-לציון. במהלך מאות שנים, מספרם הלך וגדל ומספרם משתנה מדי שנה. דבר זה נובע מן העובדה שמיקום הגופים השמימיים משתנה בעודם מסתובבים ולכן ההיבט שהם מציגים משתנה תמיד. כתמי-השמש אינם מופיעים באותו מקום בכל שנה, אך – על-פי הדרך שבה השמש מסתובבת – במהלך השנים, הם מופיעים שוב באותו מקום. במהלך מאות השנים, הם התרבו מאוד בכמותם וזה לבטח אומר משהו על הקשר בין האדמה והשמש.

לפני אלפי שנים, לא היו בכלל כתמים על השמש. הם החלו להופיע, הם הלכו והתרבו והם ימשיכו להתרבות. לפיכך, יגיע זמן שבו השמש תקרן פחות ופחות בחוזקה ולבסוף כאשר היא תהיה כהה לגמרי, היא תפסיק בכלל להקרין אור. לכן, עלינו לקחת בחשבון את העובדה שבמהלך הזמנים, בעוד זמן רב באופן יחסי, מקור האור והחיים אשר נובעים עתה מהשמש, ייכחד מבחינה פיזית לגבי האדמה. כך, תופעת כתמי-השמש – בין דברים אחרים – מראה בבירור שאפשר לדבר על כך שהאדמה תגיע לקצה. כל דבר על האדמה שהינו רוחי יקבל אז צורה אחרת, כפי שאמרתי לכם, שבזמנים העתיקים הייתה לו צורה שונה. כפי שישויות אנוש מזדקנות ומשתנות, כך השמש והמערכת הפלנטרית כולה תזדקנה ותשתנינה.

כוכב-הלכת מרס, כפי שאמרתי, אינו קשור מאוד לתנאי מזג-האוויר; מרס קשור יותר לתופעה אשר קשורה לתחום החיים, כמו ההופעה וההתפתחות של זחלים וחיפושיות כל ארבע שנים. בבקשה, אל תבינו זאת שלא כהלכה. אל לכם להשוות זאת ישירות למה שהאסטרונומיה מחשבת כפרק הזמן של סיבוב מרס,⁴¹ כי המיקום הממשי של מרס בא כגון בחשבון. מרס ניצב באותו מיקום באופן יחסי לאדמה ולשמש כל ארבע שנים, כך שהזחלים שלוקח להם ארבע שנים כדי להתפתח לכדי חיפושיות, גם קשורים לזה. אם תיקחו שני סיבובים של מרס – אשר דורשים ארבע שנים ושלושה חודשים – תקבלו את פרק הזמן בין החיפושיות והזחלים ובכיוון הפוך, בין הזחלים והחיפושיות. בהקשר עם הגופים השמימיים הקטנים יותר, עליכם לחשוב על ההבדלים הדקים יותר בתופעות האדמה, בעוד שהשמש והירח קשורים לתופעות גסות יותר, מוחשיות יותר, כמו מזג-האוויר וכן הלאה.

למשל, שנת בציר טובה או רעה קשורה לתופעות כמו כתמי-שמש וכן להופעתם של כוכבי-שביט. רק כאשר בוחנים אותן בהקשר עם תופעות בשמים, שאפשר לחקור כהלכה התרחשויות על-פני האדמה.

עתה, יש לקחת בחשבון נושאים אחרים, אם מחפשים אחר הסיבות למזג-אוויר חריג. כי, כמובן, תנאי מזג-האוויר – אשר מעניינים אותנו מאוד היות שהבריאות ודברים רבים אחרים מושפעים מהם – תלויים בגורמים רבים מאוד. מוכרחים אתם לחשוב על הדברים הבאים. בחזרה לאחור באבולוציה של האדמה, אנו מגיעים לזמן לפני שש עד עשר אלף שנים. לפני שש עד עשר אלף שנים, לא היו שום הרים באזור זה שבו אנו חיים. אז, לא הייתם יכולים לטפס על ההרים השוויצריים, כי הם לא היו קיימים בדרך שבה אתם קיימים. לא הייתם יכולים לחיות כאן או בארצות אירופיות אחרות, מפני שבאותם זמנים האזורים הללו היו מכוסים קרח. זה היה העידן אשר מכונה 'עידן הקרח'. עידן קרח זה היה אחראי לעובדה שהחלק הגדול של האוכלוסייה אשר חי אז באירופה, או שנכחד או שנכפה עליו לעבור לאזורים אחרים. תנאים אלו של עידן הקרח יחזרו על עצמם בצורה איכשהו שונה בעוד חמש, שש או שבע אלף שנים – לא בדיוק באותם אזורים של האדמה כמקודם, אך שוב יופיע עידן קרח.

אין להעלות על הדעת, לעולם, שהאבולוציה מתקדמת בקו רציף. כדי להבין כיצד האדמה למעשה מתפתחת, יש להבין שהפסקות כמו עידן הקרח אכן מתרחשות בקו הישר של האבולוציה. מהי הסיבה לכך? הסיבה היא שפני-שטח האדמה עולים ושוקעים ללא הרף. אם תטפסו על הר שצריך להיות גבוה מאוד, עדיין תזהו את עידן הקרח, גם כיום, כי הפסגה מכוסה תמיד שלג וקרח. אם ההר גבוה מספיק, יש עליו שלג וקרח. אך, רק כאשר, לאורך זמן רב, פני-השטח של האדמה התרוממו לגובה של הר, שאנו יכולים באמת לדבר על שלג וקרח בקנה-מידה רחב מאוד. רבותיי, כך הדבר! זה קורה. פני-שטח האדמה עולים ושוקעים.

⁴¹ הסיבוב הסינודי, כלומר הזמן בין שתי הצטלבויות עוקבות עם השמש; משתנה עם מרס בין שנתיים ושלושים וארבעה ימים ושנתיים ושמונים ימים, ולכן הזמן הממוצע הוא שנתיים וחמישים ימים.

לפני שש אלף או יותר שנים, המפלס של האזור הזה שבו אנו חיים כיום, היה גבוה; לאחר מכן, הוא שקע; אך, הוא כבר עולה שוב, כי המפלס הגיע לנקודה הנמוכה ביותר בשנת 1250 בערך. זו הייתה הנקודה הנמוכה ביותר. אז, הטמפרטורה כאן הייתה נעימה מאוד, חמה הרבה יותר מאשר כיום. פני-שטח האדמה עולים עתה לאט, כך שבעוד חמש או שש אלף שנים יופיע שוב סוג של עידן קרח.

מזה תבינו שכאשר תנאי מזג-אוויר נחקרים לאורך פרקי-זמן של עשרות שנים, הם אינם זהים; מזג-האוויר משתנה כל הזמן.

עתה, אם בשנה נתונה, בהתאמה עם גובה פני-שטח האדמה, טמפרטורה חמה מסוימת שוררת באזורים שונים של האדמה, עדיין קיימים גורמים נוספים שיש לקחת בחשבון. נניח שאתם מסתכלים באדמה. בקו-המשווה, חם; מעליו ומתחתיו, בקטבים, קר. באזור האמצעי, האדמה חמה. כאשר בני-אדם נוסעים לאפריקה או להודו, הם נוסעים אל מזג-אוויר חם; כאשר הם נוסעים לקוטב הצפוני או הדרומי, הם נוסעים אל מזג-אוויר קר. אתם בוודאי יודעים זאת מתיאורים של משלחות מחקר בקטבים.

חישבו על פיזור החום והקור כאשר אתם מחממים חדר. הוא לא מתחמם כולו באופן מיידי. אילו הייתם לוקחים סולם והייתם מטפסים עליו עד למעלה, הייתם מגלים שלמטה עדיין קר למדי, בעוד שבתקרה כבר חם. מדוע זה כך? זה מפני שאוויר חם וכל חומר גזי אחר, כאשר הוא מחומם, הוא נעשה קל יותר והוא מתרומם כלפי מעלה; אוויר קר נשאר למטה כי הוא כבד יותר. החום תמיד עולה כלפי מעלה. כך, באזור האמצעי של האדמה, האוויר החם תמיד עולה כלפי מעלה. אך, כאשר הוא נמצא למעלה, הוא נישא לעבר הקוטב הצפוני. רוחות נושבות מהאזור האמצעי של האדמה לעבר הקוטב הצפוני. אלו הן רוחות חמות, אוויר חם. אך, האוויר הקר בקוטב הצפוני מנסה להתחמם והוא זורם כלפי מטה לעבר המרווחים הריקים אשר נותרו באזור האמצעי. אוויר קר זורם ללא הרף מהקוטב הצפוני לעבר קו-המשווה, ואוויר חם, בכיוון הנגדי, מקו-המשווה לעבר הקוטב הצפוני. אלו הם הזרמים אשר מכונים 'רוחות קבועות'. באזור כמו זה שלנו, קשה להבחין בהם; קל מאוד להבחין בהם באזורים אחרים.

לא רק האוויר, אלא גם מי האוקיינוסים, זורמים מהאזור האמצעי של האדמה לעבר הקוטב הצפוני וחזרה. תופעה זו מתפזרת, באופן טבעי, בדרכים רבגוניות ביותר, אך היא אף-על-פי-כן קיימת.

אך, ביקום קיימים גם זרמים חשמליים; כי, כאשר אנו מחוללים זרמים חשמליים אלחוטיים על האדמה, הרי שאנו רק מחקים את אשר קיים ביקום באיזושהי דרך.

נניח שקיים זרם מהיקום, הבה נאמר כאן בשוויץ, היכן שיש לנו טמפרטורה מסוימת. אם זרם מסוג זה מגיע בדרך כזו שהוא מביא עמו חום, הרי שהטמפרטורה כאן תעלה מעט. כך, החום על האדמה יתפזר מחדש על-ידי זרמים שמקורם ביקום. גם הם משפיעים על מזג-האוויר.

ברם, בנוסף, מוכרחים אתם לקחת בחשבון שזרמים אלקטרומגנטיים כאלה ביקום מושפעים גם מכתמי-שמש. בכל מקום שבו לשמש יש כתמים, שם נמצאים הזרמים אשר משפיעים על מזג-האוויר. ההשפעות המסוימות הללו בעלות חשיבות גדולה.

עתה, באשר לחלוקת העונות – אביב, קיץ, סתיו, חורף – קיימת סדירות מסוימת ביקום. אנו יכולים לציין בלוח-השנה שלנו שהאביב יתחיל בזמן מוגדר וכן הלאה. דבר זה מווסת על-ידי הקשרים הברורים יותר שבהם הגופים השמימיים עומדים זה ביחס לזה. אך, ההשפעות אשר נובעות מזה, ספורות. על מעטים מהכוכבים אפשר לומר שיש להם השפעה; רובם רחוקים מאוד והשפעתם בעלת אופי רוחי מאוד בלבד.

אך, באשר לתנאי מזג-האוויר, אפשר לומר את הדברים הבאים. נניח שיש לכם דיסקה שעליה, הבה נאמר, ארבעה צבעים – אדום, צהוב, ירוק וכחול. אם תסובבו את הדיסקה לאט, תוכלו להבחין בקלות בכל ארבעת הצבעים. אבל, אם תסובבו את הדיסקה מהר מאוד, כל הצבעים יתערבבו ולא תוכלו להבחין בצבעים השונים. באופן דומה, אפשר להבחין בין עונות-השנה של אביב, קיץ, סתיו וחורף, כי הגורמים הקובעים ברורים פחות או יותר. אך, מזג-האוויר תלוי בנסיבות רבות כל-כך שהתודעה אינה יכולה להקיף את כולן; לכן, בלתי-אפשרי לציין כל דבר ביחס אליו בלוח-השנה – בעוד שברור שאפשר לעשות זאת ביחס לעונות-השנה. מזג-האוויר הוא נושא מורכב, כי מעורבים בו גורמים רבים.

אך, בידיעה העממית העתיקה משהו היה ידוע על הדברים הללו. אין לשים לגמרי בצד ידיעה עממית עתיקה. כאשר תנאי החיים היו פשוטים יותר, בני-אדם גילו בדברים הרבה יותר עניין מאשר הם עושים כיום. כיום, ההתעניינות שלנו בנושא מסוים אורכת עשרים וארבע שעות... לאחר מכן, מופיע עיתון חדש ומביא נושא חדש להתעניין בו! אנו שוכחים את אשר קרה – זה באמת כך! תנאי חיינו מורכבים נורא. חיי הסבים והסבתות שלנו, שלא לדבר על סבתא וסבא רבא, היו שונים למדי. הם נהגו לשבת יחד במעגל בחדר ומאחורי תנור ולספר סיפורים, לעתים קרובות סיפורים מתקופות עתיקות. הם ידעו מה היה מזג-האוויר לפני זמן רב, כי הם ידעו שהוא היה קשור לכוכבים; הם הבחינו בסדירות מסוימת במזג-האוויר. בקרב הסבתא והסבא רבא הללו, היו אחד או שניים 'חכמים-בלילה', כך הם מכונים. בביטוי 'חכם-בלילה' אני מתכוון למישהו שהיה פיקחי מעט יותר מהאחרים, מישהו בעל פיקחות מסוימת. אדם כזה היה מדבר בדרך מעניינת. 'חכם-בלילה' עשוי לומר לנכד או לנין: "ראה, הנה הירח – לירח, אתה יודע, יש השפעה על מזג-האוויר." זה היה ברור לבני-האדם באותם זמנים והם אף ידעו שמי-גשמים טובים יותר לכיבוס בגדים מאשר מים שהובאו מהמעייין. לכן, הם הציבו דליים כדי לאגור מי-גשמים ולכבס בגדים – אימי נהגה לעשות זאת. למי-גשמים יש תכונה שונה; יש בהם הרבה יותר חיים מאשר מים רגילים; הם סופגים את האבקה הכחולה אשר שומרת על לובן הבגדים ותוספים אחרים בצורה הרבה יותר טובה. לא יהיה זה רעיון גרוע אם תעשו את אותו הדבר, כי כיבוס במים קשים עלול, כידוע לכם, להרוס את בגדיכם.

אתם רואים, פעם הדברים הללו היו ידועים; המדע במאה התשע-עשרה הוא אשר גרם לראשונה לבני-אדם לדגול בהשקפות שונות. חלקכם כבר מכירים את הסיפור שסיפרתי פעם על שני פרופסורים באוניברסיטת לייפציג:⁴² שם האחד היה שליידן ושם השני פכנר. פכנר טען שלירח יש השפעה על מזג-האוויר על האדמה. הוא חקר זאת וריכז נתונים סטטיסטיים. הפרופסור השני, שליידן, היה אדם פיקח מאוד. הוא אמר: זו טיפשות ואמונה טפלה מוחלטות; אין כזו השפעה. עתה, כאשר פרופסורים מתקוטטים, לא נרכש הרבה מאוד וזהו בעיקר המקרה גם כאשר בני-אדם אחרים מתקוטטים! אך, שני הפרופסורים הללו היו נשואים; היו גברת פרופסור שליידן וגברת פרופסור פכנר. בלייפציג באותם זמנים, בני-אדם עדיין אגרו מי-גשמים לכיבוס בגדים. לכן, פרופסור פכנר אמר לאשתו: "האיש הזה שליידן עומד על כך שאפשר לאגור הכי הרבה מי-גשמים בזמן מולד ירח כמו בירח מלא; לכן, תני לגברת פרופסור שליידן להציב בחוץ את הדלי שלה ולאגור מי-גשמים בזמן מולד ירח הבא ואת תאגרי אותם במהלכו של ירח מלא, בהיותי סבור שאת תאגרי יותר מי-גשמים." ובכן, גברת פרופסור שליידן שמעה על הצעה זו ואמרה: "לא! אציב את הדלי שלי בחוץ כאשר יהיה ירח מלא וגברת פרופסור פכנר תציב את שלה בזמן מולד ירח!" אתם רואים, נשות שני הפרופסורים היו זקוקות באמת למים! הבעלים יכלו להתקוטט באופן תיאורטי, אך נשותיהם קיבלו החלטות על-פי צרכים מעשיים.

הסבתא והסבא רבא שלנו ידעו את הדברים הללו והם אמרו לנכדיהם: לירח יש השפעה על מי-גשמים. אז, זכרו את הדברים הבאים: כל דבר הקשור לירח חוזר על עצמו כל שמונה-עשרה או תשע-עשרה שנים. למשל, בשנה מסוימת, ביום מסוים, מתרחשים ליקויי חמה וביום אחר – ליקויי ירח; הם מתרחשים באופן סדיר במהלכן של שמונה-עשרה או תשע-עשרה שנים. כל התופעות אשר קשורות למיקומי הכוכבים בשמים, חוזרות על עצמן באופן סדיר. אם כן, מדוע שתנאי מזג-האוויר לא יחזרו על עצמם כי הם תלויים בירח? לאחר שמונה-עשרה או תשע-עשרה שנים, מוכרח להיות משהו במזג-האוויר אשר דומה למה שהתרחש לפני שמונה-עשרה או תשע-עשרה שנים. לכן, היות שהכול חוזר על עצמו, בני-האדם הללו חקרו גם חזרות אחרות וציינו בלוח-השנה פרטים מסוימים על מצב מזג-האוויר שהיה לפני שמונה-עשרה או תשע-עשרה שנים ועתה ציפו לאותו סוג של מזג-אוויר לאחר פרק זמן זה. הסיבה היחידה שלוח-השנה כונה 'לוח-שנה של מאה שנים', הייתה שמאה הוא מספר שקל לזכור; גם מספרים אחרים הוכנסו ללוח-השנה על-פי התחזיות שנעשו ביחס למזג-האוויר. כמובן, דברים כאלו אינם צריכים להיות מדויקים מאוד, כי שוב התנאים מורכבים. אף-על-פי-כן, התחזיות היו מועילות, כי בני-אדם פעלו על פיהן

⁴² מתיאס ג'ייקוב שליידן, 1804-1881. נטורליסט. גוסטב תיאודור פכנר, 1801-1887. נטורליסט ומייסד הפסיכופיסיקה. ראה פרופסור שליידן והירח, מאת פכנר, לייפציג 1856. את הסיפור הזה סיפר רודולף שטיינר במהלך הרצאה שנתן ב-21 באוגוסט 1924 בטורקאיי. ראה הרצאה 10, השפעות הקוסמוס החוץ-ארצי על תודעת האדם מתוך סדרת ההרצאות נתיבים נכונים ונתיבים שגויים במחקר רוחי, GA-243. הוצאת בדולח. (תוספת המתרגם לעברית.)

והם אכן הצליחו ליצור תנאי גידול טובים יותר. באמצעות מחקרים כאלו, לבטח אפשר לעשות משהו למען פוריותה של האדמה. תנאי מזג-אוויר כן תלויים בשמש ובירח, כי החזרות של מיקומי הירח קשורות לקשר בין שני הגופים השמימיים הללו.

במקרה של הכוכבים האחרים ומיקומיהם היחסיים, ישנן תקופות שונות של חזרות. חזרה אחת כזו היא זו של ונוס, כוכב-השחר וכוכב בין-הערביים. נניח שהשמש ממוקמת כאן והירח שם. ביניהם נמצא ונוס. ונוס נע אל נקודה זו או אחרת ואפשר לראותו בהתאם; אך, כאשר ונוס נמצא כאן, הוא ניצב אל מול השמש ומכסה חלק ממנה. זה מכונה 'מעבר ונוס'.⁴³ (כמובן, ונוס נראה קטן הרבה יותר מהירח, אף על פי שהוא למעשה גדול יותר.) מעברים אלו של ונוס מעניינים מאוד, כי עבור דבר אחד הם מתרחשים פעם אחת כל מאה שנים בערך, ועבור דבר אחר אפשר להבחין בדברים משמעותיים מאוד כאשר ונוס חולף על-פני השמש. אפשר לראות איך נראית הילת השמש כאשר ונוס ניצב מול השמש. מאורע זה יוצר שינויים גדולים. התיאורים של המאורע הזה מעניינים מאוד. היות שמעברים אלו של ונוס מתרחשים רק פעם אחת כל מאה שנים בערך, הם מהווים דוגמה לתופעות שעליהן המדע מוכרח לומר שהוא מאמין בדברים מסוימים שהוא למעשה לא קלט! אם המדענים טוענים שהם מאמינים רק בדברים שהם ראו, אסטרונום אשר נולד, הבה נאמר, בשנת 1890 לא היה יכול להרצות היום על מעבר ונוס, כי הוא לא התרחש אז וכנראה שהוא היה מת לפני מעבר ונוס הבא, אשר יתרחש ככל הנראה בשנת 2004. כאן, אפילו מדען מוכרח להאמין במשהו שהוא אינו רואה!

כאן, שוב, כאשר יש ל-ונוס השפעה על השמש מפני שהוא מסתיר את אורה, יש השפעה על תנאי מזג-האוויר, השפעה אשר מתרחשת פעם בכמה מאות שנים. יש משהו ראוי-לציון במעברים הללו של ונוס ובזמנים קדומים התייחסו אליהם כמעניינים באופן יוצא דופן.

עתה, כאשר הירח מלא, אתם יכולים לראות גרם-שמים זוהר בשמים; בזמנים אחרים, אתם יכולים לראות חלק זוהר של גרם-שמים. אך, במולד ירח, אם תאמצו מעט את עיניכם – אינני יודע אם אתם יודעים זאת או לא – תוכלו לראות גם את יתר הירח. אם תסתכלו בקפדנות כאשר הירח מצטמצם, תוכלו לראות גם את החלק השני של הירח – הוא נראה שחור-כחלחל. גם במולד ירח, בעיניים מאומנות, אפשר לראות דיסקה שחורה-כחלחלה; ככלל אין מבחינים בה, אך אפשר לראותה. מדוע דיסקה זו בכלל גלויה-לעין? זאת משום שאותו חלק של הירח שבדרך-כלל חשוך, עדיין מואר על-ידי האדמה. הירח נמצא במרחק של 386,242 ק"מ בערך מהאדמה והוא, אם נדייק בדברינו, אינו מואר על ידה; אך כמות האור הזעירה אשר נופל מהאדמה על הירח, הופך את החלק הזה של הירח גלוי-לעין.

⁴³ יש תקופה של 243 שנים ויומיים שבה המרווחים בין מעברי ונוס הם מרווחים של שמונה שנים ו-121.5 שנים, של שמונה שנים ו-105.5 שנים. המעבר האחרון התרחש ב-6 בדצמבר 1882. על-פי חישוב אסטרונומי, המעבר הבא יתרחש ב-7 ביוני 2004.

אך עתה, אין בכלל אור אשר קורן מהאדמה לעבר ונוס. ונוס צריך להסתמך על אור השמש; אין בכלל אור אשר זורם מהאדמה אליו. ונוס הוא כוכב השחר וכוכב בין-הערביים. הוא משתנה בדיוק בהתאם לשינויים של הירח, אך לא באותם פרקי-זמן. אלא שהשינויים אינם גלויים-לעין, כי ונוס נמצא רחוק מאוד וכל מה שהינו גלוי-לעין הוא כוכב מנצנץ. כאשר מסתכלים מבעד לטלסקופ חשוך, אפשר לראות את ונוס משתנה, בדיוק כפי שהירח משתנה. אך, חרף העובדה ש-ונוס אינו יכול להיות מואר מהאדמה, חלק ממנו תמיד נראה כמו אור כחלחל מעומעם. אור השמש נראה בחצי כדור העליון – אך, אין זה ונוס כולו; היכן ש-ונוס אינו קולט את קרינת השמש, אפשר לראות אור כחלחל.

עתה, רבותי, ישנם מינרלים מסוימים – למשל, בבולוניה – אשר כוללים תרכובות של בריום. הבריום הוא יסוד מתכתי. כאשר מאפשרים לאור להאיר על המינרלים הללו פרק-זמן מסוים ואז מחשיכים את החדר, רואים אז אור כחלחל אשר מוקרן מהם.

אומרים שהמינרל, לאחר שהוא, נעשה זרחני. הוא קלט את האור, 'אכל' חלק מהאור ועתה הוא פולט אותו עם החשכת החדר. זה כמובן קורה גם לפני שמחשיכים את החדר, אך האור אינו גלוי-לעין. המינרל מקבל משהו והוא מחזיר משהו. היות שהוא אינו יכול לקבל הרבה, גם מה שהוא נותן אינו הרבה מאוד והוא אינו גלוי-לעין כאשר החדר מואר, בדיוק כפי שאור-נר חלש אינו גלוי-לעין כאשר סביבו יש אור-שמש חזק. אך, המינרל זרחני ואם החדר מוחשך, אפשר לראות את האור שהוא מקרין.

מהדברים הללו תוכלו לבטח להבין מהיכן נובע האור של ונוס. בעוד שהוא אינו מקבל שום אור מהצד הזה, ונוס מואר מהצד השני על-ידי השמש והוא כביכול 'בולע' את אור-השמש. אז, כאשר אתם רואים אותו בלילה חשוך, הוא מחזיר את האור והוא נעשה זרחני. בימים שבהם לבני-אדם היו עיניים טובות יותר מאלו שיש להם כיום, הם ראו את הזרחניות של ונוס. באותם ימים, עיניהם היו באמת טובות יותר; היה זה במאה השש-עשרה שהחלו להשתמש לראשונה במשקפיים והם לבטח היו מופיעים מוקדם יותר, אם בני-האדם היו נזקקים להם! המצאות ותגליות תמיד מופיעות כאשר ישויות אנוש זקוקות להן. כך, בזמנים קדומים יותר, השינויים אשר הופיעו כאשר ונוס הזרחני נמצא במעבר על-פני השמש, גם נצפו. בזמנים קדומים עוד יותר, הוסקה המסקנה שהיות שאור השמש מושפע באותו זמן מ-ונוס, אותה השפעה תופיע שם שוב בעוד כמאה שנים; כך, יהיו תנאי מזג-אוויר זהים באזור שבו נראה שמעבר ונוס עומד להתרחש. (כידוע לכם, ליקויי-חמה אינם גלויים-לעין מכל מקום, אלא רק מאזורים מסוימים.) לכן, בעוד מאה שנים, אותם תנאי מזג-אוויר יהיו שם – כך הסיקו בני-האדם – ובהתאם הם ערכו לוח-שנה של מאה שנים.

מאוחר יותר, בני-אדם שלא הבינו בכלל את הדבר, ערכו לוח-שנה של מאה שנים בכל שנה ואז הם גילו שהפרטים אשר נמסרו בלוח-השנה לא התאימו לעובדות הממשיות. אפשר היה גם לומר: "כאשר התרנגול קורא מעל לערימת אשפה, מזג-האוויר משתנה או נשאר כפי שהוא!" אך, במקור, העיקרון של

הדבר היה נכון באופן מושלם. בני-אדם תפסו שכאשר ונוס חולף על-פני השמש, נוצרים תנאי מזג-אוויר אשר חוזרים על עצמם לאחר מאה שנים.

היות שמזג-האוויר של השנה כולה מושפע, אז ההשפעות נמצאות בפעולה רק במהלך הימים הספורים שבהם ונוס חולף על-פני השמש, אך הן ממשיכות להתקיים במשך זמן ארוך יותר. לכן, מתוך מה שאמרתי, אתם יכולים לראות שכדי לדעת מהם החוקים אשר שולטים במזג-האוויר במהלך שבוע או יום, נצטרך לשאול שאלות רבות: לפני כמה שנים התרחש מעבר ונוס? לפני כמה שנים היה ליקוי-חמה? מהו המופע הנוכחי של הירח? הזכרתי רק נקודות ספורות. נצטרך לדעת כיצד הרוחות הקבועות מושפעות ממגנטיות וחשמל, וכן הלאה. יהיה צורך לענות על כל השאלות הללו, אם נרצה להגדיר את הסדירות של תנאי מזג-האוויר. זהו נושא שאפשר לפתח לאינסוף! בסופו של דבר, בני-אדם יוותרו על הניסיון לתת תחזיות ברורות ביחס למזג-האוויר. אף על פי שאנו שומעים על הסדירות של כל התופעות שבהן האסטרונומיה עוסקת – האסטרונומיה, כידוע לכם, היא מדע הכוכבים – המדע אשר עוסק בגורמים אשר משפיעים על מזג-האוויר (מטאורולוגיה, כפי שהוא מכונה) אינו בשום פנים ואופן ברור או ודאי. אם תיתקלו בספר על מטאורולוגיה, אתם תתרגזו מאוד. תטענו שהוא חסר-תועלת, כי כל אחד אומר משהו אחר. אין זה המקרה עם האסטרונומיה.

נתתי לכם עתה סקירה קצרה על החוקים אשר משפיעים על רוחות, מזג-אוויר וכדומה. אך, עדיין מוכרחים להוסיף שלכוחות אשר מופיעים באטמוספירה עצמה יש השפעה חזקה במידה ניכרת על מזג-האוויר. חישבו על קיץ חם מאוד כאשר יש ברקים תדירים מתוך העננים ורעמים תדירים רועמים, אז יש לכם השפעות על מזג-האוויר אשר נובעות מהקרבה המיידית של האדמה. המדע המודרני דוגל בהשקפה מוזרה בעניין זה. אומרים שחשמל הוא אשר גורם לברק להבזיק מתוך העננים. עתה, קרוב לוודאי שאתם יודעים שבבית-ספר מסבירים לילדים את המושג חשמל על-ידי שפשוף מוט זכוכית בפיסת בד מרוחה באיזשהו סוג של אמלגמה (תערובת); לאחר מכן, לאחר שמשפשים אותו במשך זמן מסוים, מוט הזכוכית מתחיל למשוך אליו חתיכות קטנות של נייר ואם ממשיכים עוד לשפשוף, נפלטים ניצוצות וכן הלאה. ניסויים כאלה בחשמל נערכים בבית-ספר, אך צריך לוודא שהכול נוקה לפני כן באופן יסודי, כי האובייקטים אשר אמורים להיות חשמליים, מן ההכרח שלא יהיו לחים, שלא לומר רטובים; הם מוכרחים להיות יבשים לחלוטין, אפילו חמים ויבשים, אחרת לא יתקבל דבר ממוט הזכוכית או ממקל השעווה. מזה אתם יכולים להסיק שחשמל מתרחק ממים ונוזלים. כל אחד יודע זאת וכמובן גם מדענים יודעים זאת, כי הם אלה אשר עורכים את הניסויים. ברם, על אף כל זאת, הם טוענים שהברק יוצא מן העננים – והעננים לבטח רטובים!

אילו זו הייתה עובדה שברק יוצא מן העננים, 'מישהו' היה צריך לשפשוף אותם זמן ארוך מספיק עם מגבת ענקית כדי לייבשם! אך, העניין אינו פשוט כל-כך. משפשים מקל שעווה ויוצא ממנו חשמל; וכך העננים משתפשים זה בזה ויוצא מהם חשמל! אך, אם השעווה לחה מעט, חשמל לא ייצא ממנה. עם זאת,

טוענים שהוא יוצא מן העננים – שהינם בכללותם לחות! דברים אלו מראים לכם מהו סוג השטויות שמלמדים בימינו. העובדה היא הבאה: אתם יכולים לחמם אוויר והוא יתחמם עוד ועוד. נניח שיש לכם את האוויר הזה בתוך מיכל סגור. ככל שתחממו יותר את האוויר, כך יגדל הלחץ שהוא מפעיל על דפנות המיכל. ככל שתחממו אותו יותר, כך מהר יותר הוא יגיע לנקודה שבה, אם דפנות המיכל אינן חזקות מספיק, האוויר החם יפוצץ אותן לרסיסים. מהי הסיבה הרגילה שבלון של ילד מתפוצץ? הסיבה היא שהאוויר יוצא ממנו מהר. עתה, כאשר האוויר מתחמם, הוא מגיע לדחיסות, לכוח להתפוצץ. תהליך הברק, מקורו בקרבת האדמה; כאשר האוויר מתחמם יותר ויותר, הוא נעשה חזק מספיק כדי להתפוצץ. ברמות גבוהות מאוד, האוויר עשוי, מסיבה כלשהי, להתחמם מאוד – זה יכול לקרות, למשל, כתוצאה מהשפעות מסוימות בחורף כאשר במקום זה או אחר האוויר נדחס מאוד. חום רב זה לוחץ בכל הכיוונים, בדיוק כפי שהאוויר החם לוחץ על דפנות המיכל. אך, הבה נניח שיש לכם שכבה של אוויר חם ויש זרם של רוח אשר מסלק את האוויר. האוויר החם יזרום לכיוון האזור שבו האוויר דליל ביותר.

הברק הוא החום אשר נוצר באוויר עצמו ומפלט את דרכו למקום שבו יש סוג של חור באוויר שמסביב, כי באותה נקודה האוויר דליל ביותר. לכן, מוכרחים אנו לומר: הברק לא נוצר על-ידי חשמל, אלא מעצם העובדה שהאוויר מסלק את האוויר שלו עצמו.

רק לנוכח תנועה אלימה וחזקה זו שהזרמים החשמליים אשר קיימים תמיד באוויר, מקבלים גורם ממריץ. הברק הוא שיוצר חשמל, הברק עצמו אינו חשמל.

כל הדברים הללו מראים לכם שחום מתפזר באופן שונה בכל מקום באוויר; וזה משפיע שוב על מזג-האוויר. אלו הן השפעות אשר נובעות מקרבת האדמה ופועלות שם.

עתה, אתם תבינו כיצד דברים רבים משפיעים על מזג-האוויר וכיום אין עדיין השקפות נכונות ביחס להשפעות הללו – דיברתי בפניכם על ההשקפות המעוותות לגמרי על ברקים. בתחום זה, מוכרח להתרחש שינוי, כי מדע הרוח, האנתרופוסופיה, מתייחס לשדה רחב הרבה יותר ועושה את החשיבה ניידת יותר.

כמובן, איננו יכולים לצפות שהדברים הבאים ייבדקו בניתוחים לאחר המוות, אך אם חוקרים בשיטות של מדע הרוח, מגלים שבמאה השנים האחרונות, המוחות האנושיים נעשו נוקשים יותר, נוקשים יותר באופן מדאיג, מאשר היו קודם. למשל, מגלים שהמצרים הקדמונים חשבו על דברים ברורים למדי, שביחס אליהם הם היו בטוחים כפי שאנו בטוחים ביחס לדברים שאנו חושבים עליהם. אך כיום, בחורף אנו מסוגלים פחות להבין דברים מאשר בקיץ. בני-אדם לא שמים לב לדברים מהסוג הזה. אילו היו מתאימים את עצמם לחוקים השוררים בעולם, הם היו מנהלים את חייהם באופן שונה. בבית-ספר, למשל, בחורף היו

נלמדים נושאים שונים מאשר בקיץ. (זה כבר נעשה במידה מסוימת בבית-ספר ולדורף).⁴⁴ אין זה פשוט ללמוד בוטניקה בקיץ, כי הצמחים מבלבלים באותה תקופה, אך אחדים מהנושאים שהינם קלים יותר יש ללמד בחורף ואחרים שהינם קשים יותר – באביב ובסתיו, מפני שכוח ההבנה תלוי בזה. זה נובע מכך שהמוחות שלנו נוקשים יותר מהמוחות שהיו לבני-האדם בזמנים מוקדמים יותר. מה שאנו יכולים לחשוב עליו במובן ממשי רק בקיץ, המצרים הקדמונים היו מסוגלים לחשוב עליו לאורך השנה כולה. דברים כאלו יכולים להתגלות כאשר בוחנים את הנושאים השונים אשר קשורים לעונות-השנה ולמזג-האוויר.

האם יש משהו שאינו ברור? האם אתם מקבלים את אשר נאמר? עניתי על השאלה באריכות מסוימת. העולם הוא כוליות חיה ומתן הסבר על דבר אחד מוביל באופן טבעי לדברים אחרים, כי כל הדברים קשורים הדדית.

שאלה: מר בורלה אומר שידידיו עשויים לצחוק על שאלתו – הוא הזכיר את הנושא לפני שנתיים או שלוש שנים. הוא היה רוצה לדעת האם יש קורטוב של אמת באמירה שכאשר שמים סוכר בכוס קפה והוא מתמוסס כהלכה, יהיה מזג-אוויר טוב וכאשר הוא אינו מתמוסס כהלכה, אז יהיה מזג-אוויר גרוע.

ר שטיינר: מעולם לא ערכתי את הניסוי הזה. לכן, אינני יודע אם יש בזה משהו או לא. אך העובדה שהסוכר מתמוסס באופן אחיד או לא, עשויה להצביע על משהו – רוצה לומר, אם בכלל יש משהו בטענה זו. אני מדבר באופן היפותטי, מפני שאינני יודע אם יש איזשהו בסיס לטענה, אבל נניח שיש בסיס.

יש דבר נוסף שבוודאי יש לו משמעות, כי אני עצמי חקרתיו. מה יהיה מזג-האוויר, אפשר לגלות על-ידי כך שמתבוננים בצפרדעי-אילנית, צפרדעי-אילנית ירוקות. בניתי סולמות קטנים ועקבתי לראות אם הן נעות כלפי מעלה או כלפי מטה. צפרדעי-אילנית רגישה מאוד למזג-האוויר אשר עומד להיות. זה לא צריך להפתיע אתכם, כי במקומות מסוימים קרה שבעלי-חיים בתאיהם נעשו פתאום חסרי-מנוחה וניסו להימלט; אלה שלא היו כבולים, ברחו מהר. ישויות אנוש נשארו במקומן. אז, הייתה רעידת-אדמה! בעלי-החיים ידעו זאת לפני, כי משהו כבר התרחש בטבע. בני-אדם עם אפם הגס וחושים גסים אחרים, אינם מזהים דבר, אך בעלי-החיים כן מזהים. לכן, באופן טבעי, גם צפרדעי-האילנית 'מריחה' באופן ברור את אשר עומד להתרחש. משתמשים במילה Witterung (מזג-אוויר) בהקשר כזה כי משמעותה היא 'להריח' את מזג-האוויר אשר עומד להיות.

עתה, ישנם דברים רבים באדם שלו עצמו אין שום מושג עליהם. הוא פשוט אינו מבחין בהם. כאשר אנו קמים מהמיטה ביום קיץ נעים ומסתכלים מבעד לחלון, יש לנו מצב-רוח שונה למדי מזה שיש לנו כאשר

⁴⁴ בית-ספר ולדורף – שטוטגרט, גרמניה – נוסד בשנת 1919 תחת הנחייתו של רודולף שטיינר. כיום, קיימים יותר משלוש מאות בתי-ספר בתנועה הבינלאומית של בתי-ספר ולדורף.

בחוץ משתוללת סערה. איננו מבחינים בכך שהרגש הזה חוזר עד לקצות אצבעותינו. מה שבעלי-חיים חשים, גם אנו חשים; אלא שאיננו מעלים אותו לתודעתנו.

לכן, מר בורלה, פשוט תניח שאף על פי שאינך יודע על כך דבר, לקצות אצבעותיך, כמו לצפרדעי-אילנית, יש רגש עדין למזג-האוויר אשר עומד לבוא. ביום שבו ברור שמזג-האוויר עומד להיות טוב ולכן הינך במצב-רוח טוב, אתה שם סוכר בקפה שלך בתנועה חזקה יותר מאשר ביום אחר. לכן, הדרך שבה הסוכר מתמוסס אינה בהכרח תלויה בקפה או בסוכר, אלא בכוח אשר נמצא בתוכך. הכוח שעליו אני מדבר נמצא בקצות אצבעותיך; אין זה הכוח אשר קשור לכך שאתה שם את הסוכר בקפה באופן מודע. הוא נמצא בקצות אצבעותיך והוא אינו זהה ביום שבו מזג-האוויר עומד להיות טוב או ביום שבו מזג-האוויר עומד להיות גרוע. לכן, התמוססות הסוכר אינה תלויה בדרך שבה אתה שם את הסוכר בקפה שלך באופן מודע, אלא ברגש שבקצות אצבעותיך, בדרך שבה קצות אצבעותיך 'חשים' את מזג-האוויר. כוח זה בקצות אצבעותיך אינו זהה לכוח שאתה מפעיל באופן מודע כאשר אתה שם סוכר בקפה שלך. זהו כוח שונה, תנועה שונה.

חישבו על הדבר הבא. קבוצת אנשים יושבת סביב שולחן; ברקע, מוסיקה סנטימנטלית או אולי ניגון שיר, מכניסה אותם למצב-רוח תואם. לאחר מכן, רטטים קלים מתחילים לבחוש בתוכם. המוסיקה ממשיכה להתנגן. הם מתחילים להעביר את הרטטים שלהם לשולחן והוא מתחיל להתנועע. זה מה שעשוי לקרות בסיאנס ספיריטואלי. נוצרות תנועות כתוצאה מהרטטים העדינים אשר הופקו מהמוסיקה ומהנגינה. באופן דומה, גם מזג-האוויר עשוי לחולל לתנועות עדינות מאוד ואלה, לחלופין, עשויות להשפיע על מה שקורה לסוכר שבקפה. אך, אני מדבר באופן היפותטי למדי, כי, כפי שאמרתי, אינני יודע אם זה נכון באופן מוחלט במקרה שעליו אתה מדבר. קרוב לוודאי שזו תחושה מוקדמת שיש לאדם באשר למזג-האוויר אשר משפיעה על הסוכר – אף על פי שזה גם לא-סביר. אני אומר את כל הדברים הללו כהיפותזה טהורה.

מדען רוח מוכרח לדחות תופעות כאלו עד שתהיה לו הוכחה קפדנית לתקפותן. אילו היה עליי לומר לכם בדרך רגילה את הדברים שאני אומר לכם, לא הייתם צריכים באמת להאמין בדבר אחד. עליכם רק להאמין לי, כי אתם יודעים שבמדע הרוח דברים שאינם נתונים להוכחה, אינם מתקבלים על-ידי מדע הרוח. לכן, כמדען רוחי, אני יכול לקבל את הסיפור על הקפה רק אם יוכח באופן מוחלט. בינתיים, אני יכול להעיר שאדם יודע, למשל, על הרטטים העדינים של העצבים, וכן שכך בעלי-חיים יודעים מראש על המאורע הממשמש ובא – אפילו כיצד צפרדע-אילנית מתחילה לרעוד ואז העלים שעליהם היא יושבת, גם מתחילים לרעוד. לכן, יתכן – אינני אומר שזה יקרה, אך זה יתכן – שכאשר מזג-אוויר גרוע מגיע, הקפה מתחיל להתנהג בצורה שונה מהדרך שבה הוא מתנהג כאשר מזג-האוויר טוב.

הבה ניפגש ביום רביעי הבא.⁴⁵ לאחר מכן, אני חושב שנוכל לחזור ולקיים מפגשים באופן סדיר.

⁴⁵ הרצאה זו נדחתה ליום חמישי, 18 בספטמבר.

הרצאה 12

הצורה והמקור של האדמה והירח. וולקניזם.

דורנאך, 18 בספטמבר 1924

רודולף שטיינר: רבותיי, בוקר טוב! אולי יש למישהו שאלה?

שאלה: מדוע הברק אינו מבזיק בקו ישר? – במקום בזיגזג. האם הוא אינו אמור להיות קו ישר?

רודולף שטיינר: אם כן, השואל חושב שכאשר משתחרר ברק באוויר, כפי שתיארתי בפעם הקודמת, הוא מוכרח להבזיק בקו ישר. אך, הוא מגיע בזיגזג. האם אפשר להסביר זאת? כן, אכן אפשר להסביר זאת. הבה נתייחס שוב להסבר שנתתי על הדרך שבה למעשה נוצר ברק. אמרתי לכם שברק נוצר מהאוויר אשר התחמם יתר על המידה, מהיקום אשר התחמם יתר על המידה, מהגז הקוסמי אשר התחמם יתר על המידה. אמרתי שאין מדובר בברק אשר נובע מסוג מסוים של חיכוך בין עננים. העננים כמובן רטובים ואם תרצו להפיק ברק מיניאטורי עם כלי מעבדה, תהיו מוכרחים תחילה לייבש הכול באופן מוחלט. לכן, אין להניח שהברק הוא תופעה חשמלית אמיתית אשר נוצר כתוצאה מחיכוך בין מרכיבים יבשים. ידוע שכאשר משפשפים מוט זכוכית או שעווה, מפיקים חשמל ולכן בני-אדם חושבים שאם עננים יתחככו זה בזה – ובכן, גם אז יופק חשמל. אך, אין זה כך. מה שקורה הוא הדבר הבא: כתוצאה מהתחממות-יתר פנימית של הגז הקוסמי, החום אשר חי בגז הקוסמי יוצא בדרך שתיארתי. מעצם העובדה שהאוויר מפעיל פחות לחץ בכיוון זה או אחר, הקרינה של הכוח אשר התחמם יתר על המידה מופנית לאותו כיוון והברק מבזיק.

עתה, הבה נדמיין לעצמנו שיש לנו את ההתרחשות הזאת באיזשהו מקום. כתוצאה מהגז הקוסמי אשר התחמם יתר על המידה – לא מהעננים – הברק מבזיק. נכון למדי לחשוב שעליו להבזיק בקו ישר.

אך, אתם רואים, הדבר הוא כדלקמן. דמיינו לעצמכם: אם יש הצטברות של חום באיזשהו מקום, הוא בדרך-כלל אינו לבד; ישנן הצטברויות דומות בסביבה. למעשה, אם האדמה נמצאת כאן, הבה נאמר, ומישהו מסתכל שם למעלה ומופיע ברק היכן שקיימת הצטברות של חום, אז בסביבה קיימות הצטברויות אחרות: הן אינן מופיעות במקום אחד בלבד. כמובן, אתם יכולים לדמיין לעצמכם שהצטברויות חום אלו קיימות לאורך הנתיב כולו של ברק ובעודו זורם, הוא קוטע את ההצטברויות האחרות הללו אשר נמצאות במסלולו. כך, הוא קורן כאן, לאחר מכן שם, וכן הלאה. הוא לוקח עמו את כל ההצטברויות האחרות, וכך הוא מתקדם באופן לא-סדיר למדי ומקבל עיצוב של זיגזג לכאורה. ככל שהוא יורד נמוך יותר, כך הוא יתקדם בקו ישר. הצטברויות החום הללו אינן קיימות עוד שם; הן היו במקום גבוה יותר. הזיגזג של הברק נוצר מפני שהוא אינו נובע מנקודה אחת יחידה, אלא מהמקום שבו הצטברויות החום חזקות ביותר ואז הוא נושא את

האחרות בדרכו. המצב דומה למצב שבו אתם צועדים ואתם נתקלים במכר ואתם לוקחים אותו עמכם, ואז שניכם נתקלים באדם נוסף, וכן הלאה. זהו סיפורו של הברק.

עתה, אולי יש למישהו שאלה אחרת?

שאלה: האם נוכל לשמוע משהו על מקורם של הרי-געש?

רודולף שטיינר: זוהי שאלה שבלתי-אפשרי לענות עליה בחופזה. אוביל אתכם לנקודה שבה תוכלו למצוא לה תשובה. כי, אם תקראו ספרים עכשוויים, תוכלו בוודאי למצוא סוגים שונים של השקפות לגבי מקורם של הרי-געש; אך, אם תקראו ספרים ישנים יותר, אשר מרחיקים זמן רב לאחור, תגלו השקפות אחרות ובספרים ישנים עוד יותר, שוב השקפות אחרות. בני-אדם מעולם לא חקרו את המקור הממשי של האדמה ולכן השקפות על תופעות של הרי-געש השתנו במהלך הזמנים. לאמיתו של דבר, איש לא היה מסוגל ליצור אידיאה אמיתית של הדרך שבה נוצרו ההרים פולטי-האש הללו.

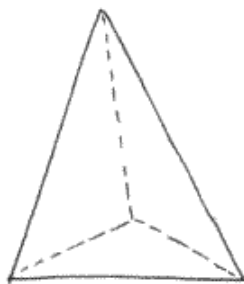
אם רוצים להבין זאת, יש להרחיק רחוק מאוד לאחור. אחרת, בלתי-אפשרי לתפוס כיצד קורה שבנקודות מסוימות על האדמה, יוצאים גושים מותכים ולוהטים. אפשר ליצור על כך אידיאה רק אם דוחים תחילה את האמירה שהאדמה הייתה פעם בלון גז, שהיא נעשתה מוצקה יותר ויותר ויש אש בפנימיותה שמסיבה זו או אחרת יוצאת פה ושם. זהו הסבר אשר מניח את הדעת, אך הוא אינו מקרב אותנו להבנה.

אספר לכם סיפור קצר. עבר זמן רב, יותר מארבעים שנה, מאז שערכנו ניסוי מסוים במעבדה של הגיאולוג הולשסטר מ-וינה.⁴⁶ הוא מת לפני זמן רב. הפקנו חומר אשר כלל – בין היתר – מעט גופרית. לא שמנו את כולה, אך זה מה שעשינו: כאן, למישהו היה קצת מהחומר, שם למישהו היה קצת וכן הלאה, וכולנו זרקנו, העפנו, את החומר, לעבר נקודה מסוימת. בדרך זו, נוצר כדור קטן עם סוגים שונים של בליטות שבאופן מוזר נראה כמו הירח בהיותו נצפה דרך טלסקופ. כך, באותו זמן, במעבדה לגיאולוגיה של הולשסטר, נערך ניסוי שבאמצעותו נוצר ירח קטן. פני-השטח של הירח, כפי שהם נראים מבעד לטלסקופ, יצאו באופן מופלא למדי. הדבר כולו נראה בדיוק כמו ירח קטן. מעל לכול, אפשר היה להבין שגוף קוסמי לא נוצר כגז, אלא למעשה יכול להיזרק מכל קצוות היקום. כמו-כן, איננו יכולים להסביר את האדמה שלנו בדרך אחרת כלשהי מלבד שהווייתה הושלכה מכל עברי היקום.

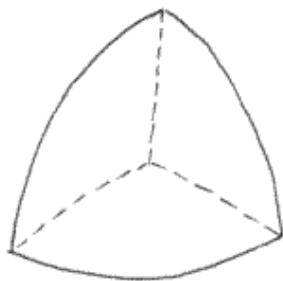
עתה, בהקשר עם הדברים הללו, ברצוני להסביר משהו שאין מרבים לדבר עליו כיום, אך הוא בכל זאת אמיתי. אתם שומעים אותו בכל מקום, נכון? שהאדמה היא כדור, שהיא נוצרה ככדור. למעשה, אין זה נכון שהאדמה היא כדור! אסביר לכם מהי באמת האדמה. זהו פרי-דמיון בלבד שהאדמה היא כדור. אם

⁴⁶ פריינד הולשסטר, 1829-1884. גיאוגרף וגיאולוג.

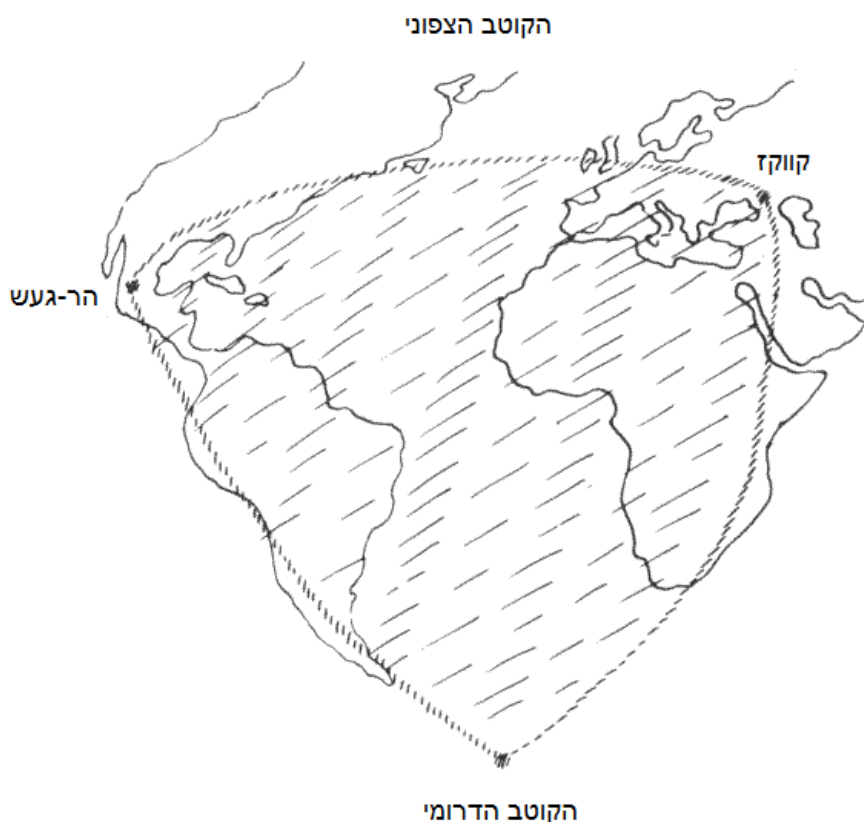
נדמיין לעצמנו את צורתה האמיתית של האדמה כמוצק רגיל, נגיע למה שהמדע מכנה ארבעון (*tetrahedron*). אשרטט לכם אותו, כמובן בפרספקטיבה בלבד. ארבעון נראה כך. (ראה תרשים).

אתם רואים, שם יש משולש אחד, שניים, שלושה משולשים וכאן בחזית משולש רביעי. האם יכולים אתם לדמיין אותו לעצמכם? הוא עומד על משולש; למטה, מתחת, יש משולש. כך אנו מדמינים לעצמנו ארבעון. מוכרחים אנו להיות ברורים ביחס לכך שארבעה משולשים מחוברים זה לזה. מוכרחים אנו להציבו על משולש אחד ושלושת המשולשים האחרים מסודרים כלפי מעלה, כמו פירמידה. זהו מוצק רגיל ומושלם. אך עתה, דמינו לעצמכם שאני מעגל מעט את פני-השטח של המשולשים הללו, אז הוא משתנה מעט. עתה, הוא עומד על מה שנעשה מעוגל, אך עדיין חופשי. פאות המשולשים שקודם היו קווים ישרים, מעוגלים עכשיו. האם יכולים אתם לדמיין זאת לעצמכם? כך, מופיעה עתה צורה שלמעשה הינה ארבעון אשר נעשה מעוגל! אתם רואים, האדמה שלנו הינה למעשה ארבעון מעוגל.

אפשר להציבו בה במידה שמגלים את קצותיו, צדיו, של ארבעון-אדמה זה. הדבר הוא כך: נניח שאני מצייר את האדמה כפי שמציירים אותה לעתים קרובות, על מישור שטוח – אז, כאן תהיה צפון-אמריקה, כאן – דרום-אמריקה, ביניהן מרכז-אמריקה; כאן, יש לנו את אפריקה וכאן – אירופה. ושם אנטוליה (אסיה הקטנה), הים התיכון, יוון, איטליה, ספרד, צרפת, למעשה אירופה כולה. שם למעלה, סקנדינביה. שם אנגליה ושם אסיה. אם כך, יש לנו כאן את אסיה, כאן את אפריקה, כאן את אירופה וכאן את אמריקה.

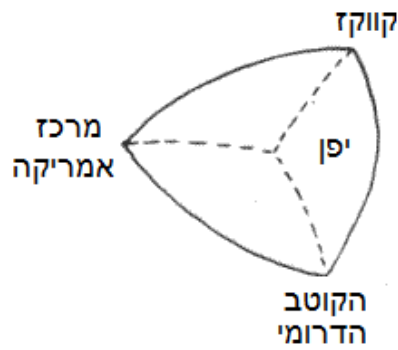

עתה, הקוטב הדרומי נמצא כאן וסביב הקוטב הדרומי במיוחד, קיימים הרי-געש רבים. שם, נמצא הקוטב הצפוני. עתה, הדבר הוא כדלקמן: אנו יכולים למתוח קו ממרכז אמריקה, מהר-הגעש קולימה⁴⁷ לאורך ההרים אשר מכונים הרי האנדים, עד לקוטב הדרומי. הוא מעוגל, אך למעשה אף על פי שהוא מעוגל, הוא שפתה של האדמה. לאחר מכן, הוא ממשיך מהקוטב הדרומי, עובר דרך אפריקה עד להרי קווקז. לאחר מכן, אותו קו עובר מכאן, דרך שוויץ, מעל לריין ומגיע לכאן.

אם תעקבו אחר הקו הזה, אשר נראה כמו משולש, תוכלו להשוותו למשולש הזה כאן. לכן, אם תיקחו את החלק הזה של האדמה, הרי שהוא בסיס של ארבעון.

פשוט חישבו, בסיס של ארבעון! עתה, כיצד מגיעים אנו לאותה נקודה שם? ובכן, עלינו לעבור דרך הצד השני של האדמה. אך, אינני יכול לצייר זאת, כי היה עליי לעגל הכול. אילו הייתי מעגל אותו, הייתי מגיע לנקודה אשר נמצאת בדיוק ביפן. לכן, אם אסמן את הארבעון, כאן יש לנו את מרכז אמריקה, כאן הקוטב הדרומי, כאן הרי קווקז ושם יפן שאיננו יכולים לראות.

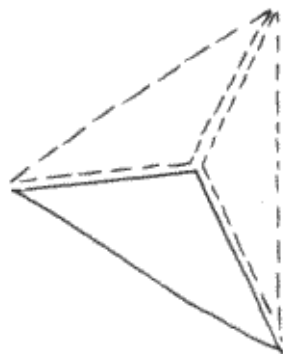
⁴⁷ הר-געש פעיל במקסיקו.

אם נדמיין לעצמנו את האדמה בדרך הזאת, נקבל אותה כפי שהיא קיימת ביקום כפירמידה מעוגלת אשר שולחת את הקודקוד שלה לכיוון יפן ובסיסה נמצא כאן, בכוללו את אפריקה, דרום-אמריקה והאוקיינוס הדרומי כולו. לכן, האדמה ניצבת ביקום, באופן מוזר, כארבעון מעוגל כזה, כסוג של פירמידה רבותי, זוהי צורתה של האדמה!

ועתה, אם תיקחו את הקווים ששרטתי אשר יוצרים את הארבעון, תגלו שרוב הרי-הגעש ממוקמים לאורך הקווים הללו. הרי לכם ההרים המפחידים הללו אשר פולטים אש, שעליהם שמעתם לעתים קרובות, שם בדרום-אמריקה, בצ'ילה ובמקומות אחרים, וכן סביב הקוטב הדרומי; לאחר מכן, יש לכם את הרי קווקז העצומים. כאשר אתם מגיעים לכאן, אין לנו כל-כך הרבה באזורנו, עם זאת אפשר להראות שהרי-געש היו קיימים כאן פעם ועתה הם כבויים. למשל, כאשר אתם נוסעים לאורך קטע הכביש מצפון-סצ'יליה לברסלאו, אתם יכולים לראות הר אשר עומד באופן בולט לבדו, שבני-אדם בימינו עדיין פוחדים מפניו. אם תבחנו את הסלעים שלו, תגלו שההר המפחיד הזה אשר ניצב שם, הינו פשוט הר-געש אשר נכבה. באופן דומה, יש לנו הרי-געש כבויים באזורים רבים של גרמניה.

עתה, הבה נתקדם. הדגשנו רק את הבסיס. לאחר מכן, יש לנו קווים בכל מקום אשר עוברים מעל יפן. כן, אתם רואים, לאורך הקווים הללו, אדם יהיה תמיד מסוגל לגלות הרי-געש על פני-שטח האדמה! אתם יכולים לראות שאילו מישו היה מתיישב ומסמן את הרי-הגעש החשובים ביותר, לא על משטח שטוח, אלא כך שהיו יוצרים מוצק, הוא היה מקבל את הצורה הזאת של האדמה. באופן מוזר, הרי-הגעש נותנים לנו את הקווים אשר הופכים את האדמה לארבעון.

עתה, אם לא תדמיינו לעצמכם את האדמה ככדור גז אשר התעבה – זוהי ההשקפה שנוח לבני-האדם לדגול בה – אם תסבירו שהוא נוצר על-ידי חומר אשר פוזר בכל הכיוונים, הרי שאתם מוכרחים לקבל משהו אחר. אם האדמה היא ארבעון, מוצק רגיל, הרי שתצטרכו להסבירה על-ידי כך שתדמיינו לעצמכם מומחה דגול בגיאומטריה, בעל המון ידע, דוחס את האדמה מבחוץ, לאורך הקווים שאנו עדיין רואים כיום. עתה, דמיינו לעצמכם שאני משרטט את הארבעון הזה, שתחילה אני זורק מההיקף את המשולש לכאן, לאחר מכן את המשולש הזה, אז המשולש הזה ולבסוף המשולש שלמעלה. אני עושה זאת כפי שילדים קטנים עושים זאת: הם גוזרים ארבעה משולשים, מטים אותם מבחוץ ואז מדביקים אותם יחד כדי ליצור ארבעון. גם האדמה נוצרה כך, היא עוצבה מבחוץ, כמו המשולשים.

עתה, התבוננו בילדים כאשר הם מדביקים את המשולשים יחד. כאשר הם מחברים את הפאות, הם מוכרחים להיזהר ולמרוח את הדבק באופן שווה. כאשר לאדמה, במקומות שהראיתי לכם – דרום-אמריקה, אז כאן לכיוון הרי קווקז ושם דרך הרי האלפים וכן הלאה – שם, חלקי האדמה 'חוברו עם מלט'! אך, כאשר בוחנים את ההרים, מגלים ששם הם חוברו באופן גרוע; הפאות אינן תואמות לגמרי. אם נעקוב, במיוחד, אחר ההרים אשר משתרעים כאן מהרי קווקז דרך הרי הקרפטים והרי האלפים, נוכל להראות מתוך צורת ההרים שהם לא התפתחו במקביל. למעשה, האדמה מורכבת מארבעה חלקים אשר הושלכו מהחלל הקוסמי וחוברו יחד, ארבעה חלקים שאז יוצרים ארבעון ולאורך הקצוות עדיין ישנם, כביכול, מקומות שאינם מהודקים כהלכה. במקומות מחוררים אלו, מתאפשר לחום הקוסמי של השמש לחדור את האדמה במידה רבה יותר מאשר במקומות אחרים.

עתה, כאשר כוחה של השמש חודר אל תוך המקומות הללו שמתחת לפני-האדמה, הם מתחממים ומתרככים – כמו שתמיד הינו המקרה כאשר דברים, אפילו מתכות, מתכלים באש – והם יוצרים לעצמם מוצא אל אותם מקומות שאינם מהודקים יחד כהלכה. אז, על-ידי הפעולה הקוסמית המשולבת של השמש והמקומות על האדמה אשר 'חוברו עם מלט', שם מופיעים אותם הרי-געש רגילים, הרים פולטי-אש.

ברם, אפשר למצוא הרי-געש גם במקומות אחרים. הר אטנה, למשל, והר וזוב לא נמצאים, זה נכון, לאורך הקצוות הללו; היכן שהם ממוקמים, לא עוברים קווים כאלו. למעשה, הרי-הגעש שאינם ממוקמים לאורך הקווים הראשיים, מלמדים הרבה, כי אפשר ללמוד מהם מה גורם להתפרצויות-אש.

אתם רואים, תמיד אפשר להראות שכאשר דברים כמו התפרצויות-אש מתרחשים על האדמה, הם קשורים לקונסטלציות, לקשר שבין הכוכבים והשמש. התפרצות-אש לעולם לא תתרחש אלא אם כן באיזשהו מקום מסוים, השמש מסוגלת לקרונן בעוצמה רבה יותר מהרגיל, כי היא אינה מוסתרת על-ידי כוכבים אחרים. אם היא מוסתרת על-ידי כוכבים אחרים, כפי שהינו המקרה באופן כללי, אז קרינת אור-השמש רגילה. אור-הכוכבים מופיע בכל מקום; אין לחשוב שהכוכבים לא נמצאים שם למעלה במהלך היום; אנו פשוט לא רואים אותם. בעיר העתיקה של יינה, היכן שלבני-אדם היה זמן לעשות דברים מהסוג

הזה, היכן שפילוסופים גרמניים רבים כל-כך לימדו, היכן שגם הקל⁴⁸ חי, יש מרתף עמוק עם מגדל מעליו,⁴⁹ אשר פתוח בחלקו העליון. אם תרדו למרתף זה במהלך היום ותסתכלו כלפי מעלה מבעד למגדל, בהיותו כולו חשוך בפנים, אבל תראו למעלה את השמים זרועי-הכוכבים היפים ביותר. בשעות היום, כאשר בהיר בחוץ, תוכלו לראות שמים זרועי-כוכבים יפים ביותר, עם כוכבים מפוזרים בכל מקום.

אך, כאשר הכוכבים נמצאים במקום כזה שבו השמש יכולה לפתח את חומה במלוא עוצמתו, כאשר הם אינם מסתירים את השמש, אז כוחות החום של השמש קורנים במקומות מסוימים כלפי מטה. אלו הם המקומות שבהם, לאחר שהאדמה התגבשה, הופיעו מאוחר יותר הרי-געש. הם הופיעו מאוחר יותר. מצד שני, אלה אשר ממוקמים לאורך קצוות הארבעון, הם הרי-הגעש המקוריים.

עתה, לפעמים אדם שאין לו מקום בחיי המדע הרגילים, מגלה בכיוון זה דברים שימושיים למדי. אולי שמעתם, לפחות המבוגרים יותר שביניכם, על אדם בשם פלב⁵⁰? הוא לא היה לא אסטרונום, לא גיאולוג, לא גיאוגרף ולא מדען טבע, אלא כומר לשעבר אשר ויתר על ייעודו – ברח ממנו! הוא הקדיש את עצמו בעיקר למחקר על קונסטלציות הכוכבים והאם יש להן באמת השפעה על האדמה. הוא גיבש את ההשקפה שקונסטלציות קשורות להרי-געש, שכאשר השפעת השמש נתמכת על-ידי הכוכבים בדרך מסוימת, מתפרץ הרי-געש. הוא סבר שגם שיטפונות נוצרים מאותה סיבה, כי המצב מושך מים: מתחת, הגוש אשר התחמם; מעל, המים.

הוא הוסיף וטען שבמכרות הכורים סובלים הכי הרבה ממה שמכונה גז-מכרות, כלומר כאשר האוויר במכרות מתלקח מעצמו. הוא שאל את עצמו כיצד זה היה יכול לקרות. הוא החליט שכדי שזה יקרה, הכוכבים מוכרחים לסייע לפעילות השמש על-ידי כך שמתאפשר לה לפעול במלוא עוצמתה. אז, השמש קורנת בעוצמה רבה מדי אל תוך המכרה והאוויר במכרה מתלקח. לכן, אמר פלב, אם מישהו מכיר את התנאים במכרות, הוא מוכרח להיות מסוגל לומר מתי אפשר לצפות לגז-מכרות במהלך השנה. כך, הוא הכין לוח-שנה וציין מתי על-פי הקונסטלציות, מוכרחה להתרחש התלקחות של גז-מכרות היכן-שהוא. אלה היו הימים המכונים 'קריטיים' שאותם ציין בלוח-השנה שלו.

לוח-שנה זה הודפס פעמים רבות והימים הקריטיים של פלב עדיין מופיעים שם. עתה, למה אפשר היה לצפות באותם ימים? או להתפרצות של הרי-געש או לרעידת-אדמה (רעידת-אדמה היא גל תת-קרקעי, התחממות-יתר תת-קרקעית) או שיטפון או התלקחות של גז-מכרות. עתה, רבותיי, פעם הייתי נוכח בתקרית משעשעת מעט. אתם רואים, פלב היה פיקח מאוד; הוא היה מסוגל להאיר את העובדות הללו, אך הוא גם

⁴⁸ ארנסט הקל, 1834-1919. ביולוג ופילוסוף.

⁴⁹ הבית המכונה 'הבית הקטן של ויגל', נבנה בשנת 1647, ונהרס בשנת 1898, כאשר נסלל רחוב ויגל. אחד מ'שבעת הפלאים של יינה'. זה היה בניין בגובה שבע קומות וכלל גרם-מדרגות מעגלי שדרכו אפשר היה להסתכל כלפי מעלה ולראות את הכוכבים מנצצים בשמים.

⁵⁰ רודולף פלב, 1838-1903. ראה, *Grundzüge der Theorie der Erdbeben und Vulkanausbrüche* גרץ 1870 ו- *Gedanken und Studien über den Vulkanismus*, גרץ 1875.

היה יהיר, יהיר נורא. כידוע לכם, להיות אדם מלומד אינו מספק הגנה מפני יהירות. הדבר הבא קרה: לפני כארבעים שנה נכחתי בהרצאה שפלב נתן. הוא עלה לפודיום בפומפוזיות גדולה ובשביעות-רצון רבה והחל להרצות. הוא אמר: "כן, בדיוק ביום זה, הכוכבים ממוקמים היכן שאפשר לצפות להתרחשותה של התלקחות ניכרת של גז-מכרות." באותו רגע, נפתחה הדלת ושליח מ'העיתונות החופשית החדשה' נכנס ומסר לו מברק. פלב עמד שם עם הזקן הארוך שלו ואמר: "זה מוכרח להיות משהו חשוב, אם הם שולחים לי את המברק עד לאולם ההרצאות!" הוא הוציא מכיסו את האולר שלו, פתח את המברק וקרא: "הייתה התלקחות נוראית של גז-מכרות!" עתה, אתם יכולים לדמיין לעצמכם את גודל הפרסום שהוא קיבל! פלב בדיוק אמר: "התלקחות של גז-מכרות יכולה לקרות היום" והשליח מביא את המברק! "אתם רואים", הוא אמר, "ההוכחות מוגשות לנו על השולחן!" אלו היו מילותיו. אך, העניין כולו הריח כמו הצגה מבוזת. פלב ידע היטב שהתלקחות של גז-מכרות עומדת להתרחש: זה היה נכון. אך, מוקדם יותר באותו יום, הוא הלך למשרדי 'העיתונות החופשית החדשה' וביקש שאם מברק כזה יגיע, עליהם לשלוח אותו מיד אל אולם ההרצאות.

זהו אחד התכסיסים שמרצים גרועים משתמשים בו – אם כי, בדרך-כלל בצורה מתונה יותר! אני מרוצה למדי מזה שאני מספר את הסיפור, כך שקהל המאזינים יהיו זהירים מעט ולא פשוט יקבלו כל דבר. הלקוחות של פלב באותם זמנים רשרשו עם שמלות המשי וחליפות-הערב שלהם. הם היו מכובדים מאוד. אבל, הייתם צריכים לראות כמה הם התרשמו מהופעתו! לא חשוב כמה חזק הוא היה מביע את השקפתו במילים, המאזינים מעולם לא היו משתכנעים כל-כך כפי שהם השתכנעו מכניסת השליח בדיוק ברגע הנכון עם המברק בידו. בני-אדם מעדיפים יותר להשתכנע על-ידי מאורעות חיצוניים מאשר מה שאפשר להביע במילים.

לכן, אפשר לומר שבמקומות מסוימים, כלומר בקצות הארבעון הזה, האדמה למעשה אינה בדיוק מחוברת. לכן, היא חשופה לחום הקוסמי של השמש והכוכבים, והתוצאה היא שאפשר לשרטט את אותם קווים אשר מצביעים על הרי-געש פעילים. התפרצויות של אש וולקנית יכולות, כמובן, להתרחש גם במקומות אחרים.

אך עתה, האם משמעות הדבר היא שפנים האדמה מוכרח להיות אש מותכת? בזה דוגלים תמיד. למעשה, אין לכך שום הוכחה אחרת מלבד העובדה שהאדמה נעשית חמה יותר ויותר ככל שחופרים עמוק יותר פיר באדמה. עם זאת, בלתי-אפשרי לחפור עמוק מאוד. יתר על כן, עם עלייה זו בחום, כאשר יורדים אל תוך האדמה, יש באופן דומה עלייה בלחץ. מה שיכול להימס על-ידי חום ולהפוך לנוזל, נדחס שוב על-ידי הלחץ הפנימי. אילו האדמה הייתה באמת מותכת בפנימיותה, אז משהו אחר לא היה מתאים. למשל, אפשר להתייחס למשקל האדמה. זה כמובן באופן היפותטי, היות שהאדמה צפה באופן חופשי ביקום ובלתי-אפשרי לשקול אותה. כדי לשקול אותה, יש להציבה מעל לאדמה אחרת, אדמה ענקית, כי כדי

שאפשר יהיה לשקול, מוכרח להיות משהו אשר מושך, אשר מפתח גרביטציה. אפשר לחשב את משקלה מהדרך שבה היא מושכת אליה גופים אחרים; למעשה, חישוב כזה נעשה. אבל, אילו אפשר היה לשקול את האדמה, אדם היה מגלה שהיא הרבה יותר כבדה מאשר הייתה אילו היה בתוכה נוזל. זוהי הסיבה לכך שגיתה⁵¹ תקף באופן נמרץ את ההשקפה שפנים האדמה הוא אש מותכת.

עתה, כאשר אדם יודע כיצד האדמה נוצרה, כאשר אדם רואה שהיא באמת ארבעון שאינו מהודק היטב, אז אין צורך לדמיין אותה כמותכת בפנימיותה ולהניח שבזמנים מסוימים, אדם אינו יכול לדעת מדוע ולמה, היא מוכרחה לפתע לפלוט אש – כמו אדם מצוברח והיסטרי! אילו האדמה הייתה מותכת בפנימיותה, על האדם היה לתאר לעצמו שזה קצת מטורף – כמו אדם לא-שפוי שבכל רגע פתאומי מתחיל לזעום; בלתי-אפשרי לדעת מתי הרגעים הללו יופיעו. אך, זה לא נכון ביחס לאדמה. אתם תמיד יכולים להראות מהיכן נובע החום – שהוא מגיע מבחוץ, שברגע הזה מופיע חום רב-עוצמה כזה, כלל לא עמוק מאוד באדמה, אשר מפלס לעצמו מוצא.

כך האש שהר וזוב או כל הר-געש אחר פולט, נובעת רק מזה שהטמפרטורה הקוסמית התלהטה. תמיד ייקח מעט זמן לפני שההשפעה תהיה גלויה-לעין. למשל, הקונסטלציה המסוימת של הכוכבים מוכרחה לפעול תחילה על האדמה לפרק זמן מסוים.

אך, זה גם נובע מעובדות מסוימות שכבר תיארתי כאן בהקשר שונה למדי. נניח שכאן נמצא אזור מסוים של האדמה, קרני-השמש קורנים עליו בעוצמה ומתחת מתפתח משהו שמאוחר יותר יחפש מוצא דרך התפרצות געשית או רעידת-אדמה.

אתם רואים, מה ששרטטתי קודם, החום רב-העוצמה אשר יורד אל תוך האדמה – בני-אדם אינם חשים זאת, כי הם אינם שמים לב. לכל היותר, בני-אדם ספורים מתהלכים במקום שבו אין שום רמז לפעילות וולקנית, אם כי ההשפעות של פעילות השמש כבר נוכחות באוויר, ולבני-אדם ספורים אלו יש כאבי-בטן קשים, לאחרים יש כאבי-ראש, מיגרנות, ולאחרים יש הפרעות בלב. אך, בני-אדם עומדים בכל הדברים הללו באופן מעורפל והם אינם מבחינים בכך. אך, בעלי-חיים, כפי שאמרתי בהקשר אחר, שהינם בעלי אפים רגישים יותר, בהיבט זה איברים עדינים, קולטים את המתרחש ובורחים. בני-האדם, למרות כאבי-הבטן וכאבי-הראש שלהם, אינם יודעים מדוע בעלי-החיים נעשו חסרי-מנוחה וברחו. אך, לאחר ימים ספורים מתרחשת רעידת-אדמה או התפרצות וולקנית. בעלי-החיים ברחו מפני שהם כבר הריחו את אשר עומד לבוא; בהיבט זה, בני-האדם בנויים באופן גס כל-כך שהם אינם מודעים למאורע עד שהמאורע כולו מופיע לפניהם.

⁵¹ גיתה תקף בלהט רב את ההשקפות שליאופולד פון בוך ואחרים דגלו בהן, שבאותם זמנים זכו לפרסום רב ולדעתו חסרו את הרעיון המרכזי אשר היה יכול להאיר את העובדות הבודדות. ראה מכתב שלו אשר נשלח לניס פון אזנבק מ-13 ביוני 1823.

מזה אתם יכולים לראות שמהו כבר התרחש זמן רב קודם, לפני שהמאורע הסופי התרחש. מה שקורה הוא זרימה פנימה של מעט חום קוסמי. אך, אתם בכל זאת יכולים לשאול שאלה. ביכולתכם לומר: חום קוסמי זה רק מחמם את הקרקע והיכן שהאדמה כוללת חומרים דליקים, תיתכן כמובן הצתה... אך, מדוע הכול מתלקח בבת-אחת? כאן, אני יכול לומר דבר נוסף. כאשר אדם נוסע לאיטליה, למקומות אשר ממוקמים בין רומא ונפולי, ולאיים ולחצאי-האיים שבקו החוף, המדריכים תמיד נהנים להראות את הניסוי הבא. הם לוקחים פיסת נייר ונר ומחזיקים אותם כך – תוך רגע, עשן מתחיל לצאת מן האדמה! האדמה מעשנת – מדוע? מפני שהאוויר מתחמם מהנייר הבוהר ועל-ידי כך הוא נעשה קל יותר ומתפשט לכל עבר. החום אשר נגרם על-ידי חום השמש זורם מתוך האדמה כעשן. מעניין מאוד לראות זאת. אדם מדליק פיסת נייר ומיד האדמה מתחילה לעשן באותו מקום.

עתה, חישבו על דבר זה בהיותו מורחב לממדים ענקיים: השמש מחממת לא רק את הקרקע מתחת, אלא גם את האוויר מעל – והרי לכם הר וזוב. ברגע שבו האחרון התבסס – ובכן, זוהי ההתחלה והתהליך ממשיך להתרחש במקומות שהוא מעדיף. מעניין להבין שעצם הדברים הללו אשר מתרחשים על האדמה באופן לא-סדיר, נגרמים על-ידי המרחב הקוסמי בכללותו.

עתה, אמרתי לכם שכאשר העפנו את אותו חומר גופריתי במהלך אותם ימים במעבדה לגיאולוגיה, הפקנו משהו שבאמת נראה כמו ירח קטן. כך, כאשר אדם מתבונן בירח האמיתי, שהירח הקטן שלנו דמה לו, הוא מקבל את הרעיון שגם הוא הועף מתוך היקום. זהו רעיון אחד שהוא מקבל.

הרעיון השני מבוסס על מחקר רוחי-מדעי, כלומר שהירח הושלך בקוסמוס, בעיקר מהאדמה. מה משמעות הדבר? ובכן, גם את זה עשינו במעבדה. תחילה, חיברנו יחד גוף קוסמי כזה מחומרים שונים. לאחר מכן, ניגשנו אליו מכל הכיוונים, בהשליכנו עליו חומרים מבחוץ והנה – הוא נעשה דומה יותר ויותר לירח. מה קיבל האדם אז? ובכן, הוא קיבל את התהליך כולו. רוב החומר של הירח הוסר מן האדמה וברגע שהוא נכנס לתוכו, הושלך עליו חומר עדין מכל מקום במרחב. חומר עדין תמיד נוכח ביקום – הוא נופל במטאורים – הוא תמיד מושלך. הרי לכם מקור הירח. הדברים הללו, כולם מחוברים זה לזה.

התפתחות המדע, כידוע לכם, ראויה-לציון לפעמים. כיום, עומדת אנדרטה בעיר היילברון – היא בוודאי נוראית כיצירת אמנות, אך היא עדיין עומדת שם ומציגה את יוליוס רוברט מאייר.⁵² אם תשמעו עליו במדע של ימינו, תלמדו שהוא היה גאון חלוץ לנוכח מחקריו בשנות הארבעים של המאה התשע-עשרה על טבעה של פעולת החימום. יוליוס רוברט מאייר נולד בהיילברון, הוסמך שם כרופא והסתובב בלי שישמו לב אליו. המדענים באותם זמנים לא הקדישו לו תשומת-לב מיוחדת. אף על פי שכיום הוא מתואר בכל מקום כחלוץ מחונן מאוד בפסיקה, באותם זמנים שבהם ניגש לבחינות ההסמכה לרפואה בטובנינגן,

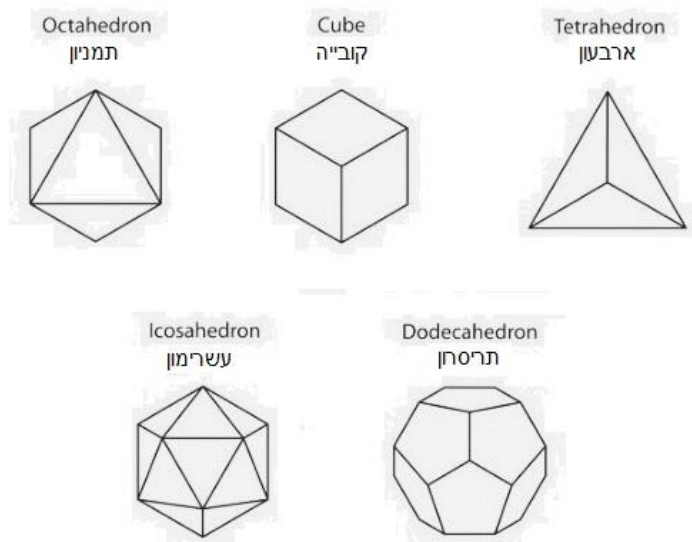
⁵² יוליוס רוברט מאייר, 1878-1814. *Beiträge zur Dynamik des Himmels*, היילברון, 1848.

הוא נכשל בהן. אילו הייתם חוקרים זאת, הייתם נתקלים בעובדה הראויה-לציון שרוב בני-האדם שמאוחר יותר היו לגאונים, נכשלו מוקדם יותר בבחינות שלהם. כזה היה גם גורלו של יוליוס רוברט מאייר. הוא בקושי הצליח לעבור ולהיות מוסמך לרפואה. אך, במהלך חייו איש לא התייחס אליו כראוי-לציון – למעשה, בדיוק ההיפך. הוא התלהב כל-כך מתגליתו שהוא דיבר עליה בכל מקום. אז, בני-אדם אמרו שתודעתו נדדה והכניסו אותו לבית-מחסה. בני-דורו הכניסו אותו לבית-משוגעים, בעוד שהדורות הבאים ראו בו גאון גדול והציבו בעיר הולדתו אנדרטה לזכרו.

היה זה יוליוס רוברט מאייר שכתוצאה מחשיבה ומחקר, שאל כיצד קרה שהשמש אשר נותנת כל-כך הרבה חום, אינה מתקררת. הוא אמר לעצמו שהיא אינה מתקררת באותה מידה שהיא הייתה מוכרחה לעשות זאת תמיד לאחר שנתנה חום. לכן, הוא חשב שכוכבי-שביט, מספר עצום של כוכבי-שביט, מוכרחים לדהור ללא הרף, אל תוך השמש, להיזרק לתוכה מהיקום. הם גופים דלילים ועדינים, אך הם דוהרים אל תוך השמש. זה נכון שהם דוהרים אל תוך השמש. השמש שונה מאוד ממה שהפיסיקאים מדמיינים לעצמם כיום. הם היו מופתעים מאוד אם היה עליהם להתקרב אליה – הם לא היו מוצאים גז לוהט, אך הם היו מגלים משהו אשר גורם לכל חומר ארצי להישאב לתוכה ולהיעלם. השמש היא חלל ריק אשר שואבת. היא אינה כדור גז. היא דומה יותר לפנינה ביקום, כדור שואב בלי שום דבר בתוכו שאדם יכול לחפש, אך שואב ללא הרף את כוכבי-השביט הרבים הללו. המבנים האתריים העדינים של היקום, שהינם כמעט רוחיים, נשאבים ללא הרף על-ידי השמש כמזון. לכן, אנו עדיין רואים כיום את הנהירה הזאת אל השמש. רבותיי, דברים אלו צריכים להסב את תשומת-לבנו אל משהו חשוב.

אתם רואים, כאשר אדם מגיע לעובדה שהאדמה היא באמת ארבעון – ובכן, אם אדם הוכרח לחקור צורות כאלה ולשים לב למספר הפאות והקודקודים, אז הוא מבין שידע מסוים בגיאומטריה נחוץ כדי להבין כיצד בונים אותן. הן לא נוצרות סתם כך. ילדים נהנים לעשות זאת, לבנות ארבעונים (*Tetrahedron*),⁵³ קוביות,⁵⁴ תמניונים (*Octahedron*),⁵⁵ עשרימונים (*Icosahedrons*),⁵⁶ תריסרונים (*Dodecahedron*),⁵⁷ הללו – חמשת המוצקים הרגילים. ילדים אוהבים לבנותן מקרטון על-ידי הדבקת החלקים, אך לשם כך נדרש ידע בגיאומטריה.

⁵³ ארבעון הוא פוליגון בעל 4 פאות, 6 קצוות, 4 קודקודים.
⁵⁴ קובייה היא פוליגון בעל 6 פאות, 12 קצוות, 8 קודקודים.
⁵⁵ תמניון הוא פוליגון בעל 8 פאות, 12 קצוות, 6 קודקודים.
⁵⁶ עשרימוון הוא פוליגון בעל 20 פאות, 30 קצוות, 12 קודקודים.
⁵⁷ תריסרון הוא פוליגון בעל 12 פאות, 30 קצוות, 20 קודקודים.

עתה, האדמה נוצרת מתוך היקום בדיוק בדרך הזאת – נוצרת מתוך ידע בגיאומטריה, במובן זה, היא לא נוצרה על-ידי ביצוע חישובים, אלא מתוך ידע – כי היא רגילה! מזה אתם יכולים להסיק שהגיאומטריה באמת קיימת בעולם, שהכול נמצא בהתאמה עם הגיאומטריה. זה נכון. המדע הממשי מראה לנו משהו שתמיד טענתי, כלומר שמחשבות מפוזרות בעולם, מחשבות קיימות בכל מקום ורק אותם בני-אדם שלהם עצמם אין מחשבות, לא מגלים אותן!

האם זה לא ראוי לשבח להיות אדם חופשי וחושב באופן עצמאי? ועם זאת, זה קצת מגוחך למצוא את הביטוי 'הוגה חופשי' אשר הופיע בזמנים המודרניים, במאה התשע-עשרה. לחשוב באופן עצמאי הוא דבר טוב מאוד, אך רבים מתוך חירותם השתמשו שלא כהלכה בביטוי זה של 'הוגה חופשי'. בני-האדם אשר חשו עצמם כהוגים החופשיים ביותר, היו בדיוק אלו שהיו להם הכי פחות מחשבות, שפשוט חזרו על מה שהיה לבני-אדם אחרים לומר. איש אנגלי העיר הערה נחמדה; הוא אמר: "מחשבה חופשית לא משתמע שלבני-אדם יש מחשבות, אך הם נטולי-מחשבות" – הערה אשר צוטטה רבות. מהו הוגה חופשי? הוגה חופשי הוא אדם שהינו נטול-חשיבה! ובכן, במדע אדם מוכרח לשאוף לא לפתח חירות כזו ממחשבות, אחרת לא יוגשם דבר. הצורה הממשית של האדמה הייתה יכולה להתגלות לפני זמן רב – העובדה שהיא לא לגמרי ראש-כרוב כדורי, אלא יש לה משהו מצורתו של ארבעון!

ידיעת האדמה קשורה לידיעת האדם. האדם מחקה את היקום בצורתו שלו. הוא מעתיק את היקום בראשו ולכן הראש מעוגל למעלה כמו היקום העגול. מתחת, היכן שהלסתות מופיעות, ישנם מבנים ראויים-לציון; הם נובעים מאדמה בעלת צורה של משולש. בעיצוב הלסת, אתם מגלים משולשים בכל מקום; הם מגיעים מלמטה, מאדמה בעלת צורה של משולש. עם שתיהן, בני-האדם מעתיקים את היקום: יש להם, פחות או יותר, ראשים מעוגלים למעלה וכוחות-האדמה עולים מלמטה.

התבוננו בזה לזמן מה. תגלו בדרכים מגוונות ביותר את נטיית האדם (ובעלי-החיים) לעיצוב בצורת משולש; זה בא מן האדמה. כוחות פועלים מהאדמה כלפי מעלה ומטביעים בו את המשולש. היקום פועל מלמעלה כלפי מטה ומעצב את הצורה המעוגלת. דברים אלו מעניינים מאוד!

זוהי ידיעה שאפשר לרכוש אם חודרים אל תוך מדע אמיתי באופן הנכון. אם אדם נטול-מחשבות, אז הוא אומר סוגים שונים של שטויות. בתקופתנו נאמרות שטויות מסוגים שונים; הדבר אינו יכול להוביל להבנת מהותם של דברים בממשותם.

רבותיי, נמשיך לדבר על כך ביום שבת הבא.

הרצאה 13

טבע האנתרופוסופיה ומשימתה. כוכב-שביט בילה.

דורנאך, 20 בספטמבר 1924

רוזולף שטיינר: רבותי, בוקר טוב! האם יש למישהו שאלה מעניינת?

שאלה: אדוני, בהקשר עם האנתרופוסופיה: מה היא בעצם מהווה? מהם ייעודה ותפקידה בעולם?

ר' שטיינר: השואל רוצה לדעת מהי אנתרופוסופיה ומהי משמעותה עבור האנושות באופן כללי. אני

חושב שהוא מתכוון למשמעותה עבור כיתת העבודה.

ברור שקשה לדבר בקצרה על הנושאים הללו. אלה אשר נכחו כאן זמן ניכר השתכנעו יותר ויותר

שהאנתרופוסופיה היא משהו אשר היה מוכרח לחדור את אבולוציית האנושות. לאלו שאינם נמצאים כאן זמן רב יהיה, באופן טבעי, קושי מסוים ורק בהדרגה שהם יהיו מסוגלים להבינה.

בראש ובראשונה, עלינו להבין שלבני-אדם יש נטייה מועטה לקבל משהו חדש כאשר הוא מופיע

בעולם. יכולות להימסר דוגמאות ראויות-לציון על הדרך שבה תגליות מדעיות התקבלו. חישבו, למשל, על

ההיקף שבו כל דבר בימינו הושפע מתגלית כוח הקיטור ומהמצאת מנוע הקיטור. חישבו כיצד העולם היה

נראה כיום אלמלא היו מנועי קיטור בצורותיהם הרבות והשונות! כאשר מנוע הקיטור הומצא לראשונה,

סירה קטנה, מונעת קיטור, הפליגה במעלה הנהר והיא רוסקה על-ידי איכרים כי הם אמרו שהם אינם

מתכוונים להשלים עם דבר שכזה, שהינו דבר טיפשי וחסר-תועלת! תמיד, האיכרים לא היו אלה אשר

התנהגו באותה דרך. כאשר תיאור של מטאורים נמסר בפעם הראשונה בכנס מלומדים בפריס, נטען

שהמרצה משוגע. לאחרונה, סיפרתי לכם על יוליוס רוברט מאייר, אשר נחשב כיום לאדם מהולל וידען

דגול מאוד – הוא הוכנס לבית-מחסה!

גורלן של מסילות-הברזל היה ראוי-לציון במיוחד. כידוע לכם, הן אינן קיימות זמן רב; הן הוכנסו

לשימוש בפעם הראשונה במאה התשע-עשרה. לפני כן, בני-אדם היו צריכים לנסוע במרכבות. כאשר הוצע

לבנות את מסילת-הברזל הראשונה בין ברלין ופוטסדאם, מנהל הקניונים⁵⁸ אמר ששתי רכבות נסעו ריקות

אדם מברלין לפוטסדאם מדי שבוע, לכן הוא לא היה יכול לדמיין בעיני רוחו איזה שימוש יהיה

למסילות-הברזל. לא עלה בדעתו שברגע שבו מסילות-הברזל תהיינה שם, יותר אנשים יוכלו לנסוע

ברכבות מאשר במרכבות.

⁵⁸ קרל פון נגלר, 1846-1770, מדינאי פרוסי. מנהל הדואר בשנים 1823-1846. הכניס לפעולה את מערכת הדואר המודרנית שלנו.

מעניינת אף יותר הייתה הגישה של ארגון אנשי הרפואה⁵⁹ בשנות הארבעים של המאה התשע-עשרה. כאשר נבנתה מסילת-הברזל מפירט לנירנברג, האנשים המלומדים הללו טענו שיש להפסיק את העבודות, כי מהירות הנסיעה יכולה בקלות רבה לגרום לנוסע לחלות כתוצאה מזה שהעצבים שלו ייפגעו. כאשר בני-האדם סירבו לקבל את הטענה הזאת, נאמר להם שיש להציב קירות של לוחות גבוהים משני צדי הפסים, כדי להציל את האיכרים מזעזוע מוחי בחלוף הרכבות! אתם עדיין יכולים לקרוא על כך במסמכים עתיקים נחמדים. אך, על אף כל ההתנגדות הזאת, מסילות-הברזל התקדמו במידה ניכרת. גם האנתרופוסופיה תמצא את מקומה בעולם, פשוט מפני שהיא כורח, כי בלתי-אפשרי יהיה באמת להבין דבר בעולם אלא אם כן יכירו וילמדו את היסוד הרוחי של הדברים.

האנתרופוסופיה לא באה במטרה להתנגד למדעי הטבע – היא באה רק מפני שמדעי הטבע קיימים. אך, המדע עם כליו המשוכללים וניסוייו הפיקחים להפליא, גילה אוסף של עובדות – שבדרך שבה הוא מציג אותן – שאינן יכולות להיות באמת מובנות. הן לעולם לא יובנו עד שיכירו בכך שעולם הרוח קיים מאחורי כל דבר ובתוך כל דבר.

הבה ניקח נושא מעשי ונדוש מאוד – אכילת תפוחי-אדמה. פעם, לא היו תפוחי-אדמה באירופה; הם הגיעו לאירופה ממדינות זרות. סבורים שסר פרנסיס דרייק⁶⁰ הביא לראשונה תפוחי-אדמה, אין זה נכון – הם הובאו ממקור אחר. עם זאת, באופנבורג יש אנדרטה לזכרו של דרייק. במהלך המלחמה, נאלצנו פעם לעצור באופנבורג והייתי סקרן לדעת מדוע פסל זה הוקם. הסתכלתי באנציקלופדיה והנה מה שהיה כתוב: 'אנדרטה לזכרו של דרייק עומדת באופנבורג, כי הוא היה האדם הראשון אשר הביא תפוחי-אדמה לאירופה'.

אך, מה לגבי תפוחי-האדמה עצמם? נניח שמדען או רופא היו מתבקשים לומר מהי ההשפעה שיש לתפוחי-אדמה כאשר אוכלים אותם. כידוע לכם, תפוחי-אדמה הפכו למצרך עיקרי. במקומות מסוימים קשה מאוד להניא בני-אדם מתזונה אשר מתבססת עליהם כמעט באופן בלעדי. מה עושה מדען מודרני כאשר הוא בודק את ערכם התזונתי של תפוחי-אדמה? הוא עורך מחקר מעבדתי כדי לגלות את החומרים אשר כלולים בתפוח-אדמה. הוא מגלה פחמימות אשר מורכבות מפחמן, חמצן ומימן, ביחסים מוגדרים; הוא אף מגלה שבגוף האנושי החומרים הללו עוברים טרנספורמציה לכדי סוג של סוכר. אך, הוא אינו מקבל יותר מזה; והוא אינו יכול לעשות זאת. כי, חישבו על הדבר הבא: אם בעל-חיים מסוים ניזון מחלב, הוא יכול לגדול. אך, אם בוחנים את מרכיביו הכימיים ואם המרכיבים הכימיים הללו ניתנים לבעל-החיים במקום החלב, הרי שהם יינתנו לריק מפאת חוסר בערכים תזונתיים ממשיים. מדוע זה כך? זה מפני שפועל משהו בחלב בנוסף

⁵⁹ ראה *Die erste deutsche Eisenbahn* מאת ר. האגן, 1885.
⁶⁰ סר פרנסיס דרייק, 1540-1596. ספן בריטי נודע.

למרכיבים הכימיים. גם בתפוח-האדמה, יש משהו מעבר למרכיבים כימיים גרידא, כלומר היסוד הרוחי. היסוד הרוחי פועל בכל מקום, בטבע כולו.

אם במדע הרוח (אנתרופוסופיה היא, ככלות הכול, רק שם) נערך מחקר אמיתי על הדרך שבה תפוח-האדמה מזין את הישות האנושית, נמצא שתפוח-האדמה הוא משהו שאינו מתעכל לגמרי על-ידי איברי-העיכול, אך הוא עובר אל תוך הראש דרך בלוטות הלימפה, דרך הדם, בדרך כזו שהראש עצמו מוכרח לתפקד כאיבר-עיכול עבור תפוח-האדמה. כאשר אוכלים תפוחי-אדמה בכמויות גדולות, הראש נעשה סוג של קיבה, סוג של איבר-עיכול.

קיים הבדל גדול בין אכילת תפוחי-אדמה ולחם מלא וטוב, למשל. כאשר אוכלים לחם מלא, החלק החומרי של השיפון או החיטה מתעכל כהלכה במסלול העיכול ובאופן בריא. כתוצאה מכך, רק מה שהינו רוחי בשיפון או בחיטה מגיע לראש, המקום שאליו הוא משתייך.

את סוג הידיעה הזאת יהיה בלתי-אפשרי להפיק, לעולם, ממדעי הטבע. כאשר דברים נחקרים בכנות ביחס לתכונתם הרוחית, מתברר שבעידן מודרני זה, האנושות ניזוקה בחומרה מצריכה מופרזת של תפוחי-אדמה. מדע הרוח מוצא שאכילת תפוחי-אדמה מילאה תפקדי גדול מאוד בהתדרדרות הכללית של הבריאות במאות השנים האחרונות. זוהי דוגמה גסה לדרך שבה מדע הרוח יכול לחקור את התוצאות המצוינות של מדעי הטבע, על-ידי כך שהוא לוקח אותן כבסיס למחקר שלו.

אבל, יש גם משהו אחר. כל חומר בעולם יכול להיבחן כדי להגדיר את תכונתו הרוחית. זוהי הדרך היחידה שבה אפשר לגלות תרופות ממשיות למחלות. לכן, מדע הרוח מספק יסוד ברור מאוד גם לתחום הרפואה.

מדע הרוח הוא הרחבה בלבד של מדעי הטבע; הוא אינו, בשום פנים ואופן, משהו אשר בא להפריך את מדעי הטבע. מלבד זאת, במדע הרוח יש לנו משהו אשר חוקר את הרוחי בדרך מדעית ולכן אינו מבקש מבני-אדם פשוט להאמין לדברים אשר נאמרים. כך, עניינים של אמונה מוחלפים במחקר מדעי.

כמו-כן, מן ההכרח לומר שבכל התחומים, המדע רוכש כמות מסוימת של ידיעה. האנושות אינה יכולה, כמובן, לעסוק בפרטים מדעיים, אך כל אינדיבידואל מוכרח לפחות לדעת משהו על אודות הדברים המהותיים בעולם.

ברצוני לומר לכם משהו אשר יראה לכם כמה חשוב להיות מסוגל לדעת כיצד הרוח למעשה פועלת. בשנת 1773, התפשטה בפריס באופן פתאומי שמועה שאיש מלומד דגול⁶¹ אמר לתת הרצאה באגודה מסוימת של אנשים מלומדים שבה הוא יוכיח שכוכב-שביט עומד להתנגש בכדור-הארץ ולהרוס אותו.

⁶¹ ג'וזף ג'ירום לנד, 1807-1732. אסטרונום צרפתי.

באותם ימים, האמינו שאפשר להוכיח דבר מן הסוג הזה באופן מדויק ומדעי. לכן, באותם זמנים, במאה השמונה-עשרה, כאשר אמונות טפלות עדיין היו בשפע, התפשטה בהלה נוראית ברחבי פריס. אם נקרא את הרישומים של מה שקרה בפריס באותה תקופה, נגלה שהיו מספרים עצומים של הפלות – נשים ילדו מוקדם מדי מתוך בהלה מוחלטת. בני-אדם אשר חלו במחלות קשות, מתו; אחרים חלו כתוצאה מפחד. ברחבי פריס הייתה תסיסה נוראית, כי היה ידוע שאדם מלומד יודיע בהרצאה על ההתנגשות הממשמת ובאה של כוכב-שביט באדמה ועל ההרס שיהיה על האדמה כתוצאה מכך. המשטרה – שכידוע לכם נמצאת בכוננות מתמדת – אסרה על מתן ההרצאה, כך שבני-האדם לעולם לא גילו את מה שהפרופסור התכוון לומר. אך, אף-על-פי-כן, הייתה חרדה גדולה! עתה, אתם יכולים לשאול: האם הפרופסור אשר רצה לתת את ההרצאה, צדק או טעה?

ובכן, העניין אינו פשוט כל-כך. כי, מאז שקופרניקוס הציג את תורתו החדשה על היקום, הכול נעשה עניין של חישובים, והחישובים באותם זמנים הובילו למסקנה הבאה: השמש נחשבת למרכז היקום, לאחר מכן מופיעים מרקורי, ונוס, ירח, אדמה ומרס, אחר-כך הפלנטואידים, ואז יופיטר ואחריו סטורן; אז, כוכבי-השביט ומסלוליהם. עתה, חישבו על כך: האדמה מסתובבת ובני-אדם יכולים לחשב מתי היא תגיע לנקודה מסוימת שבה כוכב-השביט יתקרב אליה. חבטה! – על-פי החישובים, הם יתנגשו. באותם זמנים, רבותיי, הם אכן היו מתנגשים – אלא שכוכב-השביט היה קטן כל-כך שהוא התפרק באוויר! לא בדיוק באוויר שמעל פריס, אלא במקום אחר. לכן, החישובים היו נכונים למדי, אך לא היה מקום לחרדה.

בשנת 1832 היה סיפור מוזר עוד יותר. כי אז חושב שכוכב-שביט – היה זה כוכב-השביט בילה – עמד לחצות את מסלול האדמה ולעבור קרוב למדי לאדמה. כוכב-שביט זה לא היה כזה קטן כמו כוכב-השביט הקודם, וקרוב לוודאי שהיה מסוכן יותר. אך, לשמחתנו החישובים הצביעו על כך שכאשר כוכב-השביט יעבור את האדמה, הוא עדיין יהיה במרחק של 20,921,000 ק"מ ממנה – וזה קצת רחוק, האם אינכם סבורים כך? לכן, לא היה שום צורך לחשוש שמא האדמה תיחרב. אך, אף-על-פי-כן, בני-האדם היו דרוכים מאוד באותו זמן, כי גופים שמימיים נמשכים זה לזה באופן הדדי ואפשר היה לצפות לכך שכוכב-השביט יגרום לזעזוע באוקיינוסים על-ידי כוח הגרביטציה וכן הלאה. לא קרה שום דבר מיוחד – נכון, היה אי-שקט כללי בטבע, אך לא משהו מעניין במיוחד. כוכב-השביט היה במרחק 20,921,000 ק"מ – השמש נמצאת שלוש-עשרה פעמים רחוק יותר – לכן, באותו זמן לאדמה לא נגרם שום נזק.

בשנת 1872, כאשר הייתי ילד והתגוררתי עם הוריי בתחנת-רכבת קטנה, תמיד קראנו בעיתונים: "העולם עומד להיחרב!" – כי, כוכב-שביט עמד להופיע שוב. כוכב-שביט מסוימים תמיד חוזרים וכוכב-שביט זה, עם חזרתו, יהיה קרוב יותר לאדמה ולכן מסוכן יותר. כוכב-שביט ראוי-לציון זה כבר הופיע בשנים 1845/46 ושוב בשנת 1852 – אך אז, הוא התפצל לשניים! כתוצאה מהפיצול, כל חצי נעשה מדולל יותר. מה אפשר היה לראות שם בשנת 1872? משהו כמו גשם מנצנץ של כוכבים מרצדים, מספר

גדול של כוכבים מרצדים! כוכב-השביט אכן התקרר יותר, אך הוא התפצל והשליך חומר מדולל אשר ירד כמו גשם מנצנץ. כולם יכלו לראותו, כי כאשר מופיע בלילה מערך עצום כזה של כוכבים מרצדים, אפשר לראותם יורדים מהשמים. בני-אדם מסוימים אשר ראו זאת מתרחש, האמינו שיום-הדין הגיע. שוב, הייתה בהלה גדולה. ברם, הכוכבים המרצדים התפרקו באטמוספירה.

עתה, חישבו על הדבר הבא: בשנת 1872, אילו כוכב-השביט היה נשאר שלם, האדמה שלנו הייתה ניזוקה באופן חמור. כפי שאמרת, לתחנה שלנו הגיעו עיתונים אשר דיווחו על ההרס הממשמש ובא של האדמה. האסטרונומים חישבו את הזמן. על-פי החישוב המדעי, זה היה נכון למדי. זה באמת לא היה הולם לציין כמה בני-אדם באותם זמנים שילמו סכומים גדולים לכמרים שלהם – כדי שחטאיהם יימחלו להם. גם בשנת 1773, בפריס, כמרי-הווידוי עשו הרבה מאוד כסף, כי בני-אדם רצו שחטאיהם יימחלו להם לאלתר! היה אסטרונום ששמו ליתרו,⁶² אשר ערך חישוב ראוי-לציון על מה שהיה עלול לקרות אילו הדברים היו נשארים כפי שהיו בשנת 1832, כלומר אילו כוכב-השביט לא היה מתפצל כפי שקרה. במאה התשע-עשרה, הוא עדיין היה 20,921,000 ק"מ רחוק מהאדמה, אך הוא הלך והתקרר עוד ועוד. ליתרו חשב בצורה נכונה למדי שבחודש ספטמבר 1872, תהיה סכנה שכוכב-השביט יתנגש באדמה. אילו כוכב-השביט היה מגיע אז לנקודה שאליה הוא למעשה לא הגיע באותה שנה עד ה-27 בנובמבר, לא היה מדובר במטר מטאורים, אלא בעניין חמור מאוד. דברים כאלו אכן קורים. ליתרו חישב זאת בשנת 1833 (עכשיו אנו בשנת 1924), אילו כוכב-השביט היה נשאר כפי שעדיין היה במאה השמונה-עשרה, התנגשות הייתה בלתי-נמנעת והאדמה הייתה נחרבת. החישוב היה נכון בקירוב רב. אך, כוכב-השביט לא נשאר כפי שהיה! כך, כבר באותו זמן, בני-אדם יכלו לומר: כוכב-השביט היה רחמן, כי אילו הוא עדיין היה לוחט, בשנת 1833 הוא היה פוגע באדמה בדרך כזו שכל האוקיינוסים והימים היו עולים מקו-המשווה אל הקוטב הצפוני והאדמה כולה הייתה מושמדת. כן, כוכב-השביט התפצל והוא השליך את החומר אשר היה כבד מדי עבורו, בצורה של אבנים מטאוריות שאינן מזיקות.

כך, אתם רואים, אנו חיים בתקופה שבה אנו יכולים לומר: אלמלא כוכב-שביט זה היה רחמן, איש מאתנו לא היה יושב כאן היום! מה שלבסוף קרה הוא הדבר הבא: כוכב-השביט אינו מופיע עוד ככוכב-שביט, אך באותם זמנים שבהם, במהלך הרגיל של המאורעות, הוא הופיע, תמיד היו גשמי-מטאורים. בהדרגה, לאורך מאות השנים הוא משליך את מהותו כולה. במהרה, הוא לא יהיה עוד גלוי-לעין, מפני שהוא יוותר על מהותו למען היקום והאדמה.

אך עתה, ברצוני להראות לכם את הצד השני של עניין זה. ברור שבתהליך האבולוציה האנושית, כשריו הרוחיים של האדם משתנים ללא הרף. אלה שאינם מאמינים בזה, פשוט אינם מבינים את האבולוציה

⁶² ג'וזף יוהאן ליתרו, 1840-1781. *Über den gefürchteten Kometen des Jahres 1832 and über Kometen überhaupt*. וינה, 1832.

הרוחנית של המין האנושי. כי, חישבו על כך: כל התגליות המודרניות שלנו היו מתגלות לפני זמן רב, אילו היו ברשות בני-האדם אותם כשרים רוחיים שיש ברשותם כיום. בזמנים עתיקים, כשריהם הרוחיים לא היו פחותים, אלא שונים. הסברתי לכם את העניין הזה בדרכים המגוונות ביותר, גם במענה לשאלות בנושא זה. עתה, נחזור לכוכבי-השביט. כוכב-השביט שעליו דיברתי אינו היחיד שהיה רחמן מספיק להתפצל ולהתפרק בחלל הקוסמי בזמן הנכון. קיים מספר גדול של כוכבי-שביט אחרים אשר עשו את אותו מעשה. אמונות טפלות רבות תמיד היו קשורות לנושא של כוכבי-השביט. האנתרופוסופיה ניגשת לנושא בדרך מדעית לחלוטין.

אך עתה, מה יקרה אם נמשיך להתפתח באותו כיוון שבו אנו מתפתחים כיום? המין האנושי בימינו פיקח נורא! פשוט השוו אדם בימינו עם פיקחותו כולה, עם כל מה שלמד בבית-ספר, למישהו אשר חי במאה השתים-עשרה או השלוש-עשרה, כאשר בני-אדם ספורים מאוד יכלו לכתוב. חישבו על הדבר הבא: ישנו שיר יפה מאת וולפרם פון אשנבאך,⁶³ אשר היה אדם אצילי מהמאה השלוש-עשרה. הוא הלחין את השיר, אך לא ידע לכתוב, לכן הוא נאלץ להזמין אליו כומר ולהכתיב לו את השיר. השיר הזה היה פרטיבל שממנו וגנר הלחין את האופרה שלו. כך, אתם רואים, באותם ימים לבני-האדם היו כשרים שונים. איננו צריכים להרחיק לאחור מעבר למאה השתים-עשרה או השלוש-עשרה. באותם זמנים, אדם אצילי לא ידע לכתוב. וולפרם פון אשנבאך ידע לקרוא, אך לא לכתוב.

הכשרים האלה שלנו אינם מגיעים אלינו בהיותם מוכנים לשימוש; הם מתפתחים. אם נמשיך בדרך-החיים הנוכחית שלנו, כאשר בין הגילים שבע וארבע-עשרה אנו מולעטים בידע מדעי מכל הסוגים – כמובן, יש לזה גם פן חיובי – כולנו נסבול בהדרגה ממה שהו שקודם לכן לא היה ידוע ועתה נפוץ כל-כך. כולנו נסבול ממה שאתם מכנים 'עצבים', ממחלות עצבים. זה מראה לכם שאותם רופאים חכמים בשנות הארבעים של המאה התשע-עשרה אשר האמינו באופן מטופש כל-כך בכך שבני-אדם לא יוכלו לחיות אם תיבנינה מסילות-ברזל, לא היו – מהידע אשר היה ברשותם – ככלות הכול, טיפשים כל-כך! כי, כל מה שהם ידעו באותו זמן, שכנע אותם שאם אדם נוסע ברכבות, הוא לא יוכל, בסופו של דבר, לעבוד, הוא יאבד את זיכרונו, יכלה את עצביו ויהיה לא-יציב וחסר-מנוחה באופן חריג. המדע בתקופתם הצדיק את ההכרה שלהם. יתר על כן, מה שהם אמרו נכון, נכון לחלוטין.

אבל, ישנו דבר אחד שהם השמיטו מהתיאור. אכן, בני-האדם נעשו עצבניים יותר. אתם עצמכם, כאשר אתם חוזרים הביתה מן העבודה, אינכם כמו בני-האדם משנות השלושים והארבעים של המאה התשע-עשרה שפשוט היו לובשים בערב את כותנת-הלילה שלהם ומתחממים ונהנים בלי שום עקבות של

⁶³ וולפרם פון אשנבאך, 1220-1170, פרסיבל הושלם בשנת 1210. ריצ'רד וגנר, 1883-1813, פרסיבל, דרמה מקודשת, הופיע כשיר בשנת 1877; האופרה הושלמה בשנת 1882.

'עצבים'. בהיבט זה, העולם בוודאי השתנה. אך, מה היה הדבר שאותם רופאים מנירנברג לא ידעו באותה תקופה? הם לא ידעו שבעודם לומים את כל הדברים הללו מהמדע שלהם, כוכב-השביט היה כבר בתהליך התפרקות. מה עשה כוכב-השביט? הוא נתן לנו את המטאורים, מטר המטאורים הטוב. במקום להתנגש באדמה ולרסק את ראשי בני-האדם, הוא מוותר על מהותו כולה, ומהות זו, כל חלק ממנה, קיימת בתוך האדמה. כל כמה שנים, כוכב-השביט נותן משהו לאדמה. בני-אדם אשר רוצים לחיות רק על-פי המדע ולא לקבל שהאדמה מקבלת משהו מהקוסמוס, הינם טיפשים כמו מישהו שהיה אומר שכאשר אדם אוכל פרוסת-לחם, היא אינה בתוכו. כמובן, מה שכוכב-השביט מעניק לנו מתקיים באדמה, אלא שהמדע אינו מבחין בו כלל. אם כך, היכן אפשר למוצאו? הוא מתפשט באוויר, עובר מהאוויר למים, מהמים לשורשי הצמחים, משורשי הצמחים למזון המוגש על השולחנות שלנו. משם הוא עובר אל תוך גופנו. אנו אוכלים את מה שכוכב-השביט העניק לנו במשך מאות שנים! ברם, הוא מזמן עבר ספיריטואליזציה. במקום שכוכב-השביט ישם קץ לאדמה בשנת 1833, מהותו הייתה באדמה זמן רב כאמצעי לתזונה ארצית והיא תרופה קוסמית אשר מקלה על בעיות עצבים בבני-אדם.

אתם רואים, הרי לכם קטע קטן של היסטוריה. כוכבי-השביט מופיעים שם בשמים ולאחר פרק זמן מסוים, הם מוצאים את דרכם לתוכנו מן האדמה. עד לאותו זמן, מהותם עוברת ספיריטואליזציה. דברים כאלה ממלאים תפקיד ממשי בחיים האנושיים. בלתי-אפשרי עוד להציג את ההיסטוריה כפי שהיא מוצגת על-ידי אלו הרוצים להיות עוינים לתרבות; עתה, יש לקחת בחשבון את המתרחש בעולם מבחינה רוחנית. דבר זה אפשרי רק כאשר מטילים אור על העולם באמצעות האנתרופוסופיה. אתם עשויים לומר: "הו, ובכן החיים יימשכו כרגיל. העניין הזה כולו של כוכבי-שביט מראה שאין זה משנה אם אנחנו טיפשים ואין צורך שנדאג בקשר לכך!" אף על פי שבני-אדם רוצים להיות מוארים, מבחינה מעשית הם פטליסטים נורא, חושבים שהכול בעולם ימשיך להתקיים 'כפי שנועד לו מראש'. ובכן, יתכן – אך קיימת גם אפשרות לאמץ מדע אמיתי או להתעלם ממנו.

רבותי, אתם בוודאי זוכרים שלאורך שנים נתתי הרצאות לפועלים.⁶⁴ לעתים קרובות, הסבתי את תשומת-הלב להרצאה מופלאה שלסאל⁶⁵ נתן בשנת 1863 תחת הכותרת *המדע והפועל*. אינני יודע אם היא עדיין נפוצה. אך, בינתיים התבגרתי והייתי עד לעליית תנועת הפועלים. מבית הוריי, בשנות השבעים המוקדמות של המאה התשע-עשרה, יכולתי להסתכל מבעד לחלון ולראות את הסוציאל-דמוקרטים הראשונים – הם עדיין חבשו כובעים גדולים, 'כובעים של דמוקרטים' – צועדים ביערות, היכן שהם קיימו את מפגשיהם. כך, ראיתי את כל שלבי ההתפתחות של התנועה. באותו זמן, לסאל עדיין היה מוערך מאוד;

⁶⁴ רודולף שטיינר לימד ב- Arbeiterbildungsschule, בית-ספר לפועלים בברלין, בשנים 1899-1904. ראה *אוטוביוגרפיה – פרקים בנתיב חיי*, GA-28, מאת רודולף שטיינר. הוצאת בדולח.
⁶⁵ פריינדל לסאל, 1825-1864. מייסד הסוציאליזם בגרמניה.

בכל מקום שבו מפגשי פועלים התקיימו, הוצבו פסלים שלו. כיום, הדברים הללו נשכחו, פחות או יותר, כי מאז חלפו חמישים שנה. הייתי בן עשר או אחת-עשרה, אך כבר אז שמתי לב למה שהתרחש. לסאל נתן את ההרצאה הזאת, המדע והפועל, כשמונה או תשע שנים מוקדם יותר. בהרצאה הוא הדגיש שהמדע קריטי באופן מוחלט לפתרון בעיית התעסוקה בכללותה ומתוכו פיתחו הפועלים השקפה חברתית אשר לא עלתה במוחו של איש. במובן מסוים, זה היה דבר חשוב ביותר שאמר.

אך עתה, חישבו על מה שהתרחש מאז אותה תקופה. אני שואל אתכם: האם אתם שבעי-רצון? האם יכולים אתם להיות מרוצים מהדרך שבה בעיית התעסוקה התפתחה, עם הצורה שהיא קיבלה? האם אין תלונות נפוצות רבות באשר לדרך שבה איגודי העבודה רודים בפועלים עצמם וכן הלאה? הדברים הללו מורגשים באוויר והפועל מודע להם. אבל, הוא אינו תופס מהיכן התנאים הללו נובעים. מהיכן הם באים? התשובה היא שלמעשה את הפתרון לבעיית התעסוקה בלתי-אפשרי למצוא בלי המדע. קודם לכן, הבעיות הללו נפתרו באמצעות הדת וכדומה; כיום, מוכרחים לטפל בהם באמצעות המדע. אך, הדבר דורש חשיבה מדעית אמיתית – שבלתי-אפשרי למוצאה בשום מקום, כי תשומת הלב מוקדה באופן תמידי בחומר והמדע עצמו היה מטריאליזם טהור. דבר ממה שכלול בבעיותינו החברתיות לעולם לא ייפתר עד שהמדע יעשה שוב רוحي.

זה יוכל לקרות רק כאשר המדע יהיה מוכן להפש אחר היסוד הרוחי בכל דבר ודבר – בין אם זה תפוח-אדמה ובין אם זה כוכב-שביט. כי ידיעה רוחית לבדה מאפשרת לנו לחקור את הקשרים האמיתיים בין הדברים. גם את הקשרים האמיתיים של הבעיות החברתיות, אפשר לגלות רק באמצעות ידיעה רוחית. את הקשרים הללו מוכרחים להבין לגמרי; וכאשר הם יובנו, יתגלה שלדברים אשר הובלטו על-ידי המרקסיזם, למשל, הייתה כוונה טובה, אך הם התבססו על מדע שגוי. אראה לכם באיזה היבט היה המקרה. משהו אשר מבוסס על מדע שגוי, אינו יכול באמת לשגשג.

הטענות והחישובים של מרקס ערמומיים באופן בלתי-רגיל, פיקחים באופן בלתי-רגיל ואין להכחישם, כי העקרונות שעליהם הוא מבסס אותו לקוחים ממדע שהינו מטריאליסטי טהור. הכול חישובים, בדיוק כפי שעבור האסטרונומים אשר חישבו שכוכב-השביט יתנגש באדמה בשנת 1773, אך אז כוכב-השביט התפרק במידה כזו שלא נגרם שום נזק לאדמה! (זה היה כוכב-השביט המוקדם יותר, לא המאוחר יותר.) המסקנות שמרקס הסיק מבוססות על מדע קפדני, אך באותה מידה לא-שלם.

אחד החישובים שלו היה החישוב הבא. הוא אמר: "כאשר אדם עובד, הוא מכלה כוחות פנימיים. הכוחות נמסרים לעבודתו ובערב הוא עייף. במהלך היום, הוא כילה כמות מסוימת של כוח או אנרגיה. באופן טבעי, העובד זקוק למשהו אשר יאפשר לכוחותיו להשתקם. אפשר לחשב במדויק מהו התשלום אשר יאפשר לעובד לשקם את כוחותיו." כן, אך לאורך הקווים הללו אשר מובהרות על-ידי מרקס, האם מישהו באמת מקבל את השכר הנכון וההולם לעבודתו? השאלה היא: האם מישהו מגיע לזה באותה דרך? כמובן,

עד כה לא נעשתה שום התקדמות ממשית בכיוון זה, אלא העובדה היא שפשוט בלתי-אפשרי להגיע אליה באותה דרך, כי למרות שהמדע עצמו ראוי להערצה, הוא אינו נכון.

חישבו על מישהו שאינו מבצע שום עבודה לאורך היום כולו, מישהו עשיר. הוא יכול לצאת להליכות או שהוא יכול לזוז מכורסה אחת לאחרת – ומן הבוקר עד הערב הוא מכלה את כוחותיו בדיוק באותה מידה. בקונצרטים לפועלים, שמתי לב שאלה אשר עבדו במשך היום כולו היו עייפים הרבה פחות מאשר האנשים האמידים אשר לא עשו דבר. האחרונים פיהקו כל הזמן, בעוד שהאחרים היו ערניים ומלאי-חיים.

אתם רואים, יש טעות בחישוב. הכוחות אשר נתכלו באופן פנימי באורגניזם שלנו אינם הכוחות שאנו משתמשים בהם בעבודתנו החיצונית. זוהי הסיבה לכך שהחישוב אינו יכול להתבסס על יסודות מדעיים. יש לגשת לעניין כולו בדרך שונה; הוא מוכרח להתבסס על היושרה אשר טבועה באדם, על זכויותיו כישות אנושית וכן הלאה. אותו הדבר ישים גם בתחומים רבים אחרים. והמסקנה היא שהמדע, כפי שהוא הציג את עצמו עד היום, אחראי לבלבול נוראי של החשיבה, לבורות בתחום החברתי.

מדע הרוח יראה לכם מהו הערך התזונתי שיש לתפוחי-אדמה, לכרוב, למלח וכן הלאה. אז, תוכלו להגיע למה שהאדם זקוק לו כדי להיות בריא ולשגשג. אז, תוכלו להגיע לזה רק באמצעות מדע הרוח, רק על בסיס הידיעה אשר נובעת ממדע הרוח. לאחר מכן, תוכלו להתקדם למחקר על בעיות חברתיות. אז, בעיית התעסוקה תיראה שונה למדי. לבסוף, היא תקבל בסיס בריא יותר, כי כל מה שקשור אליה ייבחן מנקודת-מבט רוחית.

בני-אדם כיום פשוט אינם מבינים כיצד הדברים בעולם זה קשורים; הם מאמינים שהכול ממשיך ומתקיים כפי שהוא. אך, זה אינו נכון. בני-אדם מוכרחים להבין כיצד הדברים בעולם משתנים ללא הרף. הצרה הגדולה ביותר, אפשר לומר, היא שבזמנים קדומים האנושות האמינה באמונות טפלות ועתה היא דוגלת במדע! כי, האמונה הטפלה הזדחלה לאט-לאט אל תוך המדע עצמו. כיום, יש לנו מדעי טבע אשר מלאים באמונות טפלות. בני-אדם מאמינים שכאשר הקיבה שלהם מלאה בתפוחי-אדמה, הרי שהייתה להם ארוחה מזינה. האמת היא שבריאיות ראשם ניזוקה, כי הראש עצמו צריך אז לתפקד כאיבר-עיכול.

כך, יש לטפל בכל הבעיות בדרך כזו בלי להתעלם מההיבט הרוחי כפי שקרה מזה זמן רב. יש להכניסו בכל התייחסות. בשנות השישים והשבעים של המאה התשע-עשרה, בני-אדם אמרו: הפועל מוכרח ללמוד מדע! – בצדק. אך, הוא מוכרח להיות מדע אמיתי. באותם ימים הוא לא היה קיים. עתה, יש למוצאו במדע הרוח אשר מכונה **אנתרופוסופיה**. האנתרופוסופיה מסרבת להציב את העגלה לפני הסוסים כפי שעשו בעבר. היא תציב את הרוח לפני החומר, היכן שהיא צריכה להיות. אז, בני-אדם יגלו את מהותם האמיתית של הדברים. הם יגלו שיטות חינוך הולמות. בכך, הרבה, הרבה מאוד, אכן תלוי. אז, בני-אדם ימצאו את מקומם הנכון בחברה.

בשעה אחת, אני יכול למסור, באופן טבעי, רק רמזים; אבל, ארגנו את ההרצאות הללו כך שתוכלו לשאול שאלות על הנושאים שברצונכם שאדבר עליהם. כך, אולי במפגש הבא ארחיב בנושא שעליו דיברנו היום. היום, יכולתי רק להניח את היסודות. אך, לפחות יכולתם לתפוס משהו באשר לייעודו הממשי של מדע הרוח.

ניפגש ביום רביעי הבא.

הרצאה 14

כיצד נוצר האדם? חיי-האדמה וחכמת הכוכבים.

דורנאך, 24 בספטמבר 1924

רוזולף שטיינר: רבותי, בוקר טוב! ברצוני להוסיף מילים ספורות למה שהתייחסנו אליו בפעם הקודמת ואז אולי למישהו תהיה שאלה חדשה.

השאלה אשר נשאלה ביחס למקורו של האדם יכולה להיות מובנת כהלכה ולקבל מענה רק על-ידי הסתכלות לאחור באבולוציה כולה של האנושות. הטענה שבני-אדם היו בהתחלה דמויי-בעלי-חיים, שהייתה להם אינטליגנציה דמוית-בעל-חיים וכן הלאה, אינה מהווה דבר מלבד סיפור-אגדה של המדע. את הטענה סותר מה שהתגלה מהזמנים ההיסטוריים המוקדמים ביותר ומה שמציין – אם כי בצורה פואטית – את קיומה של חכמה גדולה בקרב בני-האדם אשר חיו במהלך אותם מצבי אדמה קדמוניים. באותם זמנים, בני-אדם לא חשו אי-שוויוניות בקרבם כפי שהם חשים כיום. תחושת אי-שוויוניות תמיד עולה אל קדמת הבמה בתקופה שבה בני-אדם איבדו, פחות או יותר, ידיעה ממשית.

חישבו רק באיזו מידה בתקופה מסוימת במצרים העתיקה, העבדות הייתה נפוצה. אך, העבדות לא הייתה שם תמיד; היא התפתחה בזמנים שבהם בני-אדם איבדו את הידיעה הממשית על העולם, איבדו מדע ממשי ולא ידעו עוד מה העבדות סימלה. אם תחשבו באופן מושכל, אתם לבטח תשאלו את עצמכם: מדוע, למשל, צריכה הייתה לקום תנועת עבודה בנמרצות כזאת?

באופן טבעי, היא הייתה מוכרחה לקום כי התנאים הפכו זאת לצורך, כי בני-אדם החלו לחוש שדברים לא היו יכולים להימשך כפי שהיו והם רצו להסב את תשומת-הלב לדרך שבה יש לשפר את התנאים. מה שהופך את בעיית התעסוקה לסוגיה בוערת זו העובדה שהתעשייה וכל התגליות וההמצאות השונות נטו לכיוון מסוים אחד. לפני התפשטות התעשייה, הצורך לא הציק כל-כך. אם כך, מדוע הציבה הופעת התעשייה את העול הזה בדרכה?

היות שכל אדם הגיוני יקבל שאותם בני-אדם ספורים אשר אינם חיים על-פי צורך ממשי – יכולים אנו לומר, הקפיטליסטים, כפי שהם בדרך-כלל מכונים – אינם יוצרים את הצורך הזה מתוך כוונה לשם הנאה טהורה. כמובן, הם היו מעדיפים שהצרכים של כל בני-האדם יסופקו. זה בהחלט מוכרח להילקח בחשבון. אבל, אז עולה שאלה נוספת: מדוע למעטים אשר מגיעים לעמדות הנהגה חסרה היכולת לשנות תנאים כך שצרכי ההמונים יסופקו?

אלו תמיד המנהיגים הספורים באיגודים המקצועיים שבהם כל האחרים תלויים. כפי שדברים התפתחו, טבעי למדי שתמיד מעטים אלה אשר מנהיגים, אך חסרה להם תובנה בהירה. המוני הפועלים חשים שאותם מעטים אינם יודעים בעצמם מה צריך לעשות. לכן, מן ההכרח לומר: ברור למדי שמהו חסר. מתוך ההשקפה של מדע הרוח, מה שחסר הוא ידיעת עולם הרוח. ידיעה זו תאשר שלא נכון לגמרי לומר שבתחילת האבולוציה האנושית ישויות אנוש היו נטולות אינטליגנציה, עמומות ועתה הן משכילות. זוהי ההשקפה הכללית כיום והיא פשוט אינה נכונה.

בתחילת הוויית-קיומן הארצית, לישויות אנוש הייתה ידיעה לא רק על מה שהיה על האדמה, אלא גם על הכוכבים שבשמים. הסיבה לכך שכיום ידיעה זו התדרדרה לכדי אמונה טפלה היא – דיברתי על כך לעתים קרובות – שעם התקדמות הזמנים, הדברים הללו לא נחקרו עוד ולפיכך נעשו לא-מובנים. בהתחלה, הייתה ידיעה נפוצה על הכוכבים; כיום, הידיעה היחידה על הכוכבים אשר קיימת היא זו אשר עורכת עליהם חישובים. אך, היא אינה מסוגלת לחדור אל תוך ממשותם הרוחית. אילו ישות אשר חיה על מרס הייתה יודעת על האדמה באותה מידה כפי שתודעתנו הרגילה, המדע הרגיל שלנו, יודעים על מרס, אותה ישות-מרס הייתה מאמינה שאין נפש אחת על האדמה – בעוד שלמעשה קיימות מיליארד וחצי עד שני מיליארד נפשות על האדמה! זהו אותו הדבר עם האידיאות שבני-האדם דוגלים בהן עתה ביחס לכוכבים; למעשה, הכוכבים מלאים נפשות – אלא שהן נפשות שונות.

כמובן, אתם עשויים לומר: "אך, אדם אינו יכול לחדור את עולם הכוכבים, לכן הוא אינו יכול לדעת או לבחון את התנאים אשר שוררים שם." זוהי טעות גדולה! מדוע יכול אדם אשר עומד כאן לראות את הפסנתר שם? כי, עיניו בנויות כך שהוא מסוגל לראותו. עיניו אינן נמצאות שם בתוך הפסנתר. בדיוק באותה דרך – כפי שמדע הרוח, או האנתרופוסופיה, מראה – אם ישות אנושית מתפתחת לא רק מהילדות עד לרמה שאליה החינוך המודרני לוקח אותה, אלא מתפתחת רחוק יותר מזה, הרי שהיא באמת תהיה מסוגלת לקלוט את אשר הינו רוחי בכוכבים, בדיוק כפי שהאנושות קלטה זאת בהתחלה. אז, היא תדע שלכוכבים יש השפעה על הישות האנושית, כאשר לכל כוכב יש השפעה שונה. למשל, אם אפשר להראות שלמרס יש השפעה על התפתחותם של זחלים לכדי חיפושיות – אפשר גם להראות שלכל הכוכבים יש השפעה על חייו הרוחיים של האדם. אכן, יש להם! אך, ידיעה זו על הכוכבים נעלמה לחלוטין – ומה בא במקומה?

בימים קדומים, כאשר בני-אדם הסתכלו בירח, הם ידעו שכוחות הרבייה כולה על האדמה באים מהירח. לשום ישות לא היו צאצאים, אלמלא הירח שלח לאדמה את כוחות הרבייה. שום ישות או יצור היה גדל, אלמלא כוחות הצמיחה היו באים מהשמש. שום ישות אנושית לא הייתה מסוגלת לחשוב, אלמלא כוחות החשיבה היו באים מסטורן. אך, כל מה שבני-אדם יודעים כיום הוא המהירות שבה סטורן נע,

המהירות שבה הירח נע והאם קיימים הרי-געש כבויים ספורים על הירח. הם אינם יודעים יותר מזה והם אינם רוצים לדעת יותר. הם פשוט מגלים באמצעות חישובים את אשר הם רוצים לדעת על הכוכבים.

אך עתה, הבה נסב את מבטנו מעולם הכוכבים אל עולמם של בני-האדם. התעשייה נכנסה לפעולה. בעידן שבו כל מה שבני-האדם יכלו לעשות ביחס לכוכבים היה לערוך חישובים, הם החלו לעשות את אותו הדבר בתחום התעשייה. הם לא עשו דבר מלבד להעלות סברות ולערוך חישובים, עם התוצאה שהם שכחו לגמרי את האדם. הם התייחסו לישות האנושית עצמה כאילו הייתה חלק של מכונה. כך, נוצרו התנאים אשר שוררים בימינו. התנאים לעולם לא יהיו מספקים, אם בני-אדם רק ייחשבו את סוג התנאים אשר מוכרחים לשרור על האדמה; יהיה עליהם לדעת משהו אחר מלבד זאת. זוהי הנקודה. אך אז, מן ההכרח יהיה לקבל שהידיעה האנושית התדרדרה באופן נוראי דווקא בעידן אשר טוען שהוא 'משכיל'.

סיפרתי לכם שבכנס חקלאים אשר התקיים לאחרונה, הדעה המוסכמת הייתה שכל התוצרים החקלאיים הולכים ומתדרדרים מזה עשרות שנים. הסיבה להתדרדרות זו היא שעם היוצא מן הכלל של איכרים מסוימים אשר נאחזו באופן אינסטינקטיבי בפיסות של ידע קדום, שום דבר אינו באמת ידוע ביחס לדרך שבה יש לטפל בחווה. אך, כיצד ידיעה כזו נרכשת? היא, לבטח, לעולם לא תוכל להירכש על-ידי עריכת חישובים, בידיעה שהירח יהיה שוב ירח מלא בעוד עשרים ושמונה ימים, אלא רק על-ידי ידיעה, למשל, של הדרך שבה כוחות-ירח פועלים בהתגשמות הדגנים וכן הלאה. ידיעה זו אבדה לחלוטין. בני-אדם אינם יודעים אפילו מה מתרחש באדמת שדותיהם. הם יודעים אף פחות על המתרחש בעולם בני-האדם.

מדעי החברה לא הפיקו יותר מסדרה אחר סדרה של חישובים. הון, שעות עבודה, שכר עבודה, אינם מהווים דבר מלבד מספרים אשר חושבו. עריכת חישובים אינה מסבירה את החיים האנושיים, או כל חיים אחרים. קללת העידן המודרני היא שהכול רק מחושב. במקום שדברים רק יחושבו, הם צריכים להיחקר ולהיות נתונים להתבוננות כפי שהם הלכה למעשה וזה אפשרי אך ורק על-ידי כך שרוכשים תחילה ידיעה על הכוכבים. כיום, ברגע שבו בני-אדם שומעים את הביטוי 'ידיעה על הכוכבים', הם מיד אומרים: "זה אידיוט! אנו יודעים, מזה זמן רב, שלכוכבים אין שום השפעה." אך, לטעון שלכוכבים אין שום השפעה על המתרחש על האדמה, זה, רבותי, טמטום ממש! התוצאה היא שלא נשארה שום ידיעה ממשית. זוהי עובדה מוחשית. קחו הון, למשל: אפשר לבטאו במספרים, אפשר למנות אותו – ומהי התוצאה? אם ההון הוא רק עניין של חישובים, אין זה משנה מיהו בעל ההון, בין אם אינדיבידואל יחיד או קבוצה של אנשים. כי, תהיינה אותן תוצאות. רק לאחר שנרכוש שוב אחיזה בחיים כך שדאגתנו תתרכז בישות האנושית כממשות הראשונה במעלה, רק אז מדע חברתי יהיה מסוגל לעשות משהו מועיל, מדע חברתי אשר מסוגל להגשים באמת משהו.

זוהי הסיבה לכך שברצוני לומר גם את הדברים הבאים. הבה נראה מה ייווצר באמצעות האנתרופוסופיה. כמובן, היא נמצאת רק בראשית דרכה ובאופן טבעי נראה שהיא זהה בהיבטים רבים למדע

האחר. אך, היא תפתח בהדרגה לכדי ידיעה שלמה על הישות האנושית. בתחום החינוך, למשל, היא כבר ייסדה את בית-ספר ולדורף. רק לאחר ששלב זה של ידיעה יושג שאפשר יהיה להחיל את המדע האנתרופוסופי באופן יעיל על בעיות חברתיות. כיום, אתם רק יכולים להיווכח שהידיעה העכשווית של העולם אינה מסוגלת להתערב באופן יעיל באמת בחיים; היא קופאת בכל מקום.

אלו הם הדברים שרצייתי להוסיף. האם אתם מרוצים עד כאן? (כן, כן!) כמובן, אפשר היה לומר הרבה מאוד, אך תהיינה הזדמנויות אחרות שבהן נתייחס להיבטים רבים של הנושא.

עתה, האם מישהו חשב על שאלה?

שאלה: האם אפשר לדעת משהו על מקור האדם? מנין הוא בא?

ר' שטיינר: זוהי שאלה שעליה רבים מכם אשר נכחו כאן זמן מה, שמעו ממני הרבה מאוד. אלו מכם אשר באו לאחרונה, מתעניינים, באופן טבעי, בשאלות מן הסוג הזה, לכן אלו שכבר שמעו את תשובותיי, אולי ירצו לשמוע אותן שוב.

כאשר אנו מסתכלים באדם בעודו מתהלך על האדמה, אנו רואים, בראש ובראשונה, את גופו. אנו אף מבחינים בכך שהוא חושב ומרגיש. אם נסתכל בכיסא, לא חשוב כמה זמן נחכה, הוא לא יתחיל להתנועע – כי הוא אינו מפעיל רצון. אנו תופסים שלאדם יש רצון. אך, באופן כללי, אפשר לומר שאנו באמת רואים רק את הגוף.

קל מאוד לגבש את ההשקפה שגוף זה מרכיב את האדם בכללותו. יתר על כן, אם מאמינים בזה, אפשר למצוא טענות רבות אשר יוכיחו זאת. (אתם רואים, באנתרופוסופיה אין מתייחסים בקלות-ראש להשקפותיהם של בני-אדם אחרים. מוכרחים להתייחס ברצינות לכל נקודות-המבט.) כך, אפשר לציין, למשל, שבני-אדם יכולים לאבד את זיכרונם אם הם ייקחו רעל והם אינם נהרגים מיד על ידו. המשמעות היא שהגוף הוא מכונה והכול תלוי בפעולת המכונה. אם כלי-הדם במוחו של האדם יתפוצצו והדם ילחץ על העצבים, אדם כזה יאבד לא רק את זיכרונו, אלא גם את האינטליגנציה שלו כולה. לכן, אפשר לומר שהכול תלוי בגוף. אך, אותו סוג של חשיבה אינו תופס אם אדם באמת בוחן אותה ביסודיות. היא פשוט אינה תופסת. אילו תפסה, היינו יכולים לומר שהאדם חושב עם מוחו. אך, מה באמת מתרחש במוח כאשר אדם חושב?

ובכן, מחקר ממשי על הגוף האנושי מראה שזה לגמרי לא-נכון לומר שכאשר אדם חושב, משהו קונסטרוקטיבי מתרחש במוח. להיפך, בעודו חושב, משהו כל הזמן נהרס. חומרים במוח נהרסים. מתרחש שם, ללא הרף, מוות בקנה-מידה קטן. המוות הסופי אשר מתרחש אחת ולתמיד, משמעו שהגוף כולו נהרס; אך, מה שקורה בבת-אחת בגוף כולו כאשר אדם מת, מתרחש גם בגוף כולו במהלך החיים, בחלקים קטנים. האדם מפריש לא רק דרך איברי-ההפרשה שלו – שתן, צואה, זיעה – אלא גם בדרכים אחרות. פשוט

חישבו כיצד ראשכם היה נראה אם לא הייתם מסתפרים לעולם! גם שם, משהו מופרש. וחישבו על הטפרים שהיו לכם אם לא הייתם גוזרים את ציפורניכם! אך, זה לא הכול; האדם משיל את עורו כל הזמן – פשוט, הוא אינו מבחין בכך. האדם כל הזמן מסלק מעצמו חומרים. במקרה של השתן והצואה, התהליך אינו משמעותי כל-כך, כי לרוב הם פשוט כוללים את מה שהאדם אכל, דברים שלא הועברו לגוף כולו, בעוד מה שמופרש מהציפורניים עבר דרך הגוף כולו.

נניח שאתם לוקחים מספריים וגוזרים ציפורן אחת. מה שאתם גוזרים עתה, הכנסתם לתוך גופכם, אכלתם, לפני שבע או שמונה שנים. מה שאכלתם עבר לדם ולעצבים ועבר דרך הגוף כולו. נדרשו שבע או שמונה שנים כדי לעשות זאת. עתה, אתם יכולים לסלקו. פשוט חישבו על הגוף שיש לכם כיום, הגוף שבו אתם יושבים שם. אילו הייתם יושבים שם שבע או שמונה שנים, זה היה בגוף שונה למדי! הגוף שהיה לכם סולק, הופרש דרך הזיעה, נגזר עם הציפורניים, נגזר עם השיער. הגוף כולו כפי שהיה נעלם – מלבד העצמות וכדומה – ובתוך תקופה של שבע או שמונה שנים, הוא חודש כולו.

כך, עתה מוכרחים אנו לשאול את עצמנו: האם החשיבה נובעת מבנייה מתמדת של הגוף או משחיקה קבועה של הגוף? זוהי שאלה חשובה. אם יש לכם משהו בגופכם אשר בונה יתר על המידה – יכול אני לומר, אם תשתו כוס אחת קטנה, או לא רק אחת – רוב בני-האדם יכולים לעשות זאת – אך, אם תשתו יותר עד כדי כך שאתם יודעים שאתם 'מלאים' – מה קורה אז, רבותי? הדם נעשה פעיל מאוד ומתרחש תהליך מהיר נורא של בנייה. כאשר זה קורה, כאשר הדם נעשה סוער, האדם מאבד תודעה. החשיבה אינה תוצאה של תהליך בנייה במוח, אלא תהליך הריסה בחלקים קטנים. אם לא יתרחש שום תהליך שחיקה בגוף האנושי, האדם פשוט לא יהיה מסוגל לחשוב.

כך, העובדה היא שהחשיבה אינה נובעת מבנייתנו את הגוף, אלא מהריסתו המתמשכת אט-אט. זוהי הסיבה שעלינו לישון, כי אז איננו מבצעים שום פעילות חשיבה. מה שנהרס ללא הרף על-ידי חשיבתנו, משתקם במהירות בשינה. לכן, ערות ושינה מראות לנו שבעודנו חושבים, בגוף האנושי מתרחש ללא הרף מוות בקנה-מידה קטן.

עתה, דמיינו לעצמכם לא גוף של אדם, אלא לבושו. אם תורידו את כל בגדיכם, לא תוכלו, זה נכון, לשבת בטרקלין, אך אתם בכל זאת שם ואתם יכולים ללבוש בגדים אחרים. זה מה שאדם עושה לאורך חייו הארציים בכללותם. כל שבע או שמונה שנים, הוא לובש גוף חדש ומשליך את הקודם. עם בעלי-חיים, יש דוגמה ברורה לכך: אם תאספו את כל העורות שנחש משיל מדי שנה, תגלו שלאחר מספר מסוים של שנים, הוא השליך לא רק את העור, אלא את גופו כולו. במקרה שלנו, כמובן, בלתי-אפשרי להבחין בכך! מה לגבי ציפורים? הן משירות. מה הן עושות כאשר הן משירות? הן משליכות חלק מגופן ולאחר תקופה של שנים ספורות, הן משירות אותו כולו, מלבד העצמות. מהו הדבר אשר נשאר?

אתם עצמכם יושבים כאן היום, על אף שאין לכם דבר מהגוף שהיה לכם לפני כשמונה שנים. עם זאת, הנה אתם יושבים כאן. יצרתם לעצמכם גוף חדש. הנפש, רבותי, יושבת שם. הרוח והנפש יושבות שם. הרוח והנפש פועלות על הגוף, בונות אותו ללא הרף. אם תצאו לטיול רגלי ותמצאו היכן-שהוא ערימה גדולה של לבנים, תדעו שעומדים לבנות שם בית; לבטח לא תניחו שללכנים תהיינה לפתע רגליים והן תמקמנה את עצמן קרוב מאוד, אחת מעל לשנייה והן תהפוכנה אותן לבית! ובכן, בדיוק כפי שחומרים לא מתאספים מעצמם כדי ליצור את גופנו.

אנו מקבלים את הגוף הראשון שלנו מאבינו ואמנו, אך הגוף הזה מושלך כולו ולאחר שבע או שמונה שנים, אנו מקבלים גוף חדש. איננו מקבלים אותו מהורינו; אנו עצמנו צריכים לבנותו. מהיכן הוא בא? הגוף שהיה לנו במהלך השנים הראשונות של חיינו, בא מהורינו; בלעדיהם, לא היה יכול להיות לנו גוף. אך, מה שבונה את הגוף השני בא מעולם הרוח. אינני מתכוון לחומר, אלא לעיקרון הפעיל, לישות היסודית, זה מה שבא מעולם הרוח. לכן, אנו יכולים לומר: כאשר הישות האנושית נולדת, הגוף שיש לה במשך שבע או שמונה השנים הראשונות של חייה, בא מהאב ומהאם שלה, אך המהויות הנפשית והרוחית באות מעולם הרוח. כל שבע או שמונה שנים, הישות האנושית מחליפה את גופה, אך שומרת לעצמה את אשר הינו רוחי. לאחר פרק זמן מסוים, הגוף נשחק ומה שקודם לכן נכנס לתוכו כרוח ונפש, חוזר חזרה אל תוך עולם הרוח. האדם בא מעולם הרוח וחוזר אל עולם הרוח.

אתם יכולים לראות, גם זה משהו אשר נשכח לחלוטין – פשוט כי בני-אדם כיום נעשו חסרי-מחשבות והם אינם חודרים אל תוך ממשותם של דברים. ברגע בו הם יראו כיצד הגוף מתחדש שוב ושוב, הם יבינו שהכוח אשר יוצר את ההתחדשות הוא כוח נפשי אשר פועל בתוך הגוף. עתה, רבותי, מה אתם אוכלים? הבה נתייחס למוצרי המזון השונים שאדם אוכל. בין כולם, החומר הפשוט ביותר הוא חלבון. לא רק בביצים, אלא במגוון גדול של מוצרי מזון; גם בצמחים יש חלבון. לאחר מכן, האדם אוכל שומן; הוא אוכל מה שאנו מכנים פחמימות – בתפוחי-אדמה, למשל – והוא אוכל גם מינרלים. כל החומרים האחרים הם חומרים מרוכבים; האדם אוכל אותם; הוא מכניס אותם אל תוך גופו. הם באים מן האדמה; הם תלויים לגמרי באדמה. כל דבר שאנו מכניסים דרך הפה תלוי לגמרי באדמה. אך, איננו מכניסים דברים אך ורק דרך הפה; אנו גם נושמים ודרך נשימתנו אנו מכניסים חומרים מן האוויר. בדרך-כלל, התהליך הזה מתואר פשוט באמרנו: האדם שואף פנימה חמצן ונושף החוצה דו-תחמוצת הפחמן – כאילו שהוא אינו עושה דבר מלבד לשאוף פנימה, לנשוף החוצה, לשאוף פנימה, לנשוף החוצה! אך, אין זה הסיפור כולו. חומרים מדוללים מאוד כלולים באוויר שאנו נושמים. אנו חיים לא רק ממה שאנו אוכלים, אלא גם מהחומרים המזינים של האוויר. אם לא היינו עושים דבר מלבד לאכול, היינו מוכרחים להחליף את גופנו לעתים קרובות מאוד, כי מה שאנו אוכלים עובר מהר מאוד טרנספורמציה בגוף. חישבו רק כמה טורדני המצב עבור מישהו כאשר הוא אינו מסלק את מה שמוכרח להיות מופרש תוך עשרים וארבע שעות בערך. המזון

אשר נאכל ולאחר מכן מופרש, עובר תהליך מהיר. אילו היינו מתקיימים רק ממה שאנו אוכלים, לבטח לא היינו זקוקים לשבע או שמונה שנים כדי להחליף את גופנו. ההחלפה לוקחת שבע או שמונה שנים כתוצאה מכך שאנו מכניסים לתוכנו מזון עדין ומדולל מאוד דרך האוויר, בתהליך איטי.

חשוב מאוד לדעת שהאדם ניזון מהאוויר. במזון שהוא אוכל, נעשה שימוש, למשל, לחידוש מתמיד של ראשו. אך, המזון שהוא זקוק לו, עלינו לומר, כדי שתהיינה לו ציפורניים, אינו בא ממה שהוא אוכל, אלא מהחומרים שהוא מפיק מן האוויר. כך, אנו ניזונים דרך אכילה ונשימה.

עתה, העובדה החשובה באמת היא שכאשר אנו מכניסים לתוכנו מזון מהקוסמוס דרך נשימתנו, אנו מכניסים לא רק חומר, אלא אנו מכניסים באותו זמן את היסוד הנפשי. החומר נמצא במצב כה עדין ומדולל שהנפש מסוגלת לחיות בו בכל מקום. לכן, אנו יכולים לומר: האדם מכניס לתוכו חומר גופני דרך המזון שלו; דרך נשימתו, הוא מכניס לתוכו, הוא חי עם, יסוד נפשי. אך, זה אינו המקרה שעם כל שאיפה אנו מכניסים לתוכנו פיסת נפש ואז עם כל נשיפה אנו מוציאים החוצה פיסת נפש. במקרה כזה, היינו משליכים ללא הרף חלק מהנפש. לא – המצב הוא כדלקמן: עם נשימתנו הראשונה בהחלט, אנו מכניסים לתוכנו את הנפש ואז הנפש היא זו אשר מפעילה את הנשימה בתוכנו; ועם נשימתנו האחרונה בהחלט, אנו משחררים את הנפש כך שתוכל לשוב אל עולם הרוח.

עתה, כאשר אנו יודעים את הדברים הללו, ביכולתנו לערוך חישובים ספורים. רובכם כבר יודעים מה אני עומד לומר, אך בכל זאת זה עשוי להפתיע אתכם. אם תחקרו, תגלו שישות אנושית מבצעת 18 נשימות בדקה. עתה, חשבו כמה נשימות היא מבצעת ביום: $18 \times 60 = 1,080$ נשימות בדקה, $24 \times 1,080 = 25,920$ נשימות ביום.

עתה, הבה נחשב – בערך – כמה ימים ישות אנושית חיה על האדמה. למען הפשטות, הבה ניקח 72 שנים כממוצע אורך החיים האנושיים ו- 360 ימים בשנה. $72 \times 360 = 25,920$ ימים בחייו של אדם. זהו גם מספר הנשימות שאדם מבצע ביום! לכן, אנו יכולים לומר: מספר הימים שישות אנושית חיה בתקופת חייה הוא כמספר הנשימות שהיא מבצעת ביום.

עתה, קיימים זבובים אשר חיים יום אחד – ויכול להתקבל על הדעת שקיימות גם ישויות אשר חיות $1/18$ של דקה! (כי, אורך הזמן אינו הנקודה העיקרית.) כך, אם הישות האנושית אמורה למות בכל פעם שהיא נושמת, הרי שהיינו יכולים לומר: עם כל נשימה, האדם נושם את הנפש פנימה והחוצה. עם זאת, הוא נשאר – הוא נשאר בחיים במשך 25,920 ימים.

עתה, הבה נתייחס לאותן 72 שנים כנשימה אחת יחידה. כפי שאמרתי קודם, עם נשימתה הראשונה, הישות האנושית שואפת פנימה את הנפש שלה ועם נשימתה האחרונה, היא נושפת אותה החוצה. עתה, בהנחה שהאדם חי בממוצע 72 שנים, אנו יכולים לומר: שאיפה ונשיפה אלו פנימה והחוצה של הנפש

אורכות 72 שנים. בהתייחס לתקופה זו כיום קוסמי אחד, עלינו להכפיל 72×360 כדי לקבל שנה קוסמית:
25,920 ימים קוסמיים!

אך, למספר הזה יש משמעות נוספת. ב- 21 במרס, יום תחילת האביב, השמש עולה בתקופה הנוכחית בקונסטלציית דגים. אבל, היא עולה פעם אחת בלבד בדיוק באותה נקודה. הנקודה שבה היא עולה נעה כל הזמן. לפני חמש מאות שנה בערך, היא לא עלתה בקונסטלציית דגים, אלא בקונסטלציית טלה ומוקדם יותר בקונסטלציית שור. כך, השמש מקיפה הקפה שלמה סביב גלגל-המזלות כולו ולבסוף חוזרת לקונסטלציית דגים. בזמן מוגדר, היא תעלה שוב בדיוק באותה נקודה, לאחר שתשלים סיבוב שלם. לכמה זמן זקוקה השמש לשם כך? היא זקוקה ל- 25,920 שנים כדי לבצע הקפה שלמה ולחזור אל אותה נקודה שבה היא תעלה בתחילת האביב.

כאשר אנו נושמים 25,920 פעמים, אנו משלימים יום אחד. נפשנו נשארת בעוד שהנשימות משתנות. כאשר אנו משלימים 25,920 ימים, התעוררנו באותה תדירות שבה שקענו בשינה. בשינה, כידוע, איננו חושבים, איננו זזים, איננו פעילים. במהלך השינה, הרוח והנפש שלנו יצאו אל עולם הרוח למשך שעות ספורות; בהתעוררות, אנו מקבלים אותן חזרה. בדיוק כפי שאנו מאפשרים לנשימה לצאת החוצה ולחזור בקצב של 18 פעמים בדקה, כך ביום אחד אנו מאפשרים לנפש לצאת פעם אחת ולחזור. אתם רואים, שינה וערות הן פשוט נשימות ארוכות יותר. אנו מבצעים נשימות קצרות בקצב של 18 פעמים בדקה. הנשימה הארוכה יותר היא השינה והערות שלנו; והנשימה הארוכה ביותר היא שאיפתנו פנימה את הנפש והרוח כאשר אנו נולדים ונושפים אותן החוצה כאשר אנו מתים. אך, עדיין ישנה הנשימה הארוכה ביותר. אנו מצטרפים לשמש לאחר שהיא משלימה את מסלולה של 25,920 שנים; אנו יוצאים אל עולם הכוכבים.

כך – זו הייתה רק הנחת הבסיס לתשובה לשאלה שהאדון שאל. פשוט חישובו על הסדר והסדירות אשר שוררים ביקום אם אנו מקבלים שוב ושוב את המספר 25,920! נשימת האדם היא ביטוי חי של מהלך השמש. זוהי עובדה בעלת משמעות עצומה.

התחלתי לענות על השאלה. אמשיך ביום שבת הבא בשעה תשע.⁶⁶

*

⁶⁶ הרצאה זו לא התקיימה כמתוכנן. ההרצאה מ- 24 בספטמבר 1924, אשר מסכמת את הסדרה הזאת, הייתה ההרצאה האחרונה שרודולף שטיינר היה יכול לתת לפועלים. מחלתו החלה תוך ימים ספורים.

רשימת ספרים בהוצאת בדולח

רשימת הספרים בהוצאת בדולח מופיעה באתר:

<https://bdolah-books.wixsite.com/bdolah-books>